

سادا

(ئىچكى ژۇرنال)

لېتىپ توختى ، ئەركىن ئابدۇللا
ئىمام موللاخۇن ، مەمەتئېلى
ئالىمجان توختى (2009)
رۇقىيە تۇرسۇن (2010)
شاھمەردان مەمەتئېلى (2010)

مەسلەھەتچىلەر:
تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچىلەر:
باش مۇھەررىر:
مۇئاۋىن باش مۇھەررىرلەر:

تەھرىرات ئەزالىرى:

(ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە)

ئابدۇخالق ئابدۇۋايىت ئۇيغۇرىي (2009) ، ئابدۇرېھىم تۇردىمەمەت
(2009) ، ئاينۇر ئوبۇل (2010) ، ئابدۇللا تۇرسۇن (2012) ،
تۈركىزات ئابدۇبەسىر (2009) ، سەردار ئۆمەر (2011) ، خۇرشىدە
سەمى (2009) ، گۈلمىرە ياقۇپ (2010) ، ئوسمانجان ئابدۇكېرىم
(2010) .

مەمەتجان ئەمەت (2009) ، مەرھابا مەمەت (2011) ، نۇرېيە
ئابلا (2009)

مەسئۇل كوررېكتورلار:

كوررېكتورلار:

(ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە)

ئايجامال ئېزىز (2011) ، ئابلىكىم مەمەت (2011) ، رامىلە
مۇساجان (2011) ، زىبىرنىسا سەلەي (2011) ، مەمەتجان
ئابدۇقادىر (2011) ، مەرۋايىت مەمەتئابدۇللا (2011) ، نۇرمانگۈل
مەمتىمىن (2010) ، ئىززەتگۈل مەمتىمىن (2011)

بەت لايىھەلىگۈچى:

نۇرېگۈل ئەھەت (2009)

مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇرتىل - ئەدەبىيات فاكولتېتى

«سادا» ژۇرنىلى تەھرىراتى تۈزدى .

2012 - يىل دېكابىر ، بېيجىڭ .

- غەزەللەر..... مەمەتئېلى توختى 45
- سېغىنىش..... يۈسۈپجان مۇھەممەت 79
- رومكا سوقۇشقان خىياللار..... رۇقىيە تۇرسۇن 93
- ئىككى شېئىر..... ئاينۇر ئوبۇل 80
- ئىككى غەزەل..... ئابدۇخالىق ئابدۇۋايىت ئۇيغۇرى 97
- شېئىرلار..... توختىقارى نۇر 99
- ئىمتىھانلار سىنايدۇ..... ئابدۇللا تۇرسۇن بىخانى 67
- ھايات شۇنداق چېقىلغان چاقماق..... مەۋلان ھۈسەنجان 83

قەلب تىۋىشلىرى

- ئۆلۈم..... ستىنسا يۈسۈپ 51
- ۋاقىت..... زۇلپىيە ئابلىكىم كۆكلەمى 88
- قەلبكە پىچىرلاش..... مەمەتجان ئەمەت 80

ئىزدىنىش

- ..... مەشھۇر تۈركولوگ، ئۇستاز گېك شىمىن ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلەر كاتالوگى
- ..... ئابلاجان يۈسۈپ 9
- ..... شائىر قۇسۇرى ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە..... تۈركىزات ئابدۇبەسىر 60
- ..... كەڭ مەنىدىكى ئىجتىمائىي پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىقى..... ئابلىكىم مەمەت تەرجىمىسى 55
- ..... قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى..... ئابدۇخالىق ئابدۇۋايىت ئۇيغۇرى تەرجىمىسى 46

كۆۋرۈك

- ..... ئاھ، مېنىڭ ساراڭ ئانام..... پەتتارجان مۇھەممەد تەرجىمىسى 33
- ..... پەرىشتىنىڭ نەزىرى..... ئىسمايىل ھېكىم تەرجىمىسى 76
- ..... ئېنىڭلىز تىلىنى ياخشى ئۆگىنىشتە بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك بەش نۇقتا.....
- ..... ياسىنجان مەمەت تەرجىمىسى 95

خەۋەر كۆزىنىكى

- ..... مەۋسۇملۇق خەۋەرلەر..... 101

پايتەخت مەرىپەت بېغىدىكى ئىجتىھاتچان باغۋەن نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىم

(زىيارەت خاتىرىسى)
ئىسمايىل ھېكەم (2009)، خۇرشىدە سەمى (2009)

قاتارلىق جەھەتلەردە ئاز بولمىغان نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

رايونىمىز شىنجاڭدىن ئىچكىرىدىكى ھەر قايسى ئۆلكە، شەھەرلەرگە ۋە چەتئەللەرگە چىقىپ ئىلىم تەھسىل قىلىدىغانلار يىلىدىن - يىلغا كۆپەيدى. ھەتتا بىر قىسىم ئىلغار زىيالىيلارمىز گۈزەل يۇرتى، مېھرىبان ئاتا - ئانىسى، ئەزىز قېرىنداشلىرىنى تەڭرىتاغ ئېتەكلىرىگە قالدۇرۇپ، چەتئەللەردە ۋە ھەر قايسى ئىچكىرى ئۆلكىلەردە بۈيۈك ئارزۇ - ئارمانلارنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ياشاپ كەلدى، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ گۈللىنىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن تىنىم تاپماي ئىزدىنىپ ۋە ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، مىللىتىمىزنىڭ ئەدەبىيات، مەدەنىيەت تارىخىنىڭ گۈللىنىشى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن تىنىمسىز تۆھپە قوشتى. ئۇلارنىڭ قاتارىدا مىللىتىمىزنىڭ كەلگۈسى ئۈمىدى

دۆلىتىمىز تارىخىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، قەدىمكى سۇلالىلەر دەۋرىدىن جۇڭخۇا مىنگو قۇرۇلغىچە دۆلىتىمىز سىرتقا قارىتا بېكىتىمىزنىڭ سىياسىتىنى قوللاندى. بۇمەزگىلدە ياۋروپا ئەللىرى ئارقا - ئارقىدىن يېڭىلىققا كۆچۈش، ئاقارتىش ھەرىكىتى، سانائەت ئىنقىلابى ۋە بۇرژۇئا ئىنقىلابىنى تاماملاپ ئىنسانىيەت تارىخىدىكى يېڭى يۈكسىلىشلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈپ، ئۆز دۆلەتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇردى. دۆلىتىمىزمۇ نۇرغۇن ئەگرى - توقايلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ ئالەمشۇمۇل نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. بولۇپمۇ 1978 - يىلىدىكى 11 - نۆۋەتلىك 3 - ئومۇمىي يىغىن ئېچىلغاندىن كېيىن مەملىكىتىمىز ئىچى، جۈملىدىن ۋەتىنىمىز ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە

بولمىش ئىزباسارلارنى يېتىشتۈرۈشتە ئۆزىنىڭ يۈرەك قېنىنى سىڭدۈرۈپ، تىنىمسىز جاپا چېكىۋاتقان، ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى ئىزدىنىش ۋە نوتا يېتىشتۈرۈشتەك مۇقەددەس، جاپالىق ئەمگەككە سەرپ قىلىۋاتقان ئىجتىھاتچان، ھارماس، مېھرىبان باغۋەنلىرىمىز ئاز ئەمەس، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىم ئەنە شۇلارنىڭ جۈملىسىدندۇر.

نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىم 1964 - يىلى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى قەشقەر شەھەر قوغان يېزا ھەزرەت 1 - كەنتىدە تۇغۇلغان. 1971 - يىلى 9 - ئايدىن 1976 - يىلى 7 - ئايغىچە قەشقەر شەھەر ھەزرەت مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتىپىدە، 1976 - يىلى 9 - ئايدىن 1981 - يىلى 7 - ئايغىچە قەشقەر شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1981 - يىلى 9 - ئايدا ئەلانە تىجىلىرى بىلەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىخ فاكولتېتىغا قوبۇل قىلىنغان. 1986 - يىلى 7 - ئايدا ئوقۇشنى غەلبىلىك تاماملاپ شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا تەقسىم قىلىنغان. ئەمما ئاتا - ئانىسىنىڭ تەكلىپى بويىچە يۇرتى قەشقەرگە قايتىپ قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتىدا خىزمەت قىلغان. 1986 - يىلى 8 - ئايدىن 1998 - يىلى 8 - ئايغىچە مۇشۇ ئىنىستىتۇتنىڭ سىياسىي - تارىخ فاكولتېتىدا ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. ھەر ساھەدە چوققىغا قاراپ تىنىمسىز ئىلگىرلىگۈچىلەرنىڭ كەسكىن رىقابىتىگە تولغان بۇ جەمئىيەتتە ئۆزىدە تېخىمۇ مول، ئۇنىۋېرسال بىلىم ساپا ھازىرلاشنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇپ يەتكەن نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىم كەسپىي بىلىمنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش مەقسىتىدە 1990 - يىلى 9 - ئايدىن 1991 - يىلى 7 - ئايغىچە ئېلىمىزنىڭ داڭلىق مەرىپەت ئوچاقلرىدىن بىرى بولغان شاڭخەي فۇدەن ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىخ فاكولتېتى ئاسپىرانتلار سىنىپىدا زىيارەتچى ئىلىم ئەھلى سۈپىتىدە سېلىشتۇرما تارىخ ۋە مەدەنىيەت پەنلىرى پۈنىلىشى بويىچە بىلىم ئاشۇرغان. 1998 - يىلى 9 - ئايدىن 2000 - يىلى 7 - ئايغىچە مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتى ئاسپىرانتلار سىنىپىدا ئوقۇغان. 2002 - يىلى 3 - ئايدىن ھازىرغا قەدەر مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىدا ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىم 26 يىللىق ئوقۇتقۇچىلىق ھاياتىدا مەيلى قەيەرگە بارمىسۇن ئۆز خىزمىتىگە ئىزچىل سادىق بولۇپ كەلدى. ئۇ بېيجىڭغا يۆتكىلىپ كەلگەن دەسلەپكى يىللىرىنى ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: «مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا ئۇسۇل ئۆمىكىگە يۆتكىلىپ كەلگەن دەسلەپكى كۈنلىرىمدە، ئاساسەن بىكارچى بولۇپ قالدىم. بۇرۇنقىغا ئوخشاش تاڭ سەھەردىلا مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇغۇچىلارنى ئەتىگەنلىك ئۆگىنىشكە تەشكىللەيدىغان، ئۇلار بىلەن ھەرخىل تېمىدا قىلغان سۆھبەتلىرىمنى، خىزمەتداشلىرىم بىلەن تارىخ، مەدەنىيەت، پەلسەپە توغرىسىدا قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ قانداق كەچ بولغانلىقىنى تۇيماي قالدىغان شۇ كۈنلىرىمنى سېغىنىشقا باشلىدىم. دەرس مۇنبىرىدە تۇرۇپ ئوقۇغۇچىلارغا دەرس سۆزلەۋاتقان ھالىتىم كۆز ئالدىمغا كېلىدىغان بولۇۋالدى، دەرس بەرگەن ئوقۇغۇچىلىرىمنى بەك سېغىنىدىم. ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، خۇددى مەن بۇرۇنقى مەن ئەمەستەكلا، شۇنىڭ بىلەن، بىكار بولساملا دۆلەتلىك كۈتۈپخانىغا، شىنخۇا كىتابخانىلىرىغا بېرىش بىلەن كۈنلىرىمنى ئۆتكۈزدۈم. ئەمما يەنىلا قانا ئەت ھاسىل قىلمىدىم. ئۇيان ئويلاپ بۇيان ئويلاپ، بالىلىق ۋاقىتلىرىمدىن باشلاپلا مەن ياخشى كۆرگەن، مەن ئىشتىياق باغلىغان شۇ شەرەپلىك كەسپىمنى تېپىش نىيىتىگە كەلدىم، ئىزدەندىم، نۇرغۇن تىرىشچانلىقلار ئارقىلىق ئاخىرى مەقسىتىمگە يەتتىم.»

ئۇ ئوقۇتقۇچىلىق ھاياتىدا پەقەت ئالىي مەكتەپتىكى ئۆزى ئۆگەنگەن تارىخقا ئائىت بولغان «جۇڭگو تارىخى» (قەدىمكى زامان، يېقىنقى زامان، ھازىرقى زامان قىسىملىرى)، «دۇنيا تارىخى» (بىراق قەدىمكى زامان، ئوتتۇرا ئەسىر، يېقىنقى ۋە ھازىرقى زامان قىسىملىرى)، «شىنجاڭنىڭ يەرلىك تارىخى»، قاتارلىق دەرسلەرنى ئۆتۈش بىلەنلا بولدى قىلمىدى. مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىغا يۆتكىلىپ كەلگەندىن بۇيان، مەكتەپنىڭ تەكلىپى ۋە ئۆزىنىڭ قىزىقىشى ۋە ھەر تەرەپلىمە ئىزدىنىشلىرى ئارقىلىق چېتىلىش دائىرىسى بىر قەدەر كەڭ بولغان، مول ئۇنىۋېرسال بىلىم تەلەپ قىلىدىغان «ئۇيغۇر تارىخى»، «ئۇيغۇر مەدەنىيىتى نەزىرىيەسى»، «ئۇيغۇر تەرجىمە تارىخى»، «تۈركىي مىللەتلىرىنىڭ دىنىي ئېتىقاتلىرى»، «ئۇيغۇر مۇقام سەنئىتى ۋە ئۇنىڭدىن ھوزۇرلىنىش»، «ئىسلام دىنى ۋە ئۇنىڭ شىنجاڭ جەمئىيىتى بىلەن بىرىكىشى»، «ئۇيغۇر ئېغىز

خىزمىتىگە قاتناشقان. 1994 - يىلى قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتى سىياسىي تارىخ فاكولتېتى تەرىپىدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان «ئوتتۇرا مەكتەپ تارىخ ئوقۇتۇش پروگراممىسى» (30مىڭ خەتلىك قىسمى)، 1997 - يىلى «دۇنيانىڭ ھازىرقى زامان تارىخىدىكى بىر قانچە خىل سېلىشتۇرما خاراكتېرلىك سۇئال - جاۋاب تېمىلىرىنىڭ قىسقىچە ئىزاھاتى» (شىنجاڭ مائارىپى 1997 - يىللىق 7 - ، 8 - سانلىرى)، قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتى مائارىپىال بۆلۈمى تەرىپىدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان «جۇڭگو يېقىنقى زامان تارىخى» (2 قىسىم)(100مىڭ خەتلىك قىسمى) قاتارلىق ئون پارچىغا يېقىن كىتابنىڭ تەرجىمە خىزمىتىگە قاتناشقان.

ئۇنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە تارىخى ھەققىدە يازغان ئىلمىي ماقالىلىرى مەملىكەت ئىچى ۋە ئاپتونوم رايونىمىزدىكى نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان. ئۇ يازغان «قانداق قىلغاندا تارىخ ئوقۇتۇشىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ سېلىشتۇرۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇرغىلى بولىدۇ؟» (شىنجاڭ مائارىپى ژۇرنىلى 1997 - يىلى 11 - سان)، «قەدىمكى غەربىي يۇرتتىكى سۇ - مۇز بايرىمىنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە ئۇنىڭ تەرەققىياتى توغرىسىدا»، (مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرى ژۇرنىلى 2001 - يىلى 2 - سان، خەنزۇچە)، «خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ۋە قەدىمكى ئۇيغۇر تىياتىرچىلىقىنىڭ شەكىللىنىشى»، (مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرى ژۇرنىلى 2003 - يىلى 4 - سان، خەنزۇچە)، «قەدىمكى تارىملىقلارنىڭ ئەنئەنىۋى چالغۇسى غوڭقا (ئارغىنون) نىڭ ئۆتمۈشى ۋە ھازىرقى ئەھۋالى»، (مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرى ژۇرنىلى 2004 - يىلى 1 - سان، خەنزۇچە)، «خەنزۇچە يازمىلاردىن سۆڭك، تاڭ دەۋرىدىكى ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىگە نەزەر»، (مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرى ژۇرنىلى 2004 - يىلى 2 - سان، خەنزۇچە)، «قەدىمكى ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ۋە ئۇنىڭ شەرققە تارقىلىشى»، (جۇڭگو مىللەتلەر ژۇرنىلى 2005 - يىللىق 3 - سان، خەنزۇچە)، «قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى چالغۇسى غوڭقا ۋە ئۇنىڭ تەرەققىياتى» (جۇڭگو ئۇيغۇر تارىخ مەدەنىيىتى جەمئىيىتى مەجمۇئەسى، مىللەتلەر نەشرىياتى، 2006 - يىلى 4 - ئاي نەشرى، خەنزۇچە)، «دىۋانۇ لۇغەتت تۈرك» دىكى بايانلاردىن ئۇيغۇرلارنىڭ تىۋى - تۈكۈن ئىشلىرىغا دائىر مەلۇماتلار»، (شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى 2009 يىللىق 2 - سان، ئۇيغۇرچە)، «يۈەن

تىلىدىن دەسلەپكى ئاساس» (بىرىنچى، ئىككىنچى قىسىم) قاتارلىق دەرسلەرنى مۇۋاپىقەتلىك ئۆتۈپ، ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىزغىن ئالقىشى ۋە ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى. ئۇنىڭدىن سىرت، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات كەسپىدىكى 2001 - ، 2002 - ۋە 2007 - يىللىق قاتارلىق ئۈچ قارار سىنىپقا ئوقۇتۇش يېتەكچىسى بولۇپ ئىشلىدى، بۇ جەرياندا ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا ئالاھىدە كۆيۈنۈپ، ئۇلار يولۇققان مەسىلىلەرنى ۋاقىتىدا ھەل قىلىپ بېرىپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھۆرمىتىگە ۋە ماختىشىغا سازاۋەر بولدى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بەش يىللىقنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش پىراكتىكىسىغا يېتەكچىلىك قىلدى. بۇ مەكتەپكە يۆتكىلىپ كېلىپ ئىشلەۋاتقاندىن بۇيان ھازىرغا قەدەر ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىلمىي ماقالىسىگە يېتەكچىلىك قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. كونايلار «ئەجىرنىڭ تېگى ئالتۇن» دەپ توغرا ئېيتقان. شۇنداق، نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىمنىڭ تىرىشچانلىقلىرى بىكارغا كەتمىدى. ئۇ خىزمەتكە قاتناشقان 26 يىلدىن بۇيان مەكتەپ تەرىپىدىن «8 - مارت قىزىل بايراقدارى»، «مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچى»، «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار شەخس» قاتارلىق ناملار بىلەن مۇكاپاتلىنىپ فاكولتېت ۋە مەكتەپ تەشكىلىنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشتى. ئۇنىڭدىن باشقا 1995، 1996، 1997 - يىللىرى ئۇدا 3 قېتىم ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ كومىتېتى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش مەركىزىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن ئوتتۇرا تېخنىكوم، ئالىي تېخنىكوم ۋە ئادەتتىكى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ئىمتىھان سۇئالىنى چىقىرىش خىزمىتىگە قاتنىشىپ، ھەر قېتىم ئايرىم - ئايرىم ھالدا سىياسەت، تارىخ پەنلىرىنىڭ سۇئال ۋە جاۋابلىرىنى ئىشلىدى. ئۇ ئىشلىگەن سۇئاللار ئەلا سۈپەتلىك سۇئال، 1 - دەرىجىلىك سۇئال بولۇپ باھالىنىش شەرىپىگە ئېرىشتى.

نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىم خىزمەتكە قاتناشقان دەسلەپكى مەزگىللەردە تەرجىمە جەھەتتىمۇ كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن. 1990 - يىلى «خەن دەۋرىدىكى غەربىي يۇرت تۇتۇق ھېراۋۇل مەھكىمىسىنىڭ ئورنى توغرىسىدا» (10مىڭ خەتلىك قىسمى، قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 1990 - يىلى 4 - سان)، 1993 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتىنىڭ تەشكىللىشى بىلەن «501نىڭ كېلىش مەنبەسى» (50مىڭ خەتلىك قىسمى) قاتارلىق كىتابلارنىڭ تەرجىمە

كۈنىگىچە تۈركىيە دۆلەتلىك تىل قۇرۇمى تەرىپىدىن ئەنقەرەدە چاقىرىلغان «6 - نۆۋەتلىك تۈركىيە مىللەتلىرى خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە قۇرۇلتىيى» غا قاتناشتى ۋە «تۈركىيە تىللىرى دىۋانىدىكى بايانلاردىن ئۇيغۇرلارنىڭ تىلى - تۈركۈن مەدەنىيىتىگە دائىر مەلۇماتلار» دېگەن تېمىدىكى ئىلمىي ماقالىسىنى ئوقۇپ ئۆتتى. 2008 - يىلى 11 - ئاينىڭ 21 - كۈنىدىن 25 - كۈنىگىچە تۈركىيە دۆلەتلىك تىل قۇرۇمى بىلەن مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى بىرلىشىپ بېيجىڭدا چاقىرىلغان «بۈيۈك تىلشۇناس ئىلىم مەھمۇد كاشىغەرى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 1000 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» غا قاتناشقان ۋە «تۈركىيە تىللىرى دىۋانىدىكى بايانلاردىن ئۇيغۇرلارنىڭ ھەربىي ئىشلار مەدەنىيىتىگە دائىر مەلۇماتلار» دېگەن تېمىدا ئىلمىي ماقالە ئوقۇغان. 2011 - يىلى 4 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 13 - كۈنىگىچە تۈركىيەنىڭ ئىزمىر شەھىرى كوجا ئەلى ئۇنىۋېرسىتېتىدا چاقىرىلغان «يېڭى تىل مەدەنىيەت ھەرىكىتى باشلانغانلىقىنىڭ 100 يىللىقى خاتىرىلەش خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» غا قاتناشقان ۋە «ئۇيغۇرلاردا جەدىتچىلىك ھەرىكىتى ۋە مەرىپەت مەشەلچىسى مەمىلى ئەۋىپ ئەپەندى توغرىسىدا» دېگەن تېمىدا ئىلمىي ماقالە ئوقۇغان. 2012 - يىلى 2 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 3 - ئاينىڭ 5 - كۈنىگىچە تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل فاتىخ ئۇنىۋېرسىتېتىدە ئۆتكۈزۈلگەن بۈيۈك ئەدىب ئەلشىر نەۋائىي تۇغۇلغانلىقىنىڭ 570 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارالىق ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان ۋە «بۈيۈك شائىر ئەلشىر نەۋائىي شېئىرلىرى ۋە ئۇنىڭ ئۇيغۇر مۇقام مەدەنىيىتىدە تۇتقان ئورنى توغرىسىدا» دېگەن تېمىدا ئىلمىي ماقالە ئوقۇغان.

ئۇ بېيجىڭغا يۆتكىلىپ كەلگەندىن بۇيان ئۆزلۈكسىز «ئۇيغۇر مەدەنىيىتى» ساھەسىدە ئىزدىنىپ مۇئەييەن نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. ئۇ 2011 - يىلى 8 - ئايدا شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى «مەدەنىيەت بوستانى پروگراممىسى» غا تاماشىبىن سۈپىتىدە قاتناشقان ۋە پروگرامما نەق مەيدانىدا مۇخبىرلار نۇرگۈل مۇئەللىمنى زىيارەت قىلغان. زىيارەت داۋامىدا نۇرگۈل مۇئەللىم تاماشىبىنلارغا ۋە تېلېۋىزور كۆرگۈچىلەرگە «بېيجىڭدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق (ئۇيغۇر مەدەنىيىتىشۇناسلىقى)» دېگەن تېمىدا قىسقىچە تونۇشتۇرۇش بېرىپ، كەڭ جامائەتچىلىكنى بېيجىڭدىكى ئۇيغۇر مەدەنىيەتشۇناسلىقىنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار

سۇلالىسىغا دائىر تارىخىي ماتېرىياللاردىكى ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى»، (مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرى ژۇرنىلى 2009 - يىلى مەخسۇس سانى، خەنزۇچە)، «دۇنيا ئوتتۇرا ئەسىر تارىخىدىكى ئاتاقلىق تارىخشۇناس - ئەل تەبارى»، (شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى، 2009 - يىللىق قوشۇمچە 2 - سان، ئۇيغۇرچە)، «كلاسسىك شېئىرلارنىڭ ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىدا تۇتقان ئورنى» (شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى 2010 - يىللىق 3 - سان، ئۇيغۇرچە)، «دىۋانۇلغانت تۈرك» تىكى بايانلاردىن قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ قەھرىمانلىق داستانلىرىغا دائىر مەلۇماتلار»، (شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى 2009 - يىللىق قوشۇمچە 2 - سان)، «بۈيۈك ئەدىب ئەلشىر نەۋائىي شېئىرلىرىنىڭ ئۇيغۇر مۇقام مەدەنىيىتىدە تۇتقان ئورنى توغرىسىدا» (قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتى ئىلمىي ژۇرنىلى 2012 - يىلى 2 - سان، ئۇيغۇرچە)، «ئۇيغۇر مەشرەپلىرى ۋە ئۇنىڭ ئەنئەنىۋى ئەخلاقى قىممىتى توغرىسىدا»، (قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتى ئىلمىي ژۇرنىلى 2012 - يىلى 5 - سان، ئۇيغۇرچە) قاتارلىق 20 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالىلىرى ئېلان قىلىنغان.

ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ 2009 - يىلى 2 - ئايدا شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنىستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى غەيرەتجان ئوسمان باشچىلىقىدىكى «قاز ئېرىق كەنتىنىڭ مىللەتشۇناسلىقى بويىچە تەكشۈرۈلۈشى» تېمىسىدىكى دۆلەت دەرىجىلىك ئىدارەتتىكى تەتقىقات تۈرىنىڭ تەكشۈرۈش، تەتقىق قىلىش خىزمىتىگە قاتنىشىپ، مەزكۇر پەن تەتقىقات تۈرى گۇرۇپپىسى ئۆزىگە تەقسىم قىلىپ بەرگەن ۋەزىپىنى 2011 - يىلى 9 - ئايدا مۇۋاپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ تەشكىلنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئۇ خىزمەتكە قاتناشقاندىن كېيىن مەملىكەت ئىچى سىرتىدىكى خەلقئارالىق ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا قاتنىشىش ۋە ماقالە ئوقۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىلمىي تەتقىقات ساھەسىدىمۇ مول نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. 2005 - يىلى 10 - ئايدا، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىياتى ساھىبخانلىقىدا بېيجىڭدا ئېچىلغان تۈركىي تىل - ئەدەبىياتى ۋە مەدەنىيىتىگە دائىر مەملىكەتلىك ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشتى ۋە «ئۇيغۇر مۇقام مائارىپىنى شىنجاڭدىكى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىكلىرىگە كىرگۈزۈش توغرىسىدىكى تەكلىپ» دېگەن تېمىدا بىر پارچە ئىلمىي ماقالە ئوقۇدى. ئۇنىڭدىن سىرت 2008 - يىلى 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 25 -

ئاشقازان ياللۇغى بولۇپ بېيجىڭ شەھەرلىك خەيدىيەن رايونلۇق دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. ئەھۋال ئالاھىدە بولۇپ، مەكتەپتە قالغان ئوقۇغۇچىلارنى سىرتقا چىقىشقا قويمائىتتى، دوختۇرخانىغا كىرىپ قالغانلارنىمۇ ئالدىراپ سىرتقا چىقىشقا قويمائىتتى. پۈتۈن خەلق قورقۇنۇپ ۋە ساراسىمە ئىچىدە تۇراتتى، كەتمىگەن ساۋاقداشلارنىڭ ئائىلىلىرىدىنمۇ دائىم تېلېفونلار كېلىپ تۇراتتى، ئاغرىقلارنىڭ تېخىمۇ شۇنداق ئىدى. نۇرگۈل بۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، ئۇلارغا ئۆيىدىن تاماق توشۇش، ساۋاقداشلارغا كېرەكلىك بولغان نەرسىلەرنى سىرتتىن ئېلىپ ئۇلارغا يەتكۈزۈپ بېرىش، ئۇ مەزگىللەردە مەكتەپتە ئاپتوماتىك پۇل ئېلىش ماشىنىسى بولمىغاچقا، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئانا - ئانىسى ئەۋەتكەن پۇللىرىنى پوچتخانىدىن ئەكىلىپ بېرىش، ئالدىن قايتقان ساۋاقداشلارنىڭ ئائىلىسىگە دەرسلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارنى، ھەر قايسى دەرسلەرنىڭ ئىمتىھان سوئاللىرىنى، مەكتەپ ۋە فاكۇلتېتنىڭ ئۇقتۇرۇشلىرىنى ۋاقتى - ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ تۇرۇش قاتارلىق ئىشلار بىلەن ناھايىتى ئالدىراش ئۆتتى. ئاخىرى ئۆزىمۇ قاتتىق ئاغرىپ يېتىپ قالدى. بۇ ۋاقىتتا، مەن ئۇنىڭغا ئاغرىق ئەھۋالىنى يۇقىرىغا مەلۇم قىلىشنى ئېيتتىم، ئەمما ئۇ يەنىلا: ماڭا ھېچ ئىش بولمىدى، يۇقىرىغا مەلۇم قىلساق مېنىمۇ دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېتىپ ئاز دېگەندىمۇ 15 كۈن كۈزىتىدۇ، ئوقۇغۇچىلىرىمىدىن ئەنسىرەيمەن، ئەڭ مۇھىمى ئاشۇ بالىلار ساقىيىپ كەتسە بولاتتى دېدى ۋە قىزىمنى، باش ئاغرىقىنى پەسەيتىدىغان دورىلارنى يېدى ھەر خىل تەدبىرلەرنى قوللاندى... ھەمدە ئەتىسى يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ بالىلار ياتقان دوختۇرخانىغا يۈرۈپ كەتتى. مېنىڭچە، ئۇ كەسىپتە تىرىشچان بولۇپلا قالماستىن، ئائىلىدىكىلەرگىمۇ ناھايىتى كۆيۈمى بار ئايال. مۇبادا سىنىپىدا بىرەر ئىش بولۇپ قالسا، شۇ ئىشنى ھەل قىلمىغۇچە بولدى قىلمايدۇ. « بۇ گەپنى ئاڭلاپ مۇئەللىمگە بولغان ھۆرمىتىمىز ھەسسىلەپ ئاشتى. ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن سىڭدۈرگەن ئەجىرىگە بولغان قايىللىقىمىز تېخىمۇ ئاشتى.

شۇنداق، نۇرگۈل مۇئەللىم ئائىلىدە بىر ياخشى ئانا بولۇپلا قالماي، مەكتەپتە مېھرىبان باغۋەن. ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلىرى نۇرگۈل مۇئەللىم بىلەن ھازىرغىچە ئالاقىلىشىپ تۇرىدۇ، ھېيت - بايرام مەزگىللىرىدە ئۇنىڭغا تېلېفون ئۇرۇپ ياكى

قىلغان شۇنداقلا ئۆزىنىڭ بىر قىسىم تەكلىپ - پىكىرلىرىنى ئوتتۇرغا قويۇپ تاماشىبىنلارنىڭ ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ قىزغىن ئالاقىسىغا سازاۋەر بولغان.

نۇرگۈل مۇئەللىم تارىخ ۋە جۇغراپىيەگە بولغان ئوتتەك قىزغىنلىقى ۋە نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىش مەقسىتىدە 2009 - يىلى 3 - ئايدا يولدىشى ۋە فاكۇلتېت رەھبەرلىكىنىڭ قوللىشى ئارقىلىق، ئۆز خىراجىتى بىلەن ياۋروپادىكى گوللاندىيە، بېلگىيە، لىيۇكسەمبورگ، فىرانسىيە، شۋېتسىيە، ئىتالىيە، ئاۋستىرىيە، گېرمانىيە قاتارلىق ئون نەچچە دۆلەتكە ساياھەتكە بېرىپ ئۇ دۆلەتلەرنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتى، جۇغراپىيەسى قاتارلىقلار بىلەن تونۇشۇپ، ئۆزىنىڭ كەسپىي بىلىم سەۋىيىسىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈردى. بۇ قېتىمقى ياۋروپا دۆلەتلىرىگە قىلغان سەپىرىدە نۇرگۈل مۇئەللىم ئۆزىنىڭ تارىخ ۋە جۇغراپىيە جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقىنى ياخشى جارى قىلدۇرۇپ، ياۋروپالىقلار بىلەن دۆلىتىمىز ۋە مىللىتىمىز ئوتتۇرىسىدىكى ئىلغارلىق ۋە يېتەرسىزلىكلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈش، سېلىشتۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتى.

نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىمنى زىيارەت قىلماقچى بولۇپ تۇرغىنىمىزدا، ئۇنىڭ كاناي ياللۇغى كېسىلى قوزغىلىپ قېلىپ، ئۆيدە ئارام ئېلىۋاتقان ئىكەن. زىيارەت پىلانىمىزنىڭ ئارقىغا سوزۇلۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، ئۇنى ئۆيىگىچە ئىزدەپ باردۇق. ئۇ ئۆيگە كىرگەنمىزنى كۆرۈپ، ئاغرىق ئىكەنلىكىگە قارىماي بىزگە تاماققا تۇتۇش قىلدى. تاماق پىشقۇچە، بىز مۇئەللىمنىڭ يولدىشى بىلەن قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق. ئۇ بىزگە مۇئەللىم توغرىسىدا مۇنداق بىر تەسىرلىك ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى: « 2003 - يىلى 3 - ئايدىن باشلاپ پۈتۈن مەملىكەت ۋە دۇنيانى زور ۋەھىمىگە سالغان سارسى كېسىلى مەزگىلىدە، نۇرگۈل 2001 - ، 2002 - يىللىق سىنىپلارنىڭ سىنىپ مۇدىرى ئىدى. سارسى كېسىلى تارقىلىشقا باشلىغاندىن كېيىن بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار مەكتەپنىڭ ئۇقتۇرۇشى بويىچە ئائىلىسىگە قايتتى. كېيىن قالغان يەنە بىر قىسىملىرى مەكتەپكە قاسىلپلا قالدى. بۇ مەزگىلدە 2002 - يىللىقتىن 3 نەپەر ساۋاقداش ئاغرىپ قېلىپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. بۇلارنىڭ بىرى ئادەتتىكى ئۆيىگە ياللۇغى بولۇپ بېيجىڭ شەھەرلىك جىشۋېتەن دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالغانىدى، يەنە بىرى پۈتۈن بەدىنىگە چېچەك چىقىپ كېتىپ مەكتەپ دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالغان، يەنە بىرى

ئۇچۇر قىلىپ مۇئەللىمگە ھېيت - بايراملىق سالام يوللايدۇ.

ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭدىن كەسپى توغرىسىدا سورىغىنىدا ئۇ ھاياجانلىنىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ھازىر شۇغۇللىنىۋاتقان بۇ ئوقۇتقۇچىلىق كەسپىمنى ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن. مېنىڭ ھەرقانداق بىر خۇشاللىقىم دەرس سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتىكى شاتلىقىمغا يەتمەيدۇ، چۈنكى ھەر قانداق بىر قايغۇ - ئەللىم دەرس مۇنبىرى ئالدىدا يوقلىدۇ. بەلكىم بۇ بىر خىل ياخشى كۆرۈش بولسا كېرەك. مېنىڭ بالىلىق چاغلىرىمدا، دوستلىرىم ئارىسىدا ھەر قېتىم ئوقۇتقۇچىنىڭ رولىنى ئېلىپ ئوينىغان مېھماندارچىلىق ئويۇنلىرىنىڭ ئۆسمۈرلۈك قەلبىمنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن ئورۇن ئالغان ئوقۇتقۇچى ئوبرازىنىڭ داۋامى بولۇشى مۇمكىن. بىزدە «ئوقۇغۇچىغا بىر ئىستىكان سۇ بېرىش ئۈچۈن، ئوقۇتقۇچىدا بىر چېبەك سۇ بولۇشى كېرەك» دېگەن سۆز بار. مەلۇم بىر ئوقۇتقۇچى ئۆزى ئۆتىدىغان دەرسنى پۇختا ئىگەللىسە، كەسپى بىلىم سەۋىيىسى چوڭقۇر، ئۆز كەسپىگە ئائىت ئۇچۇرلارنى ۋاقىتتا، ئەتراپلىق ئىگەللىگەن، دەرس ئۆتۈشكە ماھىر بولسا، ئوقۇغۇچىلارنىڭ پۈتۈن دىققىتىنى ئۆزىگە مەركەزلەشتۈرەلەيدۇ. شۇ سەۋەبتىن مەن خىزمەتكە چىققاندىن بۇيان ئوقۇتۇش خىزمىتىنىڭ ئەھتىياجى تۈپەيلىدىن ئىلگىرى - ئاخىرى بولۇپ 16 خىل دەرس ئۆتتۈم، بۇ جەرياندا مەن داۋاملىق ئۆگەندىم، بولۇپمۇ كۆپلىگەن ۋاقىتتىم كەسپكە دائىر ماتېرىياللارنى كۆرۈش، داۋاملىق ئۆگىنىش بىلەن ئۆتتى. مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىلى - ئەدەبىيات فاكولتېتىغا يۆتكىلىپ كەلگەندىن بېرى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 8 خىل دەرس ئۆتتۈم، بۇ جەرياندا مەن يەنە ئىلگىرىكىدىنمۇ بەك تىرىشىمىسام بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. بولۇپمۇ «ئۇيغۇر مەدەنىيىتى» دىن ئىبارەت بۇ دەرسنىڭ ئەھتىياجى مېنى تېخىمۇ بەك تىرىشچان قىلىۋەتتى. چۈنكى، مەدەنىيەتتىن ئىبارەت بۇ پەننىڭ چېتىلىش دائىرىسى ناھايىتى كەڭرى بولغاچقا، بۇ دەرسنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۈچۈن، مەن بىر مىللەتنىڭ مەۋجۇتلىقىدا بار بولغان بارلىق بىلىملەرنى يەنى، ماددىي، مەنىۋىي، ئىجتىمائىيلىققا مۇناسىۋەتلىك بارلىق پەن، كەسپ، ئىجتىمائىي ئېتىكا، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى بىلىملەردىن خەۋەردار بولمىسام، ھەتتا مۇناسىۋەتلىك بەزى تەرەپلىرىنى پۇختا ئۆگەنمىسەم بولمايدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن داۋاملىق مۇشۇ

دەسلەرنىڭ تەييارلىقى ئۈچۈن كۆپلەپ ماتېرىيال كۆرۈپ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن نەزەرىيەنىڭ بىرلىشىشى، يوقالغان مەدەنىيەت ئاساسلىرى ۋە يوقىلىۋاتقان مەدەنىيەت ئاساسلىرى، ھەر خىل مەدەنىيەت ئاساسلىرىنىڭ مەزكۇر مىللەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى، باشقا مىللەت مەدەنىيەتلىرىنى ئۆزىمىزنىڭكى بىلەن سېلىشتۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردىن يەنىمۇ چوڭقۇرلاپ ئىزدىنىپ، مىللەت ئۈچۈن پايدىلىق ۋە پايدىسىز تەرەپلىرىنى دەۋر تەلپىسى، دۆلىتىمىزنىڭ سىياسەتلىرى ۋە مىللىي ئەھتىياجغا ماس ھالدا تەھلىل قىلىپ كەڭ ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇ تەرەپلەردىكى ئەھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن داۋاملىق تىرىشىش ئارزۇسىدىمەن.»

بۇ ئىلمىي ئەمگەكلىرىدىن قانائەت ھاسىل قىلمىغان تەلەپچان ئۇستاز ئۆزىنىڭ بۇندىن كېيىنكى تەتقىقات پىلانى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تەتقىقاتى ساھەسىدە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ناھايىتى كۆپ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تارىخى پەنلەر بويىچە خېلى زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشكەن بولسىمۇ بىراق، بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مەدەنىيەت شۇناسلىقى بويىچە تېخى خېلىلا ئارقىدا تۇرىۋاتىدۇ. كىشىنى قايىل قىلغۇدەك، بولۇپمۇ باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنى قايىل قىلغۇدەك ئۇلارنى تەمىنلەپ دەرسلىك قىلغۇدەك ئالاھىدە بىر مۇكەممەل ماتېرىيال يوق، مېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن قىلماقچى بولغان مۇھىم ئىشلىرىمنىڭ بىرى، ئۆزۈمدىن بېرى ئۆگەنگەن كەسپىي بىلىملەر ۋە ئوقۇتۇش ئەمەلىيىتىدىن يىغقان تەجرىبىلىرىم ئاساسىدا مۇشۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىش، يەنى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ھەممە ساھەلىرىدىن قىسقىچە بولسىمۇ مەلۇمات بېرەلگۈدەك بىر پارچە ئەسەر يېزىپ چىقىپ بۇنى كەڭ خەلقىم بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈش، ئاندىن باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدىن خەۋەردار قىلىش، مەن بۇنىڭ ئۈچۈن ئۈزلۈكسىز تىرىشىۋاتىمەن. بۇ تەرەپلەردىكى ئەمگەكلىرىم بەلكىم بىر ئىككى يىل ئىچىدە كەڭ خەلقىم بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن.»

مۆلچەرلىگۈسىز ھاياتلىق يولىنى بېسىپ مۇساپە بىر يەرگە بارغاندا كەينىمىزگە باقساق ھەربىرىمىزنىڭ چوڭ - كىچىك ئەپسۇسلىنارلىق ئىشلىرىنىڭ بولۇشى تەبىئىي. ئۇيغۇر مەدەنىيىتى، ئۇيغۇر تارىخى ئوقۇتقۇچىسى نۇرگۈل تۇرسۇن مۇئەللىم ئۆزىنىڭ بېسىپ ئۆتكەن يولىدىن خۇلاسىە چىقىرىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئىنسان ھاياتىدا

قەدىرلەپ كەسىپى ۋە تىل جەھەتتىكى سەۋىيەلارنى داۋاملىق يۇقىرى كۆتۈرۈپ، 21 - ئەسىرگە خاس، ئۆزۈڭ ئېڭى ئايدىڭ بولغان، يۇقىرى ساپالىق زىيالىيلاردىن بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىڭلارنى چىن دىلىمدىن ئۈمىد قىلىمەن».

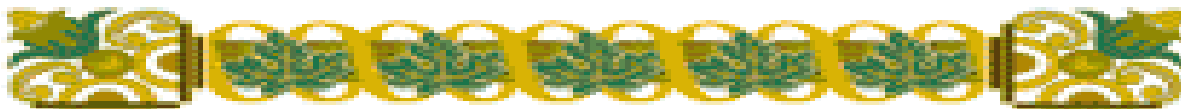
ھەممىزگە مەلۇمكى ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى جاپالىق ھەم شەرەپلىك خىزمەت. بۇ كەسىپنىڭ نېنىنى بېيىش تولىمۇ تەس، ئۈنۈم ۋە نەتىجىسىمۇ ئۇزاققا كۆرۈلىدۇ. خەلقىمىزنىڭ پەخىرلىك ئوغلانى ئەخمەتجان قاسىمى: «دۇنيادا ئوقۇتقۇچى مېھنىتىدىن ئارتۇق پەخىرلىك مېھنەت يوق. چۈنكى داھىي، ئالىم، يازغۇچى، شائىر، ئۇچقۇچى... قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئوقۇتقۇچى مېھنىتىنىڭ مەھسۇلى ئەمەسمۇ!» دېگەن دانا ھۆكۈمنى ئوتتۇرغا قويۇپ، ئۆزىنىڭ ئوقۇتقۇچىلارغا بولغان چەكسىز ھەم سەمىمى ھۆرمىتىنى ئىزھار قىلغان. شۇنداق ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى ئەنە شۇنداق جاپالىق ئەمما شەرەپلىك خىزمەت. ئۇ ئىنسانىيەت روھىنىڭ ئېزىنپىرى، ئىنسان قەلبىگە تۇنجى مەرىپەت نۇرىنى ئېلىپ كىرگۈچى نۇرلۇق مەشئەل. ئەگەر ئوقۇتقۇچى بولمىغان بولسا، ئۇزاق تارىخ مابەينىدە ئىنسانىيەتنىڭ مول ئىلىم - پەن دۇراندىلىرى، كەشپىياتلىرى ۋۇجۇدقا چىقمىغان بولاتتى ئەلۋەتتە. بىز ئاخىرىدا بىلىم بېغىدىكى بۇ ھارماس، ئىجتىھاتچان باغۋەننىڭ تېنىنىڭ سالامەت، خىزمىتىنىڭ ئۇتۇقلىق، ئائىلىسىنىڭ بەختلىك، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تۇغرىسىدىكى تەتقىقات ئىشلىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىغا ۋە پورەكلەپ مېۋە بېرىشىگە چىن قەلبىمىزدىن سەمىمى تىلەكداشمىز.

مۇھەررىر: ئالىمجان توختى (2009)
كوررېكتور: مەرۋايىت مەمەتئابدۇللا (2011)

ئەپسۇسلىنىدىغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ بولىدىغان ئوخشايدۇ، باشقا ئىشلارغىمۇ ئانچە ئۆكۈنمەيمەن، بىراق ماكان، زامان ۋە مۇھىتنىڭ تەسىرىمۇ قانداق، ئۆزۈمگە تەقسىملەنگەن دەرسلەرنى تەلەپكە لايىق، سۈپەتلىك ئۆتسەملا بولىدۇ دەپ ئويلاپ، يېشىم كىچىك، زېھنىم ئوچۇق چاغلاردا چەتئەل تىلىنى راۋۇرۇس ئۆگىنىپ بىر باشقا ئېلىپ چىقىمىغىنىم، ئىلمىي ئۇنۋان قاتارلىقلارغا سەل قارىغىنىم مېنىڭ ھاياتىمدىكى ئەپسۇسلىنىدىغان ئىشلىرىمدىن ئىبارەت».

زىيارەت ئاخىرىدا نۇرگۈل مۇئەللىم سىتودېنتلارغا دەيدىغان يۈرەك سۆزى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى: «ئالدى بىلەن ھەممىڭلارنىڭ تېنىڭلارنىڭ سالامەت، تۇرمۇشىڭلارنىڭ خاتىرجەم، ئالىي مەكتەپ ھاياتىڭلارنىڭ مەنىلىك بولۇشىنى تەلەيمەن. ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ مەزمۇنى ناھايىتى مول، قىلىشقا تىگىشلىك ئىشلار كۆپ بولغاچقا بۇ جەھەتتە ئۆزۈمنىڭ تولىمۇ يالغۇز ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلىمەن، مەن ئويلىغان، ئارزۇ قىلغان بىراق تۈرلۈك سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ھازىرغىچە ئەمەلگە ئېشىپ بولمىغان بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئۈچۈن ئۇيغۇر مەدەنىيەتشۇناسلىقى ساھەسىدە كۆپلىگەن تايانچلارنىڭ يېتىشىپ چىقىشىنى، ماڭا ياردەملىشىشىنى ئارزۇ قىلىمەن. ھەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ھەممەيلەنگە نېسىپ بولمىمەيدۇ، ئانا - ئاناڭلار نۇرغۇن پۇل ۋە ۋاقىت سەرپ قىلىپ سىلەرنى ئوقۇشقا ئەۋەتتى، ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەن ئىكەنسىلەر چوقۇم ۋاقىتنى، پۇرسەتنى قەدىرلىشىڭلار كېرەك، چۈنكى ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىتنى قايتۇرۇپ ئەكەلگىلى بولمايدۇ. ئاخىرىدا ساۋاقداشلارنىڭ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئالتۇندەك ئالىي مەكتەپ ھاياتىنى

ئانا تىل رىشتىسى

تۈركىزات ئابدۇبەسىر (2009)

شۇنچە سىرلىق تۇيۇلسەن ماڭا ئانا تىل ،
ماكان قىلىپ تۇتۇۋالغاي سەن بۇ روھىمنى .
روھىمۇ ھەم سىڭىپ كەتكەچ سېنىڭ جىسمىڭغا ،
مەن قانداقمۇ سىرلىق دېمەي تۇرالاى سېنى .

خىياللىرىم ساڭا مىنىپ قىلىدۇ پەرۋاز ،
پىكىرلىرىم سېنىڭ بىلەن قاقىدۇ قانات .
تۇيغۇلىرىم نەپەس ئالار پەقەت سېنىڭدىن ،
تۇرالامدۇ روھ بۇ تەندە سېنىڭسىز ھايات؟

قاچانلاردا تىللىرىمغا ئۇيۇۋالغانسەن ،
سەن بىلەنلا ھۇزۇرلىنىپ سۆزلەيمەن پەقەت .
ئۆزگىلەرمۇ سېنىڭ بىلەن قايتۇرسا جاۋاب ،
ئاھ دۇنيادا بارمۇ بۇندىن شېرىنرەك لەززەت .

ئايرىلالماس ئاشىقلارمىز سېكۈنت - دەقىقە ،
يالغۇز تاشلاپ كەتكىنىڭ يوق بىردەملىك ئەسلا .
مەنمۇ سەنسىز بىر دەقىقە باقىدىم ياشاپ ،
بېلىق بىلەن سۇغا تەمسىل ئىككىمىز گويا .

ئىلىملەرگە سەن باغلىغان سۆيگۈ رىشتىمنى ،
ئەدەب - ئەخلاق باغچىسىغا سەن باشلىدىڭ ھەم .
ئالدىم يولدىن ئازغانلاردا سەندىن نەسىھەت ،
سەن بولغاچقا توغرا يولغا تاشلىدىم قەدەم .

سەن ئۆگەتتىڭ قانداق ئادەم بولۇشنى ماڭا ،
سەن ئۆگەتتىڭ جان ئانامنى قانداق سۆيۈشنى .
تەلىمىڭدىن ئۈگۈت ئېلىپ بىلىدىم نىھايەت ،
شۇ قەدىردان ئاتىلارغا بويۇن ئېگىشىنى .

سۆيگۈ نېمە ، نەپرەت نېمە ، خۇشاللىق نېمە؟

چۈشەندۈرگەن سەن بۇلارنىڭ پەرقىنى ماڭا .
بەخت نېمە ، غەلبە نېمە ، مەغلۇبىيەتچۇ؟
بۇ خۇسۇستا تۈگىمەيدۇ رەھىمىتىم ساڭا .

مۇھەببەتتە مىننەت يوقكەن سېنىڭدىن بىلىدىم ،
مىننەت قىلماي بەرگەن سەنمۇ چۈنكى ۋەسلىڭنى .
باشلاپ ماڭدىڭ قاراڭغۇدا يورۇققا يېتىلەپ ،
قۇرۇپ بەردىڭ ئېتىقاد ئاتلىق ئۆلمەس تەختىمنى .

گاھى قىياس قىلىپ باقتىم سەنسىز ھاياتنى ،
شۇ قىياسىم ئوخشاشلا ھەم سەن بىلەن يەنە .
توۋا دېدىم سەن نېمانچە چىرماشقان ماڭا ،
بولالماستۇ سەن بولمىساڭ قىياسلار مەندە .

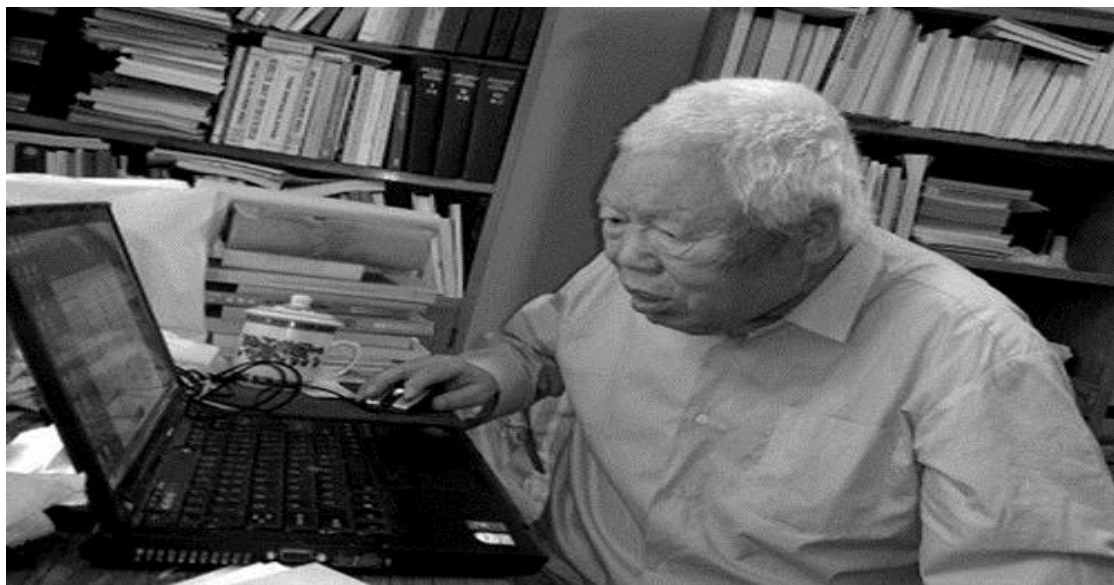
مەن تەسەۋۋۇر قىلالىدىم سەنسىز ھاياتنى ،
ھايات ئەمەس ئۆلۈم ئىكەن سەنسىزلىك دېگەن .
ئويلىساملا شۈركىنىدۇ تېنىم بولدى بەس ،
شۇئان سالىدىم بۇ بولۇمسىز خىيالغا يۈگەن .

سەنمۇ شۇنداق مېنى تاشلاپ كېتەلمەيسەن ھېچ ،
سېنى مەندەك سۆيەلمەيدۇ باشقا بىر ۋۇجۇد .
قىياس قىلما سەنمۇ ئەسلا مەنسىز ياشاشنى ،
مېنى مەھكەم باغاشلىغىن قۇچاقلا چىڭ تۇت .

شۇنچە سىرلىق تۇيۇلسەن ماڭا ئانا تىل ،
ماكان قىلىپ تۇتۇۋالغاي سەن بۇ روھىمنى .
روھىمۇ ھەم سىڭىپ كەتكەچ سېنىڭ جىسمىڭغا ،
مەن قانداقمۇ سىرلىق دېمەي تۇرالاى سېنى .

مۇھەررىر: ئوسمانجان ئابدۇكېرىم (2010)
كوررېكتور: رامىلە مۇساجان (2011)

مەشھۇر تۈركولوگ، ئۇستاز گېڭ شىمىن ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلەر كاتالوگى

ئابلاجان يۈسۈپ (2008)

مەشھۇر تۈركولوگ، جۇڭگو تۈركولوگىيەسىنىڭ بەرپاچىلىرىدىن بىرى، مەشھۇر ئالىم، تىلشۇناس، پروفېسسور، دوكتور پېتەكچىسى گېڭ شىمىن 2012 - يىلى 12 - ئاينىڭ 17 - كۈنى كەچ سائەت توققۇزدىن 45 مىنۇت ئۆتكەندە كېسەل سەۋەبى بىلەن 83 يېشىدا بېيجىڭدا ۋاپات بولدى. بۇدۇنيا تۈركولوگىيە ساھەسىگە، شۇنداقلا ئېلىمىزدىكى تۈركولوگىيە تەتقىقاتىغا نىسبەتەن ئورنىنى تولدۇرغۇسىز زور يوقىتىشى بولدى.

گېڭ شىمىن جۇڭگو تۈركولوگىيەسىنى يوقىتىن بار قىلغۇچى، دۇنيا ئىلىم ساھەسىدە ئېتىراپ قىلىنغان تۈركولوگ، گېرمانىيە ھۆمبۇلدت فوندى ئالىملار مۇكاپاتىنىڭ، شۇنداقلا دۇنيا ئالتاي شۇناسلىق دائىمىي يىغىنىنىڭ (PIAC) مۇكاپاتىنىڭ ساھىبى، تۈركىيە تۈرك تىل جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي ئاكادېمىكى، يۈكسەك ھۆرمەتكە سازاۋەر ئۇستاز ئىدى. ئۇستاز گېڭ شىمىن 1929 - يىلى 11 - ئاينىڭ 28 - كۈنى جىياڭسۇ ئۆلكىسى شۈيچۇ شەھىرىنىڭ دۇڭشەن ناھىيەسىدە تۇغۇلغان. 1946 - يىلى ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلبە قىلغاندىن كېيىن، دۆلەت 21 - ئوتتۇرا مەكتىپىدە تولۇقسىزنى پۈتتۈرۈپ، شۈيچۇ شىنشىن ئوتتۇرا مەكتىپى (كاتولىك دىنى جەمئىيىتى مەكتىپى)گە ئوقۇشقا كىرگەن. 1948 - يىلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن شاڭخەي فۇدەن ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىر يىل فرانسۇز تىلى ئۆگەنگەن. 1949 - يىلى بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى شەرق تىللىرى فاكولتېتىغا ئىمتىھان بېرىپ قوبۇل قىلىنغان. ئەينى چاغدىكى فاكولتېت مۇدىرى جى شىيەنلىن ئەپەندى ئۇ تىزىملىتىلغان ھىندى تىللىرى كەسپىگە ئوقۇغۇچى توشۇپ بولغانلىقىنى، فرانسۇز تىلى ئەۋزەللىكى بىلەن ۋىيېتنام تىلىدا ئوقۇسا ياخشى بولىدىغانلىقىنى تەۋسىيە قىلغان. بىراق گېڭ شىمىن ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپ قۇرۇلغىنىغا ئۇزۇن بولمىغان ئۇيغۇر تىلى كەسپىنى تاللىغان. ئۇ ئۇيغۇر تىلى كەسپىگە كىرگەندىن كېيىن قاتتىق ئىجتىھاد ۋە ئىشتىياق بىلەن زېھنىنى ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك بىلىملەرنى ئۆگىنىشكە قاراتقان. بۇ جەرياندا ئۆزىنىڭ بىر قەدەر ياخشى بولغان ئېنگلىز تىلى، فرانسۇز تىلى ئاساسىغا تايىنىپ، تۈرك تىلى گىرامماتىكىسىنى ئۆزلىكىدىن ئۆگەنگەن. 1952 - يىلى ئۇ چۆچەككە يەر ئىسلاھاتى ھەرىكىتىگە قاتنىشىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن. بۇ جەرياندا ئۇ يەنە قازاق تىلىنىمۇ ئۆگەنگەن. 1952 - يىلى ئۇيغۇر تىلى كەسپى مەركىزىي مىللەتلەر ئىنىستىتۇتىغا يۆتكەلگەن. 1953 - يىلى مەكتەپ

يۈتتۈرۈپ، ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىپ قېلىنغان ۋە قازاق تىلى كەسپىنى قۇرۇپ، «قازاق تىلى»، «قازاق تىلى گىرامماتىكىسى»غا ئوخشاش دەرسلىكلەرنى تۈزگەن. 50 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ ئۇ گېرمان تىلى ۋە رۇس تىلى ئۆگىنىپ، مەشھۇر تۈركولوگ گابائىن خانىمنىڭ «قەدىمكى تۈرك تىلى گىرامماتىكىسى» ناملىق كىتابىنى ئۆگىنىشكە ۋە خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىشقا كىرىشكەن، شۇنداقلا مالفونىڭ «قەدىمكى تۈرك ۋە سىقىلىرى» نى ئۆگەنگەن. 1956 - يىلى قازاق ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرگە بىر يىل قازاق شىۋىلىرى تەكشۈرگەن. بۇ جەرياندا ئالتايدىكى قازاق شىۋىلىرىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تەكشۈرۈپ، شۇ چاغقىچە خەنزۇ كادىرلار بېرىپ باقمىغان بۇرچىنىڭ شىمالدىكى تۇۋالار رايونىنىمۇ تەكشۈرگەن ۋە تۇنجى قېتىم «موڭغۇل» دەپ قارىلىۋاتقان بىر قەدىمكى تۈركىي تىل توۋا تىلىنى ئىلىم دۇنياسىغا تونۇتقان. 1957 - يىلى دۆلىتىمىزگە تەكلىپ بىلەن دەرس ئۆتۈشكە كەلگەن سوۋېت تۈركولوگى تېنىشىققا ياردەمچى بولغان. 1976 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىنىڭ ھاۋالىسى بىلەن ئېلىمىزدا تۇنجى قېتىم «قەدىمكى تۈرك - ئۇيغۇر تىلى كەسپى سىنىپى» ئېچىپ، ئاساسىي ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللانغان ۋە ئېلىمىزدىكى تۇنجى «قەدىمكى تۈرك - ئۇيغۇر تىلى دەرسلىكى» (ئومۇمىي 8 قىسىم، «قەدىمكى تۈرك مەڭگۈ تاشلىرىدىن تاللانما»، «قەدىمكى ئۇيغۇر يادىكارلىقلىرىدىن تاللانما» (2 قىسىم)، «قاراخانىيلار يادىكارلىقلىرىدىن تاللانما» (3 قىسىم)، «سۆزلۈك»، «قەدىمكى تۈرك - ئۇيغۇر يادىكارلىقلىرى گىرامماتىكىسى» تۈزۈپ چىققان. بۇ سىنىپنىڭ ئېچىلىشى ۋە دەرسلىكنىڭ تەسىس قىلىنىشى «قەدىمكى تۈرك - ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىياتى» ئىقتىساسلىرى تەتقىقاتىغا قوشۇلغان زور تۆھپە. بۇ سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن بۈگۈن ئېلىمىز ئىچى - سىرتىدا بۇ ساھەدە قازانغانلاردىن مەرتىبەم سايبىت، ئىسرايىل يۈسۈپ، ياسىن ھوشۇر، ئابدۇقەييۇم خوجا، موللىنىياز تۇنىياز، پەرىدە ھامۇت قاتارلىقلار بار. ئۇستاز گېڭ شىمىن 1985 - يىلىدىن باشلاپ قەدىمكى تۈرك - ئۇيغۇر يادىكارلىقلىرى تەتقىقاتى يۆنىلىشى بويىچە ماگىستىر ئاسپىرانت، 1993 - يىلىدىن باشلاپ دوكتور ئاسپىرانت قوبۇل قىلىپ ئاز بولمىغان مۇنەۋۋەر شاگىرتلارنى يېتىشتۈرگەن. مەسىلەن، ئابدۇرېشىت ياقۇپ، ئابلىكىم ياسىن، ئابدۇرېھىم راخمان، دىلارا ئىسرايىل، رازىيە نۇرى قاتارلىقلار بۈگۈنكى كۈندە ئېلىمىز ئىچى - سىرتىدىكى تۈركولوگىيە ساھەسىدە غوللۇق كۈچلەردىن بولۇپ قالدى.

ئۇستاز گېڭ شىمىن تۈركىي تىللاردىن قەدىمكى تۈركچە، قەدىمكى ئۇيغۇرچە، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى، قازاق تىلى، ئۆزبېك تىلى، قازاقلىق تىلى، تاتار تىلى، تۈرك تىلى قاتارلىقلارنى بىلگەندىن باشقا ئېنگىلىز، رۇس، فىرانسۇز، نېمىس، ياپون تىللىرىنىمۇ پىششىق بىلەتتى ۋە بۇ تىللاردا ماقالە - ئەسەر يازغانىدى.

گېڭ شىمىن 70 - يىللاردىن بۇرۇن ئاساسلىق قازاق تىلى قەدىمكى تۈرك تىلى تەتقىقاتى يۆنىلىشى بويىچە ماڭغان بولسا، 70 - يىللاردىن كېيىن قەدىمكى تۈرك تىل - ئەدەبىياتىنى ئاساسىي تۇتقا قىلىپ، شىنجاڭنىڭ قەدىمكى فىلولوگىيەسى، تارىخى، مەدەنىيىتى ۋە دىنى ھەققىدە تەتقىقات ئېلىپ باردى.

ئۇستاز گېڭ شىمىن كۆپ قېتىم چەتئەللەرگە تۈركولوگىيە، ئوتتۇرا ئاسىيا شۇناسلىق، شەرقشۇناسلىق، دىنشۇناسلىق قاتارلىق ساھەلەر بويىچە تەكلىپ بىلەن تەتقىقات ئۇچۇن چىققان. مەسىلەن 1981-1983 - يىللاردا گېرمانىيە گۈتتېنېگېن ئۇنىۋېرسىتېتى، بوئىن ئۇنىۋېرسىتېتلىرىدا، 1991-1992 - يىلى ئامېرىكا ئىندىيانا ئۇنىۋېرسىتېتىدا تەتقىقات بىلەن شۇغۇللانغان. كۆپ قېتىم خەلقئارا ئىلىم مۇنبەرلىرىدە ئالتايشۇناسلىق، تۈركولوگىيە، شەرقشۇناسلىق، ئارخېئولوگىيە، مانى دىنى، نىستۇرىيان دىنى ۋە يىپەك يولى تەتقىقاتى بويىچە ئىلمىي لېكسىيەلەر سۆزلەپ، دۇنيا ئىلىم ساھەسىدە يۈكسەك ئالغىشقا سازاۋەر بولغان.

دۇنيا تۈركولوگىيەسىنىڭ ئاساسچىسى، خەلقئارا ئۇرال - ئالتايشۇناسلىق جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى گابائىن خانىم ئۇنى باھالاپ، «ئىلگىرى ياپونىيەدىكى قەدىمكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەھەتتە قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەردىن تولىمۇ خۇشال بولغاندۇق. ھازىر بىز جۇڭگودىكى كەسىپداشلىرىمىزنىڭمۇ قەدىمكى ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قەدىمكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تەتقىقاتىدا كاتتا نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرمەكتىمىز، بۇلارنىڭ ۋەكىلى پىروفېسسور گېڭ شىمىندۇر. گېڭ شىمىن ئەپەندىنى ھەقىقىي مەنىسى بىلەن فىلولوگ دېيىشكە ھەقىقىي مەنىسىدە مۇستەھكەم ۋاقىت ئىچىدە ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك ۋە سىقىلىرى، بۇددا، مانى دىنى ۋە قازاق تىلى جەھەتتە مول نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، بىزنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قەدىمكى تۈرك فىلولوگىيەسىگە بولغان تونۇشىمىزنى بېيىتتى...» (1989 - يىلى 33 - جىلد «ئوتتۇرا ئاسىيا ئىلمىي ژۇرنىلى»غا بېسىلغان). مەشھۇر تۈركولوگ، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى مۇتەخەسسسى پېتىر زېمى ئەپەندى ئۇستاز گېڭ شىمىن ھەققىدە توختىلىپ، «گېڭ ئەپەندىنىڭ ئۆمۈر بويى شۇغۇللانغان كەسپى جۇڭگونى خەلقئارادىكى تۈركولوگىيە سېپىگە ئېلىپ كىردى» دەپ ناھايىتى يۇقىرى باھا بەرگەندى. (بۇ 2009 - يىلى 11 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن «گېڭ شىمىن ئەپەندى تۇغۇلغانلىقىنىڭ سەكسەن يىللىقىنى خاتىرىلەش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى»دا ئوقۇلغان «پىروفېسسور گېڭ شىمىن ۋە قەدىمكى تۈركشۇناسلىق» ناملىق ماقالىدىن ئېلىندى).

ئۇستاز گېڭ شىمىننىڭ بۇ تۆھپىلىرى ئۈچۈن ، 1992 - يىلى دۇنيا مەشھۇر ئىلىم ئورگىنى بولغان گېرمانىيە ھۇمبۇلدت فوندى (Humboldt - Stiftung) ئۇنىڭغا خەلقئارا مەشھۇر ئالىملار مۇكاپاتىنى بەردى. بۇ ناھايىتى يۇقىرى دەرىجىلىك مۇكاپات بولۇپ ، ھازىرغا قەدەر جۇڭگودىن ئىككىلا ئادەم بۇ شەرەپكە نائىل بولدى. دۇنيا ئالتايشۇناسلىق ساھەسىدىكى ئەڭ ئالىي ئىلىم ئورگىنى ھېسابلانغان خەلقئارا ئالتايشۇناسلىق دائىمىي ھەيئىتى (PermanentInternational Altaistic Conference ، قىسقارتىلىپ PIAC دېيىلىدۇ) 2000 - يىلى بېلىگىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن 43 - قېتىملىق يىغىنىدا ئۇستاز گېڭ شىمىننىڭ ئالتايشۇناسلىق ، تۈركولوگىيە ساھەسىدىكى پەۋقۇلئادە تۆھپىسىگە ئاساسەن شۇ يىللىق PIAC ئالتۇن مۇكاپاتىنى بەردى. ئۇ بۇ شەرەپكە

ئېرىشكەن جۇڭگولۇق بىردىنبىر ئالىمدۇر. بۇ ئىككى چوڭ مۇكاپات ئالىمنىڭ ئىلمىي ئەمگەكلىرىنىڭ خەلقئارادا ئېتىراپ قىلىشقا ئېرىشكەنلىكىنى ، ئىلىمىز ئالتايشۇناسلىق ، تۈركولوگىيە ساھەلىرىدە ئەڭ نوپۇزلۇق ئورۇنغا ئىگە بولغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. 2000 - يىلى 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى تۈركىيە تۈرك تىل جەمئىيىتى بىر قېتىملىق يىغىنىدا گېڭ شىمىن ئەپەندىنى پەخرىي ئاكادېمىكلىققا تەيىنلىدى ۋە ئۇنىڭ تۈركولوگىيە ساھەسىدىكى ئەمگەكلىرىنى مۇكاپاتلىدى.

ئۇستاز گېڭ شىمىن 1953 - يىلىدىن 1979 - يىلىغىچە ياردەمچى ئوقۇتقۇچى ، 1979 - يىلى دوتسېنت ، 1985 - يىلى پروفېسسور ، 1989 - يىلى دوكتور يېتەكچىسى بولدى. بۇ جەرياندا ئوقۇتۇش ئىشخانىسى مۇدىرى ، فاكۇلتېت ، ئىنىستىتۇت باھالاش ھەيئىتىنىڭ باھالىغۇچىسى ، دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى باھالاش ھەيئىتى ئەزاسى ، جۇڭگو ئالتايشۇناسلىق جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي باشلىقى ، جۇڭگو كلاسسىك ئەدەبىيات ۋە ئون ئىككى مۇقام تەتقىقات ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي باشلىقى ، جۇڭگو تۈركولوگىيە جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ، جۇڭگو ئۇيغۇر تارىخ مەدەنىيىتى تەتقىقات ئورنىنىڭ دائىمىي ئىشى بېجۈرگۈچىسى ، جۇڭگو مىللىي تىل تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ، جۇڭگو ئوتتۇرا ئاسىيا تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ، جۇڭگو «قۇتادغۇ بىلىك» تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ كېڭەش ئەزاسى ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىياتى ئىنىستىتۇتى ئالتايشۇناسلىق تەتقىقات ئورنىنىڭ پەخرىي مۇدىرى ، جۇڭگو «شىنجاڭ تارىخى» تەھرىر ھەيئىتى ، تۈركىيە چوڭ ھەجىملىك مەجمۇئە «تۈركلەر» نىڭ تەھرىر ھەيئىتى ، خەلقئارا مانى دىنى تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي مەسلىھەتچىسى ، ئامېرىكا خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتى «تۈركولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى» مەسلىھەتچىسى ، تۈركىيە «تۈركىي تىللار تەتقىقاتى» ، «بۈگۈنكى تۈركىي تىللار تەتقىقاتى» ، «تۈركولوگىيە» ، بېيجىڭ چەتئەل تىللىرى ئۇنىۋېرسىتېتى «ئاسىيا - ئافرىقا تەتقىقاتى» ژۇرنىلىنىڭ مەسلىھەتچىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

ئۇستاز گېڭ شىمىن پۈتۈن ئۆمرىنى تۈركولوگىيە كەسپىنىڭ ئوقۇتۇش ۋە تەتقىقات ئىشلىرىغا بېغىشلىغان بولۇپ ، پېنسىيەگە چىققان 23 يىلدىن بۇيان تەخمىنەن يىلىغا بىردىن ئىلمىي ئەسەر ۋە ئىلمىي ماقالە يېزىپ كەلگەن. ئۆز كەسپىنى ، ئوقۇغۇچىلىرى ، ئىقتىساسلىقلىرىنى ياخشى كۆرىدىغان گېڭ شىمىن كېسلى ئېغىرلاشقاندىن كېيىنمۇ دەرس ئۆتۈشنى داۋاملاشتۇرغانىدى. تاكى 2012 - يىلى 10 - ئاينىڭ 10 - كۈنىگىچە ئائىلىسىدىكىلەرگە چاقىلىق ئورۇندۇق بىلەن بىلەن سىنىپقا ئەكىرگۈزۈپ ، دەرس ئۆتۈشنى داۋام قىلغانىدى.

گېڭ شىمىن ۋاپات بولغاندىن كېيىن مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى قەدىمكى ئەسەرلەرنى قوغداش مەركىزى ، ئىچكى موڭغۇل ئۇنىۋېرسىتېتى ، نەنجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى يۈەن سۇلالىسى تارىخى ئىشخانىسى ، تۈركىيە تۈرك تىل تەتقىقات جەمئىيىتى ، ئىلى پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتى جۇڭگو تىل - ئەدەبىياتى ئىنىستىتۇتى ، «مىللەتلەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى ، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى مىللەتلەر تارىخى تەتقىقات ئىشخانىسى ، غەربىي شىمال مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات ئىنىستىتۇتى تەزىيە تېلېگراممىسى ئەۋەتتى. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە پەنلىرى ئىنىستىتۇتى ، ئاخبارات - ئۇچۇر ئىنىستىتۇتى ، شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى تارىخ بۆلۈمى ، فۇدەن ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە تەتقىقات ئورنىدىن شۇۋېنكەن ، ليۇ جېن ، ئىلى پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتى فىلولوگىيە ئىنىستىتۇتى ، جۇڭگو قەدىمكى يېزىق تەتقىقات جەمئىيىتى ، جۇڭگو ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات ۋە ئون ئىككى مۇقام تەتقىقات جەمئىيىتى ، جۇڭگو مىللەتلەر تارىخى تەتقىقات

جەمئىيىتى ، شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى تارىخ ۋە مىللەتشۇناسلىق ئىنستىتۇتى قاتارلىق ئورۇنلار ۋە سەيپىدىن ئەزىزى ئائىلىسى قاتارلىقلار تېلېفون ئۇرۇپ ھال سورىدى.

بىز ئۇيغۇر تىلى - ئەدەبىياتى فاكولتېتى ئوقۇغۇچىلىرىمۇ ئۇستازىمىز گېڭ شىمىن ۋاپاتىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرمىز ۋە ئۇستازنىڭ باشلاپ بەرگەن تۈركۈلۈگىيە ساھەسىدە ئۆزىمىزنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسەمىزنى قوشۇشقا ، ئۇستازنىڭ ئەجرىنى ئاقلاشقا تىرىشىمىز.

ئۇستاز گېڭ شىمىننىڭ ئەسەرلىرى كاتالوگى (2009 - يىلغا قەدەر)

ئەسكەرتىش: ئۇستازنىڭ ئەسەرلەر كاتالوگى 2012 - يىلى 12 - ئاينىڭ 18 - كۈنى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى پروفېسسور گېڭ شىمىننى دەپنە قىلىش ھەيئىتى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن كاتالوگ ئاساسىدا تەرجىمە قىلىپ تۈزۈلدى.

ئاساسلىق كىتابلىرى:

1. قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىي داستانى ئوغۇزنامە ، 乌古斯可汗的传说——古代维吾尔史诗研究 ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ، 1980؛ ئۇيغۇرچە ، نۇرسۇن ئايۇپ بىلەن بىرگە ، بېيجىڭ ، مىللەتلەر نەشرىياتى ، 1980؛ قازاقچە ، ماقەن بىلەن بىرگە ، بېيجىڭ ، مىللەتلەر نەشرىياتى ، 1986

2. تىلشۇناسلىقتىن ئومۇمىي بايان (语言学概论) (ماشۋىلىياڭنىڭ باشچىلىقىدا تۈزۈشكە قاتناشقان) ، ۋۇخەن ، خۇاڭ سانائەت ئىنستىتۇتى نەشرىياتى ، 1981

3. قەدىمكى ئۇيغۇر شېئىرلىرىدىن تاللانما ، (古代维吾尔诗歌选) ، ئۈرۈمچى ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ، 1982

4. قەدىمكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە ئەسەرلىرى ھەققىدە ئومۇمىي بايان (维吾尔古代文化和文献概论) 1983 - يىلى

5. تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە سەپەر خاتىرىسى ، ئىزاھى بىلەن (大唐西域记校注) جى شىيەنلىن باشچىلىقىدا تۈزۈشكە قاتناشقان ، بېيجىڭ ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى ، 1985

6. قازاق تىلى تەزكىرىسى (哈萨克语简志) لى زېڭشياڭ بىلەن بىرگە ، بېيجىڭ ، مىللەتلەر نەشرىياتى ، 1985

7. ھازىرقى زامان قازاق تىلى گرامماتىكىسى ، 现代哈萨克语语法 ، بېيجىڭ ، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتى نەشرىياتى ، 1989

8. دۇنخۇاڭ تۈرك - ئۇيغۇر ھۆججەتلىرىگە كىرىش ، (敦煌突厥回鹘文书导论) ، تەيۋەن شىن ۋېنپىڭ نەشرىياتى ، 1994

9. دۇنخۇاڭشۇناسلىق چوڭ لۇغىتى (敦煌学大词典) جى شىيەنلىن باشچىلىقىدا تۈزۈشكە قاتناشقان ، شاڭخەي ، شاڭخەي لۇغەت نەشرىياتى ، 1998

10. ھازىرقى زامان قازاق تىلى ، قازاقچە ، ماقەن ، جۇماتايىلار بىلەن بىرگە ، بېيجىڭ ، مىللەتلەر نەشرىياتى ، 1999

11. ئورخۇن يېنسەي مەڭگۈ تاشلىرى تىلى تەتقىقاتى ، ئابدۇرىشىت ياقۇپ بىلەن بىرگە ، ئۈرۈمچى ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى ، 1999

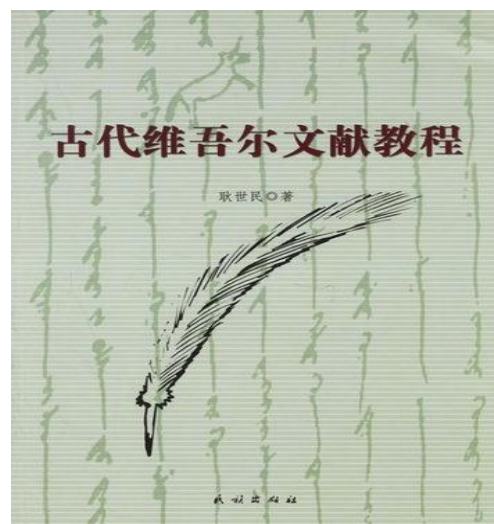
12. مابىئىرى سىمت . - Das Zusammentreffen mit Maitreya. Die ersten fünf Kapitel der Hami Version der Maitrisimit. Teil I: Text, Übersetzung

und Kommentar; Teil II: Faksimiles und Indices - 2 ، توم ، نېمىسچە ، كىلىمكىت بىلەن بىرگە ، ۋېسبادېن ، 1988

13. قەدىمكى ئۇيغۇر بۇددا ۋە ھىننامە تەتقىقاتى ، Das Zusammentreffen mit Maitreya. Die ersten fünf Kapitel der Hami - Version der Maitrisimit. Teil I: Text, Übersetzung und Kommentar; Teil II: Faksimiles und Indices

يېتتېر لا ئۇتلار بىلەن بىرگە ، ۋېسبادېن ، 1998

14. «ئوتتۇرا ئاسىيا مەدەنىيەت تارىخى» تۆتىنچى توم ، History of Civilizations of Central Asia, Vol. IV The Uighur Kingdom ، فوچو ئۇيغۇر خانلىقى ،

- of Kocho، ئىنگلىزچە، ب د ت مائارىپ مەدەنىيەت تەشكىلاتى تۈزگەن، پارىژ، 1998
15. شىنجاڭ تارىخ مەدەنىيىتىگە ئائىت ماقالىلەر توپلىمى (新疆文史论集))، بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2001
  16. قەدىمكى ئۇيغۇر ۋە سىقىلىرى تەتقىقاتى (维吾尔古代文献研究) بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2003
  17. «جۇڭگو بۈيۈك ئىنسىكلوپىدىيەسى» (تىل - يېزىق بۆلۈمىنى تۈزۈشكە قاتناشقان)، 中国大百科全书، ((بېيجىڭ، جۇڭگو ئىنسىكلوپىدىيە نەشرىياتى، 1988
  18. قەدىمكى تۈرك مەڭگۈ تاشلىرى تەتقىقاتى (古代突厥文碑铭研究) بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2005
  19. قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئىجتىمائىي ئىقتىسادىي ھۆججەتلەر تەتقىقاتى (回鹘文社会经济文书研究) بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2006
  20. شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتى ھەققىدە ئومۇمىي بايان (新疆历史与文化概论) بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2006
  21. قەدىمكى ئۇيغۇر ۋە سىقىلىرى دەرسلىكى (古代维吾尔文献教程) بېيجىڭ، مىللەتلەر نەشرىياتى، 2006
  22. ئۇيغۇر ۋە قازاق ئەدەبىياتى ماقالىلەر توپلىمى (维吾尔与哈萨克语文学论集) بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2007
  23. قەدىمكى ئۇيغۇرچە قومۇل نۇسخىسى «مايىتىرى سىمىت» تەتقىقاتى (回鹘文哈密本〈弥勒会见记〉研究) بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2008
  24. قەدىمكى تۈرك تىلى گىرامماتىكىسى (古代突厥语法) بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2009
- تەرجىمە ئەسەرلەر:
1. يۈسۈپ خاس ھاجىپ: قۇتادغۇ بىلىگ ھىكمىتى (福乐智慧) قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىن تەرجىمە، ۋېي سۈيى بىلەن بىرگە، ئۈرۈمچى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1979
  2. بارتولدى: ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك تارىخىدىن ئون ئىككى لېكسىيە (中亚突厥史十二讲摘要) نېمىسچىدىن تەرجىمە، ئۈرۈمچى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1980
  3. بارتولدى: ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ قىسقىچە تارىخى (中亚简史) ئىنگلىزچىدىن تەرجىمە، ئۈرۈمچى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1980
  4. خانېدا تورو: غەربىي يۇرت مەدەنىيەت تارىخى (西域文化史) ياپونچىدىن تەرجىمە، ئۈرۈمچى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1981
  5. گابايىن: قەدىمكى تۈرك تىلى گىرامماتىكىسى (古代突厥语法) نېمىسچىدىن تەرجىمە، خوڭخوت، ئىچكى موڭغۇل مائارىپ نەشرىياتى، 2004
  6. خانېدا تورو: غەربىي يۇرت مەدەنىيەت تارىخى ھەققىدە ئومۇمىي بايان (西域文明史概论) بېيجىڭ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 2005
  7. خانېدا تورو: ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ قىسقىچە تارىخى (中亚简史) بېيجىڭ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 2005
1. لېكوك: جۇڭگو شىنجاڭنىڭ زېمىنى ۋە ئاھالىسى (中国新疆的土地与人民) ئىزاھلىغان ۋە ئاپتونومى تونۇشتۇرغان، بېيجىڭ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 2008
  2. ۋارىد شىمسى: گاندېرا، كۇچا ۋە تۇرپان (犍陀罗、库车与吐鲁番) ئىزاھلىغان ۋە ئاپتونومى تونۇشتۇرغان، بېيجىڭ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، نەشر ئالدىدا
- دەرسلىكلەر
1. قەدىمكى تۈرك تىلى ۋە سىقىلىرىدىن تاللانما (古代突厥语文献选读) ماي باسما، 7 قىسىم، 1 قىسىم سۆزلۈك، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتى، 1978-1980 - يىللار
  2. قەدىمكى تۈرك ۋە سىقىلىرى گىرامماتىكىسى (古代突厥语语法) ماي باسما، ۋېي سۈيى بىلەن بىرگە، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتى، 1980

3. خەنزۇچە - قازاقچە تەرجىمە دەرسلىكى (汉译哈萨克语教材) ماي باسما، ماقان بىلەن بىرگە، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتى، 1981
  4. ھازىرقى زامان قازاق تىلى گىرامماتىكىسى (现代哈萨克语语法) ماي باسما، خەنزۇچە تۈزىتىلگەن نۇسخا، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتى، 1981
  5. ھازىرقى زامان قازاق تىلى گىرامماتىكىسى، 现代哈萨克语语法، ماي باسما، قازاقچە تۈزىتىلگەن نۇسخا، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتى، 1981
- ماقاللار
1. يېڭىدىن بايقالغان تۇۋالارنىڭ تىل ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇش، 新发现的图瓦语情况介绍، مىللىي تىللارنى تەكشۈرۈش ئاخباراتى، 民族语言调查通讯، 1957
  2. قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ تىلى ۋە يېزىقى، 古代维吾尔人的语言和文字، ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىياتى ئىلمىي ماقالىلار توپلىمى 1، 少数民族语文论集، بېيجىڭ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 1958
  3. قازاق تىل - ئەدەبىياتى ۋە تەتقىقاتى، ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - ئەدەبىياتى ئىلمىي ماقالىلار توپلىمى 2، 少数民族语文论集، بېيجىڭ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 1958
  4. ئۇيغۇر كىلاسسىك داستانى «قۇتادغۇ بىلىگ»، 维吾尔古典长诗《福尔智慧》， خۇ جېنخۇا بىلەن بىرگە، شىنجاڭ مەدەنىيىتى، 1963 - 3
  5. ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدە مۇھاكىمە، 试论维吾尔语书面语的发展، جۇڭگو ئەدەبىياتى، 1963 - 4
  6. قەدىمكى ئۇيغۇر يادىكارلىقلىرى ھەققىدە، 谈谈维吾尔古代文献، شىنجاڭ ئەدەبىياتى، 1963 - 4
  7. «دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك» ۋە ئۇنىڭ ئاپتورى، 谈谈维吾尔古代文献، خۇ جېنخۇا بىلەن بىرگە، شىنجاڭ ئەدەبىياتى، 1963 - 5
  8. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقلىرى ۋە يادىكارلىقلىرى، 突厥大辞典及其作者， كىتابلارغا باھا، 1978 - 4
  9. بۇددا دىنىنىڭ قەدىمكى شىنجاڭدا تارقىلىشى، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 1978 - 2
  10. قەدىمكى ئۇيغۇر خەنزۇ تىلى تەرجىمانى شېڭقۇ شەلى تۇتۇڭ (谈谈维吾尔族古代文字和文献) كىتابلارغا باھا، 1978 - 2
  11. ئىككى پارچە قەدىمكى ئۇيغۇرچە توختامنامە ھەققىدە دەسلەپكى شەرھ، 佛教在古代新疆的传播، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 1978 - 2
  12. قەدىمكى ئۇيغۇرچە مانىي دىنى ئىبادەتخانىسى ھۆججىتى ھەققىدە دەسلەپكى شەرھ، 古代维吾尔族汉文翻译家僧古萨里 ئىلمىي ژۇرنىلى» نىڭ 35 - جىلدى، 1991 - 4 - سانلىرى، 4 - ئىنگلىزچىسى «ئوتتۇرا ئاسىيا
  13. قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىي داستانى ئوغۇزنامە، 两件回鹘文契约的考释، كىتابلارغا باھا، 1979 - 3
  14. قاراخانىيلار خانلىقى دەۋرىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ھەققىدە بايان، 回鹘文摩尼教寺院文书初释، شىنجاڭ سەنئىتى، 1979 - 3
  15. شىنجاڭ قەدىمكى فىلولوگىيەسىنىڭ بايقىلىشى ۋە تەتقىقاتى، 新疆古代语文的发现和研究، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 1979 - 2
  16. «بۈيۈك يۈەن سۇلالىسى سۇجۇ يولى يەگ دارۇغاچ مىراس مەڭگۈ تېشى» قەدىمكى ئۇيغۇرچە قىسمى بېشىمى، مىللەتلەر تەتقىقاتى، 1979 - 1
  17. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «شۈەنزاڭنىڭ تەرجىمە-ئالى»، 7 - بۆلۈم تەتقىقاتى (1)، 回鹘文《玄奘传》第七卷研究، مىللەتلەر تىل - يېزىقى، 1979 - 4
  18. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «شۈەنزاڭنىڭ تەرجىمە-ئالى»، 7 - بۆلۈم تەتقىقاتى (2)، 回鹘文《玄奘传》第七卷研究، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنىستىتۇتى ئىلمىي ماقالىلار توپلىمى، مىللىي تىل - يېزىق قىسمى، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنىستىتۇتى ئىلمىي تەتقىقات ئىشخانىسى تۈزگەن، 1980
  19. قەدىمكى ئۇيغۇرچە مۇھىم يادىكارلىقلار ۋە ئۇلارنىڭ تەتقىقات ئەھۋالى، 回鹘文主要文献及其研究情况، كىتابلارغا باھا، 1980 - 1؛ ئۇيغۇرچىسى، تۈركىي تىللار تەتقىقاتى، 1983 - 2

20. قەدىمكى تۈرك مەڭگۈ تاشلىرى ھەققىدە دەسلەپكى بايان ، 突厥文碑铭述略 ، ئارخېئولوگىيە پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى ، 1980-3 - 4
21. «قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئىدىقۇت قوچۇ خانى تۆھپە مەڭگۈ تېشى» تەتقىقاتى ، 回鹘文〈亦都护高昌王世 研究〉(勳碑) ، ئارخېئولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى ، 1980-4 ، فرانسۇزچىسى ، خاملىتون بىلەن بىرگە ، «تۈركولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى» ، 1981 ، 13 - جىلد
22. بىر قانچە پارچە قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتكە يېشىم ، 几件回鹘文书译释 ، مەدەنىي يادىكارلىقلار ، 1980-5
23. «كومراجۇ ھەققىدە» ، 唆里迷考 ، جاڭ گۇاڭدا بىلەن بىرگە ، تارىخ تەتقىقاتى ، 1980-2
24. قەدىمكى شىنجاڭ ۋە قەدىمكى تۈرك ، ئۇيغۇرلاردا بۇددا دىنى ، 古代新疆和突厥、回鹘人中的佛教 ، دۇنيا دىن تەتقىقاتى ، 1980-2
25. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقلىرى ۋە يادىكارلىقلىرى ھەققىدە ئومۇمىي بايان ، 古代维吾尔族文字和文献概述 ، جۇڭگو تارىخى تەتقىقاتى ئەھۋالى ، 1980-3
26. قازاق يېزىقى ، 哈萨克族的文字 ، مىللەتلەر تىل - يېزىقى ، 1980 - 3
27. قەدىمكى تۈرك يېزىقىدىكى مۇھىم مەڭگۈ تاشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئوقۇلۇش ئەھۋالى ، 古代突厥文主要碑铭及其解读情况 ، كىتابلارغا باھا ، 1980-4 ؛ ئۇيغۇرچىسى «تۈركولوگىيە تەتقىقاتى» ، 1982 - 1
28. دۆلىتىمىز ئەدەبىيات خەزىنىسىدىكى بىباھا گۆھەر - 11 - ئەسىر ئۇيغۇر داستانى قۇتادغۇ بىلىگ ، 29. قەدىمكى ئۇيغۇرچە قۇل ئېلىپ سېتىش ھۆججىتى ھەققىدە تەتقىقات ، 回鹘文买卖奴隶文书的考释 ، مىللەتلەر تىل - يېزىقى ماقالىلار توپلىمى ، بېيجىڭ ، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر نەشرىياتى ، 1981
30. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «تۈنۈمسالىنىڭ ئىبادەتخانىنى ئۆزگەرتكەنلىك مەڭگۈ تېشى» نىڭ يېشىمى ، 回鹘文土都木萨里修寺碑考释 ، دۇنيا دىن تەتقىقاتى ، 1981 - 1
31. قەدىمكى ئۇيغۇرچە بۇددا دىنى دىراممىسى «مايىتىرى سىمىت» (قومۇل نۇسخىسى) تەتقىقاتى ، 研究〈哈密写本〉(弥勒会见记) 古代维吾尔语佛教原始剧本 ، تارىخ مەدەنىيىتى ، 12 - توپلام ، 1981 - يىل . «جۇڭگودا دىراممىنىڭ پەيدا بولۇشى» ناملىق كىتابقا تاللاپ كىرگۈزۈلگەن . شاڭخەي ، شاڭخەي بىلىم نەشرىياتى ، 1990
32. دۇنيادىكى تىللار ۋە ئۇلارنىڭ بۆلىنىشى ، 世界的语言及其分类法 ، تىلشۇناسلىق ئاساسلىرى ، ۋۇخەن ، خۇاچوڭ سانائەت ئىنستىتۇتى نەشرىياتى ، 1981
33. مەملىكىتىمىزدىكى تىل سىستېمىلىرى (ئالتاي تىل سىستېمىسى) ، 阿尔泰语系 (我国的语言系属) ، تىلشۇناسلىق ئاساسلىرى ، ۋۇخەن ، خۇاچوڭ سانائەت ئىنستىتۇتى نەشرىياتى ، 1981
34. دۇنيادىكى تىللارنىڭ بۆلىنىشى ، 世界语言的分类 ، تىلشۇناسلىق ئاساسلىرى ، ۋۇخەن ، خۇاچوڭ سانائەت ئىنستىتۇتى نەشرىياتى ، 1981
35. قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ دەۋرلەرگە بۆلۈنىش مەسىلىسى ھەققىدە ، 关于古代维吾尔文学的分期 ، 问题 ، قەدىمكى ئۇيغۇر شېئىرلىرىدىن تاللانما ، ئۈرۈمچى ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ، 1981
36. ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرلىرىدىكى قاپىيە ۋە شەكىل توغرىسىدا ، 试论维吾尔古典诗歌中的韵律和形式 ، قەدىمكى ئۇيغۇر شېئىرلىرىدىن تاللانما ، ئۈرۈمچى ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ، 1981
37. قاراخانىيلار سۇلالىسىنىڭ تارىخى ھەققىدە قىسقىچە مەلۇمات ، 哈拉汗王朝历史简述 ، ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى ، 1982 - 1
38. تارىم ئويمانلىقىدىكى مىللەتلەرنىڭ قوشۇلۇشى ۋە ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ شەكىللىنىشى ھەققىدە ، 试论塔里木盆地民族的融合和近代维吾尔民族的形成 ، شىنجاڭ تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللار توپلىمى ، ئولۇقىلما توپلام ، ئۈرۈمچى ، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ، 1982
39. ۋون. گابايىن - غەربىي گىرمانىيىنىڭ مەشھۇر تۈركولوگى ، 西德著名突厥 介绍安•玛丽•冯加班—— ، تۈركىي تىللار تەتقىقاتى ئاخباراتى ، 1982 - 7

40. 1981 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە گېرمانىيىنى زىيارەت قىلىش خاتىرىسى، 1981 1983 年访德简况， تۈركىي تىللار تەتقىقاتى ئاخباراتى، 1984 - 1
41. قەدىمكى تۈرك تىلى، 古代突厥文، جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر قەدىمكى يېزىقى تەتقىقاتى، 1984
42. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى، 回鹘文، جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر قەدىمكى يېزىقى تەتقىقاتى، 1984
43. قەدىمكى كۈسەن، قاراشەھەر تىلى، 古代龟兹、焉耆语، جى شيەنلىن تۈزگەن «تاك دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى» نىڭ ئىزاھى، بېيجىڭ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 1985
44. قەدىمكى خوتەن ساك تىلى، 古代和阗塞语، جى شيەنلىن تۈزگەن «تاك دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى» نىڭ ئىزاھى، بېيجىڭ، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 1985 - يىلى
45. يۈەن دەۋرىدىكى قەدىمكى ئۇيغۇرچە قايتا رېمونت قىلىنغان ئىبادەتخانا مەڭگۈ تېشى ھەققىدە دەسلەپكى تەھلىل، 元回鹘文重修文殊寺碑初释، ئارخېئولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى، 1986 - 2
46. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «بۈيۈك يۈەن سۇلالىسى سۇجۇ يولى يەك دارۇغاچ مىراس مەڭگۈ تېشى» تەتقىقاتى، 回鹘文〈大元肃州路也可达鲁花赤世袭之碑〉研究، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1986 - يىلى
47. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئالتۇن يارۇق» ئالتىنچى بۆلۈم تەتقىقاتى، 回鹘文〈金光明最胜王经〉第六卷， 四天王护国品〉研究، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنىستىتۇتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 1986 - 3، (تىل - ئەدەبىيات قىسمى)
48. قەدىمكى ئۇيغۇرچە سەكسەن جىلدىلىق ئاۋاتاماسكا سۇترا تەتقىقاتى، 回鹘文八十华严残经研究، مىللەتلەر تىل - يېزىقى، 1986 - 3
49. گەنسۇ ئۆلكىلىك مۇزىيىدا ساقلىنىۋاتقان قەدىمكى ئۇيغۇرچە «سەكسەن جىلدىلىق ئاۋاتاماسكا سۇترا» تەتقىقاتى (بىرىنچى)، 甘肃省博物馆藏回鹘文“八十华严”残经研究، دۇنيا دىن تەتقىقاتى، 1986 - 3
50. گەنسۇ ئۆلكىلىك مۇزىيىدا ساقلىنىۋاتقان قەدىمكى ئۇيغۇرچە «سەكسەن جىلدىلىق ئاۋاتاماسكا سۇترا» تەتقىقاتى (ئىككىنچى)، 甘肃省博物馆藏回鹘文“八十华严”残经研究، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنىستىتۇتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 1986 - 2
51. قەدىمكى ئۇيغۇر بۇددا دىراممىسى «مايىتىرى سىمىت» 2 - بۆلۈم تەتقىقاتى، غەربىي شىمال مىللەتلەر تەتقىقاتى، 1986 - 1
52. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئابدھارما كوشا شاسترانىڭ شەرىھى» پارچىلىرى تەتقىقاتى، 1، 2 ئايرىم ئايرىم ھالدا مىللەتلەر تىل - يېزىقى، 1987 - 1، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 1987 - 4؛ ئىنگلىزچىسى، ئوتتۇرا ئاسىيا ئىلمىي ژۇرنىلى، 33 - جىلد، 1989، 2-1
53. دۇنياۋىي شۆھرەتكە ئىگە «دېۋانۇ لۇغانىت تۈرك»، جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر تارىخى ھېكايىلەر توپلىمى، يىنچۈەن، نىڭشيا نەشرىياتى، 1988
54. ئەزەربەيجان تىلى، جۇڭگو بۈيۈك ئېنسىكلوپىدىيەسى، تىل - يېزىق قىسمى، بېيجىڭ، جۇڭگو ئېنسىكلوپىدىيە نەشرىياتى، 1988
55. تۈركمەن تىلى، جۇڭگو بۈيۈك ئېنسىكلوپىدىيەسى، تىل - يېزىق قىسمى، بېيجىڭ، جۇڭگو ئېنسىكلوپىدىيە نەشرىياتى، 1988
56. ئاننا مارييا فون گابايىن، جۇڭگو بۈيۈك ئېنسىكلوپىدىيەسى، تىل - يېزىق قىسمى، بېيجىڭ، جۇڭگو ئېنسىكلوپىدىيە نەشرىياتى، 1988
57. مالوف، جۇڭگو بۈيۈك ئېنسىكلوپىدىيەسى، تىل - يېزىق قىسمى، بېيجىڭ، جۇڭگو ئېنسىكلوپىدىيە نەشرىياتى، 1988
58. تۈرك مەڭگۈ تاشلىرىنىڭ خەنزۇچە تەرجىمىسى، لىن گەن تۈزگەن «تۈرك تارىخى» غا كىرگۈزۈلگەن، خوڭخوت، ئىچكى موڭغۇل خەلق نەشرىياتى، 1988
59. دۇنخۇاڭدىن چىققان قەدىمكى ئۇيغۇرچە يادىكارلىقلارنى تونۇشتۇرۇش، تىل ۋە تەرجىمە، 1989 - 2، 3، 4
60. قازاق دىيالېكتلىرىنى ئايرىش ھەققىدە، ھازىرقى زامان قازاق تىلى گىرامماتىكىسى، بېيجىڭ، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنىستىتۇتى نەشرىياتى، 1989
61. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى، جۇڭگو مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى يېزىقلىرىنىڭ رەسىملىك تونۇشتۇرۇلۇشى، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر نەشرىياتى 1990

62. دۇنخۇاڭدىن چىققان ئۇيغۇرچە يادىكارلىقلارنى تونۇشتۇرۇش، داۋامى، تىل ۋە تەرجىمە، 1990-1، 2، 3
63. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئارىيا ترانا بۇددا ماترىكا ۋامساتى پۇگا ستوترا سۇترا نومى پارچىلىرى تەتقىقاتى، مىللەتلەر تىل - يېزىقى، 1990-3
64. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «شۈەنزىڭنىڭ تەرجىمىھالى» ۋە تەرجىمىھالى، مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 1990-6
65. ئۇيغۇر يېزىقىدىكى بۇددا نوملىرى ھەققىدە، جى شىيەنلىن ئەپەندى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 80 يىللىقىغا بېغىشلانغان ماقالىلار توپلىمى، 2، نەنچاڭ، جياڭشى خەلق نەشرىياتى، 1991
66. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى مەڭگۈ تاشلارنىڭ خەنزۇچە تەرجىمىسى، لىن گەن، گاۋ زىخۇ تۈزگەن «ئۇيغۇر تارىخى» غا كىرگۈزۈلگەن، خوخوت، ئىچكى موڭغۇل خەلق نەشرىياتى، 1994
67. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئالتۇن يارۇق» توققۇزىنچى بۆلۈم تەتقىقاتى، جۇڭگو مىللەتلەر قەدىمكى يېزىق تەتقىقاتى، 1993-2
68. پىروفېسسور گېڭ شىمىننىڭ ئۆز تەرجىمىھالى، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئالىملىرىنىڭ ئۆز تەرجىمىھالى، شاڭخەي، شاڭخەي خەلق نەشرىياتى، 1997
69. يىپەك يولىدىكى قەدىمكى تىل - يېزىقلار، 1990 - يىلى ب د ت پەن - مائارىپ تەشكىلاتى ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن يىپەك يولى خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ماقالىلار توپلىمى، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى ئارخېئولوگىيە تەتقىقات ئورنى تۈزگەن، 1997
70. قەدىمكى ئۇيغۇرچە بۇددىستىك ئەسەر «ئارىيا ترانا بۇددا ماترىكا ۋامساتى پۇگا ستوترا سۇترا» دىن فراگمەنتلەر، Qādimqi Uygur ā buddhistik ä "Ārya - trāta - buddha - mātrika - vimsati - pūga - stotra - sūtra" din fragmentlar Journal of Turkish Studies، 1979، 302—295
71. قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئىپتىدائىي دراما پىيەسى «مايىتىرى سىمىت» (قومۇل نۇسخىسى) نىڭ ئىككىنچى پەردىسى ھەققىدە تەتقىقات، Qādimqi Uygur ā iptidayi drama piyerasi "Maitrisimit" (Hami nushasi)ning ikinci pārdisi hāqidiki tāqiqat Journal of Turkish Studies، 1980، 130 - 101
72. جۇڭگودا يېقىنقى يىللاردىن بېرى تۈركولوگىيە تەتقىقاتى، Recent Chinese Research in Turkish Studies، (گېرمانىيە) تۈركولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى، Bd. 6، Materialia Turcica، 1983 / 1980، 106—102
73. «قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئىدىقۇت قوچو خانى تۆھپە مەڭگۈ تېشى» تەتقىقاتى، L'inscription ou goure de la stāle commānorative des Iduq qut de Qocho، فرانسۇزچىسى، خاسلىتون بىلەن بىرگە، «تۈركولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى»، (Turcica (Revue d'Etudes Turques)، 1980-4، فرانسۇزچىسى، 1981-54، 10—13 جىلد
74. جۇڭگودا يېقىنقى تۈركولوگىيە تەتقىقاتى، Recent Chinese Research in Turcic Studies، ئېنگلىزچە، ئەنگلىيە ئوتتۇرا ئاسىيا مۇنبىرى، Central Asian Survey، 1 - توم، 1982، 109-105
75. تارىم ئويمانلىقىدىكى مىللەتلەرنىڭ يۇغۇرۇلۇشى ۋە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ شەكىللىنىشى، On the Fusion of Nationalities in the Tarim Basin and the Formation of the Modern Uighur Nationality، ئەنگلىيە ئوتتۇرا ئاسىيا مۇنبىرى، Central Asian Survey، 1 - توم، 1984، 14-1
76. يۈەن سۇلالىسى دەۋرىگە ئائىت ئىككى پارچە قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەت ئۈستىدە تەتقىقات، A Study of Two Uighur Contracts of the Yuan Dynasty (1211—1368)، ئېنگلىزچە، گېرمانىيە ئوتتۇرا ئاسىيا تەتقىقاتى، Zentralasiatische Studien، 1984، 18-7
77. «مايىتىرى سىمىت ئون ئالتىنچى بۆلۈم ئۈستىدە تەتقىقات»، Das 16. Kapitel der Hami - Version der Maitrisimit، نېمىسچە، كىلىمكېت بىلەن بىرگە، خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتى تۈركولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى، Journal of Turkish Studies، 1985
78. قۇتادغۇ بىلىك، 福乐知惠، ياپونىيە «جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى»، قۇتادغۇ بىلىك، 日本《中国少数民族文学》1985
79. جۇڭگودا تۈركولوگىيە ۋە تەتقىقات، Die Turksprachen Chinas und Ihre Erforschung، نېمىسچە، گېرمانىيە تۈركولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى، Materialia Turcica، 1986، 39-22

80. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «شۈەنزاڭنىڭ تەرجىمىھالى» يەتتىنچى بۆلۈم ھەققىدە تەتقىقات، Die uighurische Xuan - Zang Biographie, ein Beitrag zum 7. Kapitel ئاسىيا تەتقىقاتى، 1986، 277-254، *Zentralasiatische Studien*
81. تۇرپان مانىي ئىبادەتخانىسىغا ئائىت بىر پارچە ھۆججەت ھەققىدە، Zerstörung manichäischer Klöster، 1985، 11-7، *Zentralasiatische Studien*، in Turfan، گېرمانىيە ئوتتۇرا ئاسىيا تەتقىقاتى، گېرمانىيە بىلەن بىرگە، كلىمكىت بىلەن بىرگە، گېرمانىيە ئوتتۇرا ئاسىيا تەتقىقاتى، 1986، 277-254، *Zentralasiatische Studien*
82. مانى ۋە شاھلار كۆرىشى — تۇرپاندىن يېڭىدىن بايقالغان بىر پارچە مانى دىنىدىكى قەدىمكى تۈركچە ھۆججەت، ManisWettkampfmitdemPrinzen. Einneuesmanichäisch - türkisches Fragment ausTurfan، نېمىسچە، كلىمكىت، لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، گېرمانىيە شەرقشۇناسلىق ئىلمىي ژۇرنىلى، 1987، 58 - 44، *Morgenlän - dischen Gesellschaft*
83. جۇڭگودىكى تۈركىي تىللار ۋە تەتقىقات ئەھۋالى، Turkic Languages in China and their Studies، خەلقئارا ئالتايشۇناسلىق دائىمىي ھەيئىتى ئاخباراتى، 1987، 17 - 17، *Newsletter of PIAC*
84. «مايىتىرى سىمىت» 10 - بۆلۈم تەتقىقاتى، Der Herabstieg des Bodhisattva Maitreya vom Tuṣita - 10، نېمىسچە، كلىمكىت ۋە لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، گېرمانىيە شەرقشۇناسلىق تەتقىقاتى، 1987، 376-350، *Altorien - talische Forschungen*
85. مايىتىرى سىمىت 11 - بۆلۈم تەتقىقاتى، Das Erscheinen des Bodhisattva. Das 11. Kapitel der Hami - Handschrift der Maitrisimit، نېمىسچە، كلىمكىت ۋە لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، گېرمانىيە شەرقشۇناسلىق تەتقىقاتى، 1988، 315-366، *Altorientalische Forschungen*
86. يېڭىدىن بايقالغان قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئابدارما كوشا شاسترا» A Study of one newly discovered folio of the Uighur *Abhidharmakośa - śāstra*، ياۋروپا ئوتتۇرا ئاسىيا ئىلمىي ژۇرنىلى، 1989، 45-36، *Journal Central Asiatic*
87. مانى دىنىدىكى ئۈچ شاھزادىنىڭ ھېكايىسى پارچىلىرى، Die Geschichte der drei Prinzen. Weitere neue manichäische Fragmente aus Turfan، نېمىسچە، كلىمكىت ۋە لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، گېرمانىيە شەرقشۇناسلىق ئىلمىي ژۇرنىلى، 1989، 345-328، *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*
88. جۇڭگودىكى يېقىنقى يىللاردىكى مانى دىنى تەتقىقاتى، Recent Studies on Manichaeism in China، ئېنگىلىزچە، مانى دىنى تەتقىقاتى - 1989، يىلى ئىككىنچى قېتىملىق خەلقئارا مانى دىنىي يىغىنى ئىلمىي ماقالىلار توپلىمى، 1992، 104-98، 1989، St. Augustin/Bonn، *Studia Manichaica: II. Internationaler Kongress zum Manichäismus 6 - 10 August*
89. كۇچا ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى، Uigurische Vierzeiler aus Kuchar، نېمىسچە، گېرمانىيە تۈركولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى، 1991، 87-55، *Materialia Turcica*
90. قەدىمكى ئۇيغۇرچە مانى دىنىي ئىبادەتخانىسى ھۆججىتى تەتقىقاتى، On the Language and Script of Qazaq in China، تۈركىيە تۈرك تىللىرى تەتقىقاتى، 1991، 130-121، *Central Asiatic Journal*
91. جۇڭگودىكى قازاقلارنىڭ تىلى ۋە يېزىقى ھەققىدە، On the Language and Script of Qazaq in China، تۈرك تىلى تەتقىقاتى، 1991، 130 - 121، ئەنقەرە، *Türk Dilleri Araştırmaları*
92. «مايىتىرى سىمىت» 13 - بۆلۈم تەتقىقاتى، Die Weltflucht des Bodhisattva. Das 13. Kapitel der Hami - Handschrift der Maitrisimit، نېمىسچە، كلىمكىت، لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، گېرمانىيە شەرقشۇناسلىق تەتقىقاتى، 1991، 296-264، *Altorientalische Forschungen*
93. مايىتىرى سىمىت 14 - بۆلۈم تەتقىقاتى، Der Gang zum Bodhi - Baum. Das 14. Kapitel der Hami - Handschrift der Maitrisi - mit *Mélanges offerts à Louis Bazin par ses disciples, collègues et amis*، نېمىسچە، گېرمانىيە شەرقشۇناسلىق ئىلمىي ژۇرنىلى، 1992، 35 - 25، بەت، 1992
94. مايىتىرى سىمىت 14 - بۆلۈمنىڭ قالدۇقى ھەققىدە تەتقىقات، Der Gang zum Bodhi - Baum. Das 14. Kapitel der Hami - Handschrift der Maitrisimit، نېمىسچە، كلىمكىت، لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، گېرمانىيە تۈركولوگىيە ئىلمىي ژۇرنىلى، 1993، 47 - 25، بەتلەر، 1992، 1993

95. سېرىق ئۇيغۇر ماتېرىياللىرى، Sarig Yugur Materials، ئېنگلىزچە، لارى كىلارك بىلەن بىرگە، ۋېنگرىيە شەرقشۇناسلىق ژۇرنىلى، *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*، 189 - 244، 1992، 1993
96. «مايىتىرى سىمىت» 15 - بۆلۈم تەتقىقاتى، Die Weltflucht des Bodhisattva، Das 1، 5. Kapitel der Handschrift der Maitrisimit، Hami - نېمىسچە، كىلمېكىت، لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، گېرمانىيە شەرقشۇناسلىق تەتقىقاتى، *Altorientalische Forschungen*، 264-296، 1993
97. مايىتىرى سىمىت 15 - بۆلۈمنىڭ قالدۇقى ھەققىدە تەتقىقات، Der Gang zum Bodhi - Baum، Das 1، 5. Kapitel der Handschrift der Maitrisimit، Hami - نېمىسچە، كىلمېكىت، لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، گېرمانىيە تۈركولوگىيە ئىلمى ژۇرنىلى، *Materialia Turcica*، 416 - 432 بەتلەر، 1993
98. قەدىمكى ئۇيغۇرچە داشاكارماپاتاۋادانامالەت تەتقىقاتىغا كىرىش، Prolegomena zur Edition der Handschrift der uigurischen Daşakarma - pathāvādānamālā، نېمىسچە، كىلمېكىت، لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، تۈرك تىللىرى تەتقىقاتى، *Türk Dilleri Araştırma*، ئەنقەرە، 213 - 230 بەت، 1993
99. جۇڭگودىكى يېڭىدىن تېپىلغان نېستورىيان ئابدىلىرى تەتقىقاتى، Eine neue nestorianische Grabinschrift aus China، نېمىسچە، كىلمېكىت، لاۋتۇتلار بىلەن بىرگە، ئۇلار - ئالتاي شۇناسلىق يىللىقى، 14 - توم، *Ural - Altaische Jahrbücher*، Neue Folge، Band 14، 164 - 175، 1996
100. جۇڭگودىكى تۇۋا تىلى تەتقىقاتى II، Materials of the Tuvinian Language in China [II]، ۋېنگلىزچە، ۋېنگرىيە، «شەرقشۇناسلىق ژۇرنىلى» *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*، 53 - سان، 47 - 63 بەت، 2000
101. جۇڭگودىكى تۇۋا تىلى ھەققىدە تەتقىقات III، Materials of the Tuvinian Language in China (III)، ئېنگلىزچە، 2000 - يىلى 4 - نۆۋەتلىك خەلقئارالىق تۈركولوگىيە يىغىنى ماقالىلىرى توپلىمى، 2000 年土耳其第四届国际突厥学会议论文集 (نەشر ئالدىدا)
102. «قەدىمكى ئۇيغۇرچە داشاكارماپاتاۋادانامالەت ھەققىدە تەتقىقات، *Aus der Einleitung der uigurischen Daşakarmapathāvādānamālā*، نېمىسچە، ي. پ. لاۋتۇت بىلەن بىرگە، تۈركىي تىللار تەتقىقاتى، *Türk Dilleri Araştırma*، 10 - سان، ئىستانبۇل، بېرلىن، 5 - 15 بەت، 2000
103. قەدىمكى تۈرك خانلىقى (552-745)، Die alttürkischen Steppenreiche، نېمىسچە، «تۈركىي تىللار فىلولوگىيەسى ۋە تارىخشۇناسلىق ئاساسى»، *Philologiae et Historiae Turcicae Fundamenta*، 1 - توم، بېرلىن، 102 - 124 بەت، 2000
104. جۇڭگودىكى تۇۋا تىلى ھەققىدە تەتقىقات I، Materials of the Tuvinian Language in China [I]، ئېنگلىزچە، پېتېر. زېمىي ۋە لىۋىس بازىنلار تۈزگەن پروفېسسور خاملىتون توغۇلغانلىقىنىڭ 80 - يىللىق خاتىرىسى ماقالىلار توپلىمى، *De Dunhuang à Istanbul, Hommage à James Russell Hamilton*، بېرېپولس، 43 - 62 بەت، 2001
105. جۇڭگودىكى تۇۋا تىلى ھەققىدە تەتقىقات IV، Materials of the Tuvinian Language in China [IV]، تۈركىي تىللار تەتقىقاتى، *Türk Dilleri Araştırma*، 11 - سان، ئىستانبۇل، 5 - 21 بەت، 2001
106. جۇڭگودىكى تۇۋا تىلى ھەققىدە تەتقىقات V، Materials of the Tuvinian Language in China، تۈركولوگىيە ژۇرنىلى، *Türkoloji Dergisi*، 16 - سان، ئەنقەرە، 1 - بەت، 2003
107. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئابىخداخارماكوشاخاسيا - تىكا تانۋارتا» نىڭ لەنجۇ نۇسخىسى ھەققىدە، On the Lanzhou version of the Uighur Abhidharmakośabhāṣya - ṭikā Tattvārtha، مەھمەت ئۆلمەز، سمونە - كرستىيانە راسچمان تۈزگەن «پرافسور پېتىز. زېمىي توغۇلغانلىقىنىڭ 60 - يىللىق خاتىرىسى ماقالىلەر توپلىمى»، *Splitter aus der Gegend von Turfan. Festschrift für Peter Zieme anlässlich seines 60. Geburtstags*، ئىستانبۇل ۋە بېرلىن، 75 - 85 بەت، 2002
108. بۇددىست ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، Uighur Buddhist Literature، ئېنگلىزچە، ھەسەن جالال گۈزەل، ج. جەم ئوغۇز ۋە ئوسمان سەرتقايلار تۈزگەن تۈركلەر، The Turks، 1 - توم، ئەنقەرە، 896 - 910 بەتلەر، 2002
109. بۇددىست ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، Budist Uyğur Edebiyatı، تۈركچە، تۈركلەر، *Türkler*، 3 - توم، ئەنقەرە، 786 - 800 بەت، 2002
110. جۇڭگودىكى تۈركولوگىيە تەتقىقاتى، Çin'de Türkoloji çalışmaları، تۈركچە، «يېڭى تۈركىيە»، *Yeni Türkiye*، 114 - 119 بەت، 2002

111. بەزى قەدىمكى تۈركچە سۆزلەر ھەققىدە، Notes on Some Old Turkic Words، ئېنگلىزچە، ۋېنگرىيە، شەرقشۇناسلىق ژۇرنىلى، *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*، 55 - توم، 335 - 338 بەت، 2002
112. ھەرقايسى دۆلەتلەردە ساقلىنىۋاتقان قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋە سىقىلەرنىڭ ئەھۋالى، خەنزۇچە، 1 - سان، 2002
113. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇ ھەققىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرى، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇ ھەققىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرى، 1 - سان، 2002
114. پېللىئوت ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتىنىڭ شىنجاڭدىكى ساياھىتى ۋە ئارخىلوگىيەلىك نەتىجىلىرىگە باھا، خەنزۇچە، تىل ۋە تەرجىمە، 1 - سان، 2002
115. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇ ھەققىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرى، 1 - سان، 2002
116. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇ ھەققىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرى، 1 - سان، 2002
117. يېڭى كىتاب تونۇشتۇرۇش: «ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ ئالتۇن ئوردىدا خانلىقى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادا تارقىلىشى» نى ئوقۇپ، خەنزۇچە، تىل ۋە تەرجىمە، 4 - سان، 2003
118. شىنجاڭ ئارخېئولوگىيەسى ھەققىدە يۈزەكى بايان، *新疆考古学述略*، خەنزۇچە، شىنجاڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى، 1 - سان، 2003
119. قەدىمكى تۈركچە يىلگۇ نىسبىتى تۈرپان دىنى ئابدۇسسى تەتقىقات نەتىجىسى، *维吾尔语古代文献研究*، بېيجىڭ: مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، بۇ ماقالىنىڭ نېمىسچىسى «ئۇلار - ئالتاي يىللىقى» نىڭ 196 - يىللىق 14 - تومغا بېسىلغان، 2003
120. قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئەسەر «ئامتابا سۇترا» نىڭ 2 - ياپراقچىسى ھەققىدە تەتقىقات، *回鹘文〈大白莲社经〉残卷(二叶)研究*، مىللەتلەر تىل - يېزىقى، 5 - سان، 2003
121. توخرى تىلى (قەدىمكى قارا شەھەر تىلى، كۇچا تىلى)، *吐火罗语(古代焉耆、库车语)*، خەنزۇچە، شىنجاڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى، 3 - سان، 2003
122. گېرمانىيە بېرلىن ئاكادېمىيەسى تۇرپان شۇناسلىق تەتقىقات مەركىزى ھەققىدە، *德国柏林科学院吐鲁番研究中心介绍*، مىللەتلەر تەتقىقاتى ئۇچۇرلىرى، 1 - سان، 2003
123. داڭلىق ئۇيغۇر شۇناس گاباين خانىم ۋاپاتىنىڭ 10 يىللىقى، *维吾尔学大师葛玛丽教授逝世十周年*، خەنزۇچە، غەربىي دىيار تەتقىقاتى، 2 - سان، 2003
124. جۇڭگو نىسبىتى تۈرپان دىنى تارىخى ۋە ئۇ ھەقتىكى ۋەسىقىلەر تەتقىقاتى، *中国景教历史及其文献研究*، خەنزۇچە، مىللەتلەر تەتقىقاتى ئۇچۇرلىرى، 3 - سان، 2003
125. جەنۇبىي يىپەك يولى — تەكلىماكان قۇملۇقىغا كۆمۈلگەن قەدىمكى مەدەنىيەت ھەققىدە تونۇشتۇرۇش، *〈丝绸之路南道〉——淹没在塔克拉玛干沙漠中的古代文化简介*، خەنزۇچە، مىللەتلەر تەتقىقاتى ئۇچۇرلىرى، 3 - سان، 2003
126. جەنۇبىي يىپەك يولى (نېمىسچە) غا باھا، (ئىنگلىزچە) پىئى، *〈丝绸之路南道〉*، مىللەتلەر تەتقىقاتى، 5 - سان، 2004
127. فرانسىيەلىك داڭلىق ئۇيغۇر شۇناس خاملتون، *法国著名维吾尔学家哈密勒屯*، خەنزۇچە، مىللەتلەر تەتقىقاتى ئۇچۇرلىرى، 1 - سان، 2004

128. جۇڭگودىكى تۇرپان ۋە دۇنخۇاڭدىن تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇرچە يازما يادىكارلىقلار ھەققىدە، ئېنگىلىزچە، D. Durkin - Meisterernst, S. - Chr. Raschmann, J. Wilkens, M. Yaldiz, P. Zieme تۈزگەن *Turfan Revisited—First Century of Research into the Arts and Culture of the Silk Road* دېگەن كىتاب، بېرلىن، 95 - 99 بەت، 2004
129. ئىككى پارچە قەدىمكى ئۇيغۇرچە تېكىست «ئامتابا سۇترا» (ئەسكەرتىش: بۇنىڭ يەنە بىر ئىسمى «ئابىتاكى») ھەققىدە تەتقىقات، ئېنگىلىزچە، Study of the Two Folios of the Uighur Text "Abitaki"، ئېنگىلىزچە، ۋېنگرىيە، شەرقشۇناسلىق ژۇرنىلى، *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*، 57 - توم، 105 - 113 بەت، 2004
130. مايتىرى سىمىت تەتقىقاتىدىكى يېڭى نەتىجىلەر I، *Neue Ergebnisse der Maitrisimit - Forschung*، نېمىسچە، جېنس. پېتېر. لاۋت بىلەن بىرگە، گېرمانىيە «شەرقشۇناسلىق ژۇرنىلى»، *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*، 347 - 369 بەت، 2004
131. مايتىرى سىمىت تەتقىقاتىدىكى يېڭى نەتىجىلەر II: 20 - ياپراقنىڭ تۈزۈلۈشى ۋە مەزمۇنى، *Neue Ergebnisse der Maitrisimit - Forschung II: Struktur und Inhalt des 26. Kapitels*، نېمىسچە، جېنس. پېتېر. لاۋت، گېئورگوس - جىن پىنالتلار بىلەن بىرگە، ياپۇنىيە «ئىچكى ئاسىيا تىل تەتقىقاتى»، *Studies on the Inner Asian Languages*، 19 - توم، 29 - 94 بەت، 2004
132. قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسىرى «مايتىرى سىمىت»، *古代维吾尔说唱文学〈弥勒会〉* (مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، *中央民族大学学报*، 1 - سان، 2004
133. قەدىمكى تۈرك - رۇنىڭ ئابدۇلىرىنىڭ تېپىلىشى ۋە يېشىلىشى — تومسوننىڭ قەدىمكى تۈرك يېزىقىنى بەش كەنلىكىنىڭ 110 يىللىق خاتىرىسىگە، *古代突厥文碑铭的发现和解读——*، *西北民族研究*، 3 - سان، 2004
134. غەربنىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر تەتقىقاتىغا قىسقىچە نەزەر، *西方回鹘史研究的简短回顾*، خەنزۇچە، غەربىي دىيار تەتقىقاتى، *西域研究*، 3 - سان، 2004
135. تۇرپاندىن چىققان قەدىمكى ئۇيغۇرچە ياغاچ باسما بويۇملار، *吐鲁番出土回鹘文木版印刷品*، خەنزۇچە، تۇرپان شۇناسلىق تەتقىقاتى، *吐鲁番学研究*، 3 - سان، 2004
136. توخىلار ۋە ئۇلارنىڭ تىلى، *吐火罗人及其语言*، خەنزۇچە، مىللەتلەر تىل - يېزىقى، *民族语文*، 6 - سان، 2004
137. «قەدىمكى ھىندىستان ۋە جۇڭگو شىنجاڭ — تىل ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئۇچرىشى» دېگەن كىتابقا باھا، *语言与翻译*، *〈古代印度和中国新疆——语言和文化的接触〉*، خەنزۇچە، تىل ۋە تەرجىمە، *新书评介*، 2 - سان، 2004
138. يېقىنقى يىللاردىكى چەتئەلنىڭ قەدىمكى تۈرك يېزىقى ئابدۇلىرى ھەققىدىكى تەتقىقاتى، *近年来国外对古代突厥碑文的研究*، خەنزۇچە، ئىلىم تەتقىقات ئەھۋاللىرى، *科学研究动态*، 2004 - يىلى ژۇرنال نامى قويۇلدى.
139. قەدىمكى خوتەن ساك تىلى، *吐鲁番出土的古代维吾尔文献*، شىنجاڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى، *新疆文物*، 2 - سان، 2004
140. تۇرپاندىن چىققان قەدىمكى ئۇيغۇرچە يازما يادىكارلىقلار، *吐鲁番出土的古代维吾尔文献*، خەنزۇچە، تۇرپان شۇناسلىق تەتقىقاتى، *吐鲁番学研究*، 2 - سان، 2004
141. قەدىمكى ئۇيغۇرچە تېكىست «ئامتابا سۇترا» نىڭ باشقا ئىككى ياپراقچىسى ھەققىدە تەتقىقات، *回鹘文〈大白莲社经另二叶研究〉*، خەنزۇچە، مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، *中央民族大学学报*، 1 - سان، 2005
142. قازاق تىل ئەدەبىياتى ھەققىدە، *论哈萨克语文学*، خەنزۇچە، ئىلى پىداگوگىكا ئىنستىتوتى ئىلمىي ژۇرنىلى، *伊犁师范学院学报*، 1 - سان، 2005
143. ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى يازما مەدەنىيىتى، *维吾尔族的古代书写文化*، قەشقەر پىداگوگىكا ئىلمىي ژۇرنىلى، *喀什师范学院学报*، 2 - سان، 2005

144. ئەرەب ۋە پارىس تارىخ ماتېرىياللىرىدىكى ئىدىقۇت خانلىقى (9 - 10ئەسىر)، 阿拉伯和波斯史料中的，
 高昌王国 (9—10 世纪)，خەنزۇچە، تۇرپان شۇناسلىق تەتقىقاتى، 吐鲁番学研究، 2 - سان، 2005
145. مەن ۋە ئۇيغۇر شۇناسلىق، 我与维吾尔学، خەنزۇچە، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى،
 新疆大学学报، 4 - سان، 2005
146. ئالتۇن ئوردا خانلىقى قىپچاقچە يازما يادىكارلىقلار، 金帐汗国克普恰克语文献، خەنزۇچە، ئىلى
 پىداگوگىكا ئىلمىي ژۇرنىلى، 伊犁师范学院学报، 4 - سان، 2005
147. قازاق قەدىمىي يازما يادىكارلىقى (قۇمان تىلى مەجمۇئەسى)، 哈萨克古代文献〈库曼语汇集〉،
 خەنزۇچە، شىنجاڭ پىداگوگىكا ئىلمىي ژۇرنىلى، 新疆师范大学学报، 3 - سان، 2005
148. جۇڭگو قازاق تىلى دىيالېكتلىرىنى بۆلۈش ھەققىدە، 试论中国哈萨克语方言的划分، خەنزۇچە،
 民族语文، 6 - سان، 2005
149. ئورتاق ئالتاي تىلى ۋە ھون تىلى، 阿尔泰共同语与匈奴语، خەنزۇچە، تىل ۋە تەرجىمە،
 语言与翻译، 2 - سان، 2005
150. تۇۋا تىلى ھەققىدە تەتقىقات، 5، Materials on the Tuvian Language، ئېنگلىزچە،
 Altajskie jazyki i vostočnaja filolo - gija، موسكۋا، 499 - 503 بەت، 2005
151. قازاق تىلى ۋە يېزىقى، 哈萨克族的语言与文字، خەنزۇچە، غەربىي شىمال مىللەتلەر تەتقىقاتى،
 西北民族研究، 2 - سان، 2006 - سان
152. قىپچاقچە يازما يادىكارلىقلار، 3، 克普恰克语文献، ئىلى پىداگوگىكا ئىلمىي ژۇرنىلى، 伊犁师范学
 院学报، 1 - سان، 2006
153. داشاكارماپاتاۋادانا لاما ھەققىدە تەتقىقات (2)، Fragmente der uigurischen Daşakarmapathāvadānamālā،
 نېمىسچە، جېنس پېتېر لائۇت، جېنس ۋىلكېنسلا بىلەن بىرگە،
 Ural - Altaische Jahrbücher، 146 - 169 بەت، 2006
154. داشاكارماپاتاۋادانا لاما ھەققىدە تەتقىقات (3)، Fragmente der uigurischen Daşakarmapathāvadānamālā،
 نېمىسچە، جېنس پېتېر لائۇت، جېنس ۋىلكېنسلا بىلەن بىرگە،
 Ural - Altaische Jahrbücher، 124 - 140 بەت، 2007
155. قازاق تارىخى تەتقىقاتى 1 - ئالتۇن ئوردا خانلىقى تارىخى، 哈萨克历史研究 (一) -
 金帐汗国史، خەنزۇچە، ئىلى پىداگوگىكا ژۇرنىلى، 伊犁师范学院学报، 3 - سان، 2007
156. قەدىمكى ئۇيغۇرچە تېكىست «ئامتابا سۇترا» تەتقىقاتى 3، 4، 回鹘文〈大白莲社经〉残卷研究،
 خەنزۇچە، تىل ۋە تەرجىمە، 语言与翻译، 4 - 5 سان، شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى،
 新疆师范大学学报، 4 - سان، 2007
157. ئۇيغۇرچە تېكىست «ئامتابا سۇترا» (يەنى بىر ئىسمى «ئابىتاكى») ھەققىدە تەتقىقات، 4،
 Study on the Uighur Text Abitaki (4)، ئېنگلىزچە، تۈرك تەتقىقاتى ژۇرنىلى، Journal of Turkish Studies، خارۋارد
 ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 231 - 236 بەت، 2007
158. ئۇيغۇرچە تېكىست «ئامتابا سۇترا» (يەنى بىر ئىسمى «ئابىتاكى») نىڭ بىر ياپراقچىسى ھەققىدە
 تەتقىقات، 4، 回鹘文〈大白莲社经〉一叶残卷研究، خەنزۇچە، تىل ۋە تەرجىمە، 语言与翻译، 4 - سان،
 2007
159. «ئابىتاكى» ھەققىدە تەتقىقات (4، 4)، Study on Abitaki (4، 4)، ئېنگلىزچە، تۈرك بىلىگ،
 Türk Bilig، 14، 177 - 183 بەت، 2007
160. ھازىرقى زامان چەتئەل ئېكسپىدىتسىيەچىلىرى شىنجاڭدا، 近代外国探险家在新疆، خەنزۇچە،
 تۇرپان شۇناسلىق تەتقىقاتى، 吐鲁番学研究، 1 - سان، 2007
161. لېكوك ۋە گېرمانىيەنىڭ 4 - قېتىملىق تۇرپاننى تەكشۈرۈش ئەترىتى (بۇ ماقالە «جۇڭگو شىنجاڭ زېمىنى
 ۋە خەلقى» نىڭ كىرىش سۆزى قىلىنغان)، 勒寇克与德国第四次吐鲁番考古队 (《中国新疆的土地与
 人民》序) خەنزۇچە، «جۇڭگو شىنجاڭ زېمىنى ۋە خەلقى»، 中国新疆的土地与人民، بېيجىڭ: جۇڭخۇا
 كىتابچىلىق نەشرىياتى، 2008

162. قازاق تارىخى تەتقىقاتى 2 — قازاق خانلىقى ۋە قازاق مىللىتى، — 哈萨克历史研究 (二) — 伊犁师范学院学报، 1 - سان، 2008
163. تۈركىيەنىڭ قەدىمكى تۈرك تىلى - ئەدەبىياتى تەتقىقاتى، 土耳其学界对古代突厥语文学的研究، خەنزۇچە، ئاسىيا - ئافرىقا تەتقىقاتى، 2 - قىسىم، بېيجىڭ، 2008
164. قەدىمكى ئۇيغۇرچە تېكىست «دشاكرم ئاپاتاۋ ئادانام ئال» (D as'akarmapathāvdānamāla) تەتقىقاتى 3، (سانسكىرتچىسى: داشاكارماپاتادانامالا) تەتقىقاتى 3، 新疆大学学报، 1 - سان، 2008
165. قەدىمكى ئۇيغۇرچە تېكىست «دشاكرم ئاپاتاۋ ئادانام ئال» (D as'akarmapathāvdānamāla) تەتقىقاتى 4، خەنزۇچە، قەشقەر پىداگوگىكا ئىلمىي ژۇرنىلى، 1 - سان، 2008
166. قەدىمكى ئۇيغۇرچە تېكىست ئابىتاكى (سانسكىرتچە: ئامتابا سۇترا) نىڭ بىر ياپراقچىسى ھەققىدە تەتقىقات 3، 回鹘文《大白莲社经》一叶残卷研究، خەنزۇچە، غەربىي شىمال مىللەتلەر تەتقىقاتى، 1 - سان، 2008
167. قەدىمكى ئۇيغۇرچە تېكىست ئابىتاكى (سانسكىرتچە: ئامتابا سۇترا) نىڭ بىر ياپراقچىسى ھەققىدە تەتقىقات 5، 回鹘文《大白莲社经》一叶残卷研究 5، خەنزۇچە، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، 4 - سان، 2008
168. قەدىمكى تۈرك يېزىقىنىڭ يېشىپ ئوقۇلۇشى، 古代突厥文的解读، خەنزۇچە، تۇرپان شۇناسلىق تەتقىقاتى، 1 - سان، 2008 - يىلى
169. قازاقلارنىڭ 3000 يىللىق تارىخى، 哈萨克历史三千年، خەنزۇچە، ئىلى پىداگوگىكا ژۇرنىلى، 1 - سان، 2009
170. قازاق مەدەنىيەتى ھەققىدە يۈزەكى بايان، 哈萨克文化述略، خەنزۇچە، ئىلى پىداگوگىكا ژۇرنىلى، 3 - سان، 2009
171. پىرافسور ۋارد سىمسى ۋە ئۇنىڭ شىنجاڭنىڭ قەدىمكى فىلولوگىيەسى ۋە سەنئىتى تەتقىقاتىغا قوشقان تۆھپىسى، 瓦勒德施米特教授及其对新疆古代语文学及艺术研究的贡献، خەنزۇچە، شىنجاڭ پىداگوگىكا ئىلمىي ژۇرنىلى، 3 - سان، 2009
172. قەدىمكى خوتەن ساك تىلىنىڭ ئالاھىدىلىكى، 古代和田塞语要点، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا.
173. توخرىچە ھەققىدە، 说吐火罗语، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا.
174. توخرى تىلى گىرامماتىكىسى ھەققىدە مەلۇمات — توخرى ئالتىلى، 吐火罗语语法概要——甲种吐火罗语، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا
175. توخرى تىلى گىرامماتىكىسى ھەققىدە مەلۇمات — توخرى ب تىلى، 吐火罗语语法概要——乙种吐火罗语، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا
176. قاراخانىيلار خانلىقى ۋە «دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك»، 喀喇汗朝与《突厥语大字典》， خەنزۇچە، مەركىزى مىللەتلەر نەشرىياتى، 中央民族大学学报، نەشر ئالدىدا
177. توخرىلار — ئۇلار كىملىرى؟ نەدىن كەلگەن؟ نەگە يەرلەشكەن؟ — 吐火罗人 توخرىلار — ئۇلار كىملىرى؟ نەدىن كەلگەن؟ نەگە يەرلەشكەن؟ — 吐火罗人، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا
178. قەدىمكى كۇچا توخرىلىرىدا بۇددا دىنى، 古代库车吐火罗人的佛教، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا
179. قەدىمكى شىنجاڭ تارىم ئويمانلىقىدىكى مىللەتلەر ۋە تىللار ھەققىدە، 古代新疆塔里木盆地民族和语言考، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا.
180. قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى ۋە ژانىرلار ھەققىدە، 试论古代维吾尔文学史及其文体، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا.
181. قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىن مەلۇمات، 古代维吾尔文学述略، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا.

182. جۇڭگودىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق تەتقىقاتى، *Uighur Studies in China*، ئېنگلىزچە، شەرقشۇناسلىق تەتقىقاتى، *Studia Orientalia (Finland)* 91، فىنلاندىيە، نەشر ئالدىدا
183. ھۇنلار ۋە ئۇلارنىڭ تىلى، *匈奴及其语言*، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا.
- تەرجىمە ماقالىلىرى**
1. روزيېنى، ھەسەنوف: ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىدىكى سۆزلۈك مەسىلىلىرى، ئۇيغۇرچىدىن خەنزۇچىغا قىلغان، جۇڭگو فىلولوگىيەسى «论维吾尔文学语言中的词汇问题» 洛孜也夫、哈山诺夫، 5 - سان، 1954
  2. ئۇنوف: تىلنى كلاسسىفىكاتسىيە قىلىش ئۇسۇلى، *伊凡诺夫《语言的发生学分类法》*، رۇسچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، تىلشۇناسلىق ماقالىلىرىدىن تاللانما، 5 - سان، 1958
  3. تېدېخوۋ: قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەتى ۋە ئادەتلىرى، *吉洪诺夫《回鹘文化与风习》*، رۇسچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، مىللەتلەر تارىخى تەرجىمە ماقالىلەر توپلىمى، 6 - تويلام، 1978
  4. پېللىئوت: «ئاسىيا ئېگىزلىكى»، *伯希和《高地亚洲》*، فىرانسوزچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، مىللەتلەر تارىخى تەرجىمە ماقالىلەر توپلىمى، 6 - تويلام، 1978
  5. لۇيس. بازىن: «ر. گرائۇد ۋە فىرانسىيەدىكى تۈركولوگىيە»، *路·巴赞《热·基饶与法国突厥学》*، فىرانسوزچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، مىللەتلەر تەرجىمىچىلىكى، 3 - سان، 1979 - يىلى
  6. ماريە. ۋون. گابايىن «ئىدىقۇت خانلىقى (850 - 1250)» *葛玛丽《高昌王国》* (1250年))، گېرمانچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، *新疆大学学报*، 2 - سان، 1980، ئۇيغۇرچە تەرجىمىسى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلىنىڭ ئۇيغۇرچىسىغا بېسىلغان، 3 - سان، 1980
  7. خىساۋ ماتسۇدا: «تارىم ئويمانلىقىدىكى دۆلەتلەر»، *松田寿男《塔里木盆地诸国》*، ياپونچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، ئارخېئولوگىيەلىك پايدىلانما ماتېرىياللىرى، *考古学参考资料*، 3 - 4 - سان، 1980
  8. لۇيس. بازىن: فىرانسىيەدىكى تۈركولوگىيە تەتقىقاتى، *路·巴赞《法国的突厥学研究》*، فىرانسوزچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، ئالتايشۇناسلىق فىلولوگىيەسىدىن تاللانما ماقالىلەر، 1980، *阿尔泰语文学论文选集*
  9. پىرستاك: «ھۇنلارنىڭ مەدەنىيىتى ۋە تىلى»، *奥·普里察克《匈奴人的文化和语言》*، نېمىسچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، مىللەتلەر تەرجىمىچىلىكى، 5 - سان، 1989
  10. ماريە. ۋون. گابايىن: «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۇيغۇرشۇناسلىق تەتقىقاتى - تۈركولوگ گېڭ شېمىنى تونۇشتۇرۇش»، *葛玛丽《中华人民共和国的维吾尔学——介绍突厥学家耿世民》*، نېمىسچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، تۈركىي تىللار تەتقىقاتى ئاخباراتى، 2 - سان، 1993، بۇ ماقالىنىڭ نېمىسچىسى ئوتتۇرا ئاسىيا ئىلمىي ژۇرنىلىغا بېسىلغان، *Central Asiatic Journal*، 33 - توم، 1989
  11. تارو ئىشىخاما: «شىنجاڭ قەدىمكى فىلولوگىيەسى نوملىرىنىڭ بايقىلىشى ۋە تەتقىقاتى: ئۆتمۈش ۋە كەلگۈسىگە نەزەر»، *石滨纯太郎《新疆古代语文佛典的发现和研 究: 回顾与展望》*، ياپونچىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان، ئۇيغۇر ۋە قازاق فىلولوگىيەسى ماقالىلەر توپلىمى، 2007، *维吾尔与哈萨克语文学论文集*، بېيجىڭ: مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2007
  12. تومسۇن، ئورخۇن ۋە يېنسەي تاش ئابدلىرىنىڭ يېشىلىشى - دەسلەپكى بايان» *汤姆逊《鄂尔浑和叶尼塞碑铭的解读——初步概述》*، خېيلوگىيا مىللەتلەر مەجمۇئەسى، 2 - سان، 2009
- تەرجىمە ماقالىلىرى، يېڭى كىتابنى تونۇشتۇرۇشلار، خەۋەرلەر
1. دوكتور تاڭلىنىڭ ئېنگلىزچە يېڭى كىتابى «*جۇڭگودىكى نېستورىيان خىرىتىيان دىنى ھەققىدە تەتقىقات*»، 2002، *介绍唐莉博士的英文新书〈A Study of Nestorian Christianity in China〉》*، خەنزۇچە، 2002
  2. مىللەتلەر تەتقىقاتى ئۇچۇرلىرى، 3 - سان، 2003
  2. كىتاب ئوقۇشتىن خاتىرە - ئىستىۋان ۋاشارى، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ ئالتۇن ئوردا خانلىقى ۋە تېمۇر خانلىقىغا تارقىلىشى، *István Vásáry, Bemerkungen zum uigurischen Schriftum in der*، *读书札记*

- Goldenen Horde und bei den Timuriden ، 1992 ، خەنزۇچە ، تىل ۋە تەرجىمە ، 语言与翻译 ، 4 - سان ، 2003
3. جۇڭگو ئالتاي تىلشۇناسلىقى جەمئىيىتى قۇرۇلغانلىقى يىغىنىدا سۆزلەنگەن سۆز ، 在中国阿尔泰语言学会 成立会议上的发言 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2004 ، 欧亚学网站
4. مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتى قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا قىلىنغان سۆز ، 发言 ， خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2004 ، 欧亚学网站
5. مارسېل ئەردال «قەدىمكى تۈرك تىلى گىرامماتىكىسى» ، Marcel Erdal 《A Grammar of Old Turkic》 ، 2004 ، خەنزۇچە ، مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى ، 中央民族大学学报 ، 3 - سان ، 2005
6. جۇڭگو تۇرپان ۋە دۇنخۇاڭدىن تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇرچە يازما يادىكارلىقلار تەتقىقاتى ، نۇرپانغا قايتا زىيارەت — يىپەك يولى مەدەنىيەتى ۋە سەنئىتى تەتقىقاتىنىڭ يۈز يىللىقى» 《中国吐鲁番和敦煌发现回鹘文献研究》 ， — 《重访吐鲁番——》
7. ئا. مەلەك ئۆزبېكتىن: ئوتتۇرا دەۋر تۈرك تىلى ۋە مەدەنىيەتى ھەققىدە تەتقىقاتلار ، 2005 ، Dietrich Reimer Verlag ، نەشرىياتى ، 2004 ، 欧亚学网站
8. ئا. مەلەك ئۆزبېكتىن: ئالتۇن ئوردا ، قىسىم ۋە قازانغا ئائىت يارلىق ۋە پۈتۈكلەرنىڭ تىل ۋە ئۇسلۇب تەتقىقاتى ، 1996 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2005 ، 欧亚学网站
9. ئا. مەلەك ئۆزبېكتىن: ئەسكى تۈركچە باج ئاتالغۇلىرى ، 2005 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2005 ، 欧亚学网站
10. ئا. مەلەك ئۆزبېكتىن: ئەبۇ خەييەن ، كىتابۇل ئىدراكىلى لىسانۇل ئەتراك ھەققىدە تەتقىقات ، A. Melek Özyetgin 《Ebū Ḥayyān, Kitābu'l - Idrak li Lisāni'l - Etrak》 2001 (阿·布·海严 《学习突厥语之书》) 研究 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2005 ، 欧亚学网站
11. قاراخانىيلار خانلىقى مەزگىلىدىكى بىر قانچە ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ھەققىدە تەتقىقاتى ھالەتتىكى خەنزۇچە ئۇيغۇرچە سىياسىي ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ھەققىدە تەتقىقاتى ، 2006 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2006 ، 欧亚学网站
12. چاغاتاي تىلى ۋە شۇ تىلدىكى يازما يادىكارلىقلار ، 察合台语及其文献 ، خەنزۇچە ، شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيەتىدىن ئومۇمىي بايان (قوشۇمچە)
1. ، 《新疆历史与文化概论》 (附录1) ، مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى ، 2006 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2006 ، 欧亚学网站
13. توخۇرى تىلى (قەدىمكى كۈسەن ، قارا شەھەر تىلى) ، 吐火罗语 (古代龟兹、焉耆语) ، خەنزۇچە ، شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيەتىدىن ئومۇمىي بايان (قوشۇمچە 2) ، 《新疆历史与文化概论》 (附录2) ، مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى ، 2006 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2006 ، 欧亚学网站
14. چوڭ فورماتلىق گېرمانىيەدە نەشر قىلىنغان كىتاب «تۇرپانغا قايتا زىيارەت» نى تونۇشتۇرۇش ، 大开本德国出版新书 《重访吐鲁番》 介绍 ، خەنزۇچە ، شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيەتىدىن ئومۇمىي بايان (قوشۇمچە 6) ، 《新疆历史与文化概论 (附录6)》 ، مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى ، 2006 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2006 ، 欧亚学网站
15. ياپونچە كىتاب «غەربىي دىيار مەدەنىيەتى تەتقىقاتى 1 ، 4 - توم ، 日文介绍 《西域文化研究》 I, IV卷 ، شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيەتىدىن ئومۇمىي بايان (قوشۇمچە 10) ، مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى ، 2006 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2006 ، 欧亚学网站
16. قەدىمكى شىنجاڭدىكى بىر ئىبادەتخانا كۆتۈپخانىسى ۋە ئۇنىڭ تەقدىرى ، 新疆历史与文化概论 (附录10) ، مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى ، 2006 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2006 ، 欧亚学网站
17. تارىم ئويمانلىقىدىكى مومىيا ، 塔里木盆地的木乃依 ، خەنزۇچە ، شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيەتىدىن ئومۇمىي بايان (قوشۇمچە 9) ، 新疆历史与文化概论 (附录九) ، مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى ، 2006 ، خەنزۇچە ، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى ، 2006 ، 欧亚学网站

18. (روسچە)قەدىمكى ۋە ئوتتۇرا قەدىمكى دەۋردىكى شىنجاڭ، (《古代和中古早期的新疆》(俄文))، خەنزۇچە، شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيەتتىن ئومۇمىي بايان (قوشۇمچە 7)، 2006
19. ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ شەرقىدىكى برونزا ۋە دەسلەپكى تۆمۈر قوراللار دەۋرىدىكى ئاھالىلەر، (《中亚东部青铜和早期铁器时代的居民》)، خەنزۇچە، شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيەتتىن ئومۇمىي بايان (قوشۇمچە 7)، (《新疆历史与文化概论》(附录七))، بېيجىڭ: مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2006
20. فرانسوزچە يېڭى كىتاب «غەربىي دىيار مەخسۇس تەتقىقاتى - بىرىنچى قول ماتېرىياللارغا ئاساسەن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى مىللەتلەر ۋە دىنلار ئىچىدىكى مانى دىنى ھەققىدە تەتقىقات»، (《西域史专题研究》(法文新书))، خەنزۇچە، شىنجاڭ تارىخى ۋە مەدەنىيەتتىن ئومۇمىي بايان (قوشۇمچە 5)، (《新疆历史与文化概论》(附录五))، بېيجىڭ: مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2006
21. گېرمانىيە مېۋنخېن مىللەتلەر مۇزېيى بىر تۈركۈم خوتەن چىققان مەدەنىيەت يادىكارلىقىنى بايقىدى، (《德国慕尼黑民族学博物馆发现一批新疆和田出土文物》)، خەنزۇچە ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى، 2007
22. شىنجاڭنىڭ قەدىمكى فىلولوگىيەسى نوملىرىدىكى بايقىلىشى ۋە تەتقىقاتى - ياپون ئالىمى پىرافسور تارو شىخاماننىڭ ماقالىسىنى تونۇشتۇرۇش، (《介绍日本学者石滨纯太郎 新疆古代语文佛典的发现和研究的文章》)، خەنزۇچە، ئۇيغۇر ۋە قازاق فىلولوگىيەسى ئىلمىي ماقالىلىرى توپلىمى (قوشۇمچە 3)، (《维吾尔与哈》(附录三))، بېيجىڭ: مەركىزى مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى، 2007
23. قەدىمكى ئۇيغۇرچە «ئالون يارۇق» تەتقىقاتى - دوكتور راسچماننىڭ يېڭى ئەسىرىنى تونۇشتۇرۇش، (《S. - Ch. Raschmann 博士的新著 回鹘文〈金光明经〉研究——介绍拉施曼》)، خەنزۇچە، شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلى، (《新疆师范大学学报》)، 3 - سان، 2008
24. دۇنيادىكى تۈركىي تىللىق خەلقلەر ۋە ئۇلارنىڭ تارىخى، (《世界突厥语系民族及其历史》(ئوقۇتۇش پروگراممىسى. 2008 يىللىق بېيجىڭ چەتئەل تىللىرى ئۇنىۋېرسىتېتى تۈركىيە تۈركچىسى كەسپىدىكى ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن ئىشلەنگەن))، خەنزۇچە، نەشر ئالدىدا
25. يېقىنقى زامان ئوسمانلى ئىمپېرىيىسى ۋە ياپونىيە فاشىزىمى تەمە قىلغان ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە دۆلىتىمىز شىنجاڭ ھەققىدىكى ئىككى يېڭى كىتابنى تونۇشتۇرۇش (《介绍近代奥斯曼帝国与日本军国主义觊觎中亚及我国新》)، خەنزۇچە، ياۋرۇ - ئاسىياشۇناسلىق تور بېكىتى، (2009) مۇھەررىر: ئوسمانجان ئابدۇكېرىم (2010)، كوررىكتور: نۇربىيە ئابلا (2009)

ئاتاقلىق قىرغىز يازغۇچىسى چىڭغىز ئايتىماتوۋنىڭ تەرجىمىھالى

ئورنىنىڭ تەجرىبە پونكىتىدا ئىشلىگەن. 1956 - يىلى «جەمىلە» پوۋېستى بىلەن داڭقى چىققان. ئارقىدىن «قىرغىز ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىغا يۆتكىلىپ كەلگەن. كېيىن ئالاھىدە ئەۋەتىلىدىغان مۇخبىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتتەن. 1966 - يىلى «ئەلۋىدا گۈلسارە» رومانىنى ئېلان قىلغان. بۇ رومان ئۇنىڭ ئىجادىيەتتە ئىزدىنىشتىن پىشىپ يېتىلىشكە قاراپ ماڭغانلىقىنى نامايەن قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا قىرغىزلارنىڭ تاغلىق كەنتلىرىدىكى ھازىرقى زامان تۇرمۇشى تېخىمۇ روشەن ئىپادىلەنگەن. تېما دائىرىسى كەڭ، رېئاللىقتىكى زىددىيەتلەر چوڭقۇر ئېچىپ بېرىلگەن.

ئايتىماتوۋ 70 - يىللاردىن تارتىپ، يېڭى بەدىئىي ئىزدىنىش ئېلىپ بېرىشقا كىرىشىپ، رېئاللىقتىن رېئال تەسۋىر بىلەن قىياسەنلىكتىن ئىبارەت ئىككى خىل ئۇسۇلنى بىرلەشتۈرۈشكە قاراپ تەرەققىي قىلغان. مۇشۇ مەزگىلدە ئۇنىڭ بۇنداق خەششىنى ھەممىدىن بەكرەك ئەكس ئەتتۈرگەن ئەسىرى «ئاق پاراخوت». ئايتىماتوۋنىڭ ئىجادىيەت نەزىرى كەڭ، ماتېرىيال مەنبەسى تولدا، ئۇسۇل - ۋاسىتىلىرى كۆپ خىل، ئوخشىشىپ قېلىش ئەھۋاللىرى بەك ئاز. بولۇپمۇ روشەن مىللىي ئالاھىدىلىكى بىلەن ماختاشقا سازاۋەر بولغان. 1977 - يىلى يەنە بىر داڭلىق ئەسىرى «ئالا ئىت قىياسى» نەشر قىلىنغاندىن كېيىن چىڭغىز ئايتىماتوۋ دۇنياغا تونۇلۇشقا باشلىغان. ئۇنىڭ داڭلىق دۇنيادىكى 100 خىلدىن ئارتۇق تىلغا تەرجىمە قىلىنىپ ئاجايىپ شۆھرەت قازانغان ۋە ياۋروپالىقلار ئەڭ پىششىق بىلىدىغان ئاسىيا يازغۇچىسى بولۇپ قالغان.

چىڭغىز تۆرە قۇلۇۋىچ ئايتىماتوۋ (1928 - 2008) يىلى 12 - ئاينىڭ 2 - كۈنى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قىرغىزىستان ئاپتونوم جۇمھۇرىيىتىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ قىرغىزىستان ۋە روسىيە قوش تەۋەلىكىدە بولۇپ، 1990 - يىلىدىن 1993 - يىلىغىچە روسىيەنىڭ لىيۇكسىمبورگدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى ۋەزىپىسىنى ئۆتەندىن كېيىن، 1993 - يىلىدىن باشلاپ قىرغىزىستاننىڭ ياۋروپا ئىتتىپاقى ۋە شىمالىي ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتى، شۇنداقلا بېلگىيە، گوللاندىيە ۋە لىيۇكسىمبورگدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى بولغان، كۆپ قېتىم قىرغىزىستان خەلقىنىڭ پىرىزدېنت بولۇش تەكلىپىنى رەت قىلغان. 2008 - يىلى 6 - ئاينىڭ 10 - كۈنى گېرمانىيەدە كېسەل سەۋەبىدىن ۋاپات بولغان.

چىڭغىز ئايتىماتوۋ سوۋېتنىڭ ئاخىرقى دەۋرلىرىدە باش كۆتۈرگەن ئەڭ داڭلىق يازغۇچى بولۇپ، ئەسەرلىرىنى قىرغىزچە ۋە روسچە يازىدۇ. ئايتىماتوۋ يېزىدا نۇغۇلغان، ئەۋلادىمۇ - ئەۋلاد نامراتچىلىقتا ئۆتكەن، ئۇنىڭ ئاتىسى ياشلىق چاغلىرىدا كوممۇنىست بولغان، رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلىگەن، 1939 - يىلى بەختكە قارشى ھالدا ستالىننىڭ تازىلاش ھەرىكىتىدە ئۇۋالچىلىققا ئۇچراپ قازا قىلغان.

چىڭغىز ئايتىماتوۋ يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئاۋۋال چارۋىچىلىق تەتقىقات ئەسەرلىرىدىن «ئەسىردىن ھالقىغان بىركۈن» (كېيىن يېزىلغان چىڭگىزخاننىڭ ئاق بۇلۇتىمۇ ئەمەلىيەتتە بۇ روماننىڭ بىر بابىدىن ئىبارەت)، «قىيامەت»، «كاساندىرا تامغىسى» قاتارلىقلار

ئاپتوماتوۋ نۇرغۇن دۇنياۋى ئەدەبىيات مۇكاپاتلىرىغا ئېرىشكەن ، نوپۇل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا نامزات بولغان ۋە «ئەسەرلىرى بەدىئىي جەھەتتە ۋايىغا يەتكەن بولسىمۇ سوۋېت ھاكىمىيىتىدە سىياسىي ۋەزىپە ئۆتگەنلىكى ئۈچۈن نوپۇلنىڭ ۋەسىيىتىدىكى غايىۋىلىك ۋە دېموكراتىك روھقا ئۇيغۇن ئەمەس» دەپ قارىلىپ باھالاش ھەيئىتى تەرىپىدىن قالدۇرۇۋېتىلگەن .

ئۇنىڭ پۈتۈنلۈكىنىڭ نۇرغۇنلىرى كىنو - تېلېۋىزىيە تىياتىرى قىلىپ ئىشلەنگەن . مۇتلەق كۆپ ئەسىرى ئېنگىلىزچە ۋە خەنزۇچە قاتارلىق دۇنياۋى تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان . جۈملىدىن ئەسەرلىرىنىڭ زور كۆپ قىسمى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان . مەنبە: تارىم ژۇرنىلى تور بېكىتى

ئاپتوماتوۋ 1966 - يىلىدىن كېيىن تاكى سوۋېت پارچىلانغانغىچە بولغان ئارىلىقتا ئالىي سوۋېتنىڭ ۋەكىلى ، 1976 - يىلىدىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ سېكرىتارى ، قىرغىزىستان سوۋېتىنىڭ ھەيئىتى ۋە قىرغىزىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ئاكادېمىكى بولغان . 1990 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى پېرېزىدېنت كومىتېتىنىڭ ھەيئىتى بولغان . سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن روسىيە ۋە قىرغىزىستاننىڭ لېيۇكسېمبورگدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى بولغان . 2008 - يىلى يۈرەك كېسىلى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن .

ئۇنىڭ «ئەسىردىن ھالقىغان بىر كۈن» ، «قىيامەت» ، «كاساندىرا تامغىسى» قاتارلىق دۇنياغا كەڭ تارقالغان نادىر ئەسەرلىرى بار . چىڭغىز

شائىر جوسېف برودسكى (Joseph Brodsky) ھەققىدە

ئىتتىپاقىدىكى بىرقىسىم داڭلىق يازغۇچى - سەنئەتكارلارنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا جازا بىكار قىلىنىپ ، لېنىنگىراتقا قايتىشقا ئىجازەت قىلىنغان .

1963 - يىلى ئۇنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى ئىجادىيىتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان داڭلىق ئەسىرى «جون دىڭغا تەزىيە» ناملىق ئۇزۇن شېئىرى ئېلان قىلىنغان . شۇنىڭدىن كېيىن ، يەنى 1965 - يىلىدىن باشلاپ ، برودسكىنىڭ «قاپىيلىك ئەسەر ۋە شېئىر» (1965) ، «تاغ باغرى ۋە باشقىلار» (1967) ، «قاقاس چۆللۈكتىكى تۇرۇپ قېلىش» (1970) قاتارلىق شېئىر توپلاملىرى ئامېرىكا ، فىرانسىيە ، غەربىي گېرمانىيە ۋە ئەنگىلىيىدە ئارقا - ئارقىدىن نەشر قىلىنغان .

1972 - يىلى برودسكى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن چېگرىدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىلدى ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي ئامېرىكا مېچىگان ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تەكلىپى بىلەن شۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشقا باشلىدى ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئامېرىكىدىكى ئوقۇتۇش ۋە يېزىقچىلىق ھاياتى باشلاندى . ئۇ 1977 - يىلى ئامېرىكا دۆلەت تەۋەلىكىگە ئۆتۈپ ، ئامېرىكا گۈزەل سەنئەت ۋە ئىلىم - پەن ئىنستىتۇتى ، مەملىكەتلىك گۈزەل سەنئەت ۋە ئەدەبىيات جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى بولدى . بۇ مەزگىلدە ئۇ ، ئۆزىنىڭ بىر نەچچە خىل تىلىدىكى شېئىر توپلاملىرىنى نەشر قىلدۇرغان . بۇنىڭ ئىچىدە

جوسېف برودسكى (1940 - 1996) ئامېرىكىلىق شائىر . لېنىنگىراتتىكى بىر يەھۇدىي ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن . دادىسى فوتوگراف بولۇپ ، برودسكى كىچىكىدىن باشلاپلا ئەركىنلىكىنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى ، مەكتەپنىڭ ئۆلۈك مائارىپىغا قايىل بولمىغا نلىقتىن 15 يېشىدىلا ئوقۇشنى تاشلاپ جەمئىيەتكە چىقىپ كەتكەن . ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ، پويىز پار ئىشچىسى ، مېتال تاختاي ئىشچىسى ، دوختۇرخانا جەسەت ساقلاش ئۆپى ئىشچىسى ، گېئولوگىيىلىك چارلاش ئەترىتىنىڭ ئىشچىسى بولغان . ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا شېئىر يېزىش ، تەرجىمە قىلىش بىلەن شۇغۇللانغان .

برودسكى 1955 - يىلىدىن باشلاپ رەسمىي شېئىر يېزىشقا باشلىغان بولۇپ ، دەسلەپكى شېئىرلىرى ياش يازغۇچى - سەنئەتكارلار باشقۇرغان «سىنتاكسى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان ھەمدە دېكلېماتسىيە ۋە قولدا كۆچۈرۈش شەكلى ئارقىلىق جەمئىيەتكە تارقىلىپ ، ئۇنىڭ ئاجايىپ شېئىرىي تالانتى نامايەن بولۇپ «كوچا شائىرى» دەپ ئاتالغان ھەمدە ئاننا ئاخمانوۋا قاتارلىق مەدەنىيەت ساھاسىدىكى زاتلارنىڭ ھۆرمەتلىشىگە ئېرىشكەن . 1960 - يىلى بىرودسكى سوت تەرىپىدىن «جەمئىيەت پارازىت قۇرتى» دېگەن جىنايەت بىلەن بەش يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ ، ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگېرىغا ئەۋەتىلگەن ، 15 ئايدىن كېيىن ، سوۋېت

يۈرگەندە يۇرتنى سېغىنىش ئۇنىڭ شېئىر ئىجادىيىتىنىڭ ئاساسلىق تېمىلىرىدىن بىرى بولۇپ قالغان ئىدى. يېزىقچىلىق سەنئىتى جەھەتتە، ئۇ باشتىن - ئاخىرى ئىككى نەپەر پىشقەدەم شائىر ئاخماتوۋا بىلەن ئۇدىغا يېقىنلىشىپ، شېئىرىي شەكىل جەھەتتە يېڭىلىق يارىتىش ۋە شېئىردىكى فونىتىكىلىق ئاھاڭداشلىقنى قوغلاشقان.

1987 - يىلى ئۇ «ۋاقىت چەكلىمىسىدىن ھالقىش» ناملىق ئەسىرى بىلەن «ئۇ ئەدەبىيات جەھەتتە ياكى سەزگۈر مەسىلىلەر تەرەپتە بولمىسۇن، ئەسەرلىرىدە ئۆزىنىڭ كەڭ ئىدىيىسىنى قويۇق شېئىرىي مەناسى بىلەن ماھارەتلىك ئىپادىلىگەن» دېگەن باھا بىلەن نوبىل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئىرىشكەن.
مەنبە: تارىم ژۇرنىلى تور بېكىتى

ئۇنىڭ «شېئىرلار توپلىمى» (1973) ۋە «سۆزنىڭ بىرقىسمى» (1980) قاتارلىق ئەسەرلىرىنىڭ تەسىرى بىر قەدەر چوڭ بولغان. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇنىڭ تەبىرىشۋانسلىققا ئائىت ئەسەرلىرىدىن «بىردىن كىچىك» (1980)، «قايغۇ - ھەسرەت ۋە ئاقىلانلىك» (1996) قاتارلىقلارنىمۇ تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىدۇ.

قىسقىغىنە ئون نەچچە يىل ئىچىدە، بىرودىسكىنىڭ نام ئابرويى بىراقلا كۆتۈرۈلۈپ، ئەينى ۋاقىتتىكى ئەڭ داڭلىق شائىرلارنىڭ بىرسىگە ئايلاندى. ئۇ تۇرمۇشقا نىسبەتەن ئۆتكۈر كۆزىتىش ۋە قۇبۇل قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇپ، ئىدىيىسى ئوچۇق، ئاقكۆڭۈل، ھېسسىياتى سەمىمىي، مۇلايىم ئىدى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى روسىيە پۇرىقىغا سىڭىپ كەتكەن، بولۇپمۇ ئۇ چەتئەلدە سەرگەردان بولۇپ

نوبىل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن جۇڭگولۇق يازغۇچى - مويەن

دەريا»، «كۈز سۈيى»، «خەلق ئارىسىدىكى مۇزىكا» ناملىق ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنغان، بۇ ئەسەرلەردە ئۇنىڭ يېزىغا بولغان سېغىنىش، يېزىنى ئويلاشتەك مۇرەككەپ ھېسسىياتى ئىپادىلەنگەن بولۇپ، ئۇ ئىجادىيەتكە كىرىشكەن دەسلەپكى يىللاردا، يەنى جۇڭگودا ئىسلاھات، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش يولغا قويۇلغان دەسلەپكى يىللاردا مەيدانغا كەلگەن «يىلتىز ئىزدەش» ئەدەبىياتىنىڭ ۋەكىللىك يازغۇچىسى قاتارىدا سانىلىشقا باشلىغان. 1981 - يىلى ئۇنىڭ تۇنجى رومانى «بىر ياز كېچىسى ياغقان يامغۇر» نەشر قىلىندى. ھەممە يەنە مەلۇمكى، مويەننىڭ «قىزىل قوناقلىقتا» رومانى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدىكى جۇڭگو يېزىلىرىدىكى ئېچىنىشلىق تۇرمۇش ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنغان رومان. ئۇ بۇ روماندا، جۇڭگو تارىخىدىكى 1923 - يىلىدىن 1975 - يىلىغىچە بولغان ياپونغا قارشى ئۇرۇش، ئازاتلىق ئۇرۇشى ۋە مەدەنىيەت ئىنقىلابىغا ئوخشاش زور ۋەقەلەرنى تەسۋىرلەيدۇ، بۇ ئەسەردە ھەتتا، تاجاۋۇزچى ياپون ئارمىيىسى ئەسكەرلىرىنىڭ روھىي ۋە جىسمانىي ئازاپلىرى ئەنئەنىۋى تەرزە ئىنچىكە تەسۋىرلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئىككىنچى رومانى «سېرىق تۇپراق بالادالىرى» دا بولسا، ئالىي كوپراتسىيە قۇرۇش مەزگىلىدىكى مەھسۇلاتى دۆلەتكە تاپشۇرۇلدىغان قوناق تېرىش، دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى دېھقانلار ھەققىدە ھېكايە

جۇڭگو يازغۇچىسى مويەن، ئەسلى ئىسمى گۈەن مويەن، مويەن - ئۇنىڭ ئەدەبىي تەخەللۇسى. 1955 - يىلى 17 - فېۋرال شەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ گاۋمى ناھىيەسىدە تۇغۇلغان. شەندۇڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات ۋە ئاخباراتچىلىق ئىنىستىتۇتىنى پۈتتۈرگەن. جۇڭگو بۈگۈنكى زامان ئەدەبىياتىدا رومان ۋە كىچىك ھېكايىلىرى بىلەن مەشھۇر. مويەننىڭ شەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ گاۋمى ناھىيەسىدىكى ئۆيى 1912 - يىلى سېلىنغان بولۇپ، 1960 - يىلىغا كەلگەندە ئاندىن بىر قېتىم رېمونت قىلىنغان، بۇ ئۆيىدە مويەن جەمەتىدىكى ئۈچ ئەۋلاد كىشى ياشىغان. مويەن تۇغۇلغاندىن تارتىپ تاكى ھەربىي سەپكە قاتناشقىچە مۇشۇ ئۆيىدە 22 يىل تۇرغان، كېيىن ئۇ بۇ ئۆيىگە پات - پات كېلىپ تۇرغان. ئۇ 1976 - يىلى ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ ئەترەت باشلىقى، مەخپىيەتلىك خادىمى، كۈتۈپخانا باشقۇرغۇچى، يېتەكچى، ئىش بىجىرگۈچى بولغان. ئۇ 1988 - يىلى گاۋمى ناھىيە بازىرى ئىچىدىن ئۆي سېتىۋېلىپ كۆچۈپ كەلگەن. مويەن جۇڭگودا ئىسلاھات دەۋرى باشلانغان 80 - يىللاردا يېزىقچىلىققا رەسمىي كىرىشتى. شۇ يىللاردا ئۇ ھەر قايسى گېزىت - ژۇرناللاردا ئارقا - ئارقىدىن ئېلان قىلىنىشقا باشلىغان نەچچە ئونلىغان يېزا تېمىسىدىكى ھېكايە، پوۋېستلىرى بىلەن تونۇلۇشقا باشلىدى. بۇ يىللاردا ئۇنىڭ «قۇرىغان

قىلىنغان. «شەرەپلىك جۇمھۇرىيەت» ناملىق رومانى بولسا، ھاراق ھەققىدىكى ساتىرا بولۇپ، مويەن بۇ ئەسىرى ئارقىلىق لۇشۇندىن كېيىن، جۇڭگونىڭ ئەنئەنىۋىي مەدەنىيىتىنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىنى تەنقىد قىلغان يازغۇچى دەپمۇ قارىلىدۇ.

مويەن 1986 - يىلى ئازاتلىق ئارمىيە سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، 1991 - يىلى بېيجىڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى لۇشۇن ئىنستىتۇتىنىڭ ئاسپىرانتلىقىنى پۈتتۈرۈپ، ماگېستىرلىق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن. 1997 - يىلى ئېلان قىلىنغان «تولغان كۆكرەك، سېمىز ساغرا» ناملىق رومان بولسا، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدىكى جۇڭگو ئاياللىرىنىڭ تاجاۋۇزچىلار تەرىپىدىن دەھشەتلىك دەپسەندە قىلىنغانلىقى تەسۋىرلەنگەن ئەسەر. لېكىن بۇ ئەسەر جۇڭگودا خېلى چوڭ مۇنازىرىلەرگە سەۋەب بولغان بولۇپ، بەزى سولچىل تەنقىدچىلەر بۇ ئەسەردىكى قىزىل ئارمىيە ئەسكەرلىرىنىڭ ئوبرازى خۇنۈكلەشتۈرۈلگەن، دەپ قارىغان. ئەمما بۇ ئەسەر شۇ يىلقى جۇڭگودىكى ئەڭ يۇقۇرى سوممىلىق ئەدەبىيات مۇكاپاتى «بۈيۈك ئەدەبىياتشۇناس» ناملىق مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، مويەن 100 مىڭ يۈەن بىلەن مۇكاپاتلانغان. كېيىن ئۇ «تەپتىش كۈندىلىك گېزىتى» دە ئىشلەپ بىر نەچچە سىنارىيە يازغان.

مويەننىڭ ئەسەرلىرى ئاساسەن، ئىجتىمائىي تەھلىل خاراكتېرىدە يېزىلغان بولۇپ، ئۇ لۇشۇندىن كېيىن، جۇڭگونىڭ ئەنئەنىۋىي مەدەنىيىتىنىڭ قالاق تەرەپلىرىگە تەنقىدىي كۆز بىلەن قارىغان، يېزىقچىلىق ئۇسلۇبىدا سوتسىيالىستىك رېئاللىزم بىلەن گابرىل گرىسىيا ماركوزنىڭ سېپېرىي رېئاللىزىمى ئىجادىي بىرلەشتۈرگەن، جۇڭگونىڭ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى ئاساس قىلغان كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن ناھايىتى مول ئۇزۇق ئالغان. شۇڭا مويەنمۇ «غەربكە سايماھەت»، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» قاتارلىق كلاسسىك ئەسەرلەرنىڭ ئۆز ئىجادىيىتىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى ئېيتىپ قىلىدۇ. ئۇ يەنە 2009 - يىلى گېرمانىيەنىڭ فىرانكفورت شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا كىتاب يەرمەنكىسىدە، ئۆز ئىجادىيىتىگە دۇنيا ئەدەبىياتىنىڭمۇ مۇئەييەن تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى بايان قىلغان.

مويەننىڭ رومانلىرى ئاساسەن سوتسىيالىستىك رېئاللىزم خاراكتېرىگە ئىگە، ئۇ مۇئەييەن ئىدىئولوگىيەنىڭ تەسىرىگە قارىماي، ئەسەرلىرىدىكى باش تېما ئىنسانلارنىڭ ئاچكۆز ۋە ساتقىنلىقىدىن ئىبارەت ئومۇمىي ئىنسانىي مەسىلىگە مەركەزلەشكەن. شۇڭا بۇ ئەسەرلەردىكى ئوبرازلار ئاپتونوم ئەسلى يۇرتى شەندۇڭ يېزىلىرىدىكى دېھقانلار ئاساسىدا يارىتىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئادىمىي خاراكتېر جەھەتتىن خېلىلا مۇرەككەپ ۋە رەڭگارەڭ.

مويەن ئۇن - تۇنسىز يېزىقچىلىق قىلىدىغان يازغۇچى بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئەسەرلىرى ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرىدىن باشلاپ پۈتۈن مەملىكەتكە، ھەتتا چەتئەللەرگىمۇ تونۇلۇشقا

قىلىنغان. «شەرەپلىك جۇمھۇرىيەت» ناملىق رومانى بولسا، ھاراق ھەققىدىكى ساتىرا بولۇپ، مويەن بۇ ئەسىرى ئارقىلىق لۇشۇندىن كېيىن، جۇڭگونىڭ ئەنئەنىۋىي مەدەنىيىتىنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىنى تەنقىد قىلغان يازغۇچى دەپمۇ قارىلىدۇ.

مويەن 1986 - يىلى ئازاتلىق ئارمىيە سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، 1991 - يىلى بېيجىڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى لۇشۇن ئىنستىتۇتىنىڭ ئاسپىرانتلىقىنى پۈتتۈرۈپ، ماگېستىرلىق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن. 1997 - يىلى ئېلان قىلىنغان «تولغان كۆكرەك، سېمىز ساغرا» ناملىق رومان بولسا، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدىكى جۇڭگو ئاياللىرىنىڭ تاجاۋۇزچىلار تەرىپىدىن دەھشەتلىك دەپسەندە قىلىنغانلىقى تەسۋىرلەنگەن ئەسەر. لېكىن بۇ ئەسەر جۇڭگودا خېلى چوڭ مۇنازىرىلەرگە سەۋەب بولغان بولۇپ، بەزى سولچىل تەنقىدچىلەر بۇ ئەسەردىكى قىزىل ئارمىيە ئەسكەرلىرىنىڭ ئوبرازى خۇنۈكلەشتۈرۈلگەن، دەپ قارىغان. ئەمما بۇ ئەسەر شۇ يىلقى جۇڭگودىكى ئەڭ يۇقۇرى سوممىلىق ئەدەبىيات مۇكاپاتى «بۈيۈك ئەدەبىياتشۇناس» ناملىق مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، مويەن 100 مىڭ يۈەن بىلەن مۇكاپاتلانغان. كېيىن ئۇ «تەپتىش كۈندىلىك گېزىتى» دە ئىشلەپ بىر نەچچە سىنارىيە يازغان.

مويەننىڭ كېيىنكى «مەن ھايات ۋە ئۆلۈمنىڭ ئالدىدا» ناملىق رومانى 42 كۈندە يېزىلىپ پۈتكەنلىكى، ئېيتىلىشىچە، بۇ رومان يېنىن يېزىقىدا يېزىلغان بولۇپ، ئاپتونومنىڭ قارىشىچە، خەنزۇچە تەسۋىرىي يېزىقتا يازغاندا سۆزلەرنىڭ مەنىسى ئۆزگىرىپ كېتىدىكەن، بۇنىڭ بىلەن ئەسەردە ئەسلى كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمايدىكەن. بۇ روماندا جۇڭگودا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن جۇڭگو جەمئىيىتىدە پەيدا بولغان يېڭى خوجايىنلار (بايلار) ئوبرازلىرى سۈرەتلەنگەن.

مويەننىڭ «قىزىل قوناقلىقتا» ناملىق ئەسىرى 2000 - يىلى شياڭگاڭدا خەنزۇ تىلىدا نەشر قىلىنىپ، پۈتۈن ئاسىياغا تارقىلىدىغان «ھەپتىلىك گېزىت» تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان مەشھۇر ئەسەرلەرنى باھالاش پائالىيىتىدە «20 - ئەسەردىكى خەنزۇچە يېزىلغان ئەڭ مەشھۇر رومان» بولۇپ باھالانغان. 2001 - يىلى ئۇنىڭ بۇ ئەسىرى تەيۋەندە چىقىدىغان «بىرلەشمە گېزىت» ئۇيۇشتۇرغان يىللىق باھالاشتا شۇ يىللىق ئوقۇرمەنلەر ئەڭ ياقتۇرىدىغان كىتاب بولۇپ باھالانغان. 2005 - يىلى بۇ ئەسەر يەنە «ماۋدۇن ئەدەبىيات مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن. شۇ يىلى يەنە ئۇنىڭ «41 - توپ»

تىل مۇكاپاتىغا، 2011 - يىلى ماۋدۇن ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا، 2012 - يىلى بولسا، «مويەن ئەسەرلىرىدە، جۇڭگوچە بولغان سوتسىيالىستىك رېئاللىزم بىلەن ئەل ئىچى ئەدەبىياتى، تارىخ ۋە بۈگۈننى ئۆزئارا بىر گەۋدىلەشتۈرگەن» دېگەن باھا بىلەن نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. بۇ يىل 57 ياشقا كىرگەن يازغۇچى مويەن نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىنى ئالغان 109 - كىشى، شۇنداقلا جۇڭگونىڭ ئۆزىدە ياشاپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، بۇ مۇكاپاتقا ئېرىشكەن تۇنجى خەنزۇ يازغۇچى. شۋېتسىيە ئاكادېمىيىسىنىڭ رەھبىرى پېتېر ئېنگىلونى مويەنگە مۇكاپات بېرىش نۇقتىدا مۇنداق دېگەن: «يازغۇچى مويەن ئۆزگىچە يېزىقچىلىق ئۇسلۇبىغا ئىگە بولۇپ، سىز ئۇنىڭ ئەسەردىن يېرىم بەت ئوقۇيلا بۇ ئەسەرنى كىم يازغان؟ - دەيسىز».

مويەننىڭ بىر نەچچە ئەسىرى كىنو قىلىپ ئىشلەنگەن، مەسىلەن: «قىزىل قوناقلىقتا» (1987 - يىلى رېژىسسور جاڭ يىمۇ)، «بەختلىك ئانىلار» (2000 - يىلى، رېژىسسور جاڭ يىمۇ)، «ئۇستاز كۈلۈش ئۈچۈن ھەرنېمە قىلىدۇ» (2003 - يىلى، رېژىسسور خۇايجيەنجى)، «ئاق ئىت ۋە يەلكەن» ناملىق ئەسىرى ئاساسىدىكى «قۇياشنىڭ قۇلاقلىرى بار» (1995 - يىلى، رېژىسسور بىڭ خۇ) قاتارلىقلار بار.

ئۇ نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەندىن كېيىن، يەنى 2012 - يىلى 11 - ئايدا يەنە بىر يېڭى ئەسىرى «بىزنىڭ جىڭ كې» ناملىق روماننى بېيجىڭدا نەشر قىلدۇردى. بۇ روماندىكى جىڭ كې جۇڭگو تارىخىدىكى قەھرىمان بولۇپ، چىن سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى چىن شىخۇاڭنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈشكە قاتنىشىپ، سۇيقەست ئەمەلگە ئاشماي، چىن شىخۇاڭ تەرىپىدىن جازالىنىپ، ئۆلتۈرۈلگەن. بەلكىم رومان مۇشۇ تارىخى ۋەقەگە بېغىشلانغان بولسا كېرەك.

مەنبە: تارىم ژۇرنىلى تور بېكىتى

باشلىغان. ئامېرىكىلىق ئەدەبىيات تەنقىدچىسى دونالد موررېپىن «TIME» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلغان ماقالىسىدە، «مويەن جۇڭگودا ئەسەرلىرى تېز نەشر قىلىنىپ، تېز سېتىلىدىغان مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ بىرى» دېسە، ئامېرىكىلىق جىملىپى «مويەن جۇڭگونىڭ فىرانىز كافكاسى ۋە جوزېق ھېلېبرى» دەپ ئاتىغان.

ھازىرغىچە، مويەننىڭ «بىر ياز كېچىسى ياغقان يامغۇر» (1981)، «قىزىل قىلىچ ساداسى» (بۇ ئەسەر بەش قىسىم بولۇپ، 1987 - يىلى يېزىلىپ شۇيىلى خەنزۇچە نەشر قىلىنغان، 1993 - يىلى ئېنگىلىزچە نەشر قىلىنغان)، «سىپىرىق تۇپراق بالادىلىرى» (1988 - يىلى خەنزۇچە، 1995 - يىلى ئېنگىلىزچە نەشر قىلىنغان)، «شەرەپ جۇمھۇرىيىتى» (1992 - يىلى خەنزۇچە، 2000 - يىلى ئېنگىلىزچە نەشر قىلىنغان)، «تولغان كۆكرەك، سېمىز ساغرا» (1996 - يىلى خەنزۇچە، 2005 - يىلى ئېنگىلىزچە نەشر قىلىنغان)، «سەندەل ياغىچى» (2004 - يىلى خەنزۇچە نەشر قىلىنغان 2011 - يىلى ئېنگىلىزچە تەرجىمە قىلىنغان)، «مەن ھايات ۋە ئۆلۈمنىڭ ئالدىدا» (2006 - يىلى خەنزۇچە، 2008 - يىلى ئېنگىلىزچە نەشر قىلىنغان)، «دىئالوگ»، «پاقا» (2010) قاتارلىق رومانلىرى ۋە نەچچە يۈز پارچە ھېكايىلىرى ئۇنى پۈتۈن دۇنياغا تونۇتتى.

مويەن ئۆزىنىڭ ھاياتىدا، تۈرلۈك ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋەزىپىلەرنى ئۆتەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، پىداكارلىق بىلەن يېزىقچىلىق قىلىپ، ئاز بولمىغان ئەدەبىيات مۇكاپاتلىرىغا ئېرىشكەن يازغۇچى. مەسىلەن، 1988 - يىلى خەلقئارالىق نىئۇستات مۇكاپاتىنىڭ نامزاتلىقىغا كۆر سىتىلگەن، 2005 - يىلى كىرىيما مۇكاپاتى، «تولغان كۆكرەك، سېمىز ساغرا» ناملىق ئەسىرى 2009 - يىلى خەلقئارالىق داڭلىق كىتابلار مۇكاپاتى، 2010 - يىلى «مەن ھايات ۋە ئۆلۈمنىڭ ئالدىدا» ناملىق ئەسىرى خەلقئارا

ئاتاغلىق يازغۇچى ئورخان پامۇق

بولمىدى. 2005 - يىلى «Prospect» ژۇرنىلى تەرىپىدىن دۇنيانىڭ 100 زىيالىسى قاتارىدا كۆرسىتىلدى، 2006 - يىلى بولسا «ۋاقىت» ژۇرنىلى تەرىپىدىن دۇنيا بويىچە ئەڭ مەشھۇر 100 كىشى قاتارىغا كىرگۈزۈلدى.

تۈرك يازغۇچى ئورخان پامۇق 2006 - يىلى نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشىپ، نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ئەڭ ياش يازغۇچىلاردىن بىرى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ كىتابلىرى 58 تىلغا تەرجىمە قىلىندى ۋە 100 گە يېقىن دۆلەتتە نەشر قىلىندى. ئۇ يازغۇچىلىقتىن باشقا ھېچقانداق ئىش بىلەن مەشغۇل

ئوغۇللىرى» تېمىسى ئاستىدا قايتىدىن نەشر قىلىندى، ھەمدە بۇ قېتىم 1983 - يىلى شۇ ناملىق ئەسىرى ئارقىلىق «ئورخان كەمال رومان مۇكاپاتى» غا ئېرىشتى.

ئورخان پامۇقنىڭ شۇنىڭدىن كېيىن يازغان كىتابلىرى ئۇدا نۇرغۇنلىغان مۇكاپاتقا ئېرىشتى. ئاپتورنىڭ «تەشۋىش ئۆي» ناملىق ئىككىنچى رومانى 1984 - يىلى «مادارالى رومان مۇكاپاتى» غا ئېرىشتى. بۇ روماننىڭ فرانسۇزچە تەرجىمىسى بولسا 1991 - يىلى مۇكاپاتلاندى. 1985 - يىلى نەشر قىلىنغان «ئاق قەلئە» ناملىق رومانى 1990 - يىلى ئامېرىكا قوشما شىتاتلىرىدا مۇكاپاتقا ئېرىشتى ۋە تۈركىيە سىرتىدا ئاپتورنىڭ كەڭ تونۇلۇشىدا تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

ئورخان پامۇق 2002 - يىلى نەشر قىلىنغان «قار» ناملىق ئەسىرىنى تۈركىيەنىڭ ئېتىنىك ۋە سىياسىي مەسىلىلەرگە قارىتىلغان «سىياسىي رومان» دەپ تەرىپلىمەكتە. ئاپتورنىڭ «قار» ناملىق ئەسىرى 2004 - يىلى ئامېرىكىدا «2004 - يىللىق ئەڭ ياخشى كىتابتىن بىرى» دەپ تونۇشتۇرۇلدى. ئۇ ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ تۈركىيە سىرتىدا تېخىمۇ شۆھرەت قازىنىشقا باشلىدى. 1998 - يىلى نەشر قىلىنغان «مېنىڭ ئىسىم قىزىل» ناملىق ئەسىرى 24 تىلغا تەرجىمە قىلىندى ۋە 2003 - يىلى ئېرلاندىيەنىڭ دۇنياغا داڭلىق مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

رومانلىرىنىڭ سىرتىدا يازمىلىرىدىن ۋە دېئالوگلىرىدىن تاللانمىلار ۋە ھېكايىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «باشقىچە رەڭگە (1999)» ۋە ئۆمەر قاۋۇر رېژىسسورلۇق قىلغان «سىرلىق يۈز» ناملىق فىلىمنىڭ سېنارىيىسى (1992) بار. بۇ سېنارىيە، يازارنىڭ 1990 - يىلى نەشر قىلدۇرغان «قارا كىتاب» ناملىق روماندىكى بىر بۆلۈمگە ئاساسەن يېزىلغان.

ئورخان پامۇقنىڭ يازغۇچىلىق كەسپى 2006 - يىلى 12 - ئۆكتەبىردە «نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتى» غا ئېرىشىش بىلەن يۇقىرى پەللىگە يەتتى، ھەمدە «نوبېل مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن تۇنجى تۈرك گراۋدانى سۈپىتىدە تارىخ بېتىدىن مەڭگۈلۈك ئورۇن ئالدى.

مەنبە: تارىم ژۇرنىلى تور بېكىتى —
«tarimweb. com»

ئورخان پامۇق 1952 - يىلى 7 - ئىيۇن ئىستانبۇلدا زەردار بىر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. دادىسى IBM زاۋۇتىنىڭ تۈركىيە شۆبىسىدە باش دېرىكتور بولغان گۈندۈز پامۇق، ئانىسى 1700 - يىللاردا گىرىتكە ۋالىي بولغان ئىبراھىم پاشانىڭ نەسلىدىن بولغان شەكۈرە خانىمدۇر.

ئورخان پامۇق «جەۋدەت ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى (1982)» ناملىق كىتابىدا ئوتتۇرىغا قويغىنىدەك ئۆي ۋە ئائىلىدە ئىستانبۇلنىڭ نىشانناشى مەھەللىسىدە ئۆسۈپ چوڭ بولدى. كىچىكىدىن تارتىپلا رەسسام بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ روبېرت ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇدى. ئىستانبۇل پەن - تېخنىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقىنىدا مېمار ياكى رەسسام بولالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ مەكتەپنى تاشلىۋەتتى. داۋاملىق كېلىش شەرت بولمىغانلىقتىن يېزىقچىلىققا تېخىمۇ كۆپ ۋاقىت ئاجرىتالدى مۇمكىن، دەپ قاراپ ئىستانبۇل ئۇنىۋېرسىتېتى ژۇرنالىستلىق ئىنىستىتۇتىغا ئوقۇشقا كىردى ۋە شۇ ئىنىستىتۇتنى پۈتتۈردى. ئورخان پامۇق 1982 - يىلى ئايلىن تۈرەگەن خانىم بىلەن توي قىلىپ، 2001 - يىلى ئاجرىشىپ كەتتى.

ئۇ 1985، 1988 - يىللىرى ئارىسىدا ئىئوۋا ئۇنىۋېرسىتېتى تەرىپىدىن بېرىلگەن بىر قېتىملىق كۆرۈشقا قاتناشتى. بۇنىڭدىن مەقسەت، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ۋە كەلگۈسىگە تۈرتكىلىك رول ئوينىيدىغان يازغۇچىلارنىڭ ئامېرىكىنىڭ كۈندىلىك ھاياتى بىلەن تونۇشۇپ چىقىشى ۋە كىتابلىرىنى يازالايدىغان شەرت - شارائىتقا ئېرىشتۈرۈش بولۇپ، ئورخان پامۇقنىڭ ئۆز تەبىرى بويىچە ئېيتقاندا، كۈرستىن كېيىن ئۇنىڭ «ھاياتىدا زور بۇرۇلۇش ھاسىل بولدى». تۇنجى كىتابىدىن ئېتىبارەن مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا مۇكاپاتلارغا ئېرىشتى. كىتابلىرى ھەم كۆپ سېتىلدى ھەم ئەدەبىي جەھەتتىن ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

ئورخان پامۇقنىڭ يازغۇچىلىق ھاياتى 1974 - يىلى باشلاندى. 1979 - يىلى تۇنجى رومانى بولغان «قاراغۇلۇق ۋە يورۇقلۇق» ناملىق رومانى بىلەن رومانچىلىق مۇسابىقىسىدە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتنى مەھمەت ئەرئوغلۇ بىلەن ئورتاقلاشتى. يەنە شۇ رومانى 1982 - يىلى «جەۋدەت ئەپەندى ۋە

ئاھ، مېنىڭ ساراڭ ئانام

ئاپتورى: شۇ ئېر

پەتتارجان مۇھەممەد ئەرقۇت تەرجىمىسى

(ھېكايە)

ئانام ساراڭ خوتۇن - دە. ھەر قېتىم ئانام مېنى كۆتۈرۈش تەلپىنى قويغاندا، مومام ھامان كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ: «بالىنى ئالمەن دەپ خام خىيال قىلما، ساڭا ھەرگىز بەرمەيمەن. ئەگەر ئوغرىلىقچە بالىنى كۆتۈرگىنىڭنى كۆرۈپ قالدىغان بولسام، سېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن. ئۆلتۈرۈۋەتمىگەن تەقدىردىمۇ، سېنى بۇ يەردىن ھەيىدىۋېتىمەن» دەپ ئاچچىقلايدىكەن. مومام بۇ گەپلەرنى بەكلا كەسكىن ئېيتىپتۇ. ئانام مومامنىڭ گەپلىرىنى چۈشىنىپ ناھايىتى قورقۇپتۇ. ئۇ ھەردائىم ماڭا يىراقتىن قاراپ تۇرىدىكەن. گەرچە ئانامنىڭ كۆكسى ناھايىتى چىڭقىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن مەن ئۇنىڭ سۈتىنى ئازراقمۇ ئېمەلمىگەن ئىكەنمەن. مېنى مومام بىر قوشۇق - بىر قوشۇقتىن تاماق يېگۈزۈپ چوڭ قىلغان ئىكەن. مومامنىڭ دېيىشىچە، ئانامنىڭ سۈتىدە «ساراڭلىق كېسىلى» بارمىش، ماڭا يۇقۇپ قالسا بولماسمىش.

شۇ چاغلاردا ئائىلىمىز يەنىلا نامراتلىق پاتقىقىدا تىرىكشىۋاتقان ئىكەن. بولۇپمۇ، بۇ ئائىلىگە مەن بىلەن ئانام قېتىلغاندىن كېيىن، مومام ئانامنى ھەيدىۋېتىش قارارىغا كەپتۇ. چۈنكى ئانام ئۆيدە ئىش قىلماي «قاچا بىكارلاپ» لا قالماستىن، يەنە تېخى پات - پات ئىش تېرىپ تۇرىدىكەن. بىر كۈنى مومام ئانامغا ئۆز قولى بىلەن لىق بىر قاچا ئاش ئۇسۇپ بېرىپ:

- كېلىنىم، ئائىلىمىز بەك نامرات، مەن سىزگە يۈز كېلەلمەيمەن. بۇ بىر قاچا ئاشنى يەپ بولغاندىن كېيىن باياشاتراق بىر ئائىلىگە بېرىپ جان بېقىڭ، قايتىپ كەلمەڭ، - دەپتۇ. ئانام ئەمدىلا بىر كاپام ئاشنى ئاغزىغا سالغانىكەن. ئۇ مومامنىڭ «مېھماننى ئۇزىتىش بۇيرۇقى» نى ئاڭلاپ ئاغزىدىكى ئاشنىمۇ يۇتۇۋېتەلمەپتۇ. ئۇ مومامنىڭ قۇچىدىكى ماڭا قاراپ

23 يىلنىڭ ئالدىدا يۈز - كۆزى قاسماقلاشقان ياش بىر قىز كەنتىمىزگە سەرگەردان بولۇپ كېلىپ قاپتۇ. ئۇ كىمىنىلا كۆرسە ساراڭلارچە كۈلىدىكەن. شۇڭا كەنتتىكى خوتۇنلار ھەمىشە ئۇنىڭغا تۈكۈرۈپ ئۆتۈپ كېتىدىكەن. بەزىلەر تېخى ئۇنى بىر نەچچىنى تېپىپ، بۇ يەردىن يوقال، دەپ تىللايدىكەن. بىراق، ئۇ كەتمەپتۇ، بۇرۇنقىدەك ساراڭلارچە كۈلۈپ، كەنت ئىچىدە چۆرگەلەپ يۈرۈپتۇ. شۇ چاغدا مېنىڭ دادام 35 ياشقا كىرگەنىكەن. ئۇ بۇرۇن تاشچىلىق مەيدانىدا ئىشلىگەن ۋاقىتتا سول قولىنى ماشىنا ئۈزۈۋەتكەنىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئائىلىمىز نامرات بولغاچقا ئۆيلىنەلمىگەن ئىكەن. مومام ھېلىقى قىزنى خېلى ئىسكەتى بار ئىكەن، دەپ ئويلاپ، جەمەتىمىزنىڭ ئۇرۇق - نەسەبىنى ئۇزۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، ئۇ قىزنى دادامغا ئېلىپ بېرىش قارارىغا كەپتۇ. دادام ئانچە خالاپ كەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئائىلىنىڭ ئەھۋالىنى ئويلاپ، چىشىنى چىشلەپ ماقۇل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دادام بىر تىيىن خەجلىمەي ئۆيلىنىۋاپتۇ.

ئانام مېنى تۇغقان ۋاقىتتا مومام مېنى قولغا ئېلىپ، نەچچە تاللا چىشى قالغان ئاغزىنى ماكىلىدىتىپ كۈلۈپ: «بۇ ساراڭ خوتۇن ماڭا بىر ئوغۇل نەۋرە تۇغۇپ بەردىغۇ» دەپ خۇشاللىقتىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن ئىكەن. شۇغىنىسى، مومام تۇغۇلۇشۇم بىلەنلا مېنى ئېلىۋېلىپ، ئانامنى ماڭا يېقىن كەلتۈرمىگەن ئىكەن.

ئانامنىڭ مېنى بەكلا باغرىغا باسقۇسى بار ئىكەن، نۇرغۇن قېتىم مومامغا يېلىنىپ: «ماڭا... ماڭا بېرىڭ...» دەپتىكەن، مومام پەرۋا قىلماپتۇ. ئۇ چاغدا مەن كىچىككەن بىر پارچە گۆش تۇرسام، ناۋادا ئانام ئېھتىياتسىزلىقتىن مېنى يەرگە چۈشۈرۈۋەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟ نېمىلا دېگەن بىلەن

ۋاقتى ئۈچ مېنىڭ يەتمىگەن بولسۇمۇ، ئەمما مومام نىت-نىت بولۇپ مېنى تارتىۋېلىپ، دەرھال ئىشىكىنى بېيىپ ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.

مەن ئانچە - مۇنچە ئىش ئۇققان چېغىمدا، مەندىن باشقا ھەممە بالىلارنىڭ ئانىسى بارلىقىنى بايقىدىم. مەن ئانامنى دادامدىن، مومامدىن سورىدىم، ئۇلار ماڭا: «سېنىڭ ئاناڭ ئۆلۈپ كەتكەن» دەپ جاۋاب بېرىشتى. لېكىن باشقا بالىلار ماڭا: «سېنىڭ ئاناڭ ساراڭ خوتۇن، ئۇنى مومامغا قوغلىۋەتكەن» دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن مەن مومامغا ئانامنى تېپىپ بەر، دەپ غەلۋە قىلدىم، يەنە ئۇنى «زالم موما» دەپ تىللىدىم، ھەتتا ئۇ ماڭا سۇنغان تاماقنى يەرگە تۆكۈۋەتتىم. شۇ چاغلاردا مېنىڭ كاللامدا «ساراڭ» دەيدىغان ئۇقۇم بولمىغاچقا، ئۇنى بەكلا سېغىناتتىم. ئۇنىڭ چىرايى قانداقتۇ؟ ھازىر ھاياتىمدۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلايتتىم. ئويلىمىغان يەردىن، مەن ئالتە ياشقا كىرگەن يىلى ئۆيىدىن چىقىپ كەتكىنىگە بەش يىل بولغان ئانام تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قالدى. شۇ كۈنى بىر نەچچە دوستۇم ئۆيگە يۈگۈرۈپ كېلىپ، ماڭا خەۋەر يەتكۈزدى:

- شياۋشۇ، چاققان بېرىپ قاراپ باق، ئاناڭ قايتىپ كەپتۇ، ساراڭ ئاناڭ قايتىپ كەپتۇ!

مەن خۇشاللىقم ئىچىمگە پاتىمىغان ھالدا سىرتقا قاراپ چاپتىم، ئارقامدىن دادام بىلەن موماممۇ ئەگەشتى. بۇ مېنىڭ ئېسىمنى بىلگەندىن بۇيان ئانامنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈم ئىدى. ئۇنىڭ كىيىملىرى جۈل - جۈل، چاچلىرى سالۋارىغان ئىدى. نەدىكى قۇرۇق چۆپ دۆۋىسىدە ئۇخلىدىكىن، چېچىغا چۆپ ئۇۋاقلرى چاپلىشىپ قالغانىدى. ئۇ ئۆيگە كىرىشكە پېتىنالمى، كەنت خامىنىدىكى تاش تۇلۇقتا بىزنىڭ ئۆيگە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ قولىدا مەينەتلىشىپ كەتكەن شار بار ئىدى. مەن بىر توپ دوستلىرىم بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولغان ۋاقىتتا، ئۇ ئارىمىزدىن ئوغلىنى - مېنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئانام ئاخىر ماڭا تىكىلدى، كۆزلىرى تېشىلگۈدەك تىكىلدى - دە، ئاغزىنى قىيىسايىتىپ ئىسمىمنى چاقىردى:

- شياۋشۇ... شار... شار!

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، قولىدىكى شارنى توختىماي پۇلاڭلاقتىنچە، ياخشىچاقلىق بىلەن قۇلۇمغا تۇتقۇزماقچى بولدى، لېكىن مەن ھەدەپ ئارقامغا چېكىنىشكە باشلىدىم. مەن بەكلا ئۇمىدىسىزلەنگەن ئىدىم. ئەجەب كېچە - كۈندۈز دىدارىنى سېغىنغان ئانامنىڭ ھالى مۇشۇمدۇ؟ بىر بالا بىر چەتتە تۇرۇپ:

تازا ئېنىق بولمىغان تەلەپپۇزدا: «ياق، ئۇنداق قىلمىسىلا...» دەپ نالە قىپتۇ. مومام شۇ ھامان چىرايىنى تۇرۇپ، ئائىلە باشلىقلىرىغا خاس ھەيۋە بىلەن:

- ھۇ ساراڭ خوتۇن، نېمىگە جاھىللىق قىلىسەن - ھە؟ يەنە جاھىللىق قىلىدىغان بولساڭ ياخشى ئاقىۋەت كۆرمەيسەن. سەن ئەسلىدىنلا بىر كەلگۈندى ئىدىڭ، سېنى ئېپىقلىپ ئىككى يىل باقتىم، يەنە قانداق قىلىپ بەرسەم بولىدۇ؟ تامىقىڭنى يەپ بولۇپ كەت، ئاڭلىدىڭمۇ؟ - دەپتۇ - دە، ئىشىكىنىڭ ئارقىسىدىن بىر جوتۇنى ئېلىپ يەرگە قاتتىق ئۇرۇپتۇ. ئانام قورقۇپ كېتىپ، مومامغا ئۆتۈنگەندەك قارايتۇ ۋە ئارقىدىن ئالدىدىكى تاماق قاچىسىغا قارۋاپتۇ، كۆز ياشلىرى ئاپئاق گۈرۈچ تامىقىغا تاراملاپ چۈشۈپتۇ. ئانام توساتتىن غەلىتە بىر ئىشنى قىپتۇ: ئۇ قاچىدىكى ئاشنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى يەنە بىر بوش قاچىغا بۆلۈپ قويۇپ، مومامغا بىچارىلەرچە قارايتۇ.

مومام داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ ئەسلىدە ئانامنىڭ مومامدىن ھەر ۋاخ تاماقتا پەقەت يېرىم قاچىلا يەيمەن، مېنى قوغلىۋەتمىسىڭىز، دەپ ئۆتۈنگىنى ئىكەن. مومامنىڭ يۈزى يىڭىنە سانجىغاندەك ئاغرىپ كېتىپتۇ. چۈنكى، ئۇمۇ ئايال - دە، ئۇ بايقى قاتتىق - يۇمشاق ۋاسىتىلەرنى ئامالسىز ئىشلەتكەن ئىكەن. مومام كەينىگە ئورۇلۇپ، كۆز يېشىنى مەجبۇرى سىڭدۈرۈۋېتىپتۇ. ئارقىدىن يەنە قاپقىنى تۇرۇپ:

- تامىقىڭنى تېز يە، يەپ بولغاندىن كېيىن بۇ يەردىن كەت! - دەپتۇ.

ئانام قاتتىق ئۇمىدىسىزلىنىپتۇ، ھەتتا ئالدىدىكى يېرىم قاچا ئاشنىمۇ يېمەستىن، سەنئەتلىك بىر مېڭىپ ئىشىكتىن چىقىپتۇ. ئەمما ئىشك تۇۋىدە تۇرۇۋېلىپ خېلىغىچە كەتمەپتۇ. مومام يۈزىنى تاشتەك قاتتىق قىلىپ:

- كەت، كەتكىن، ئەمدى ئارقاڭغا قارىما، - دەپ ۋارقىراپتۇ.

لېكىن ئانام يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئىككى قولىنى مومامغا سۈنۈپتۇ. ئەسلىدە ئانامنىڭ مېنى باغرىغا بىر بېسىۋالغۇسى بار ئىكەن. مومام سەل ئىككىلەنگەن بولسىمۇ، يەنىلا زاكىدىكى مېنى ئانامغا بېرىپتۇ. ئانام مېنى تۇنجى قېتىم قۇچىغا ئالغاچقا، خۇشاللىقتىن چىرايى گۈلدەك ئېچىلىپ كېتىپتۇ. لېكىن مومام خۇددى چوڭ دۈشمەن ئالدىدا تۇرغاندەك، ئانامنىڭ ساراڭلىقى يەنە تۇتۇپ قالسا، مېنى ئەخلەتنى تاشلىغاندەك تاشلىۋېتىشىدىن قورقۇپ، ئىككى قولى بىلەن مېنى تۇتۇپ تۇرۇپتۇ. ئانامنىڭ مېنى كۆتۈرگەن

ئانام گەرچە ساراڭ بولسىمۇ يەنىلا ئاغرىغاننى بىلىدىكەن، ئۇ ئۇياققا - بۇياققا سەكرەپ ئۆزىنى مومامنىڭ كالتىكىدىن دالدىغا ئالغاج توختىماستىن «ياق... ياق...» دەپ نالە قىلاتتى. ئاخىر ھېلىقى كىشى بۇ ئەھۋالغا چىداپ تۇرالمىدى بولغاي:

- بولدى، بولدى، بىزمۇ سۈرۈشتۈرمەيلى. كېيىن ئۇنىڭغا ئوبدانراق كۆز - قۇلاق بولارسىلەر... - دەپ چىقىپ كەتتى. بۇ ماجرا بېسىلغاندىن كېيىنمۇ ئانام يەنىلا يەردە ئۆكسۈپ يىغلاپ ئولتۇراتتى. مەن ئۇنىڭغا كۆزگە ئىلمىغان ھالدا قاراپ:

- سەن چۆپ بىلەن شالنىمۇ ئايرىيالمىدىغان ھەقىقەتەن چوشقا ئىكەنسىن، - دېدىم. گېپىمنىڭ ئاخىرى چۈشمەستىنلا پاتىڭىغا بىر شاپلاق تەگدى. مومام مېنى ئۇرغاندى.

- ھۇ سولتەك، نېمە دەۋاتىسىن - ھە؟ ھەر قانچە بولسىمۇ، ئۇ دېگەن سېنىڭ ئاناڭ جۇمۇ! - دېدى مومام ماڭا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

- مېنىڭ بۇنداق ساراڭ ئانام يوق! - دېدىم مەن پەرۋامۇ قىلمىغان ھالدا ئاغزىمنى پۇرۇشتۇرۇپ.

- ھىھا! سەن بارغانچە ھەددىڭدىن ئېشىپ كېتىۋاتىسىنغۇ، ئەدەبىيىتىڭى بەرمسەم قارا! - مومام شۇنداق دەپ قولىنى يەنە كۆتۈرۈۋىدى، ئانام ئولتۇرغان ئورنىدىن پۇرۇشىدەك سەكرەپ تۇردى - دە، مومام بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا تۇرۇۋېلىپ، ئۆزىنىڭ بېشىنى كۆرسىتىپ: «مېنى ئۇرۇڭ، مېنى ئۇرۇڭ» دەپ توۋلاپ كەتتى.

مەن بىلدىم، ئانام مېنىڭ ئورنۇمدا تاياق يېپىشكە رازى بولۇۋاتقاندى. مومامنىڭ ھاۋاغا يېرىم كۆتۈرۈلگەن قولى شاپىدە توختىدى ۋە ئۆز - ئۆزىگە «بۇ ساراڭ خوتۇنمۇ بالىسىغا كۆيۈنۈشنى بىلىدىكەن!» دەپ پىچىرىلدى.

مەن مەكتەپكە كىرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، دادامنى قوشنا كەنتتىكى بېلىقچىلىق كەسپى ئائىلىسى بېلىق كۆلچىكىگە قاراپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىپ كەتتى. دادام بۇ ئىشتىن ئېيىغا 50 يۈەن كىرىم قىلاتتى. ئانام يەنىلا مومامنىڭ يېتەكلىشىدە سىرتقا ئىشلىگىلى چىقاتتى، ئۇ ئاساسلىقى چوشقا ئوتى ئورۇبتى. لېكىن ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن زادىلا ئىش چىقىرىپ باقمىدى.

ئېسىمدە قېلىشىچە، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان بىر قىش كۈنى توساتتىن قاتتىق يامغۇر يېغىپ كەتتى. مومام ئانامنى ماڭا كۈنلۈك ئاپىرىپ بېرىشكە ئەۋەتتى. ئۇ يول بويى بىر نەچچە قېتىم يىقىلغان بولسا كېرەك، كىيىملىرى پاتقاققا مىلىنىپ كەتكەندى. ئۇ سىنىپنىڭ دېرىزىسى

- شياۋشۇ، ساراڭنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئەمدى بىلگەنسىن؟ سېنىڭ ئاناڭ مۇشۇنداق، - دەپ ئوغامنى قاينىتتۇرتتى.

مەن ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن:

- ئۇ دېگەن سېنىڭ ئاناڭ! سېنىڭ ئاناڭ ساراڭ، سېنىڭ مۇشۇنداق! - دەپ ۋارقىردىم - دە، كەينىمگە ئۆرۈلۈپلا قاچتىم. بۇ ساراڭ خوتۇن ماڭا كېرەك ئەمەس! دادام بىلەن مومام مېنى ئۆيگە ئەپكىرىۋالدى. ئەينى يىلى مومام ئانامنى قوغلىۋەتكەندىن كېيىن، قاتتىق ۋىجدان ئازابى تارتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈنسىپرى قېرىپ كېتۈۋاتقانچى باغرى تاشلىق قىلالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شۇڭا مومام ئۇنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئېلىپ قالدى. لېكىن مەن بۇنى خالىمايتتىم. چۈنكى ئانام مېنىڭ يۈزۈمنى بەكلا تۈككەندى.

مېنىڭ ئەزەلدىن ئانامغا چىراي ئېچىپ قاراپ باققىنىم، ئۆزۈم خالاپ گەپ قىلغىنىم، ئۇنى بىرەر قېتىم «ئانا» دەپ چاقىرىپ باققىنىم يوق. مەن ئانامغا ھە دېگەندىلا ۋارقىراپ گەپ قىلاتتىم. ئۇ ئەزەلدىن مەن بىلەن جاۋابلاشمايتتى.

ئانام ئۆيىدە بىكار يەپ ياتسا بولمايتتى، شۇڭا مومام ئۇنىڭغا بەزى ئىشلارنى ئۆگىتىش قارارىغا كەلدى. ئېتىزغا چىققان ۋاقىتتا، مومام ئۇنىمۇ بىللە كۆزىنى پىشۇرۇشقا ئەپچىلاتتى، ئۇ سەللا گەپ ئاڭلىمىسا يەيدىغان تايىقى تەييار ئىدى.

خېلى كۈنلەر ئۆتكەندىن كېيىن، مومام ئانامنى خېلى ئىش ئۇقۇپ قالدى، دەپ قاراپ، ئۇنى ئۆزى يالغۇز چوشقا ئوتى ئورۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئويلىمىغان يەردىن ئانام يېرىم سائەتتلا ئىككى سېۋەت «چوشقا ئوتى» ئورۇپ كەپتۇ. مومام بۇنى كۆرۈپ ھەم جىددىيلىشىپ ھەم ئاچچىقلاپ كەتتى. ئانامنىڭ ئورۇپ كەلگىنى خەقنىڭ ئېتىزىدا تازا سۈتلىنىپ باشاق چىقىرىۋاتقان شال ئىدى.

ئاچچىقتىن ئەرۋاھى ئۇچقان مومام ئۇنى «شال بىلەن چۆپىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان ساراڭ خوتۇن...» دەپ تىللاپ كەتتى. ئۇ بۇ ئىشنىڭ ئاخىرىنى قانداق يىغىشتۇرۇشنى ئويلاۋاتقان چاغدا، شالنىڭ ئىگىسى يېتىپ كەلدى ۋە مومامنى «قەستەن شۇنداق قىلىشقا كۈشكۈرتتىڭىز» دېدى. شۇ چاغدا مومامنىڭ ئاچچىقى شۇنداق كەلدىكى، قولىغا چىققان كالتەك بىلەن خەقنىڭ ئالدىدىلا ئانامنىڭ بېلىگە گۈرسۈلدەتتى بىرنى سالىدى:

- سەن ساراڭ خوتۇننى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمەيدىغان بولسام، ئەمدى ماڭا ئىش تېرىپ بەرگىنىڭنى بىر كۆرەي!

شياۋفەننىڭ دادىسى زەھەر خەندىلىك بىلەن دادامنىڭ بۇرغىغا ئوقۇپ تۇرۇپ:

- بالام قورقۇپ كېتىپ ھازىرغىچە ئېسىنى بىلىمەي دوختۇرخانىدا ياتىدۇ. ئەگەر سىلەر 1000 يۈەن داۋالاش خىراجىتىنى چىقارمايدىغان بولساڭلار، ئۆيۈڭلەرگە ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋېتىمەن! - دېدى.

1000 يۈەن! دادام ھەر ئايدا ئاران 50 يۈەن تاپىدىغان تۇرسا! ئۇلارنىڭ ياۋۇزلۇق چىقىپ تۇرغان ئەلبازىنى كۆرگەن دادامنىڭ كۆزلىرىگە ئاستا - ئاستا قىزىللىق تىقىلدى ۋە ناھايىتى قورقۇنچىلىق نەزەردە ئانامغا تىكىلىپ قارىدى - دە، بېلىدىكى كەمىرنى شارتىدە يېشىۋېلىپ، ئانامنىڭ باش - كۆزىگە ئايماي ساۋىغىلى تۇردى. ئانام خۇددى جېنىنى ئېلىپ قېچىۋاتقان چاشقاندەك سەكرەيتتى، قاچاتتى. ئۇنىڭ چىرىغان ئېچىنىشلىق ئاۋازى بىلەن كەمەر ئۇنىڭ بەدىنىگە تەگكەندىكى ئاۋازنى مەڭگۈ ئۇنتۇيالمايمەن. ئاخىرىدا ساقچىخاننىڭ باشلىقى يېتىپ كېلىپ، دادامنىڭ بۇ زوراۋانلىقىنى توسۇپ قالدى. ساقچىخانا مۇرەسسە قىلىپ، «ئىككىلا تەرەپكە زىيان بولغان، ھېچكىم ھېچكىمگە قەرز ئەمەس، كىم يەنە جېدەل چىقارسا، شۇنى تۇتمىز!» دەپ جىددەلى بېسىقتۇردى. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن، دادام بىردە ئۆيگە بىر كەلگەن قازان - قومۇچ سۇنۇقلىرىغا، بىردە يۈز - كۆزى يارىغا تولغان ئانامغا قاراپ، بىردىنلا ئانامنى قۇچىقىغا ئېلىپ ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى:

- ساراڭ خوتۇن، سېنى مەن خالاپ ئۇرمىدىم، سېنى ئۇرمىسام بۇ ئىش بىر ياقلىق بولمايدۇ، بىزنىڭ خەققە تۆلىگۈدەك پۇلىمىز يوق ئەمەسمۇ! - دادام يەنە ماڭا قاراپ، - شۇ ئېر، سەن جەزمەن ياراملىق ئادەم بول، بولمىسا بىز بىر ئۆمۈر خەققە بوزەك بولۇپ ئۆتمىز! - دېدى. مەن دادامنىڭ گېپىگە بېشىمنى لىگىشتىم.

2000 - يىلى يازدا مەن ئەلانەتجە بىلەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ ئۆتتۈم. ھاردۇق يېتىپ كېسەل چىرمىغان مومامنىڭ ئالەمدىن ئۆتۈشى بىلەن ئائىلىمىزنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ قىيىنلاشتى. خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ ئائىلىمىزگە پەۋقۇلادە قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەر قاتارىدا ھەر ئايدا 40 يۈەن ياردەم پۇلى بېرىشى ۋە مەن ئوقۇۋاتقان تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۇلىمى مۇۋاپىق كېمەيتىپ بېرىشى بىلەنلا مەن ئوقۇشۇمنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتاتتىم.

مەكتەپتە قونۇپ ئوقۇيدىغان ھەم ئۆگىنىش ناھايىتى جىددىي بولغاچقا ئۆيگە ناھايىتى ئاز

يېنىدا: «شياۋشۇ... كۈنلۈك...» دەپ ھاماقەتلەرچە كۈلۈپ تۇراتتى. بىر نەچچە ساۋاقدىشىم مازاق قىلىپ كۈلۈپ كېتىشتى. ئۇلارغا باش بولغىنى شياۋفەن بولۇپ، ئۇ تېخىمۇ ئەدەپ ئانامنى مۇبالىغەشتۈرۈپ دورىغىلى تۇرغاندا، ئالدىمدا تۇرغان قەلەم قاپچۇقىنى ئېلىپلا ئۇنىڭغا قارىتىپ ئاتتىم. ئۇ ئالدىمغا ئېتىلىپ كېلىپ گېلىمنى بوغدى، ئىككىمىز تۇتىشىپ كەتتۇق. مېنىڭ بويۇم پاكىز بولغاچقا ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيتتىم. شۇڭا ئۇ مېنى ئاسانلا ئاستىغا بېسىۋالدى. بۇ چاغدا سىنىپنىڭ سىرتىدىن «ھاي - ھاي» قىلىپ نەرە تارتقان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، ئانام خۇددى ئايال پالۋاندەك ئېتىلىپ كىردى ۋە شياۋفەننىڭ ياقىسىدىن ئېلىپلا سىرتقا سۈرۈپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. «ساراڭنىڭ كۈچى زور» دېگەن گەپ يالغان ئەمەسكەن جۇمۇ. ئۇ شياۋفەننى ئىككى قولى بىلەن بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈۋالدى. شياۋفەن بولسا قورققىنىدىن «ۋاي ئانا، ۋاي دادا» دەپ يىغلايتتى، سېمىز كەلگەن پۇتلىرى بوشلۇقتا قالايمىقان تېپىرلايتتى. ئانام ئۇنىڭ يىغا - پەريادىغا پىسەنت قىلماستىن، ئۇنى مەكتەپ دەۋرۈزىسى ئالدىدىكى سۇ كۆلچىكىگە تاشلىۋېتىپ گەپ قىلماي كېتىپ قالدى.

ئانام مېنى دەپ چوڭ بالا تېرىغانىدى، لېكىن ئۆزى ھېچ ئىش بولمىغاندەك يۈرەتتى. ئۇ مېنىڭ ئالدىمدا بۇرۇنقى تارتىنچاق ھالىتىگە قايتىپ، ماڭا ياخشىچاقلىق بىلەن قارايتتى. مەن بۇنىڭ ئانا مېھرى ئىكەنلىكىنى بىلىمەن. گەرچە ئۇنىڭ روھىي ھالىتى بىنورمال بولسىمۇ، ئەمما ئانىلىق مېھرى ساپ ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئوغلىنى باشقىلار بوزەك قىلغانىدى. شۇ چاغدا مەن ئۆزۈمنى باسالمايغان ھالدا: «ئانا!» دەپ توۋلىدىم. بۇ مېنىڭ تىلىم چىققاندىن بۇيان ئۇنى تۇنجى قېتىم مۇشۇنداق چاقىرىشىم ئىدى. ئۇنىڭ بەدىنى سىلكىنىپ، ماڭا ئۇزاقچە قاراپ كەتتى، ئارقىدىن خۇددى كىچىك بالىدەك ئۇيالىغىنىدىن يۈزلىرى قىزىرىپ جىلمايدى ۋە گومۇشلارچە كۈلۈپ كەتتى.

شۇ كۈنى ئانا - بالا ئىككىمىز تۇنجى قېتىم بىر كۈنلۈكنى تەڭ تۇتۇپ ئۆيگە قايتتۇق. مەن بۇ ئىشنى مومامغا دەپ بېرىۋېدىم، ئۇ قورققىنىدىن ئورۇندۇقتا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى، ئارقىدىن ئالدىداش - تېنەش بېرىنى دادامنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. دادام ئەمدىلا ئۆيگە كىرىپ تۇرۇشىغا، قوللىرىغا كالتەك، پىچاق كۆتۈرگەن بىر توپ بەردەس ئەر كىشى باستۇرۇپ كىردى ۋە ئاق - قارىنى ئايرىماستىنلا قازان - قومۇچلارنى ئۇرۇپ چېقىۋەتتى. بۇ فەن ئائىلىسى چاقىرىپ كەلگەن كىشىلەر ئىدى.

قىلمىغانلىقىنى، تېخى ماڭا ئون نەچچە تال ياۋا شاپتۇل ئالغاچ كەلگەنلىكىنى دەپ بەردىم. ھاممام شۇ ھامان ئىككى قولىنى بىرىرىگە ئۇرۇپ:

- ئاپلا، ئاپلا، چاتاق دەل شۇ ياۋا شاپتۇلدىن چىققاندا قىلىدۇ، - دېدى.

ھاممام مېنىڭ ئورنۇمدا رۇخسەت سورىدى. بىز تاغ يولىنى بويلاپ ئىزدەشكە باشلىدۇق. يول ئۈستىدە ھەقىقەتەن بىر نەچچە تۈپ ياۋا شاپتۇل دەرىخى بولۇپ، دەرەخ شاخلىرىدا ئاندا - ساندا ياۋا شاپتۇللار ئېسىلىپ تۇراتتى. بۇلارمۇ شاپتۇل دەرىخى تىك ياردا ئۆسكەنلىكى ئۈچۈنلا ساقلىنىپ قالغانىدى. بىز بىر شاپتۇل شېخىنىڭ سۇنۇپ كەتكەن ئىزىنى بايقىدۇق، دەرەخنىڭ ئاستى يۈز غۇلاچتىن ئاشىدىغان ھاڭ ئىدى.

- بىز ئاستىغا چۈشۈپ قاراپ باقايلى! - دېدى ھاممام ماڭا قاراپ.

- مېنى قورقۇتماڭ، ھاممام... - دېدىم مەن. ھاممام مېنىڭ قولۇمدىن تارتىپ جىلغا ئىچىگە قاراپ ماڭدى...

ئانام جىلغا ئاستىدا جىمجىت ياتاتتى، ئەتراپىدا بىر نەچچە تال شاپتۇل چېچىلىپ تۇراتتى، قولىدا تېخى بىر شاپتۇلنى مەھكەم سىقىمىدىۋالغانىدى. ئۇنىڭ بەدىنىدىكى قانلار ئاللىقاچان ئۇيۇپ قاپقارا رەڭگە كىرىپ قالغانىدى. ئازابىتىن ئۆيىگە ئورۇلۇپ، ئانامنى مەھكەم قۇچاقلدىم:

- ئانا، مېنىڭ شور پېشانە ئانام. مەن ھېلىقى شاپتۇلنى تاتلىقكەن دېمىسەم بوپتىكەن، سېنىڭ چېنىڭغا مەن زامىن بولدۇمغۇ ئانا...

مەن بېشىمنى ئانامنىڭ مۇزلىغان يۈزىگە بېقىپ، تاغۇ تاشلارمۇ لەرزىگە كەلگۈدەك ئېچىنىشلىق يىغلاشقا باشلىدىم...

2003 - يىلى 7 - ئاۋغۇست، ئانام بەرلىكىگە قويۇلغان 100 - كۈنى ئىدى. ئالىي مەكتەپنىڭ ئالتۇن يالىتىلغان چاقىرىق قەغىزى ئانام ماڭغان تاغ يوللىرىنى بېسىپ، ھېلىقى نەچچە تۈپ ياۋا شاپتۇل دەرىخىدىنمۇ ئۆتۈپ، كەنتىنىڭ ئالدىدىكى خامانى كېسىپ ئۆتۈپ ئۈدۈل ئۆيىمىزگە «ئۇچۇپ» كىردى. مەن بۇ كېچىكىپ كەلگەن چاقىرىق قەغىزىنى ئانامنىڭ غېرىبانە تۇپراقىغا قويدۇم:

- ئانا، ئوغلۇڭز ياراملىق ئادەم بولدى، ئاڭلاۋاتامسىز؟ سىز ئۇ ئالەمدە خاتىرجەم ياتقايسىز! مەنبە: «تارىم» 2005 - يىللىق 4 - سان

قايتاتتىم. دادام يەنىلا 50 يۈەن ئۈچۈن مەدىكارلىق قىلىۋاتقان بولغاچقا، ماڭا چىلىغان كۆكتات ئەكىلىپ بېرىش ۋەزىپىسى تەبىئىي ھالدا ئانامنىڭ زىممىسىگە چۈشكەنىدى. ھەر قېتىمدا قوشنا ئولتۇرىدىغان ھاممام چىلىغان كۆكتاتنى قورۇپ تەييار قىلىپ بەرگەندىن كېيىن، ئانامنى ئاپىرىپ بېرىشكە ئەۋەتەتتى. ئانامنىڭ 20 كىلوگىراملىق ئۈچەيدەك تاغ يولىنى مەھكەم ئېسىدە تۇتۇۋالغىنىنى بىر مۆجىزە دېيىشكە بولاتتى. ئىشقىلىپ مەن ئۈچۈن قىلىدىغان ئىش بولسىلا، ئانام ھېچقاچان ساراڭلىق قىلمايتتى. بۇ خىل ھادىسىنى ئانىلىق مېھرى دېيىشتىن باشقا، مېدىتسىنادا يەنە قانداق چۈشەندۈرىدىغانلىقىنى مەنمۇ بىلمەيتتىم.

2003 - يىلى 4 - ئاينىڭ بىر يەكشەنبە كۈنى ئانام كەلدى. بۇ قېتىم ئانام ماڭا چىلىغان كۆكتاتتىن باشقا يەنە ئون نەچچە دانە ياۋا شاپتۇلمۇ ئالغاچ كەلگەنىدى. مەن شاپتۇلنى بىر چىشلەم چىشلەپ كۈلۈپ تۇرۇپ ئانامدىن:

- بەك تاتلىقكەن، نەدىن ئالدىڭىز؟ - دەپ سورىدىم.

- مەن... ئۆزۈم تەرگەن... - دېدى ئانام. ئانامنىڭ تېخى ياۋا شاپتۇل تېرىشنى بىلىدىغانلىقىنى ئويلىمايتتىم. مەن ئۇنى چىن كۆڭلۈمدىن چىقىرىپ ماختىدىم:

- ئانا، سىزنىڭ قوللىڭىزدىن بارغانچە ئىش كېلىدىغان بوپتۇ.

ئانام ھى - ھىلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ئانام ماڭىدىغان چاغدا، مەن بۇرۇنقىدەك ئۇنىڭغا بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىشنى تاپىلدىم. ئانام «ئى... ئى» دېگىنىچە ماقۇل بولدى. مەن ئانامنى ئۇزىتىپ قويۇپ، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن بۇرۇنقى ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق تەكرارغا يەنە كىرىشىپ كەتتىم. ئەتىسى سىنىپتا دەرس ئاڭلاۋاتسام، ھاممام ئالدىراپ - تېنەپ مەكتەپكە كەلدى ۋە مەندىن ئانامنىڭ ماڭا چىلىغان كۆكتات ئەكەلگەن - ئەكەلمىگەنلىكىنى سورىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە ئانام تېخىچە ئۆيىگە قايتىپ بارماپتۇ. شۇئان يۈرىكىم ئېغىپ كەتتى. ئانام يولىدىن ئېزىپ قالمىغاندۇ - ھە؟

- ئانام ساڭا ھېچنېمە دېمىگەنمىدى؟ - سورىدى ھاممام. مەن ئۇنىڭ باشقا گەپ (خەنزۇچە «شىنخۇا تەرمىلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 2004 - يىللىق 22 - ساندىن تەرجىمە قىلىندى)

سەھرادىكى توي

ئالمىجان توختى (2009)

(ھېكايە)

مېھماندارچىلىققا كەلگىنىنى ئۇنتۇپ بىر - بىرىنى مېھمان قىلىشۇۋاتقاندەك. ياشلار كەينىگىرەك رەت بىلەن تىزىلىۋاتاتتى، خۇددى ئىش ئۆگىنىۋاتقان قۇش باللىرىدەك. ساھىبخانا تەرەپتىن چىققانلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۋاتقاچ، دوستۇڭنىڭ ئېغىزىنى تاتلىدىڭ:

- يۈسۈپجان، قېيىئاتاڭ بىلەن كۆرۈشىدىغان چاغدا كۆزىڭگە قاراپ قالما جۇما، قورقۇپ كېتىپ مۆكىدىغان يەر ئىزدەپ يۈرمە يانا.

يىگىرمىچە ئېسىل ماشىنا يېزىنىڭ توپا يولىدا قاتار تىزىلىپ تۇراتتى، خۇددى كۆكتە تىزىلغان تۇرنا توپىدەك. يىگىت تەرەپنىڭ مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا سىلەر تەرەپنىڭ ئادەملىرى ماشىنىلاردىن چۈشۈپ نەق بولۇشقان ئىدى. ھەممەيلەننىڭ كۆزى سىلەردە، يېنىڭدىكى قۇتلۇق تويى بولغان دوستۇڭدا ئىدى.

ساھىبخانا تەرەپنىڭ تەكلىپىدىن كېيىن چوڭلار «ھە، قېنى، ئۆزلىرى...» دېگەندەك تەكەللىۋىلار بىلەن ئۆيگە قەدەم ئالدى، خۇددى

- ھا... ھا... ئاخىرى شۇ ئالتۇن قىزىڭنىڭ غوجىسى بولدىمۇغۇ مانا دەپ گىدىيىپ بىر تۇرىۋاتارمىنا، ئاداش.

سىلەر كەڭ ھويلا سۇپىسىنىڭ تۆۋرەگە باشلاندىڭلار، ئاستىڭلارغا قاتلانغان كۆرىدە ئايرىم جاي راسلاندى، خۇددى پادىشاھقا جاي راسلانغاندەك.

ئۆي ئىچى خېلى كەڭرى بولسىمۇ، لېكىن مېھمانلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى. ھويلىدىن ئۆيگە داستىخان كۆتۈرۈپ كىرىپ كېتىۋاتقان كىشىلەر، نېرىقى ئۆيدىن چىنە - تەخسىلەرنى ئالدىراش كۆتۈرۈپ باغ تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلار، ئۇياق - بۇياققا ئۆزىچىلا مېڭىپ يۈرگەن كىچىك بالىلار ھويلىنى بىر ئالغان ئىدى. ئۇنى قوي، بۇنى ئال... دېگەندەك ئاۋازلار ئۈزۈلمەيتتى. سەن پەرۋاسىز ھالدا ئۇيان - بۇيانغا بويۇنداپ قاراپ قوياتتىڭ، خۇددى بىرنى ئىزدەشتۈرۋاتقانداك. تېخى قايسى كۈنى دوستۇڭ ھاجىنىڭ تويىغا قولىداش بولغان ئەبەيدۇللاننىڭ قىز قولىداش گۈل تاقىغان چاغدىكى جىددىيلىشىپ كەتكەنلىرىنى زاڭلىق قىلىپ تازا كۈلگەنلىرىنىڭ ئېسىڭگە كەلدى. ئەمدىلىكتە بۈگۈن... باش - ئۇچىسىز خىياللار بىلەن ئولتۇرۇپ بىر چاغدا قارشىڭدىكى ساڭا قاراپ تۇرغان ئەبەيدۇللاغا كۆزۈڭ چۈشتى. ئۇ سېنىڭ خىيالىڭنى بىلىۋالغاندەك ھەييار كۆزلىرى ئوينۇتۇپ ساڭا قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى. سەنمۇ ئۆزۈڭنىڭ ناھايىتى تەمكىن ھالدا ئىكەنلىكىڭنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولغاندەك كۆزۈڭنى قىسىپ، دولانغىنى چىقىرىپ قويدۇڭ.

يەنىلا ئازراق جىددىيلىشىۋاتتىڭ. لېكىن بۇنى جىددىيلىشىشتىن كۆرە قىز قولىداشنىڭ، ساڭا گۈل تاقايدىغان قىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىگە بەكرەك قىزىقىۋاتتىڭ.

داستىخان مېۋە - چېۋە، نان، چايلار بىلەن تولدى، تاماق تارتىلدى. پۇلۇغا ئىشتىھايىڭ بولمىسىمۇ ئۆزۈڭنى تەمكىن كۆرسىتىش ئۈچۈن كاپاملاپ - كاپاملاپ پۇلۇغا ئېغىز تەگدىڭ. داستىخان ئۈستىدە بولىدىغان ناۋات چاي ئىچۈرۈش، يىگىت ئېشى يىگۈزۈشتەك قائىدە - يوسۇن، رەسمىيەتلەرنى قىلىۋېتىپ بىر چاغ «كەلدى، كەلدى، ئەنە... ۋوي سىڭلىسىكەنغۇ...» دېگەندەك ئاۋازلار بىلەن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، ھەممىسى بويۇندىشىپ قاراۋاتقان تەرەپكە كۆزۈڭنى يۈگۈرتتۈڭ. گۈل، دوپپىلار سېلىنغان پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ ئىككى قىز قولىداش كېلىۋاتتى. قىزلار داستىخان قاتلىۋېتىلگەن يەر بىلەن كېلىپ

سىلەرگە يۈزلىنىپ تۇردى، سىلەرمۇ ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ ئۆرە بولىدۇڭلار. يان تەرىپىڭدە ئولتۇرغان نامەت تىزىڭغا مۇشتىلاپ، قولۇڭدىن تارتىپ خىرىلداپ كۈلىۋاتتى. سېنىڭ كۆزۈڭنىڭ ئۈچىدا ھومبىشلىرىڭمۇ ھېچ كارغا كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇ تېخىمۇ قاتتىق تارتىۋاتتى، باشقا ياشلارمۇ سىلەرگە قاراپ كۈلۈشكەندەك بولدى. پەتنۇس كۆتۈرۈپ كەلگەن قىز پەتنۇسنى يەنە بىر قىزغا تۇتقۇزۇپ گۈلنى قولغا ئالدى:

قىز گۈلنى تاقىغۇچە ئۆزۈڭمۇ سەزمەي قىزغا قاراپ تۇرۇپ قالدىڭ. قوشۇما قاشلار، تال-تال كىرىپكەر ئارىسىدا تىپىرلاۋاتقان بىر جۈپ قارا كۆز قىزنىڭ جىددىيلىشىۋاتقانلىقىنى بىلىدۇرۇۋاتتى. قىز تىترەۋاتقان قولىرى بىلەن گۈلنى قادىيالىۋاتتى.

- ئاياققا قارىساڭچۇ ھەي، قاراڭلا بۇنىڭغا... نامەتنىڭ ئاۋازى بىلەن كۈلكە كۆتۈرۈلدى، قىزمۇ، سەنمۇ بويىنۇڭلارغىچە قىزىپ كەتتىڭلار. ئەمدى نۆۋەت ساڭا كەلگەن ئىدى، سەن يەنىلا كۆزۈڭنى ئۈزمەي قىزغا تىكىلىپ قالغان ئىدىڭ، قىز گۈل تاقاش بىلەن ئاۋازە ئىدى. يۈسۈپ مەيدە يانچۇقى يوق كۆيىنىڭگە گۈل قادىيالىماي قولىرى كالۋاللىشىپ قالغان قىزغا قاراپ خىرىلداپ كۈلىۋاتتى.

- يىڭىنى سانجىۋەتمە يانا، ما ئاۋاق مایمۇنىمغا.

قىزنىڭ ساڭا بىر قېتىم قاراپ قويمىغانغا ئاچچىقنىڭ كېلىپ يۈسۈپنىڭ گېپىدىن كېيىنلا يالغاندىن ۋارقىرىدىڭ:

- ۋايجان!... ۋاي، بوشراق... سورۇندىن تېخىمۇ چىگرىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى، ۋارقىرىشنىڭ بىلەن قىز قولىنى تېزلا ئېلىپ قاچتى، خۇددى كۆيگەن قولىنى ئوتتىن نېرى قىلغاندەك. ساڭا دومىيىپ قارىدى، خۇددى ئانىسىنىڭ تەنبەھىدىن رەنجىگەن قەغىش بالىدەك. يەنە ئۈندىمەستىن بېشىنى لىگىشتىنچە گۈلنى قايتىدىن تاقىدى، قەغىش بالا «ئاچچىق» دىن يانغاندەك. قىزلار دوپپىنى كىيدۈرۈپ بولۇپلا كۆزدىن غايىپ بولدى، خۇددى شاپپىدە كېلىپ چاچلىرىڭنى يەلپۈتۈپ يەنە يىراققا قاچقان شامالدەك.

كېيىنكى رەسمىيەتلەرنى تۈگىتىپ ھويلىدىن چىققۇچە تۇرسۇن سېنى نوقۇپ، قۇلۇڭنىڭ يېنىغا كېلىپ ھىجراپ بوش پىچىرلىدى:

- ھېلى بېرىپلا قولىداشلار ئۇسۇل ئوينايىمىز، ئا سىڭلىسى ماڭا قالمۇن جۇما!

بىردەمدىلا يەنە بىر مۇنچە كىشى سىلەرنى ئورنىۋالدى، خۇددى كۆي ئاشىغى گۈللەردەك.

ئۇسسۇلچىلار ھەييار قىلىقلىرى، شوخ ھەركىتى بىلەن مەيدانغا گۈل كەلتۈرۈپ پىرقىراتتى، خۇددى مەيىن شامالغا جۆر بولۇۋاتقان كەچكۈز غازىدەك. سەن دۆتتار چېلىپ، تازا قايناپ ناخشا ئوقۇتاتتىڭ، خۇددى ئىچىڭنى ناخشاڭ بىلەن ئاللىكىمەرگە ئۆرۈپ بەرمەكچىدەك. تۇيۇقسىز نېرىقى سۇپىنىڭ گىرۋىكىدە ئولتۇرۇپ ساڭا قاراپ تۇرغان ھېلىقى قىزغا كۆزۈڭ چۈشتى، ئۇياق - بۇياققا تەلۈمۈرگەن كۆزۈڭ ئاخىرى ئىزلىگىنىنى تاپقاندا ئىدى، كۆزۈڭ شادلاندى، خۇددى بىباھا ئالتۇننى قايتا تېپىۋالغان كىشىدەك، ئېچىرىغان يولۇچى ئېسىل شەرىپەت ئوتلىغاندەك. قىز كۆزىنى دەررۇ نېرىسىغا ئېلىپ قاچتى، خۇددى ئۈرۈككەن كىيىك بالىسىدەك. كۆزلىرىڭلار يەنە تۇرۇپ - تۇرۇپ ئۇچرىشىپ قالاتتى، خۇددى چاقماقلار ئۇرۇلغاندەك؛ شۇ ئۇچرىشىشتىن ۋۇجۇدۇڭ لاپىسىدە قىلىپ يورغاندەك بولاتتى، خۇددى چاقماق چېقىپ زېمىننى لاپىسىدە يورۇتۇپ ئۆتكەندەك. ئۇنىڭ ئۇسسۇلچىلارغا تىكلەنگەن كۆزىنىڭ سەن تەرەپكە ئېغىپ تۇرغانلىقىنى يەلمەيتىڭ، ئۆيلىرىڭدىن ھۇزۇرلىناتتىڭ، خۇددى بۇلۇڭدا يېتىپ قالغان مەست تاتلىق خىياللىرىدا ئەللەيلەنگەندەك.

خېلىدىن كېيىن ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيگە، كېلىنچەكنىڭ يېنىغا كىرىپ كەتتى، خېلى بىر ۋاقىتتىنچە ئىشىك تەرەپكە، ھېلىقى ئورۇنغا كۆزلىرىڭنى كۆزەتچىلىككە قويدۇڭ. ئۇسسۇل پەدىسىدىن توختاپ ئۆزۈڭ ئاھاڭ سالغان ناخشاڭنى تەمبۇر بىلەن ئېزىپ ئوقۇۋاتقان چاغدىلا ئۇنىڭ سىمىسى قايتا كۆز ئالدىڭدا پەيدا بولدى.

① كىرىپىڭ ئوق، بىر جۈپ قېشىڭ كاماندۇر، يارىدارنىڭ رەڭگى - رويى ساماندۇر، سەۋەب قىلغىن ئاشق ھالى ياماندۇر، كىم يولىغا ھەر كۈنى بىدارۇ سەن!؟

ھارغان ئۇسسۇلچىلار، يەنە ئەللىك - ئاتمىشىچە ياش سۇپىنى چۆرىدىشىپ، ناخشاڭغا جۆر بولۇپ ئولتۇراتتى. ئىشىككە يۆلىنىپ تۇرغان قىز ۋە بىر قانچە دوستى ئۈزۈم تاللىرىنىڭ يۇچۇقىدىن يىراقلاردا غۇۋا چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا قاراپ قېتىپ قالغان ئىدى، نېمە ئۈچۈن بىر مۇنچە ناخشىنىڭ ئىچىدىن ئۆزۈڭ ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمەيدىغان بۇ ناخشىنى تاللاپ ئوقۇۋاتقىنىڭنى

- قايسىسى ئۇ سىڭلىسى دېگىنىڭ!

- گۈل تاقىغىنىچۇ.

- ھەي، قېرى بۇزۇق، خوتۇن ئېلىپ بولغان ئادەمنى قولداش قىلىپ، دەپ باشقىلار خاپا بولۇۋاتىدۇ، يەنە تېخى مەندىن قىز تالىشىسنا، ماڭ نېرى!

كۇسۇرلاشلىرىڭلارنى ياندا ئاڭلاپ تۇرغان يۈسۈپ گەپ قىستۇرد

- ھەي ئىككى بۇزۇق، ما ئىككىڭ خىزمەتنى ياخشى قىلىش دەيمەن، خوتۇن قىزلارغا كۆزۈڭنى سېلىشماي!

- ئاداش مەن ئەمەس، ماۋۇ سابىق يىگىت! قېرىغاندا يەنە شوخلۇق قىلغۇسى كېلىپ قاپتۇ بۇنىڭ.

ناغرا - سۇناينى ياڭرىتىپ، بار دەبدەبىنى قىلىپ كېلىننى يۆتكەپ كەلدىڭلار، خۇددى غالىب قوشۇن غەنىمەتلىرىنى كۆز - كۆز قىلىپ زېمىنغا جار سالغاندەك.

بار شوخلۇقۇڭنى چىقىرىپ، ئۇسسۇل دىگەننى ئوينىاپ ھېلىقى قىزنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋېتىشنى پىلانلىغان ئىدىڭ، خۇددى بۇلبۇل مۇڭ غەزىلى بىلەن گۈلنىڭ كۆڭلىنى ئۇتماقچى بولغاندەك. قېرىشقاندا ئۇسسۇل ئوينىلىدىغاندەك قىلمايتتى. ئاخىرى تۇرسۇننى تېپىپ چاقچاق قىلغان كىشى بولۇپ سورىدىڭ:

- ئۇسسۇل ئوينىمايمەنەي، لەپەر ئوينىمايمەن دەۋاتاتتىڭ، ھېچ ئۇنداق ئىش يوقتەكقۇ؟

- ھا... ھا... تازا بىر ئوينۇغۇڭ كەپتىكەندە نۇرمان بىلەن، بىچارە؟
- نۇرمان؟

- سىڭلىسىچۇ كېلىنچەكنىڭ!

- ھە، ۋاي ماڭغىناھوي، مۇنداقلا دەپ قويدۇم، بىلىسەنغۇ ئۇسسۇلغا قول كۆتۈرۈش بىلەن ئانچە خوشۇم يوق.

- خوشۇم يوق دە تېخى؟ ھا... ھا... ئىچىم ئاغرىيدۇ، ئىچىم ئاغرىيدۇ، ھېلىقى «گۇمياڭ - گۇپ»نى چالمايدىغان بوپتۇ. شۇڭا قول كۆتۈرۈپ قىلارمەنمۇ دەپ ئەنسىرەيمۇ يۈرمە. ھە راست، بىر يەرگە قاچماي تۇر جۇمۇ، سېنى چالدى، دەپ بالىلار ئېسىل تەمبۇردىن بىرنى نەق قىلىپ قويۇپتۇ، كەچتە بىگىسىڭنى كۆرىمىز.

مېھمانلارنى ئۇرۇتۇپ قاراڭغۇ چۈشكەندە غېجەك، داپ، دۆتتار چالدىغان ئاكىلار بىلەن ھويلىنىڭ سۇپىسىدا شوخ ناخشاڭلارنى باشلىۋەتتىڭلار، خۇددى باھار بەزمىسىدىكى غەزەلكەش قۇشلاردەك.

بىلمەيتىنىڭ ، خۇددى مەست كىشى نېمە قىلىۋاتقىنىنى بىلمىگەندەك . تەمبۇرۇڭ خۇددى يۈرۈڭۈڭدەك ھېسسىياتلىق ، خىياللىرىڭدەك دولقۇنلۇق ھالدا زارلىنىۋاتاتتى .

باشلاپ كىرگەن مېنى ئىشقى يولغا ،
ئايلىندۇرغان مۇھەببەتنىڭ قۇلىغا ،
تەشنا قىلغان ۋىسالگىنىڭ نۇرىغا ،
ئۇسسۇزلۇقۇم قاندۇرار ئانامۇ سەن!؟

مەيىن شامال ئۈزۈم يوپۇرماقلىرىنى لەرزەن ئۇسۇلغا سېلىپ ھەممىڭلارنىڭ خىياللىرىڭلارنى يەنە ئاللىقاچانغا ئۇچۇرۇپ كېتەتتى .
ئاۋازىڭنىڭ بۇنچە ھېسسىياتلىق ئىكەنلىكىنى سەنمۇ ئەمدى ھېس قىلىۋاتقاندا ئىدىڭ ، تەمبۇرۇڭنىڭ ئاۋازى ناخشاڭغا جۆر بولۇپ بەزىدە تىترەپ زارلىنىسا ، بەزىدە سېنى بەزەپ بوش ئاۋازدا پىچىرلايتتى ، بۇ چاغ سېنىڭ تىنىق ئېلىشلىرىڭغىچە ئېنىق ئاڭلىناتتى ، سەن كۆزلىرىڭنى بوش يۇمۇپ خۇددى تەمبۇر بىلەن بىر گەۋدە بولۇپ كەتمەكچىدەك بارغانچە بېشىڭنى تەمبۇرغا يېقىپ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ تولغىناتتىڭ .

سازلىنىدۇ ئەگەر كەلسەڭ سازلىرىم ،
پۈتۈپ قالار كەملىرىم ھەم ئازلىرىم ،
كەلمەسەڭ قار ئاستىدىدۇر يازلىرىم ،
باغرىڭ گۈلگە تولغان نەۋ باھارمۇ سەن!؟

شامال ئاۋازىڭنى يىراق - يىراقلارغا ئۇچۇردى ، خۇددى بارچە كىشىنى ھويلىدىكىلەردەك قىسقىغىنە خىياللارغا چۆمدۈرۈپ ، ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرماقچى بولغاندەك . تەمبۇرۇڭنى يەنە بىر ھازا ھال - مۇڭ تۆككۈزگەندىن كىيىن توختۇدۇڭ . قىسقىغىنا جىمجىتلىقتىن كېيىن چاۋاڭلار ئۇرۇلدى ، شۇ چاغ نېمىنىدۇر ئېسىڭگە ئالغاندەك بولۇپ ئىشىك تەرەپكە قارىدىڭ . لېكىن ، ئۇ يوق ئىدى . ئۇنىڭ ناخشاڭ تۈگىگەن شۇ قىسقىغىنە جىمجىتلىقتا غىپلا قىلىپ ئۆي ئىچىگە كىرىپ كەتكىنىنى ، ئۆزىنى نېمىشىقىدۇر سەندىن قاچۇرغىسى كېلىپ قالغىنىنى بىلمەيتىنىڭ . ناخشىنىڭ تەسىرىدىن نۇرلانغان كۆزلىرىڭنى نېرىسىغا ئېلىپ قاچتىڭ ، يۇلتۇزلارغا ھەمراھ بولۇپ سەيلە قىلىۋاتقان خىياللىرىڭ يەنە ۋۇجۇدۇڭغا سىڭىشتى . نېمىشىكىن سوغۇقلا كۈلۈپ قويدۇڭ .

كۆڭلۈڭ سىرتىنى خالاپ تۇراتتى ، دۇتتارچى ئاكا ناخشىسىنى تۈگەتكەندە ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ .

ئۆيىڭ ئالدىدىكى توپا يول ئايدىڭ نۇرىدا غۇۋا يورۇپ تۇراتتى ...

يېنىپ كىرگىنىڭدە قىزىنى يەنە بۇرۇنقى ئورۇندا ، ئىشىككە يۆلەنگەن ھالدا كۆردۈڭ . ئۇ بۇ قېتىم كۆزلىرىڭگە يۈرەكلىك تىكىلدى ، ئورنۇڭغا كېلىپ ئولتۇردۇڭ . يەنە ئۇسسۇل پەدىسى باشلانغان ئىدى . لېكىن ئۇسۇلچىلار سېلىكىپ ، بىر - ئىككىلەپ ئاۋازلارنى ئاۋازلاندۇردى . سەن ناخشا ئوقۇماي ، تەمبۇر بىلەن تەڭكەش قىلىدىڭ . كۆزلىرىڭ يەنە شۇياققا ئاغدى . ئۇ سۇيىنىڭ گىرۈڭدە ئولتۇرغان بولۇپ ، يېنىدا ئۆزىدىن سەللا كىچىك يەنە بىر يىگىت تۇرغاندەك قىلاتتى . ئۇ يىگىتكە ئەركىلەپ سۆزلەۋاتاتتى ، يىگىتمۇ شوخلۇق قىلىپ قىزىنى ئەركىلەتۋاتقاندا ئىدى . سەن ئىچىڭدە سوغۇقلا كۈلۈپ قويدۇڭدە دەرىۋ نېرىسىغا قارىۋالدىڭ . لېكىن ، كۆزلىرىڭ ساڭا ئاسىيلىق قىلاتتى ، سەن يەنە بىشىختىيار ھالدا ئۇنىڭغا تىكلەتتىڭ ، ئۇ تېخىچە شۇنداق ئەركىلەش بىلەن ئىدى . تۇرۇپ - تۇرۇپ يەنە سۇس كۈلكە بىلەن ساڭا قاراپ قوياتتى ، خۇددى ساڭا ئاللىنىمىنى كۆز - كۆز قىلىۋاتقاندا ، سېنى سىناۋاتقاندا . يىگىتنىڭ ئۇنىڭ قوللىرىدىن تۇتۇپ ، كەينىگە قايرىغىنىنى كۆردۈڭ ، ئۇنىڭ شوخلۇق بىلەن كۈلۈشى جۇدۇنۇڭنى ئۆزلەتتى . چۈنكى بۇ چاغ ھويلىدا ھېچبىر قىزىلا قالمىغان ئىدى ، باشلامۇ ئاساسەن تارقىغان بولۇپ ئۆيىنىڭ چوڭلىرى - ئۇنىڭ ئاچىسىنىڭ قېيىن ئانا ، قېيىن ئاتىلىرى ۋە باشقا چوڭلارلا قالغان ئىدى . سەن ئىچىڭدە يەنە بىر قېتىم سوغۇق كۈلدۈڭ ، خۇددى بىر نەرسىنى خاتا كۆرۈپ قالغىنىنى بىلگەن كۆزى ئاجىز كىشىدەك .

مەيىن شامال كۈچىيىپ ئاسماننى ئەمدى قارا تۇمان قاپلاشقا باشلىغان ئىدى ، خۇددى قەلبىڭدەك ، ئويلىرىڭدەك .
ئۆيىنىڭ تۆرت بۇلۇڭىدىن خورەك ، پۇشۇلداشلار ئاڭلىناتتى . تازا ھارغان بولساڭمۇ ھېچ ئۇيقۇڭ كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى . سائەتكە قارىماقچى بولۇپ تېلېفونۇڭنى قولۇڭغا ئالدىڭ ، شۇندىلا تېلېفونۇڭنىڭ ئېكرانىدا ئېسىقلىق تۇرغان ئوقۇلمىغان ئۇچۇرلارنى كۆردۈڭ - دە ، ئۇيقۇسىرىغان كۆزلىرىڭنى ئاچتىڭ . قىسقا ئۇچۇر سەن خېلى چاغقىچە ئىنتىلىپ ، تەلپۈنۈپ ، قوغلاشقان قىز دوستۇڭ مۇيەسسەردىن كەلگەندى ، سەن بايقىدەك خىيالەن يۈرۈپ ئۇنىڭدىن ئۇچۇر كەلگىنىنىمۇ سەزمىگەندىڭ .

» - ھە ، تېنچلىقمۇ ، ھەجەپ يوقساق كەتتىڭزىبا ، غوجام . تويدا ، تويدا دەپ ، ئۆزىڭزىلا

قىلىۋالغانسىز توپىنى. ھە راست، قىز قولداشلار قانداقراقكەن؟ ھاھا... تويدا كونا مۇھەببەتلىرىڭىز بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ مېنى ئۇنتۇپ قالغانسىز ھە!!»

«خاپۇلاپ كەتتىڭىزما، چاقچاق قىپ قويدۇم، ھەي! ئەھۋالڭىز ياخشىدۇ، ياخشى تۇرغانسىز؟»
« - ۋوجون، مانى!... خەپ جۇما، مەكتەپكىمۇ بارارسىز قېنى، تازا ئەدەبىيىتىڭىزنى بەرمىسىم، قاراپ تۇرۇڭ!»

ساڭا ئۇنىڭ ئۇچۇرلىرى خۇددى قىلقلرىدەك تاتلىق بىلىندى، تاتلىققىنە كۈلۈپ قويدۇڭ. لېكىن، شۇ چاغ قاراڭغۇ ئۆيىنىڭ بۇلۇڭلىرىدىن بىرى ساڭا قاراپ سوغۇققىنە كۈلگەندەك بىلىندى، خۇددى سېنىڭ بۈگۈنكى نەچچە قېتىملىق سوغۇق كۈلۈشۈڭدەك.

مەكتەپتە ھەممەيلى بىلەن دېگۈدەك سىلەرگە ھەۋەسلىنەتتى، ئۇ سېنىڭ كۆيۈنۈشلۈرىڭدىن خۇشاللىناتتى، دوستلىرى ئالدىدا پەخىرلىنەتتى. سەن ئۇنىڭ ئېسىل مەجەزى، ھەممە ھەۋەسلىنەنمەكچىدەك چىرايى، تاتلىق قىلقلرىدىن سۆيۈنەتتىڭ. ئەنە شۇنداق تاتلىق چاغلارنى دائىم ئەسلەيتىڭ. بىراق، بۈگۈن ئۆزۈڭنىڭ قىلغانلىرى، خىياللىرىڭنى ئۆزى تەرەپكە تارتىپ، ساڭا قاراپ كۈلۈۋاتقانداك ئىدى. ئارتۇق خىياللارغا ئاجىزلىق قىلدىڭ دە، كۆزۈڭنى چىڭگىدە بۇمۇۋالدىڭ...

ئەتىسى تاڭ سەھەر، يۈز - كۆزلىرىڭنى يۇيۇپ تۇرىشىڭغا ئۇ قىز يەنە شۇ ئۆيدىن چىقىپ كەلدى. لېكىن، ساڭا قاراپمۇ قويماستىن ئالدىڭدىن ئۆتۈپ سىرتقا چىقىپ كەتتى، خۇددى سېنى ئەسلا كۆرۈپ باقمىغاندەك، ئەتىراپتا قاتار تۇرغان يىگىتلەرگە كۆز قىرىنى سالماي كۆچما تاماشاسى قىلىۋاتقان مەلىكىدەك. ئەلۋەتتە سەنمۇ لاپلا قىلىپ قارىدىڭمۇ يۈسۈپجان بىلەن پارىڭىڭنى داۋام قىلدىڭ.

چۈشكە يېقىن، يۈسۈپجان يىگىتلەر بىلەن ناخشا ئوقۇپ تۇرغان يېرىڭدىن تارتىپ چىقتى.
- ماڭ، ئاداش، ئەتىگەندىن ئۆيدىكىلەر بىلەن سۈرەتكە چۈشتۈق. ئەمدى قولداشلار، دوست - ئاغىنە بالىلار، توپى بولغانلار بىر سۈرەتكە چۈشۈۋالايلى.

- توپى بولغانلار؟
- ھاھا... يۈرە...

ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى ئۆزۈڭلۈك تار يولىدا كېلىنچەككە ھەمراھ بولۇپ چىققان قىز قولداشلار، يەنە يۈسۈپجاننىڭ ئىنىسى تۇراتتى. مەن ئاستا پىچىرلىدىم.

- بوۋايچۇ؟ كۆرۈنمەيدىغۇ؟

- بوۋاي؟

- تۇرسۇنى دەيمەن.

- ھاھا... قىويە ئۇنى، مەندىن نەسەھەت ئاداش، توپۇڭدا بوپنى باغلانغان بوۋايىنى ھەرگىز قولداش قىلىپ سالما. بايا ئازراق ئىشى چىقىپ قېلىپ كەتتى، يۈر، بىز چۈشۈپ تۇرايلى.

سۈرەتچى ئارقا كۆرۈنۈش تاللاۋاتاتتى، كېلىنچەك، قولداشلار سېنىڭ ئالدىڭدىلا تۇراتتى. يەنە ئاغزىڭ قىچىشتى بولغاي، نۇرمان ساڭا لاپ قىلىپ قارىشى ئۇنىڭ ئېغىزىنى تانلىدىڭ:

- ھە راست، تۈنۈگۈن يىڭىنى قەستەن سانجىۋېتىپ ھەجەپ ئوسال قىلدىڭىز.

- نەگە سانجىۋېتىپتىمەن، كۆكەمە بالا!

- بالا؟ ھاھا... مۇشۇ يەرگە شۇ، قارىڭا، تۆشۈك ئېچىلىپ قالدى ھازىر.

- قەيەرگەن ئۇ، تۆشۈك ئېچىلىپ قالغان.

- مۇشۇ يەر دېدىمغۇ، مانا. نېمە بولىدۇ ئاداش ما يەردە؟ قارىغىنا.

- يۈرەك.

يۈسۈپجاننىڭ گېپى بىلەن يەنە بىر كۈلۈشمەك بولدى.

- ھە، مانداق دېگىن، ئاداش. تېخى نېمانچە ئاغرىيدىكەن دەيمەن، ئەسلى مانداق سىر بار دېگىنە. قارامكەنسىز جۇمۇ، نەخ جايىنى نىشانلاپسىز.

- ۋوجون، يۈسۈپجانكا ھەجەپ قېلىنكىنا ما دوستىڭىز.

- ھاھا... چاقچاق قىلىۋاتىدۇ، چاقچاق...

- شۇشۇ...

بۈگۈن باشقىچىلا گەپچى بولۇپ كېتىۋاتقىنىڭنى ئۆزۈڭمۇ سېزىۋاتاتتىڭ...

- ھە، يانا سۈرەتكە چۈشىدىغانلار بارمۇ؟ - سۈرەتچى ھەممىڭلارغا قاراپ سۆزلەۋاتاتتى...

سۈرەتكىمۇ چۈشۈپ بولىدۇڭلار، لېكىن سېنىڭ يەنە چۈشكۈڭ بار ئىدى، ھېلىقى «مودىل قىز» دائىملا بىرگە رەسىم چۈشكەن يۈسۈپجاننىڭ ئىنىسىدەك.

بىرەر سائەتتىن كىيىن مېھمانلار كۆپەيگىلى تۇردى. قوغۇن - تاۋۇز پىچىلمايۋاتاتتى، يۈسۈپجاننىڭ سۆزى بىلەن ئۆزۈڭ قوغۇن تاۋۇز پىچىلمايۋاتقان قازناق ئۆيىگە كىردىڭ. ئويلىمىغان يەردىن كېلىن، قولداشلار، تۇرسۇن، ئەخمەتلەر شۇ قازناق ئۆيدە تۇراتتى. كۆزلىرىڭ چاقىناپ كەتكەندەك بولدى، خۇددى ئۇۋىسىنىڭ ئالدىدا توشقانىنى ئۇچراتقان بۆرىدەك.

- ھەي، ئادىل، ھەي ئادىل، ھەي ئادىل، قارا سېنى، قىزلار يوق زېرىكىپ قاپسەندە، بوپتۇ، ئەكە.

- چاقچاق ئاداش، چاقچاق، پاراڭ بىلەن تەڭ پىچايلى دېمەكچىتىم، ئەسلى.

بىردەمدىن كېيىن ئەخمەتمۇ كىرىپ قالدى.

بىردەم تاغدىن - باغدىن پاراڭلاشتىڭلار، ئاخىرىدا تېمما يەنە قىزلارغا كۆچتى.

- ئادىل، راست، سەل باشقىچە تۇرىدۇغۇ ئەھۋال، ساقسەن؟

ئەخمەت ماڭا باشقىچە قاراپ تۇراتتى.

- نېمىنى دەيسەن؟

- قارا خۇيسەنلىكىڭنى، ئا سىڭلىسى بىلەن كېلىشىپ قالغان ئوخشىمامسەن.

- ھاھا... دەل تاپتىڭ ئەخمەت، بۇنىڭدىن راست چاتاق چىققاندا قىلدۇ.

- ۋاي، يوق گەپنى تايماڭلار، ھە راست كىچىكلا تۇرۇپ مۇھەببىتى بار قىز بالىمۇ نېمە ئۇ؟

- قانداق دەيسەن.

- ئاخشىام بىر ئاداش بىلەن قىچىغلىشىپلا كەتتىغۇ، چوڭلىنىڭ ئالدىدا نومۇسۇ قىلماي.

- ھە، ۋاي مەخسۇمنى دەيدۇ، ئۇكىسى ئۇ، مۇھەببىتى ئەمەس، ئەنسىرىمەي گېپىڭ بولسا دەۋەر.

- ۋاي، قوبىيە، مۇنداقلا سوراپ قويدۇم، ئۇچرىغان ئادەمگە گەپ قىلىۋىرىدىغان ئىش يوق بىر يەدە.

يەنە بىرەر سائەتكىچە ھېلى سىرتقا، ھېلى باغقا كىرىپ - چىقىپ يۈردۈڭ، خۇددى بىرەر نېمىسىنى يۈتتۈرۈپ قويغان كىشىدەك. ئاخىرى ھالسىز بەدىنىڭنى سۆرەپ چوڭ ئىشىك يېنىدىكى يالغۇز ئۆيدە نەغمە - ناۋا قىلىۋاتقان ياشلارغا قوشۇلدۇڭ. شۇندىلا بىر بۇلۇڭغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ، ئوقۇلىۋاتقان ناخشىلارغا دىققىتىڭنى ئاغدۇردۇڭ... ئۆز - ئۆزۈڭگە سوغۇق كۈلدۈڭ، خۇددى تۈنۈگۈن كەچتىكى ھېلىقى كۆرۈنمەس كىشى ساڭا سوغۇق كۈلگەندەك. مۇيەسسەرنى ئەسلىدىڭ، ئۇنى سېغىنىدىڭ، خۇددى ئىلگىرى تالاي رەت تاقەتسىز سېغىنىشىڭغا ئوخشاش. باشقىلارنىڭ دەۋىتى بىلەن تەمبۇرنى قولۇڭغا ئالدىڭ، لېكىن بېرىلىپ چالامدىڭ، ناخشا ئوقۇپ باقتىڭ، ئاۋازىڭدىن ھېسسىيات، مۇڭ ئىزدەپ تاپالمىدىڭ. راھەتسىزلىنىۋاتاتتىڭ، گويى ئالدىڭدىلا بىرى كۆرۈڭگە قاندىلىپ تۇرىۋالغاندەك. بېشىڭ ئاغرىۋاتاتتى، خۇددى خاتىرەڭدىكى ئىشلار، خىياللىرىڭ بىر - بىرى بىلەن چىقىشالماي كالاڭنىڭ ئىچىدە سوقۇش قىلىۋاتقانداك.

- ۋوي، نىمانداق پىچماي تۇرىسىلەر، ئاداش؟ ھە، بوللى ئەمەس. ماۋۇلارچۇ، مۇشۇ ئۆيگە پالانغان ئوخشىمامدا؟ - بوش قىلغان گېپىڭنى ئاڭلاپ قالغان نۇرمان يەنە ساڭا دومىسىپ قاراپ تۇراتتى، خۇددى ئەركىلەۋاتقان كىچىك بالىدەك. سەن ھۇزۇرلىنىپ كۈلدۈڭ.

- ياق، ئەمدى ئۆز ئادەم ئەمەسما، مېھمانلار سەل كۆپ بولۇپ قېلىپ مۇشۇندا بولغان ئوخشايدۇ، توغرا چۈشىنەيلى خانلا. قېنى، قېنى، يۈسۈپجانغا ۋاكالىتەن ئۆز قولۇم بىلەن قوغۇن پىچماي. ئالە ھەي، تۇرسۇن، مالمۇ يېسۇن، ئالە ھە! قېنى، قېنى بېقىشلى.

قىزلار بىر - بىرىگە قارىشىۋەتكەندىن كىيىن تەڭلا ساڭا قاراپ دومىسىپتى. ئەخمەتكە كۆرۈڭنى قىسىپ قويۇپ، گېپىڭنى داۋام قىلدىڭ.

- ھەي! قارىغاندا لايىقىڭلاردا بولماي قاپتۇ دە! قالغىنىغا بىز بولغاندىكىن. ما توشۇيدىغانلار بولسا بىز پىچىۋىرىلى ئاداش، سىرتتا مۇشۇ نەرسىلەر كەم ھازىر.

نېمىشىكىن، ئاغزىڭ بېسىقماي سۆزلەيتىڭ، خۇددى پادىشاھقا ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن قىلمىغان قىلىقى قالمىغان ۋايىزدەك. گەپلىرىڭنىڭ قىزلارنىڭ كۆڭلىگە ياققانلىقىنى پەسلىتەتتى. گەپنى ئەخمەتكە قىلاتتىڭۇ قىزلارنى گېپىڭگە دىققەت قىلىۋاتامدۇ يوق دەپ ئوغرىلىقچە قارايتىڭ.

تاۋۇز - قوغۇنلار پىچىلىپ بولدى، «بولدى پىچماڭلار» دېگەن بۇيرۇقمۇ كەلدى، لېكىن سىلەر يەنە بۇ ئۆيدىن چىقىپ كەتمىدىڭلار، خۇددى بىرەر نەرسىگە قىيالىۋاتقانداك، قوغۇن - تاۋۇزنىڭ قوغۇغۇچىسىغا ئايلىنىپ قالغاندەك.

بىرەر سائەتتىن كىيىن كەلگەن ئالاھىدە مېھمانلارنىڭ باھانىسى بىلەن تاۋۇز پىچىدىغان كىشى بولۇپ ئۇ ئۆيگە يەنە كىردىڭ، ئۇ چاغ قىزلار بىكار بولغان ئۆيگە چىقىپ كېتىشكە تەييارلىنىۋاتاتتى.

- ئاخىرى ئازات بويسىلەر - دە.

- شۇنى دەڭا.

- لېكىن قورسۇقۇڭلار ئېچىپ قالمۇ، بولمىسا ما قوغۇنلارنى ئالغىچ چىقىڭلار، قوغۇن پىچىقلى كىرگەچ تاماق...

- ھاھا... بولدى رەھمەت...

ئۇلار چىقىپ كەتتى. سەن پىچىۋاتقان قوغۇنۇڭنى ئازراقلا پىچىپ تۇرسۇننى چاقىردىڭ.

- ھەي، ئاداش، مەكەلە، تۇتە ما پىچاقنى، سەنمۇ بىر پىچىپ باقە قوغۇننى قانداق بولدى قېنى.

يىلان چىقىۋالغاندەك. تۇيۇقسىز تەۋرىنىپ ئۆرە بولدۇڭ، قولۇڭغا قەلەم ئالدىڭ، مۇھەببەتنى بىر نەرسىگە ئوخشاتماقچى بولدۇڭ، ئوخشىتالمىدىڭ، خۇددى تالاي كىشىلەردەك. يەنە بىر - ئىككى يىل ئۆتۈپ ئوقۇش پۈتمۈرگەندىن كېيىنكى ئۆزۈڭنى، مۇيەسسەرنى، ئىككىڭلارنى، ئىككىڭلارنىڭ شۇ چېغىڭلارنى قىياس قىلىپ باقتىڭ، قىياس قىلالمىدىڭ. ئىككىڭلارنىڭ بەختلىك كەلگۈسىگە ئىشەنمەكچى بولدۇڭ، ئىشەنەلمىدىڭ. چەكسىز ئىشەنگەن مۇيەسسەرگە ئىشەنمەي قويدۇڭ، خۇددى ئۆزۈڭگە، كۆزۈڭگە ئىشەنمىگەندەك، ئۆزۈڭدىن ئەنسىرىگەندەك. ئۆزۈڭدىن سوئال سورىدۇڭ:

ئەمەس مەن مۇيەسسەرنى... ياق، ياق، مەن ئۇنى ياخشى كۆرگەن، ھەم ياخشى كۆرمىن، خۇددى ئىلگىرىكىدەك.

سورالمىغان سوئالنىڭ جاۋابى بىلەن تولدى، لېكىن يەنە بىر مۇنچە سوئال ساڭا يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقاندەك ئىدى... يەنە ئاجىزلىق قىلىدىڭ - دە، كۆزۈڭنى چىڭگىدە يۇمۇۋالدىڭ، خۇددى كۆزنى يۇمۇۋېلىش بىلەن ھەممە ئىشتىن قۇتۇلغىلى بولىدىغاندەك...

① شېئىر ئاپتۇرى جۇڭگو سىياسى قانۇن ئونمۇپىرسىستېمىسى 2009 - يىللىق سىنىپتىن مۇھەممەت ئەلى توختى مۇھەررىر: شاھىمەردان مەمەتئېلى (2010) كوررېكتور: مەرھابا مەمەت (2011)

ئۆيىنىڭ كارىدورغا قارىتىلغان ئىشىكى قىيا ئوچۇق ئىدى. سەن ئىشىكتىن سىرتقا قارىلىپ تۇرۇپ قالدىڭ، خۇددى روھى چىقىپ كەتكەن كىشىدەك. كارىدوردا چىقىپ كېتىۋاتقان كىشىلەر كۆپۈيۈپ قالغان ئىدى، بۇ قىز تەرەپنىڭ مېھمانلىرىنىڭ ئۇزىغانلىقىدىن، نۇرماننىڭمۇ كېتىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر مۇنچە كىشىلەر ئارىسىدىن كۆزۈڭ بىرىنى تېپىۋالدى، ئۇ ئۆي ئىچىگە، ساڭا قاراپ قويۇپ ماڭدى، خۇددى سەن بىلەن خوشلىشىۋاتقاندەك. يەنە نېمىشقىدۇر ئورنىڭدىن تۇرغۇڭ، تەمبۇرنى قويغۇڭ، ئۆيىدىن چىقىپ بىرىنىڭ كۆزىگە ئاخىرقى رەت قارىغۇڭ كېلەتتى، خۇددى تۇنۇگۈنىدەك، بايقىدەك. لېكىن، ئۇنداق قىلىمىدىڭ. ئورنىڭدىن مەن بىرلىمىدىڭ...

تويىنى تۈگۈتۈپ ئۆيىڭمۇ كەلدىڭ. لېكىن، بىر قىسىملا بولۇپ قالغان ئىدىڭ. ئايرىم ئۆيۈڭدە تورۇسقا قاراپ ياتاتتىڭ، خۇددى بىر ئىشلار ئۈستىدە چوڭقۇر ئويلىنىۋاتقاندەك. توغرا سەن ئويلىنىۋاتاتتىڭ. لېكىن... سەن بۈگۈن نۇرماننىڭ كۆزىگە قانداق قارىغان بولساڭ، ئۇنىڭغا قانداق چاقچاق قىلغان بولساڭ باشقا بىرىمۇ مۇيەسسەرگە خۇددى شۇنداق... ئويۇڭ مۇشۇنىڭدىن ئاتلاپ ئۆتەلمەيتى. سەن نېمىشقىدۇر تولغۇنۇپ كېتەتتىڭ، نۇرماننى بۇنىڭدىن كېيىن كۆرەلمەيدىغانلىقىغا ئەمەس، مۇيەسسەرنىڭ باشقا بىرىگە «نۇرمان» بولۇپ قېلىشىدىن غەم يەپ تولغىناتتىڭ، خۇددى

مەمەتئېلى توختى

ئانا تىلىم ساڭا دىلدىن كۆيۈپ قالدىم

نەۋائىينىڭ غەزىلىدە كۈلۈپ قالدىم.
تېپىۋالدىم سەندە بۈيۈك يىلتىزىمنى،
تۈنيۇقۇقلار يىقىلغاندا ئۆلۈپ قالدىم.
لۈتپۇللا ھەم ئابدۇخالق مەشۇقىنى،
بىر ئىلاھىي سۆيۈنۈشتە سۆيۈپ قالدىم.
كىم بويتاق دەر سەندەك يارىم تۇرسا مېنىڭ،
ئانا تىلىم ساڭا دىلدىن كۆيۈپ قالدىم.

جامالىڭنى بەت يۈزىدە كۆرۈپ قالدىم،
گۈزەللىكىنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈپ قالدىم.
ۋاپادارنىڭ بولماققا ھەم ئانا تىلىم،
بەلنى باغلاپ، يەڭلىرىمنى تۇرۇپ قالدىم.
يۈرۈكۈمگە يېقىپ يانتىم كىتابىمنى،
تاتلىق، چۈچۈك سۆزلىرىگە كۆنۈپ قالدىم.
سەندە بەردى مەھمۇت، يۈسۈپ تونۇشلۇقىنى،

باھار كېلىدۇ

خۇشاللىق، بەختلەر قاتار كېلىدۇ.
ئالتۇندا تاۋلىغىن قالغانلىرىڭنى،
قېشىنى ئوق قىلىپ ئاتار كېلىدۇ.
ھۆسنىدىن قىلمايدۇ ئايغا تەمەننا،
سۈلتى جاھانغا پاتار كېلىدۇ.
سېغىنىش ئۈنىمۇ قىلدى شائىرە،
قولدا نەچچە توم چاھار كېلىدۇ.
بېغىدا قىزىدۇ بۇلبۇل ناۋاسى،
قىش ئۇزاپ مېھرىلىك باھار كېلىدۇ.

تەييارلان ئەي كۆڭۈل دىلدار كېلىدۇ،
بويندا سوۋغىتىڭ زۇننار كېلىدۇ.
مەست بولۇپ قېلىشتىن ئىزدە پاناھلىق،
كۆزلىرى جادۇگەر، خۇمار كېلىدۇ.
بېسىپ تۇر بىر نەپەس چاڭقاقلقنىڭنى،
مەڭزىدە ئالما ھەم ئانار كېلىدۇ.
سوغۇقلار ئۆتىمۇ ئەسكى جۇۋاڭدىن،
كۆكسەدە مىڭ قۇياش يانار كېلىدۇ.
يۈرۈكۈڭ زارىققان يارغا ئەگىشىپ،

خاتا قىلدىم

خاتا قىلدىم ئازغاننى كېيىن بىلىپ.
شاتلىقىمنى تىلەيتتىڭمۇ دائىما،
خاتا قىلدىم يىغلاپ، باغرىڭنى تىلىپ.
رەنجىگەنسەن بەرمىدى دەپ ئاراملىق،
خاتا قىلدىم يېنىڭغا قايتا كېلىپ.
جۇڭگو سىياسىي قانۇن ئوندىۋېرسىتېتىدىن
مەمەتئېلى توختى

مۇھەررىر: ئابدۇللا تۇرسۇن (2012)، كوررېكتور:
مەرھابا مەمەت (2011)

خاتا قىلدىم يار ساڭا كۆيۈپ قېلىپ،
خاتا قىلدىم سۆيۈپ تۇرۇپ، ئايرىلىپ.
قان يىغلايمەن يەتمىگەندەك پۇشايمان،
خاتا قىلدىم ئايرىلغاندا سېغىنىپ.
سۆيگۈڭ مېنى ئاسمانلاردا ئۇچۇرغان،
يەرگە چۈشتۈم قاناتلىرىم قايرىلىپ.
غەزەپلەندىم باقساڭ دىلدار دومىسىپ،
خاتا قىلدىم خۇلقىڭنى ھار ئېلىپ.
شەيتان ئاقلار گۇناھسىز دەپ ئۆزىنى،

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى¹

گېڭ شىمىن

ئابدۇخالىق ئابدۇۋاپىت ئۇيغۇرىي (2009) تەرجىمىسى

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى (Ughur Script, 回鹘文) قەدىمكى يازمىلاردا قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنى خاتىرىلىگەن يېزىقتۇر. ئۇيغۇرلار خەنزۇچە تارىخنامىلەردە خۇيخۇ (回鹘)، خۇيخې (回纥) ۋېي ۋۇ (畏兀) دېگەن ناملار بىلەن ئاتالغان بولۇپ، مىلادىي 7 ~ 8 - ئەسىرلەردە سېلىنگا ۋە ئورخۇن دەريا ۋادىلىرىدا كۆچمەن چاۋىچىلىق بىلەن تۇرمۇش كەچۈرەتتى. مىلادىي 744 - يىلى ئۇيغۇر كۆكتۈرك خانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ غوبى چۆلى (漠北) دە ئۇيغۇر خانلىقىنى قۇردى، لېكىن مىلادىي 9 - ئەسىردە دۆلەت ئىچىدىكى مالىمانچىلىق ۋە خاككاسلار (قرغىز ياكى 黠戛斯) نىڭ ھۇجۇمى بىلەن بۇ خانلىق ۋەيران بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇرلار ئۈچ تارماققا بۆلۈنۈپ غەربكە كۆچتى. ئۇلارنىڭ مۇھىم بىر تارمىقى بەشبالىق (بۈگۈنكى جىمىسار تەۋەلىكى) قا كەلدى. كېيىن ئۇلار تەڭرىتاغدىن

¹ بۇ ماقالە گېڭ شىمىن ئەپەندىنىڭ مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى تەرىپىدىن 2003 - يىلى 12 - ئايدىكى 1 - نەشرى، 2006 - يىلى 4 - ئاي 2 - قېتىم بېسىلغان «ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى ئەسەرلىرى تەتقىقاتى» (维吾尔古代文献研究) ناملىق ماقالىلەر توپلىمىدىن تەرجىمە قىلىندى.

بۇ ماقالە ئەسلىدە جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر نەشرىياتى 1990 - يىلى نەشر قىلغان «جۇڭگو مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى يېزىقىنىڭ رەسىملىك تونۇشتۇرۇشى» (中国民族古文字图录) ناملىق كىتابنىڭ 63 - 85 - بەتكىچە بېرىلگەن. ماقالىگە 20 نەچچە پارچە ھەرخىل يېزىقلارنىڭ رەسىملىرى قوشۇمچە قىلىنغان ئىدى.

ئۆتۈپ تۇرپان ۋادىسىنى ئىگەللىدى ۋە تەسىر دائىرىسىنى قارا شەھەر، كۇچارلارغىچە كېڭەيتىپ مەشھۇر قۇچۇ ئۇيغۇر خانلىقىنى قۇردى. ئۇيغۇرلار ئەسلىدىكى مەدەنىيەت ئاھالىلەر (قەدىمكى كۆسەن - قارا شەھەر - قۇچۇلۇقلار، قەدىمكى خوتەنلىكلەر، خەنزۇلار، سوغدىلار) نىڭ تەسىرى ئاستىدا كۆچمەن چارۋىچىلىقتىن تەدرىجىي ئولتۇراقلاشقان دېھقانچىلىق تۇرمۇشىغا ئۆتۈپ، شەھەرنى ۋە سودا - سىتېقنى راۋاجلاندۇردى. مەدەنىيەتتە زور ئىلگىرىلەشلەر بارلىققا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن قۇملۇقنىڭ شىمالىدىكى ۋاقىتتا ئېتىقاد قىلغان مانىي دىنىدىن بۇددا دىنىغا كۆچتى.

قۇچۇ ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدە (850 ~ 1250 - يىللىرىغىچە) قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى تەدرىجىي ھالدا غوبىي چۆلىنىڭ شىمالىدىكى ۋاقىتتا ئىشلىتىلگەن قەدىمكى تۈرك يېزىقى (ياكى ئورخۇن يېزىقى) نىڭ ئورنىنى ئالدى. بۇ يېزىق بىلەن نۇرغۇن ئەسەرلەر يارىتىلدى، خاتىرىلەندى، ۋە كۆپلەپ بۇددا ئەسەرلىرى تەرجىمە قىلىندى. ئاخىرىدا قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى ئەينى دەۋردە شىنجاڭ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئومۇميۈزلۈك قوللىنىلغان يېزىقلارنىڭ بىرىگە ئايلاندى.

مىلادىي 10 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ئىسلام دىنى ئالدى بىلەن قەشقەر رايونىغا تارقالدى، 14 - ، 15 - ئەسىرلەرگە كەلگەندە تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدىكى رايونلارنىڭ ھەممىسىگە ئومۇملاشتى. ئىسلام دىنىنىڭ تەسىرى بىلەن قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى ئاستا - ئاستا ئىشلىتىلىشتىن قالدى ۋە ئۇنىڭ ئورنىنى ئەرەب ھەرپلىرى ئاساسىدىكى يېزىقى ئىگىلىدى.

19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارخېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش ۋە دۇنخۇاڭ (دەشت ئاتا) دىكى مىڭ ئۆيلەردىكى نوم ئويۇقلىرىدىن نۇرغۇن قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى يازمىلار تېپىلدى. بۇ يازمىلارنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق ئىلىم دۇنياسى ئۇيغۇرلار غەربكە كۆچكەندىن كېيىن تۇرپاننى مەركەز قىلىپ قۇرغان قۇچۇ ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ئەھۋاللىرىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ چۈشەندى.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى سوغدىلار ئىشلەتكەن ئىلماپ يازىدىغان سوغدى يېزىقى ئاساسىدىكى ئارامى يېزىقىدىن كەلگەن بولۇپ، تۈركىيلەر ۋە قەدىمكى ئۇيغۇرلار سوغدىلار بىلەن بولغان ئالاقىدە بۇ يېزىقنى قوللانغان. قەدىمكى ئۇيغۇرلار بۇ يېزىقنى ئومۇميۈزلۈك قوللانغانلىقتىن بۇ يېزىق «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى» دەپ ئاتالغان.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى كېيىنكى مەزگىللەردە ئەتراپتىكى باشقا مىللەتلەرگىمۇ زور تەسىر كۆرسەتكەن بولۇپ، 13 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا مۇڭغۇللارمۇ بۇ يېزىقنى ئىشلەتتى ۋە مۇۋاپىق ئۆزگەرتىشلەرنى كىرگۈزۈپ ھازىرقى زامان مۇڭغۇل يېزىقىنى ئىجاد قىلدى. 16 - ئەسىردە مانجۇلار بۇ يېزىقنى مۇڭغۇللاردىن قۇبۇل قىلىپ، مانجۇ يېزىقىنى ئىجاد قىلدى.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى 13 ~ 15 - ئەسىرلەرگىچە ئالتۇن ئوردادا خانلىقى (ياكى قىپچاق خانلىقى)، تۆمۈريىلەر خانلىقى ۋە چاغاتاي خانلىقىدا قوللىنىلدى. مەسىلەن، ھازىر ساقلىنىۋاتقان ئالتۇن خانلىقى دەۋرىدىكى «توقاتمىش يارلىقى (1393)² ۋە قۇتلۇق تۆمۈر يارلىقى» (1398) قاتارلىق يازمىلار دەل قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان. تارىخىي خاتىرىلەردە تۆمۈرنىڭ «بارلىق ھەربىي پائالىيەتلەرنى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن خاتىرىلەش توغرىسىدا باخشىغا بۇيرۇق بەرگەنلىكى» يېزىلغان. تۆمۈريىلەر دەۋرىدە تۈركىي تىلىدىكى ئىسلامىي ئەسەرلەر قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن قايتا كۆچۈرۈلگەن ئىدى³. ئەينى ۋاقىتتا ھىرات (بۈگۈنكى ئافغانىستاننىڭ غەربىي شىمالىدا) قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى كىتابلارنى تارقىتىدىغان مەركەزلەرنىڭ بىرى بولۇپ، «قۇتادغۇ بىلىگ» نىڭ ۋىنا نۇسخىسى (1439) مۇ مۇشۇ دەۋرگە تەۋە. يەنە شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى كىچىك ئاسىيادىكى ئوسمانلىي ئىمپېراتۇرلىقىغىمۇ ناتونۇش ئەمەس ئىدى.

تۇرپان رايونىدىن قېزىۋېلىنغان كۆپ مىقداردىكى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى يادىكارلىقلار (ھۆججەتلەر)، كىتابلار ۋە مىڭ سۇلالىسى دەۋرى (1368 - 1644) دىكى «قوچۇ مەھكىمىسى سۆزلۈكى»، «قوچۇ مەھكىمىسى مەكتۇپلىرى» قاتارلىقلار شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى تۇرپان، قومۇل ۋادىلىرىدا تاكى 14 - ، 15 - ئەسىرلەرگىچە قوللىنىلغان. 2 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا گەنسۇنىڭ جىيۇچۈن ئەتراپىدىن تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «ئالتۇن يارۇق» 17 - ئەسىردە (كاڭشىنىڭ 26 - يىلى) كۆچۈرۈلگەن.

² تىرناق ئىچىدىكى سان يىل سانىنى بىلدۈرىدۇ. كېيىنكىلىرىمۇ ئوخشاش.

³ كېيىن تىلغا ئېلىنىدىغان «سراجۇل قۇلۇب» (1432)، «بەختىيارنامە» (1435)، «مىراجنامە» (1436) قاتارلىقلار.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى بىر خىل ئېلىپبەلىك يېزىق بولۇپ، 18 دىن 22 گىچە ھەرپ بار⁴ (دەۋرلەرنىڭ ئوخشىماسلىقىغا قاراپ ھەرپلەرنىڭ سانىمۇ مۇقىم بولمىغان). قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ سوغدى يېزىقىدىن پەرقلىنىدىغان بىر قانچە مۇھىم تەرەپلىرى:

1. سوغدى يېزىقىدىكى 4 مەنىلىك بەلگىنى ئىشلەتكەن. (ئۇلار: daleth, teth, ain, koph) «ر» ھەرىپىنىڭ ئۈستىگە بىر ئىلمەك تارتسا «ل» نى ئىپادىلەيدۇ.
2. (aleph a. (waw) (o, u) ھەرپلىرىنىڭ كەينىگە yod (y) نى قويسا ئايرىم - ئايرىم i/ī ۋە ü/ö سوزۇق تاۋۇشلىرىنى ئىپادىلەيدۇ.
3. «ن» بىلەن «گ» نى قوشۇپ يازسا (n+g) «ڭ» (η) تاۋۇشىنى ئىپادىلەيدۇ. «غ» (γ) نىڭ سول تەرىپىگە ئىككى ئاسما چېكىت قويسا «ق» (q) تاۋۇشىنى ئىپادىلەيدۇ.
4. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا بىر ياكى ئىككى چېكىتنى تىنىش بەلگىسى ئورنىدا ئىشلەتكەن. بەزىدە تۆت چېكىت (:): بىلەن ئايراس ئايرىغان.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى دەسلەپكى مەزگىللەردە توغرا قۇر بويىچە ئوڭدىن سولغا يېزىلغان، كېيىنكى دەۋردە تىك قۇر بويىچە سولدىن ئوڭغا يېزىلغان.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ خەت نۇسخىلىرىدىن ئاساسەن تۈز خەت نۇسخىسى (经体)، كەيشۇ خەت نۇسخىسى (楷书体)، ئىلماپ يازىدىغان (草体) ۋە يازغاچ ئويما خەت نۇسخىسى قاتارلىقلار بار.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئەسەرلەرنىڭ تۆت خىل شەكلى بار: 1. قۇلۇلە قېپسىمان (贝叶式) سول تەرىپىدە يىپ ئۆتكۈزۈلگەن كىچىك تۆشۈكى بار، شەكلى يۇملاق). 2. يۈگەكسىمان (卷子式). 3. قاتلاقسىمان (折子式). 4. كىتاب شەكلىدە (册子式).

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى نوملارنىڭ كۆپىنچىسى ماھايان (بۈيۈك قاڭقىل) مەزھىپىگە تەۋە، يەنە بىر قىسىم ھىنايانا (كىچىك قاڭقىل) مەزھىپىگە تەۋە نوملارمۇ بار (مەسىلەن، «ئاگاماس سۈتىسى» [阿含部诸经]). يەنە بىر قىسىم خۇييە (تانتىرا) مەزھىپىگە تەۋە ئەسەرلەرمۇ بار (كۆپىنچىسى تىبەت تىلىدىن تەرجىمە قىلىنغان).

قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە بوددا نوملىرى (مەسىلەن، «مايتىرى سىمىت» لوندۇن نۇسخىسىدىكى «سەككىز يۈكەمەك» قاتارلىقلار) ۋە مانى دىنى ئەسەرلىرى ئوخشاشلا n دېئالېكتىغا تەۋە بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قالغان بولسا، يەنە نۇرغۇن ئەسەرلەر y دېئالېكتىغا تەۋە ئىدى.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى بوددا نوملىرىنىڭ ئىچىدە جاناكا (本生) ۋە ئاۋادانا (譬喻故事) ھەققىدىكى ھېكايىلەرنىڭ ئەدەبىيلىكى كۈچلۈك. «مايتىرى سىمىت» نى دارمىنىڭ ئىپتىدائىي شەكلى دېيىشكە بولىدۇ. مانى دىنىغا مۇناسىۋەتلىك ئەسەرلەرنىڭ داڭلىقلىرىدىن «خۇاست نەھۇفت» ۋە باشقا كۆپ خىل مەدەنىيە قوشاقلىرى بار.

نېستورىئان دىنىغا تەۋە قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئەسەرلەردىن «ئۇئانگىل» (ياكى ئىنجىل 福音书) ۋە «مۇقەددەس جۇرجىنىڭ ھالاكەت خاتىرىلىرى» (圣乔治殉难记) قاتارلىقلار بار. ئىسلام دىنىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىگە تەئەللۇقلىرىدىن «مىراجنامە»، «سىراجۇل قۇلۇب» ۋە «بەختىيارنامە» قاتارلىقلار بار.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن يېزىلغان ئەدەبىي ئەسەرلەردىن «قۇتادغۇ بىلىگ» (ۋىنا نۇسخىسى)، «ئەتەبەتۈل ھەقايىق»، «ئوغۇزنامە»، «ئېزوف مەسەللىرى» نىڭ پارچىسى، «قەدىمكى تۇرپان خەلق قوشاقلىرى» ۋە يەنە خارزەمىي، لۇتقى قاتارلىقلارنىڭ غەزەللىرى بار. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان تىبابەتچىلىككە ئائىت ئەسەرلەردىن «سىدخاسارا» قاتارلىقلار بار.

⁴ ماقالىدە بۇ يەر «8 دىن 22 گىچە ھەرپ بار» دەپ يېزىلغان. ئەمما، ئاپتور ۋە تەتقىقاتچىلارنىڭ باشقا ماقالە ۋە كىتابلىرىدا قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ ھەرپ سانىنى بىر دەك 18 دىن 22 گىچە ياكى 19 دىن 23 گىچە دەپ قارايدۇ. مەسىلەن، مەزكۇر ماقالىلەر توپلىمىنىڭ 32 - بەت 1 - قۇردا «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى 19 دىن 23 گىچە ھەرپتىن تەشكىل تاپقان» دەپ يازىدۇ. ھەم قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنى ئەڭ ئاز بولغاندا 8 ھەرپتىن تەشكىل تاپىدۇ دېسە، بۇ گەپ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. شۇڭا بۇ يەردە بىز باسما خاتالىقى كۆرۈلگەن دەپ قاراپ، 8 نى 18 كە ئۆزگەرتتۇق. (تەرجىمە قىلغۇچىدىن)

⁵ مەزكۇر ماقالىلەر توپلىمىدىكى «ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى يېزىقلىرى، يازما يادىكارلىقلىرى ۋە دېئالېكتلىرى» دېگەن ماقالىگە قاراڭ.

ھازىرغىچە ساقلىنىپ قالغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى مەڭگۈ تاشلاردىن ئۆلەنكوم ئابىدىسى ، «قوچۇلۇق تودۇم سالنىڭ ئىبادەتخانا سالدۇرۇشى ھەققىدىكى خاتىرە تاش» ، «ئىدىقۇد قوچۇ خاننىڭ ھاياتىدىكى تۆھپە خاتىرە تېشى» «جىيۇچۈمەن مانجۇ شىرى بۇتخانىسى خاتىرە تېشى» ، «بۈيۈك يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدىكى سۈڭجۈ دارۇغاچلىرىنىڭ نەسەب ئابىدىسى» ۋە «جۈيۈڭ گۈەن ئابىدىسى» قاتارلىقلار بار .

ئۇنىڭدىن باشقا فېزىۋېلىنغان 200 پارچە ئەتراپىدىكى ئىجتىمائىي - ئىقتىسادىي ۋەسىقىلەرنىڭ قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ سىياسىي ، ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئەھۋالىنى تەتقىق قىلىشتا ئەھمىيىتى ناھايىتى زور .

19 - ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا گېرمانىيەلىك ئالىم كاپپورت (Klaproth) مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە تۈزۈلگەن « ئىدىقۇت مەكتۇپلىرى » ناملىق ئەسەرنىڭ كۆچۈرۈلمە نۇسخىسىغا ئاساسەن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنى تەتقىق قىلدى . كېيىن ۋېنگرىيەلىك ئالىمۋامبېر (Vambery) ، فىرانسىيەلىك ئالىم كورتىل (Pavet de Kourteil) ، روسىيەلىك ئالىم رادىلوف (Radloff) قاتارلىقلار ياۋرۇپاغا تارقالغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «قۇتادغۇ بىلگ» نى تەتقىق قىلىپ ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى .

20 - ئەسىرنىڭ دەسپىلدە تۇرپان رايونىدىن قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى يادىكارلىقلارنىڭ كۆپلەپ قېزىۋېلىنىشى بىلەن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى يېڭى بىر دەۋرگە قەدەم قويدى . گېرمانىيەلىك موللېر (Mueller) ، لىكوك (Le Coq) ، باڭ (Bang) ۋە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىسى گابايىن (von Gabain) ، روسىيەلىك رادىلوف ، مالوف (Malov) ، فىرانسىيەلىك پېللىئوت (Pelliot) ، تۈركىيەلىك رېمەتى (كېيىن ئىسمىنى «ئارت» قا ئۆزگەرتكەن) ياپونىيەلىك ھانەدا (羽田亨 Haneda Tooru) قاتارلىقلارمۇ قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا ئائىت نۇرغۇن ئىلمىي ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى .

20 - ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرىدىن باشلاپ گېرمانىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسى «يېزىلدىكى تۇرپان يادىكارلىقلىرى توپلىمى» (Berliner Turfantext) دېگەن ماۋزۇ بىلەن سەككىز چوڭ توپلام چىقاردى . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان گېرمانىيەلىك پېتېر سىمى (Zieme) ، غەربىي گېرمانىيەلىك روربۇن (Roehrborn) ، لاۋت (Laut) قاتارلىقلارمۇ قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتىغا مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشتى .

فىرانسىيەدە 50 - يىللاردىن باشلاپ «پېللىئوت ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى» (Mission Paul Pelliot) دېگەن ئومۇمىي ماۋزۇ ئاستىدا پېللىئوت 20 - ئەسىرنىڭ بېشىدا شىنجاڭ ۋە دۇنخۇاڭ (دەش ئانا)دىن ئارخىلوگىيەلىك تەكشۈرۈشتە ئېرىشكەن مەدەنىي يادىكارلىقلارنى كەينى - كەينىدىن ئېلان قىلىپ تۇردى . ھامىلتون (Hamilton) «ئىككى تىگىننىڭ ھېكايىسى» ۋە «9 ~ 11 - ئەسىردىكى دۇنخۇاڭدىكى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى يادىكارلىقلار تەتقىقاتى» دېگەن ئىككى ماقالىسىنى ئېلان قىلدى .

ئۇرۇشتىن كېيىن ياپونىيەمۇ قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتىدا زور نەتىجىلەرگە ئېرىشتى . ئۇلار مەخسۇس غەربىي يۇرت (西域) تەتقىقات جەمئىيىتى قۇرۇپ ، ئىلگىرى ياپونىيەنىڭ داگۇ (Otani) شىنجاڭ ئارخېئولوگىيە ئەترىتى ئېرىشكەن ئاسارە - ئەتىقىلەر تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللاندى . بۇنىڭدىن قەدىمكى ئۇيغۇر يادىكارلىقلىرى ھەققىدىكى تەتقىقات مەزكۇر جەمئىيەت نەشر قىلدۇرغان «غەربىي يۇرت مەدەنىيەت تەتقىقاتى» ناملىق ئەسەرنىڭ 4 - تومىغا كىرگۈزۈلدى . ياپونىيەلىك مورى ماسو (Mori Masao ، 护雅夫) ، ئودا جۇتەن (Oda, Juten 小田寿典) ، كۇدارا كوگى ، شوگەي تو ، مورى ياسو (Moriyasu, Takao 森安教夫) ، ئۇمەمۇرا (Umemura, Hiroshi 梅村坦) ، ياما دانو قاتارلىقلارمۇ قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتىغا زور ھەسسە قوشتى .

تۈركىيەمۇ ئۇرۇشتىن كېيىن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتىغا چوڭ تۆھپە قوشتى . مەسلەن ، ئارت (Art) ، چاغاتاي (Çağtay) تەزجان (Tezcan) ، باراتچۇ (Baratçı) ، ئۆلمەز (Ölmez) قاتارلىقلار .

ئامېرىكىلىق شىناس تەكىن (Tekin) 1969 - يىلى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «ئابدارما قوشاۋاردى شاستىرنىڭ ئەنخۇي شەرھىسى»⁶ ئىلان قىلدى . 1980 - يىلى گېرمانىيە نۇسخىسىدىكى «مايتىرى سىمىت» نى تەتقىق قىلدى ۋە شۇ يىلى يەنە « يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدىكى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى بۇددا يادىكارلىقلىرى » دېگەن كىتابنى نەشر قىلدۇردى .

يېقىنقى يىللاردىن بېرى سوۋىت ئىتىپاقلىق توگوشۋا (Togushewa) قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا ئائىت بىر قانچە ماقالە ئېلان قىلدى .

مەملىكىتىمىزدىن پىروفېسسور فېڭ جىياشىڭ (冯家昇) دۆلەت قۇرۇلغاندىن كېيىن «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى < شۈەنزاڭنىڭ تەرجىمىھالى > نى تەتقىق قىلىشتىن دوكلات» ، «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى شەنفۇ

蔬实义慧安论舍俱》⁶ بۇ شاستىرنى بەزى كىتابلاردا « ئابدارما قوشاۋاردى شاستىرغا ئەنخۇيىنىڭ بەرگەن شەرھىسى » دەپ تەرجىمە قىلغان .

(بىنتۇڭ) نىڭ سېتىلىشى توغرىسىدىكى ھۆججەت» قاتارلىق ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى. كەمسەنە گېڭ شىمىنىمۇ يېقىنقى يىللاردىن بېرى قەدىمكى ئۇيغۇر يېقىدا يېزىلغان «مانى دىنى ئىبادەتخانىلىرى خەت - چەكلىرى» ھەققىدە دەسلەپكى ئىزاھات»، «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى «شۈەنزاڭنىڭ تەرجىمىھالى» نىڭ 7 - بۆلىمى ھەققىدە تەتقىقات»، «قوچۇ خانىنىڭ تۆھپىلىرى خاتىرە تېشى» ھەققىدە تەتقىقات»، «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى بۇددا نوملىرىنىڭ پارچىلىرى ھەققىدە تەتقىقات» قاتارلىق ماقالىلەرنى ئېلان قىلدىم. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە قېيۇم خوجا، ئىسراپىل يۈسۈپ، قاھار بارات، نىيۇ رۇجى (牛汝极)، جاڭ تېشىەن (张铁山)، ياڭ فۇشۈ (杨富学) ئابدۇرىشىت ياقۇپ قاتارلىقلار قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتىغا مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشماقتا. قوشۇمچە: قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا، ئالتۇن ئوردا خانلىقى ۋە كىچىك ئاسىيادا قوللىنىش ئەھۋالى توغرىسىدا مەن ۋىنگىرىيەلىك ئالىم ۋاسارى (Vasary) نىڭ ماقالىسىنى «تىل ۋە تەرجىمە» ژۇرنىلىدا تونۇشتۇردۇم.

مۇھەررىر: ئابدۇرىشىم مەتتۇردى (2009)، كوررىكتور: مەمەتجان ئابدۇقادىر (2011)

گۈلۈم

مەمەتجان ئەمەت (2009)

گۈلۈم سېنى يۈرمەن ئاي دەپ،
كېچە يالغۇز باقمەن ساڭا.
سېغىنىشتىن كۈتمەن يىغلاپ،
شۇم بۇلۇتلار ئالسا دالدغا.
بەلكى يىغلاپ ئۆتمەن يەنە،
ئون بەش تۈندە يۈزۈڭنى ئىزلەپ.
گاھى شادلىق گاھى ھەسرەتتە،
ئۆتەر كۈنلەر كۆڭۈلنى بەزلەپ.
تۇن يۈتمسۇن سۆيگۈمىزنى دەپ،
يۈرۈكۈمنى يېقىپ قويمەن.
ياشلىرىمنى توسۇپ، ئېسەدەپ،
ئوتى ئۆچۈپ قالمسۇن دەيمەن.
ئىزدەپ، كۈتۈپ ئايدەك يۈزۈڭنى،
كۆكتە ئاي ۋە يەردە مەن يالغۇز.
ئىمكان بولسا كۆرسەم كۆزۈڭنى،

بىللە ئايان بولغاندەك يۈلتۈز.
كېچىلەرنىڭ خىلۋەت قوينىدا.
كۆپ يوقاتتى ئېسىنىيۈرەك،
تاپالمىدىم ياخشى بىر دورا،
ئالبومدىكى سۈرەتتىن بۆلەك.
گۈلۈم شادلىق بېرىمەن دەيسەن،
بال قىلسەن سۆزۈڭنى ھەردەم.
نېچۈن يەنە يىغلاپ قالسىن؟
ئېيتماي تۇرۇپ مەيلىڭنى بىردەم.
«دىل شامغا تۇتاشتۇردۇڭ ئوت،
ياندى يۈرەك!» دېگەنتىڭ بىرچاغ.
نە قىلايمەن ئۆزۈم ياققان ئوت،
قىلسا جاننى پەرۋانە سىياق.
مۇھەررىر: تۈركىزات ئابدۇبەسىر (2009)
كوررىكتور: زىبىرىنىسا سەلەي (2011)

ئۆلۈم

(نەسر)

سەئىدىنىسا يۈسۈپ (2009)

چەكمەكچى بولدۇم. مۇزلاپ قېتىپ كەتكەن
 قوللىرىم بىلەن كۆز ياشلىرىمنى زەرد بىلەن
 سۈرتتىم. پۇتلىرىم پۈتۈنلەي ئۇيۇشۇپ قېتىپ
 قالغان ئىدى. تەسلىكتە ئالدىمغا بىر قەدەم ئالدىم،
 ئالدىمىمۇ يېقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدىم.
 كۆزلىرىڭگە يەنە بىر قېتىم ئۆتۈنۈش نەزىرىدە
 قارىدىم. ئاھ سېنىڭ ئاشۇ رەھىمسىز كۆزلىرىڭ،
 جان ئالغۇچى ياۋۇز كۆزلۈرۈك...

خەير ئازاپ، خەير ئارمان! مەن ئەمدى
 كېتىمەن، ھېچكىم، مەڭگۈ تاپالمايدىغان يەرگە
 كېتىمەن. سەن مېنى ئۆلۈمگە بۇيرىغان ئىدىڭغۇ؟!
 مانا ئەمدى مەن ئۆلۈمگە خۇشاللىق بىلەن قۇچاق
 ئاچىمەن.

مانا، مەن كېتىۋاتىمەن، ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا ئۆز
 ئايىغىم بىلەن كېتىۋاتىمەن. مەن ئىشىنىمەنكى ئۇ
 مېنى چوقۇم قارشى ئالىدۇ، ھېچ بولمىغاندا مېنى
 سەندەك رەھىمسىزلەرچە زۇلمەت قوينىغا تاشلاپ
 قويمايدۇ. مەن ئىشىنىمەن، ئۆلۈم خۇددى ھەممىنى
 يالماپ كەتكۈچى بوران چاپقۇندەك مېنى بۇ
 قاراڭغۇلۇقتىن خالاس قىلىدۇ. بارلىقىمنى بەربات
 قىلىدۇ. دۇنيارىمدىن مەھرۇم قىلىدۇ. ھالاكەت
 ئىچىدە، روھنىڭ بارلىق يالڭاچلىرى ئىچىدە مەن
 يۈرۈكۈمنى تۇنجۇقتۇرۇپ بۇ دۇنيادىن ۋىدالىشىمەن.

ئاتلان، يۈرىكىم ئاتلان! سېنى چەپلىگەن ئاشۇ
 گۇناھكار كىشىلەرنى، رەھىمسىز دۇنيانى، بارچىنى
 تاشلاپ ئۆلۈمگە ئاتلان!

كۆرۈناتامسەن يۈرۈكۈم؟ ئەنە ئاۋۇ قىرغاققا
 ئەزرائىل ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك شەمشىرىنى ۋاللىدىتىپ
 سېنى ساقلاپ تۇرىدۇ. بىر ئازدىن كېيىن سەن
 ئۇنىڭ بىلەن كۆرىشىسەن، ئۇنىڭ بىلەن
 قۇچاقلىشىسەن!!!

مۇھەررىر: رۇقىيە تۇرسۇن ئايۇت (2010)

كوررېكتور: ئابلىكىم مەمەت (2011)

سەن مېنى ئۆلۈمگە بۇيرىغان شۇ دەقىقىدە
 يۈرىكىم ئازاپتىن يېرىلىپ كەتكىلى تاس-تاس
 قالدى. چىرايىڭغا ئۆتۈنۈش نەزىرىدە باقتىم، لېكىن
 سەندىن كۆڭلۈمگە يارىشا ئۇچقۇنچىلىكىمۇ ئىچ
 ئاغرىتىش، ھېسداشلىق دېگەنلەرنى كۆرمىدىم.
 سەن خۇددى ئەزرائىلدەك، ھازىرا جېنىمنى ئېلىشقا
 تەمشىلىۋاتقان جاللاتەك كۆزلىرىمگە نەشىتەردەك
 قانلىق تۇراتتىڭ. مەن تەن بەردىم. مۇشۇ تاپتا
 ئاجىز تېنىم ئاچچىق ۋە غەزەپتىن لاغلىداپ
 تىترەيتتى. سەندىن كۆرگەن بارلىق خورلۇقلىرىم،
 ئاڭلىغان تىل - ئاھانەتلىرىم خۇددى ۋولقاندەك
 يۈرىكىمنىڭ قات-قېتىدىن يامراپ چىقتى. گەرچە
 مەن ئۆزۈمنى قانچە تۇتۇپلىشقا تىرىشقان بولساممۇ
 كۆز ياشلىرىم ھېچ ماڭا بويسۇنماي دېمەيتتى.....

بىلمەسەن ئەي قۇياشم، مەن ھەر قاچان
 سېنىڭ ئالدىڭدا مۇشۇنداق ئاجىز ۋە قەدىرسىز
 ئىدىم. كۆز ياشلىرىم ھەر زامان ئازابلىرىمنىڭ
 شاھىدى بولۇپ ماڭا ھەمراھ ئىدى. ئەمما سەن
 ئەزەلدىن بۇنىڭغا دىققەت قىلمايتتىڭ، يۈرىكىمنىڭ
 قات - قېتىغا يۇشۇرۇنغان ئۈمىدسىزلىك بىلەن
 يۇغۇرۇلغان نىدالىرىمنى ئاڭلىمايتتىڭ. مۇشۇ
 پەيتتىڭ ئۆزىدە مېنىڭ مۇھەببەتكە تەشنا بۇ
 يۈرىكىم يەنە بىر قېتىم رەھىمسىزلەرچە چەيلەندى.
 مەن ئاستا - ئاستا كۆزلىرىمنى يۇمدۇم...

ئاھ ئۆلۈم! ئەجىبا ئۆلۈم راستىنلا مېنى
 چاقىرىۋاتقانمىدۇ؟

قۇياشم، شۇ تاپتا سېنىڭ ئاشۇ يۈرەك تارىنى
 لەرزىگە سالغۇچى ئاۋازىڭ بىلەن ئىسمىمنى يەنە بىر
 قېتىم، يەنە بىر قېتىم چاقىرىشىڭنى نەقەدەر ئۈمىد
 قىلار ئىدىم ھە! ئەپسۇس... مەن سېنىڭ نەزىرىڭدە
 ئاللىقاچان ئەڭ قەدىرسىز، تاشلاندىق بۇيۇمغا
 ئايلىنىپ قالغان ئىدىم. مەن يەنە تۇرۇپرىشكە
 بەرداشلىق بېرەلمىدىم. مەن ھەممىدىن كىچىك ئۆلۈم
 دەۋرۈزىسىنىڭ ئىشىكىنى ئۆز ئايىغىم بىلەن بېرىپ

يۈسۈپجان مۇھەممەت (2009)

(ھېكايە)

يازنىڭ يېشىللىققا پۈركەنگەن گۈزەل بىر كۈنى. سۈزۈك ئېقىندەك ئۇزۇنغا سوزۇلغان ماي يولىنى بويلاپ، تولىمۇ ئاستا كېتىۋاتىمەن. ئۇزۇلمەستىن ئۇياق - بۇياققا ئۆتۈپ تۇرىدىغان ماشىنلار كۆزۈمگە قېيىقلاردەك كۆرۈنمەكتە ئىدى. تاغنىڭ سەلەكەن شامىلى مەڭزىلىرىمنى سۆيۈمەكتە. چاچلىرىم لەرزىن پەرۋاز قىلىپ، كىيىملىرىم لەپىلدەپ جەۋلان قىلماقتا.

كۆكۈچ ماي يولىدىكى «قېيىقلار» ئاستا - ئاستا توختاشقا باشلىدى. ئەمما ئەتراپتا بىرەر قىزىل چىراغنىمۇ ئۇچرىتالمىدىم. «بىرەر ۋەقە بولدىمۇ نېمە؟» دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە. كۈچلۈك بىر قىزىقىشنىڭ تۈرتكىسىدە قەدىمىنى تېزلىتىپ، ئالدى تەرەپتە نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەكچى بولدۇم.

بىرمېيىپ ئايال يولىدىن ئۆتۈۋاتتى. ئۇ بىر قولىدا بەرگە تايىنىپ، ئۆردەكچىلەپ ئاستا - ئاستا ئالغا ئىلگىرلەيتتى. قولىغا يۈگىۋالغان قېلىن داكا توپا - چاڭنىڭ تەسىرىدىن كىرلىشىپ تونۇغىسىز بولۇپ كەتكەنىدى. بىر قولى بىلەن ئالدىدىكى داسنى ئىتتىرەتتى. داستا نېمە بارلىقىنى ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى. قاپقارا يالتىراق خالتا داسنىكى غەنىمەتلەرنى باغرىغا يوشۇرۇپ ئۆلگۈرگەنىدى. ئارقىسىدىن كىيىملىرى كىرلەشكەن، پۇتلىرى چۈككەن ئىنچىكە ئەمدىلا تۆت ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان بىر بالا ئىككى لىتىرلىق سۇ قۇتىسىنى كۆتۈرۈپ، ھازىرا يېقىلىپ چۈشىدىغاندەك لەپەڭشىپ، يىغلامسىرىغان ھالدا ئەگشىپ كېلىۋاتاتتى. دېڭىز سۈيىدەك كۆرۈنىدىغان كۆكۈچ يولدا مېيىپ ئايال ئاستا ئۇزۇپ كېتىۋاتقان ئۆردەككە، بالا ئانىسىدىن قالماي ئەگشىپ كېلىۋاتقان ئۆردەك چۈجىسىگە ئوخشاپ قالغانىدى. مۇشۇدەمدە ئايالنىڭ ھەم ئاۋۇ ئوماق «ئۆردەك چۈجىسى» نىڭ ساق - سالامەت يولىدىن ئۆتۈۋېلىشىنى ئۈمىد قىلماقتا ئىدىم. ئۇلار يولىنىڭ ئۇ قېتىدىن بۇ قېتىغا ئۆتۈپ بولالمىغانسىرى يول ماڭا كېڭىيىپ كېتىۋاتقاندا تۇيۇلماقتا ئىدى. قەدىمىنى ئاستىلاتتىم.

بەش مېتىر، تۆت مېتىر... مانا ئاز قالدى. ئۇلار ئاخىرى يولىنىڭ بۇ قېتىغا ساق - سالامەت ئۆتتى. بازار كۈنى بولغاچقا ماشىنلار كۆپ ئىدى. ئەمدى ئەندىشىلىرىمۇ غايىپ بولدى.

سەللا تېز ماڭسام ئانا - بالا ئىككىيلەننىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قالاتتىم. نېمىشىقىدۇر يەنە بىر قىزىقىشنىڭ تۈرتكىسىدە قەدىمىنى تېخىمۇ ئاستىلىتىپ ئۇلارغا ئەگشىپ ماڭماقچى بولدۇم...

ئادەملەر بارغانسىرى كۆپىيىپ بارماقتا ئىدى. ماشىنلارنىڭ سىگناللىرى تولغىقى تۇتقان ئايالداك ئاچچىق چىرقىراتتى.

ئايال يېڭى بىلەن پىشانىسىدە تەپچىرەۋاتقان مۇنچاقەن تەر تامچىلىرىنى سۈرتىمەكتە. بالا ھازىرا يېقىلىپ چۈشىدىغاندەك ئايىسىنىڭ ئارقىسىدىن ئېغىر - ئېغىر چامداپ كېلىۋاتاتتى. ساقال - بۇرۇنلىرى كىرلىشىپ كۈلرەك تۈسكە كىرىپ قالغان، پىشانىسى پولىشىپ كەتكەن سۆڭەتنىڭ قوۋزىقىدەك يول - يول قورۇقلار بىلەن تولغان، مەڭزى ئوكسىدلىنىپ قالغان ئالما ئېتىدەك دات رەڭدە پارقىراپ تۇرغان، يۇمۇلۇپ تۇرىدىغان كۆزلىرى نۇرنى يوقاتقان بىر بوۋاي يول ياقىسىدا تىلەمچىلىك قىلىۋاتاتتى. بوۋاي بىردىن بالىنى چاقىرىپ قالدى.

— بالام، توختىغىنا. بەك ئۇسساپ كەتتىم. سۈيۈڭدىن بىر ئوتلىۋالاي.

— ئايا، ما دادام شۇ دەيدۇ، بىيەيۇ، دېدى بالا ئايىسىغا قاراپ، ئايال بالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمىدىمۇ قانداق كېتىۋەردى.

— ئاي، بالا كۈچەپ ۋاقرىدى. ئايال پىشانىسىدىكى تەرنى سۈرتكەچ كەينىگە ئۈرۈلدى، ماۋۇ دادام شۈيڭدىن ئازىق ئىچۋالاي دەيدۇ.

- بەر، ئىچۋالسۇن.

بالا قۇتۇنى بوۋايغا ئۇزاتتى. ئارلىقىمىز خېلىلا يېقىن ئىدى. ئايالنىڭ چىرايىغا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدىم. شۇنچە قارايمۇ ئۇنىڭ چېھرىدىن نە مەيۈسلۈك، نە زارلىنىش، نە ئۈمىدسىزلىك تۇيغۇلىرىنى تاپالمىدىم. ھەيرانلىق تۇيغۇسىنىڭ قىلىشىغا ئۇچراۋاتاتتىم. ھەرقانچە قىلساممۇ ئۆزۈمنى ئۇنىڭ مېيىپلىقى ئورنىغا قويۇپ تەسەۋۋۇر قىلىشقا ئاجىزلىق قىلاتتىم. بەلكىم ئىشەنمەسلىكىڭىز مۇمكىن. ئۆرە بولۇپ ماڭالمىسا، ھەربىر ئىشنى شۇنچە قىيىنلىق تۇرۇپ قىلىدىغان تۇرسا، ئۆزىنىڭ مېيىپلىقىدىن زارلانماسلىقى، مەيۈسلەنمەسلىكى مۇمكىنمۇ دەرسىز. ئىشقىلىپ كۆزۈمنىڭ مېنى ئالدىمغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

مانا ئايال ئىللىق تەبەسسۇم قىلماقتا. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە نە ئۈمىدسىزلىك ئۇچقۇنلىرى، نە مىسكىنلىك ئالامەتلىرى كۆرۈنمەيدۇ. لەۋلىرى، مەڭزىلىرى، زىناقلىرى ھەتتا كۆزلىرىگىچە ئىللىق كۈلۈمسىرىمەكتە. ياشاش قىيىنلاشقان، ئادەملەر شەخسىيەتچىلەشكەن، مېھرى - ۋاپا سۇسلىشىۋاتقان، ساختا كۈلكىلەر بەدەننى تىكەنلەشتۈرىدىغان، سەمىمىي كۈلكە تۇتياغا ئايلانغان مۇشۇ دەقىقىلەردە بۇنداق تەبىئىي، بۇنداق ئىللىق كۈلۈمسىرىشىنى كۆرۈش شەرىپىگە ئېرىشىشنىڭ ئۆزى كاتتا مۇكاپات ئىدى.

بوۋاي قايتا - قايتا رەھمەت ئېيتقاندىن كېيىن، قولىدىكى پارچە پۇللاردىن بىر كوپىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، بالىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. بالىنىڭ خوشلىقىغا گەپ توغرا كەلمەيتتى.

— بالام، پۇلنى چوڭ داداڭغا قايتۇرۇپ بەر، دېدى ئايال قەتئىيلىك بىلەن.

— بىلىمەن. سىز بىز تىلەمچى ئەمەس، ئۇ تىلەمچىنىڭ پۇلىنى ئالما دېمەكچى. لېكىن قىزىم...

— ياق تاغا، خاتا چۈشىنىپ قالمىسىلا. ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسمەن، دېدى ئايال بوۋاينىڭ گېپىنى بۆلۈپ ۋە ئوڭايسىزلانغاندىن گېپىنى قىلالماي قالدى.

— قاراڭ كىشىلەرگە. ماڭا نېمىشقا بۇنداق سوغۇق نەزەردە قارايدۇ. بۇنداق قىلىشىم ئۆزىڭنىڭ خىيالىڭدىنمۇ؟ بالىلىرىم ۋاپاسىز چىقىپ تاشلىۋەتمىگەن بولسا، تېنىمدە مادارم بولغان بولسا بۇ ئىشنى قىلىپ يۈرەتتىممۇ؟ ئال ئوغلۇم خەجلى. ئايالغا جاپا سالما، دېدى بوۋاي پۇلنى بالىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ.

— چوڭ داداڭغا رەھمەت دە بالام.

بالاچۇچۇك تىللىرى بىلەن بوۋايغا رەھمەت ئېيتىۋاتقاندا بۇرۇنمۇ ئېچىشىپ، كۆزلىرىم پارقىراپ كەتتى.

«يۇق» دېسىلا ئۇچۇپ كەتكۈدەك ئۇرۇق بۇ بالغا قاراۋېتىپ ئۆزۈمنىڭ بالىلىق چاغلىرىمنى ئەسلىپ قالدۇم. ئائىلەمدىكىلەرنىڭ دېيىشىچە مەن ئېسىمنى بىلمەيدىغان چاغلاردا، خۇددى ياغاچچى ئۇستام شىلىم بىلەن يەملىپ قويغاندەك، چوڭ ئايامنىڭ قۇچىقىدىن چۈشمەيدىكەنمىشەن. ئويلاپ قالدۇم. بۇ بالىنىڭمۇ مېنىڭدەك كۆيۈمچان چوڭ ئاپىسى بارمىدۇ؟ خۇددى چوڭ ئايام ماڭا نان چايناپ بەرگەندەك ئۇنىڭغىمۇ نان چايناپ بېرىدىغاندۇ؟ بۇ بالىمۇ مەندەك، چوڭ ئايام ساقلاپ قويغان تاتلىق تۈرۈملەرنى چاشقاندا تىپىرلاپ يۈرۈپ تېپىۋېلىپ، ھەممىنى سۇپۇرۇۋەتكەندەك يوق قىلىۋېتىدىغاندۇ؟ چوڭ ئاپىسى مېنىڭ چوڭ ئايامدەك «مېنىڭ ئاچكۆز چاشقىنىم» دەپ مەڭزىمنى بوشقىنە چىمىداپ ئەركىلەتكەندەك ئەركىلەتمەيدىغاندۇ؟ بالا ۋاقتلىرىمدا ئاجايىپ كەپسىز ۋە بەگباش بىر بالا ئىدىم. قىلما دېگەننى ئاشۇرۇپ قىلمىسام پۇت - قوللىرىم قىچىشاتتى. چوڭ ئايام چۆمۈلنى ئۆلتۈرسەك يامان بولىدۇ دەيتتى. مەن پەرۋا قىلماستىن بىر قاپاق سۇنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇلارنىڭ شاھانەئوردىسىنى سۇغا غەرق قىلىۋېتەتتىم. يىڭناغۇچلارنى تۇتۇۋالاتتىم - دە، ئۇچۇپ كەتمسۇن دەپ قانىتىنى ئۈزۈۋېتەتتىم. تەڭگىۋىلىق يوقالغان يىڭناغۇچلار ھەرقانچە ئۇرۇنۇپمۇ ئۇچالمايتتى. يىڭناغۇچلار ئۇچالمىغاندىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلامدىكىن دەپ ئويلايتتىم...

ئورۇق ئادەملەرنى شوراپ تاشلىۋەتكەن كەمپۈتكە ئوخشىتىش ھازىر خېلى مودىغۇ؟ بەلكىم كىچىك بالىلارنىڭ بەدىنى يېشىغا چۈشۈپ بولمامدۇ دەرسىز. ئەمما بۇ بالا تەڭنۇشلىرىدىن خېلى بەكلا ئۇرۇق ئىدى. بالا قارىماققا تۇغۇلغاندىن بېرى شەھەردىن چىقىپ باقمىغاندەك قىلاتتى. بەلكىم مەندەك چۈملىنىڭ ئوردىسىنى سۇغا باستۇرۇپ باقمىغاندۇ؟ بەلكىم يىڭناغۇچلارنىڭ قانىتىنى ئۈزۈۋېتىپ تاماشىسىنى كۆرۈپ باقمىغاندۇ؟ بەلكىم ئۇنىڭ مەن كىچىكىمدە چۆمۈلۈپ ئوينىغاندەك ئېرىقى، كۆتۈرۈۋېلىپ ئاپىسىنى مەرتىپ ئوينىيدىغان بۇدۇرۇق پاقلىنى، قۇيۇقنى تارتىپ مياڭلىتىپ ئوينىيدىغان ئاسلىنى يوقتۇ؟

قانداقلا چە ئۇلارغا ئەگىشىپ مېڭىۋەرگىنىمنى، خىياللار قاينىمىغا غەرق بولغىنىمنى بىلمەيمەن. بىرىگە ئۈسكەن چاغدا ئاندىن ئېسىمگە كەلگەندەك بولىدۇم. «كەچۈرۈڭ» دەپ قويۇپ يەنە يولۇمغا راۋان بولىدۇم. ئانا

بالىنى ئەگەشتۈرۈپ ئادەملەر ئارىسىدا قىيىقتەك ئاستا كېتىۋاتاتتى. ئۇلار بىر لەڭپۇڭچىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— ئاچا لەڭپۇڭدىن بىر تەخسە سېلىپ بېرەمسىز؟— دېدى ئايال لەڭپۇڭچىغا. لەڭپۇڭچى ئايالغا بىر قاراپ قويۇپ ئىچ ئاغرىتىپ قالدۇمۇ قانداق لىقلاپ سېلىنغان بىر تەخسە لەڭپۇڭنى ئايالنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى ئېڭىشىپ تۇرۇپ.

- قانچە پۇل بولدى؟

— بولدى. بەرمىسىڭىزمۇ بولىدۇ.

— باق، پۇلنى ئالمىسىڭىز لەڭپۇڭنىڭنى بىيەلمەيمەن، دېدى ئايال قەتئىيلىك بىلەن. ئايال بۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ بۇنداق مۇئامىلەلەرگە كۆپ ئۇچرىغاندەك قىلاتتى. چوكنى سالىماستىن بۇرۇن قانچە پۇل بولدى دەپ سوراۋاتاتتى. مېيىپ ئايال ئۇنىمىغانغا ئۇنىماي پايىقىنىڭ قېتىدىن بىر كويلۇق پۇلدىن ئۈچنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ لەڭپۇڭچىغا سۇندى. ئانا بىلەن بالا بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرۇپ لەڭپۇڭنى ئىشتىھا بىلەن يېمەكتە ئىدى. بۇ كۆرۈنۈش شۇنچىلىك يېقىملىق ھەم تەسلىك ئىدىكى، شۇ كەمدە بالا ئەمدىلا تۇخۇمدىن چىققان باچكىغا، ئانا بالىسىنىڭ ئاغزىغا قۇرت سېلىۋاتقان كەپتەرگە ئوخشاپ قالغانىدى. ئاپراتىمنى ئېلىۋالمىغىنىمغا ئۆكۈنمەكتە ئىدىم. مېھىر - مۇھەببەتنىڭ بۇنداق نادىر ئۈلگىسىنى خالىغان چاغدا ئۇچراتقىلى بولمايتتى. بالغا ئەمدى مەسلىكىم كەلمەكتە ئىدى. كىم ئۇنىڭ سۇ ئۇزۇپ ئوينايدىغان ئېرىقى يوق دەيدۇ؟ ئەسلىدە ئانىنىڭ باغرى بالا ئۇچۇن توختىماي ئېقىپ تۇرىدىغان ئېرىق، بالا بولسا ئاشۇ ئېرىقتا خاتىرجەم ھالدا خۇشال ھەم غەمسىز ئۇزۇپ ئويناۋاتقان بېلىجان ئىكەن ئەمەسمۇ!

ئادەم دېڭىزى داۋالغۇپ ئاقماقتا، ئانا - بالا ئېقىنغا ئەڭشىپ ئۇزۇپ بارماقتا ئىدى. ئۇلار ئاستا - ئاستا كۆۋەجەپ ئېقىۋاتقان دېڭىزنىڭ باغرىغا سېلىپ كەتتى...

مۇھەررىر: شاھمەردان مەمەتئېلى (2010)

كوررېكتور: ئىززەتگۈل مەمتىمىن (2011)

كەڭ مەنىدىكى ئىجتىمائىي پسخولوگىيە تىلشۇناسلىقى

ئابدۇكەم مەمەت تەرجىمىسى (2011)

(王德春孙汝建姚远著/社会心理语言学/上海外语出版社)

(ۋاڭ دېچۈن ، سۈن رۇجىيەن ياۋيۈەن قاتارلىقلار تۈزگەن ئىجتىمائىي پسخولوگىيە تىلشۇناسلىقى دېگەن كىتابتىن تەرجىمە قىلىندى)

تەپەككۈردىكى سۆزلەۋاتقان ھەمدە ئاڭلاۋاتقان ئادەمدۇر ، سۆزلىگۈچى تۇرۇۋاتقان ئىجتىمائىي توپ ئىنتايىن ساپ ، ھەم ئۇ ئادەم بۇ ئىجتىمائىي توپنىڭ تىلىغا ئىنتايىن پىششىق ، تىل بىلىملىرىنى ئەمەلىي ئىشلەتكەن چاغدا ئەستە ساقلاش ئىقتىدارىنىڭ چەكلىمىسىگە ، دىققىتىنىڭ چېچىلىپ كېتىشىنىڭ كاشىلىسىغا ، قىزىقىشىنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە تىل خاتالىقى قاتارلىق ئامىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمايدۇ». چومىسكىنىڭ تەپەككۈردىكى ئادەم ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا مەۋجۇت ئەمەس ، چۈنكى رېئال تۇرمۇشتىكى كىشى ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئىجتىمائىي توپنىڭ تىلىغا يۇقىرى دەرىجىدە پىششىق بولۇشى ، بۇ ئىجتىمائىي توپنىڭ ھەم ئۇنچۇلا يۇقىرى دەرىجىدە ساپ بولۇشى ، ھەمدە ئەستە ساقلاش ئىقتىدارىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىماسلىقى ، دىققىتىنىڭ چېچىلماسلىقى ، قىزىقىشىنىڭ ئۆزگەرەلمەسلىكى ، تاساددىپىي ياكى دائىملىق تىل ئىشلىتىشتىكى خاتالىقنىڭ بولماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا ، ئۇ كىشى ھېچقانداق غىدىقلىنىش بولمىغان شارائىتتا ياشىيالىشى مۇمكىن ئەمەس. كۆرۈنۈشلەشقا بولىدۇكى ، چومىسكىنىڭ تەپەككۈردىكى ئادەم ھەرگىزمۇ يۇقىرى ئېنىقلىقتىكى بىر كومپىيۇتېر ئىجتىمائىي ئادەم ئەمەس. تەپەككۈردىكى ئادەمنىڭ تىلىنى تەتقىق قىلىشى دەل چومىسكىنىڭ ئالماشتۇرۇش - ھاسىل قىلىش تىلشۇناسلىقىنىڭ مەقسىتى ۋە ۋەزىپىسى. ئىجتىمائىي تىلشۇناسلىقنىڭ ئەڭ باشتىكى تەتقىقاتى «كىم ، قەيەردە ، قانداق شەكىلدە ، كىمگە ، نېمە دېدى؟» دىگەندىن ئىبارەت. ئۇنىڭ تەتقىقاتىدىكى يۆنىلىش ئىجتىمائىي ئادەمگە قارىتىلغان. بىراق

كەڭ مەنىدىكى ئىجتىمائىي پسخولوگىيە تىلشۇناسلىقى بولسا ئىجتىمائىي پسخولوگىيە قائىدىلىرىنىڭ تىل ساھەسىدە قوللىنىلىشىدىن بارلىققا كەلگەن بىر پەن. ئۇزۇندىن بېرى ، ئىجتىمائىي ئادەم تىلشۇناسلىق ساھەسىدىن چەتكە قېقىلغان ، كەڭ مەنىدىكى ئىجتىمائىي پسخولوگىيە تىلشۇناسلىق تىلىنى ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي پائالىيىتى ۋە كىشىلىك مۇناسىۋەت نۇقتىسىدىن تۇرۇپ تەتقىق قىلىدۇ. ئۇ تىل تەتقىقاتىنىڭ پەقەت تىل بەلگە سېستىمىسىنىلا تەتقىق قىلىدىغان يېتەرسىزلىكىنى تولۇقلايدۇ.

ساسسۇئېردىن باشلانغان تىلشۇناسلىق ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ئىجتىمائىي ئادەمگە سەل قارىغان. ساسسۇئېر شۇنداق قارايدۇكى ، تىلشۇناسلىق «تىلنى بىردىنبىر تەتقىقات ئوبىيېكتى قىلىدۇ»، «تىل ئاڭنى ئىپادىلەيدىغان بەلگىلەر سېستىمىسى» ئۇ ئالدى بىلەن تىل ۋە گەپنى ئايرىۋالغان ، بىراق گەپنى تىلشۇناسلىق پېنىنىڭ سىرتىدا قالدۇرغان. ساسسۇئېر بەلگىشۇناسلىققا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ ، تىل تەتقىقاتىنى بەلگىلەر بىلەنلا چەكلەپ قويغان. ھازىرقى زامان تىلشۇناسلىقىنىڭ ئاساسچىسى بولمىش ساسسۇئېر نىڭ تىل تەتقىقاتىغا قوشقان تۆھپىسى چوڭ بولسىمۇ ، بىراق ساسسۇئېر تىلشۇناسلىقنىڭ كەمچىلىكى قۇرۇلما تىلشۇناسلىقى تەرىپىدىن داۋاملاشتۇرۇلماقتا. كېيىن ، چومىسكى قاتارلىقلار تىل تەتقىقاتىنىڭ ئوبىيېكتىنى تەپەككۈردىكى ئادەم دەپ قارىغان ، لېكىن ئىجتىمائىي ئادەمنى ئويلاشمىغان. شۇڭلاشقا چومىسكى «تىلشۇناسلىقنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغىنى»

بارلىققا كەلگەنلىكىنىڭ نامايەندىسى. بۇرۇنقى تىل تەتقىقاتىنىڭ ئاساسەن تۆۋەندىكىدەك بىرقانچە خىل پايدىلىنىش سېستىمىسى بار ئىدى:

بىرىنچى: تىل بەلگىلىرىدىن پايدىلىنىش سېستىمىسى. مەسىلەن، قۇرۇلما تىلشۇناسلىقى. ئىككىنچى: تەپەككۈردىكى ئادەمدىن پايدىلىنىش سېستىمىسى. مەسىلەن، ئالماشتۇرۇش - ھاسىل قىلىشتىلشۇناسلىقى. ئۈچىنچى: ئوبىيكتىپ ئىجتىمائىي مۇھىتتىن پايدىلىنىش سېستىمىسى. مەسىلەن، ئىجتىمائىي تىلشۇناسلىق. تۆتىنچى: تىل مېخانىزىمىدىن پايدىلىنىش سېستىمىسى. مەسىلەن، پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىق. بۇ تۆت خىل پايدىلىنىش سېستىمىسى ئوخشىمىغان دەرىجىدە تىلنىڭ سۇبىيكتى بولغان ئىجتىمائىي ئادەمگە سەل قارىغان. ئىجتىمائىي پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىقنىڭ تەلەپ قىلىدىغىنى دەل ئۇزۇن مۇددەت سەل قارىغان ۋە مۇھىم بولغان تىلدىن پايدىلىنىش سېستىمىسى: ئىجتىمائىي ئادەم تىلشۇناسلىقى. ئۇ بۇرۇنقى پايدىلىنىش سېستىمىلىرى بىلەن بىرىكىپ ئۆزئارا تولۇقلايدىغان بىر نەزەرىيە سېستىمىسىنى ھاسىل قىلىدۇ. مۇشۇنداق بولغاندىلا تىلشۇناسلىق ئاندىن ھەقىقىي ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولىدۇ. تىلشۇناسلىق كىشىلەرگە شۇنى بىلدۈرىشى كېرەككى، تىلشۇناسلىق ھەرگىزمۇ كىشىلەرگە سانسىزلىغان قانۇن - تەرتىپنى بىلدۈرىدىغان، ئىشلەتكۈچىلەرنى پاسسىپ ھالەتتە قېلىپلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىتىدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدىغان نەرسە ئەمەس. تىل ئىنسانلارنىڭ قورالى، قوراللانغۇچىنى ئۆز قورالىغا بويسۇندۇرۇش بىرخىل نورمال بولمىغان ھادىسە. تىلشۇناسلىق بەلگىلەر سېستىمىسىدىن ئىجتىمائىي ئادەمگە يۈزلىنىشى كېرەك. ئىجتىمائىي پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىقنىڭ بەرپا بولۇشىنىڭ ئەھمىيىتى ۋە مەقسىتى دەل رېئال تۇرمۇشتىكى تىل ئىشلىتىشتىكى خاتالىقلارنى كۆرسىتىپ بېرىشتىن ئىبارەت.

50 - ۋە 60 - يىللارنىڭ بېشىدا، ۋاڭ دې چۈن (王德春) تىل ئىشلەتكۈچى ئادەمنى، تىل مۇھىتىدىكى ئوبىيكتىپ ئىلمىنى تىلشۇناسلىق پېنىگە ئېلىپ كىرىپ، ئېنىق قىلىپ «تىل ئىشلەتكۈچىنىڭ سالاھىيىتى ۋە تەپەككۈرىمۇ تىل ئىشلەتكۈچىنىڭ تىل ئىشلىتىشىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ.» دەپ كۆرسەتكەن. (使用语言的环境载“学术研究”1964年第5期) «تىل مۇھىتىنىڭ ئوبىيكتىپ ئىلمىلىرىنىڭ ئۆزىنىڭ بىر تۈركۈم ئىلمىلىرى يەنى: سالاھىيەت، كەسىپ، تەپەككۈر، تەربىيلىنىش، مىجەز -

ئىجتىمائىي تىلشۇناسلىق ئوبىيكتىپ مۇھىتىنىڭ رولىنى ھەددىدىن زىيادە تەكىتلەپ، تىل مۇھىتىنىڭ سۇبىيكتىپ ئىلمىلىرىغا سەل قارايدۇ. ئۇ ئوبىيكتىپ تىل مۇھىتى ئىلمىلىرى نۇقتىسىدا تۇرۇپ ئىجتىمائىي ئادەمنىڭ سۆز ئاكتىپلىقىنى قانۇنغا سالىدۇ، لېكىن ئادەم تىل ئىشلىتىشى ئوبىيكتىپ مۇھىت تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ، ھەرگىز ئۆز ئىختىيارچە بولمايدۇ. شۇڭلاشقا، ئىجتىمائىي تىلشۇناسلىق بىلىپ - بىلمەي «ئوبىيكتىپ مۇھىت تەرىپىدىن بەلگىلىنىش» كۆچىسىغا كىرىپ قالغان، پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىقى سۆزلەش مېخانىزىمى ۋە سۆزلەش ئادىتى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان، ئۇنىڭ ئاساسلىقى ئادەمنىڭ ئەزاسى بولۇپمۇ ئادەم مېڭىسىنى ئوبىيكتىپ قىلغان. ئۇ پىسخولوگىيەنىڭ ئاساسىي ئۇقۇملىرى ئارقىلىق ئادەمنىڭ تۇغما سۆزلەش ئىقتىدارى ۋە سۆزلەش ئادىتىنى مېخانىك ھالدا شەرتىيەيدۇ، ئەمما رېئال ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى ئادەمنىڭ سۆزلەش ئادىتى مېخانىزىمى تەتقىق قىلىشقا سەل قارايدۇ. ھازىرقى زامان تىلشۇناسلىق تەرەققىياتىنى ئومۇمىي جەھەتتىن كۆزەتكەندە، بىلىشكە بولىدۇكى تىلشۇناسلىق يەككە بەلگىلەر سېستىمىسى تەتقىقاتىدىن ئىجتىمائىي ئادەم تەتقىقاتى تەرەپكە بۇرۇلماقتا، گەرچە ئىجتىمائىي ئادەمنىڭ قارائىملىقى تولۇق، ئۈزۈل - كېسىل بولمىسىمۇ، تىل ۋە ئىجتىمائىي ئادەمنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئىجتىمائىي پىسخولوگىيە نۇقتىسىدىن تۇرۇپ يورۇتقىلى بولىدۇ. ئىجتىمائىي پىسخولوگىيە ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي ھەرىكىتىنى، ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى ئۆز - ئارا مۇناسىۋەتنى ھەمدە ئۆزئارا تەسىرنى تەتقىق قىلىدۇ. تىل ماھىيىتىدىن قىلىپ ئېيتقاندا ئۇ بىر خىل جەمئىيەت ھادىسىسى، كىشىلەرنىڭ تىلنى ئىجاد قىلىشى ۋە قوللىنىشىدىكى بىرخىل ئىجتىمائىي ھەرىكەت، تىل كىشىلىك ئالاقىدىكى مۇھىم قورال ۋە كىشىلىك ئالاقىنىڭ قۇرۇلىشىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان مۇھىم ئامىل. تىلشۇناسلىقنىڭ بىر يېڭى كۆرۈش نۇقتىسى: تىل ۋە ئىجتىمائىي ئادەمنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەتقىق قىلىشتىن ئىبارەت. كىشىلەر ئىجاد قىلغان تىل بەلگىلىرى سېستىمىسى (ئوبىيكتىپ) ئىجتىمائىي ئادەمنىڭ (سۇبىيكتىپ) ئالاقە ئېھتىياجىنى قاندۇرىدۇ، ھەم ئىجتىمائىي ئادەمنىڭ يوشۇرۇن تىل ئىقتىدارىنى قازايدۇ، مانا بۇ ئىجتىمائىي پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىقنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى.

ئىجتىمائىي پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىقنىڭ بەرپا بولۇشى يېڭى بىر تىل پايدىلىنىش سېستىمىسى

«谈点社会心理语言学»载外语界1985年第3期) «
 دەپ كۆرسەتكەن. كۈنسېرى پىشىپ يېتىلىۋاتقان
 تىل ئىشلىتىشكە مۇناسىۋەتلىك بولغان ئاساسىي
 تەپەككۈر سۆزلەش مۇھىتى ئىلمى ۋە ئىجتىمائىي
 پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىقىنىڭ قۇرۇلۇشىدىكى
 ئاساسىي نۇقتىنەزەرلەرنىڭ بىرى.

شاگىخەي چەتئەل تىلى مائارىپى نەشرىياتى
 تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان، ۋاڭ دېچۈن، سۈن
 رۇجىيەن ياۋيۈەن قاتارلىقلار تۈزگەن ئىجتىمائىي
 پىسخولوگىيە تىلشۇناسلىقى دېگەن كىتابتىن
 تەرجىمە قىلىندى.

مۇھەررىر: گۈلمىرە ياقۇپ (2010)
 كوررېكتور: زىبىرىنسا سەلەي (2011)

خارەكتىر، شارائىت، روھىي ھالەت قاتارلىقلارنى
 كۆرسىتىدۇ»، « ئۇيىقتىپ ئامىللارنىڭ ئىچىدە
 تەپەككۈر، تەربىيلىنىش ۋەمىجەز - خارەكتىرنىڭ
 تەسىرى ئەڭ چوڭ بولىدۇ. »

«语言学教程»山东教育出版社1987年版)
 (ئادەملەرنىڭ ئۆز - ئارا تەسىرى جەمئىيەتنىڭ
 مەۋجۇدىيىتى ۋە تەرەققىي قىلىشىنىڭ ئاساسى.
 ئادەملەرنىڭ ئۆزئارا تەسىرى سۆزلىشىش جەريانىدا
 پەيدا بولىدۇ. سۆزلىشىش جەريانىدا ئۆزئارا
 تەسىرلىشىدىغان ئىككى تەرەپ: سۆزلىگۈچى ياكى
 يازغۇچى، ئاڭلىغۇچى ياكى ئوقۇرمەنلەردە
 سۆزلىشىشنىڭ ھاسىل بولۇشى ۋە چۈشىنىلىشى
 ئۆزئارا تەسىرلىشىدۇ. بۇ جەريان ئىجتىمائىي
 شارائىتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ، يەنە ھەم
 پىسخولوگىيە مېخانىزىمىنىڭ تەڭشىشىگە ئۇچرايدۇ.

» سادا « بىلدۈرگۈسى

زۇرنىلىمىزنىڭ تېخىمۇ سۈپەتلىك چىقىشى ئۈچۈن تەھرىراتىمىز ساۋاقداشلارغا تۆۋەندىكىلەرنى بىلدۈرۈپ كىچى:

1. ئەسەر ئەۋەتكۈچى ۋورد (Word) ھۆججىتىنىڭ ئىسمىنى ئۆز ئىسمى ياكى ئوقۇغۇچىلىق نومۇرى قىلىپ زۇرنىلىمىز ئېلخەت ئادرېسىغا ئەۋەتىشى كېرەك. ئەسەر ئىچىگە ئىسمى - ئاتىسىنى تولۇق يېزىشى زۆرۈر. شۇنى قاتتىق ئەسكەرتىمىزكى ئىسمى - ئاتىسى تولۇق يېزىلمىغان ئەسەرلەر بىردەك قوبۇل قىلىنمايدۇ.
2. ھەبىر ئەسەر ئەۋەتكۈچى ئۆز ئەسىرىنىڭ ئىملاسىغا چوقۇم كېپىللىك قىلىشى، شۇ ئۇ ئار تىل - يېزىق كومىتېتى 2009 - يىلى تۈزۈپ نەشر قىلدۇرغان « ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىملا لۇغىتى » بويىچە ئەسىرىنىڭ ئىملاسىنى خاتاسىز ھالغا كەلتۈرىشى شەرت.
3. خەت شەكلى بىردەك ALKATIP Basma بولۇشى لازىم. خەت چوڭلىقى 16 بولسا بولىدۇ. خەت بېسىشنى باشلاشتىن بۇرۇن « ئوڭدىن باشلاش » كۈنۈپكىسىنى بېسىۋەتسىڭىز، سىزنىڭ خەت بېسىشىڭىزغىمۇ ياخشى، بىزنىڭ تەھرىرلىشىمىزگىمۇ ياخشى.
4. ھەر بىر ئابزاس بىر تاب (Tab) بوشلۇق قويغاندىن كېيىن باشلىنىدۇ.
5. جۈپ سۆزلەرنىڭ ئارىسىدىكى سىزىقچىنىڭ ھەر ئىككى تەرىپىگە بىردىن بوشلۇق قويۇلىدۇ.
6. دىيالوگلاردا سىزىق (—) بەلگىسى (Shift) بېسىلىپ سىزىقچە بەلگىسى ئىككى قېتىم بېسىلىدۇ) قۇيۇلۇپ بولغاندىن كېيىن بىر بوشلۇق بەلگىسى قويۇلىدۇ.

كامالىي ئېھتىرام بىلەن

«سادا» زۇرنىلى تەھرىراتى

ئابدۇرېھىم تۇردىمەمەت (2009)

(ھېكايە)

ئىسمىنى توۋلاپ سالغانلىقىم، ئۇنىڭ چېچىنى ئويىناپ ئولتۇرۇپ، ماتېماتىكا مۇئەللىم تەرىپىدىن «ساتراش» دېگەن ئاھانەتكە قېلىشىم، ئۇنىڭ بىلەن قول نۇتۇشۇپ ماڭغان ئايدىڭ كېچىلەر، توپىلىق يوللار... ئىشقىلىپ تولۇق ئوتتۇرا ھاياتىمدىكى ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەتلىك ھەربىر ئىش ئۇنتۇلغۇسىز ئەسلىمە سۈپىتىدە يۈرىكىمگە مۆھۈر بولۇپ بېسىلغانىدى. مۇشۇلارنى ئويلاۋېتىپ قەلبىم ئىختىيارسىز ھاياجان دېڭىزىغا غەرق بولدى. ئۇنىڭ نۇرلۇق سىماسى، سەبىيلىرىچە كۈلكىلىرى، ئۆلۈكىنىمۇ كۈلدۈرۈپتۇرىدىغان قىزىقارلىق گەپلىرى، تاتلىق نازلىرى.....

لېكىن «2008 - يىلى 10 - ئاي 29 - كۈن، ھاۋا بۇلۇتلىق» دېگەن قۇرلارغا كۆزۈم چۈشكەندە، خىياللىرىم تەلۋنەشتى، خىيال ئاسمىنىمى قارا بۇلۇتلار بېسىشقا باشلىدى. يۈرىكىم سوقۇشتىن توختاپ قالغاندەك نەپىسىم سىقىلىشقا، كۆزلىرىم قاراڭغۇلىشىپ، خاتىرە تۇتقان قوللىرىم تىترەشكە باشلىدى. چۈنكى بۇ بەت ھاياتىمدىكى ئەڭ ئازابقا تولغان بىر كۈننىڭ گۇۋاھچىسى بولۇپ، بۇ بەتكە بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزنىڭ مەھشەر كۈنىدىكى ئېچىنىشلىق مەنزىرە كۆز ياشلىرىم بىلەن سىزىلغانىدى.

ئاستا خاتىرىنى ياپتىم - دە، كارۋىتىمدا ئوڭدا ياتقىنىمچە، تەگسىز خىيال دېڭىزىغا غەرق بولدۇم، شۇ كۈندىكى دەھشەتلىك مەنزىرە كۆز ئالدىمدىن كېچىشكە باشلىدى:

ئالىي مەكتەپكە ئەمدىلا قەدەم قويغان ۋاقىتلار بولۇپ، ئۇ كۈنى بىز كەچلىك تاماق يەپ بولغاندىن

بۈگۈن شەنبە. ياناقتا ئۆزۈم يالغۇز. باشقىلار سەھەردىلا قىز دوستلىرى بىلەن نەلەرگىدۇر غايىب بولۇشقانىدى. كۈتۈپخانىغا بېرىش ئۈچۈن ماتېرىياللىرىمنى سومكامغا سېلىۋاتاتتىم، نۇپۇقسىز ئىككى يىل ئىلگىرى ئۇنىڭ ئۈچۈن يازغان كۈندىلىك خاتىرە كىتابلار ئارىسىدىن غىل - پال كۆزۈمگە چېلىقىپ قالدى. بۇ خاتىرە مېنىڭ ئازابلىق ھەم شېرىن ئەسلىملىرىمنىڭ شاھىدى ئىدى. توۋا! ۋاقىت نەقەدەر تېز ئۆتكەن - ھە! ئۇنىڭ بىلەن ئايرىلىپ كەتكىنىمگە، ياق، ئۇنىڭ مېنى تاشلاپ كەتكىنىگە ھەش - پەش دېگۈچە ئىككى يىلدىن ئېشىپتۇ. مەن خاتىرىنى قولۇمغا ئېلىپ ئاستا ۋارقاشقا باشلىدىم. ھەربىر بەتنىڭ ئۈستىگە يىل، ئاي، كۈن ئېنىق يېزىلغان بولۇپ، ئۇنى كۆرگەن كۈندىن باشلانغان گۈزەل ئەسلىمىلەر خۇددى كىنو لىنتىسىدەك قەلب ئېكرانىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

ئۇنى قانداق ئۇچرىتىپ قالغانلىقىمدىن باشلاپ، ئۇنىڭغا قانداق مۇھەببەت ئىزھار قىلغانلىقىمغىچە بولغان، شۇنداقلا مېنى شېرىن مۇھەببەت بۆشكىگە بۆلگەن ئۇنتۇلغۇسىز ۋاقىتلار، خاتىرە بېتىنىڭ ئۆرۈلىشىگە ئەگىشىپ، ئاستا - ئاستا خىيال ئالىمىدە زاھىر بولماقتا ئىدى. نېمە دېگەن گۈزەل ۋاقىتلار - ھە! قەلبىمنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا ئورناپ كەتكەن قىزىقارلىق ھەم شېرىن ئەسلىمىلەر ئوخچۇپ چىقىشقا باشلىدى.

ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇرۇپ، دەرسكە دىققەت قىلماي، مۇئەللىم: «ئون ئىككى مۇقامنىڭ رەتلىگۈچىسى كىم؟» دېسە، ئىختىيارسىز ئۇنىڭ

— باشقىلار بىزنى « غېرىب بىلەن جۇلتتا » دەپ زاڭلىق قىلىدىكەن، مېنىڭ باشقىلارنىڭ مەسخىرە ئوبېيكتىغا ئايلىنىپ قالغۇم يوق، ئەگەر مەن دېگەندەك قىلالمىساڭ، بۇندىن كېيىن مېنى ئىزدىمە. - دېدى - دە، خوشمۇ دېمەيلا كېتىپ قالدى.

مەن ئۇنىڭ كەينىدىن ۋارقىرىماقچى بولدۇم، لېكىن ئاۋازىم چىقمايتتى، تەپەككۈرۈم قالايمىقانلاشتى، تىلىم گاچا، ۋۇجۇدۇم جانسىز، خۇددى جېنىم ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەتكەندەك. مەن ئۆزۈم چىن يۈرىكىمدىن كۆيگەن ۋە سۆيگەن ئادىمىمنىڭ بۇنداق دېيىشىنى ۋە بۇنداق باھانىلەر بىلەن مېنى تاشلاپ كېتىشىنى ئەسلا ئويلاپ باقمىغانىدىم، شۇ مىنۇتلاردىكى ھېسسىياتىمنى تىل ياكى قەلەم بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيتتىم. ئۇ ۋاپاسىزغا نەپرىتىم قوزغالدى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بېرىپ ئۇنى تىللىغۇم، ئۇرغۇم كەلدى. لېكىن مەن ئۇنداق قىلىمىدىم ھەم قىلالمايتتىم، چۈنكى ئۇنىڭ يۈزىگە يەنە قايتا قاراشقا مېنىڭ يىگىتلىكىم يول قويمايتتى.

تۈگىمەس خىياللار قوينىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتىم. مانا ھازىرغا قەدەر ئۇنى ئىزدىمىدىم، بۇندىن كېيىنمۇ ئىزدىشىم مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى مېنىڭ تاشقى قىياپىتىمنى، يۈرۈش - تۇرۇشۇمنى ياخشى كۆرىدىغان ساختا يۈرەك ئۈچۈن ئۆز ئەسلىمنى، ئېتىقادىمنى يوقىتىش مەن ئۈچۈن نومۇس ئىدى. مەن قانداقمۇ ئۇ « جۇلتتا » نى دەپ، دادام ئۆز قولى بىلەن « ئەسلىڭنى ئۇنۇتما! » دەپ كىيگۈزۈپ قويغان دوپپامنى تاشلىۋېتەي؟ قانداقمۇ مېھرىبان ئانام مەڭزىمگە سۆيۈپ تۇرۇپ قىلغان نەسىھەتلەرنى ئۇنتۇپ قالاي؟ بۇنداق قىلىش مەن ئۈچۈن ھارام ئەمەسمۇ؟!

مەن دوپپامنى ئاستا قولۇمغا ئالدىم ۋە سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدىم، نېمە دېگەن گۈزەل سەنئەت - ھە! خۇددى دۇنيادىكى بارچە گۈزەللىك ئۇنىڭغا مۇجەسسەملەشكەندەك قىلاتتى. مەن دوپپامدىن ئانا - ئانامنىڭ نۇرلۇق چىرايىنى، ئەجدادلارنىڭ روھىنى كۆرگەندەك بولدۇم. ۋۇجۇدۇم كۈچ - قۇۋۋەتكە، قەلبىم ھاياجانغا تولدى. چاچراپ ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، سۆيۈملۈك دوپپامنى كىيىپ، كۈتۈپخانغا قاراپ يول ئالدىم.

مۇھەررىر: ئالىمجان توختى (2009)
كوررېكتور: نۇرىبىيە ئابلا (2009)

كېيىن، مەكتەپ قورۇسىدىكى چىغىر يولدا ئۇن - تىنىسىز كېتىۋاتتۇق. بۇ ۋاقىتتا قۇياشمۇ ئاللىبۇرۇن ئۆز ياستۇقىغا باش قويغان بولۇپ، رەھىمسىز كۈز شامىلى بىچارە غازاڭلارنى نەلەرگىدۇر ئۇچۇرۇپ تاشلىماقتا ئىدى. يولدا كېتىۋاتقان بىزدىن باشقا بىر جۈپلەر كۈلكە - چاقچاقلار بىلەن بىر - بىرىگە ئەركىلەشكىنىچە كېتىپ باراتتى، لېكىن بىز ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا بولسا ئىغىر سۈكۈنات. نېمىشقىكىن ئۇنىڭ ماڭا گەپ قىلىشقا رايى يوقتەك قىلاتتى. تۇيۇقسىز قىزلارنىڭ چىرقىراپ سەت كۈلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، يول بويىدا تۇرۇۋالغان بىر قانچە قىز قوللىرى بىلەن بىزنى كۆرسىتىپ، مەسخىرە قىلغاندەك كۈلىشىۋاتاتتى. ئۇلار زادى نېمىگە كۈلىدىغاندۇ؟ بىز بىردەم ماڭغاندىن كېيىن، ئۇ ئاستا توختاپ، شەھلا كۆزلىرىنى ماڭا تىككىنىچە:

— سەن مېنى چىن دىلىڭدىن ياخشى كۆرمەسەن؟ - دەپ سورىدى.

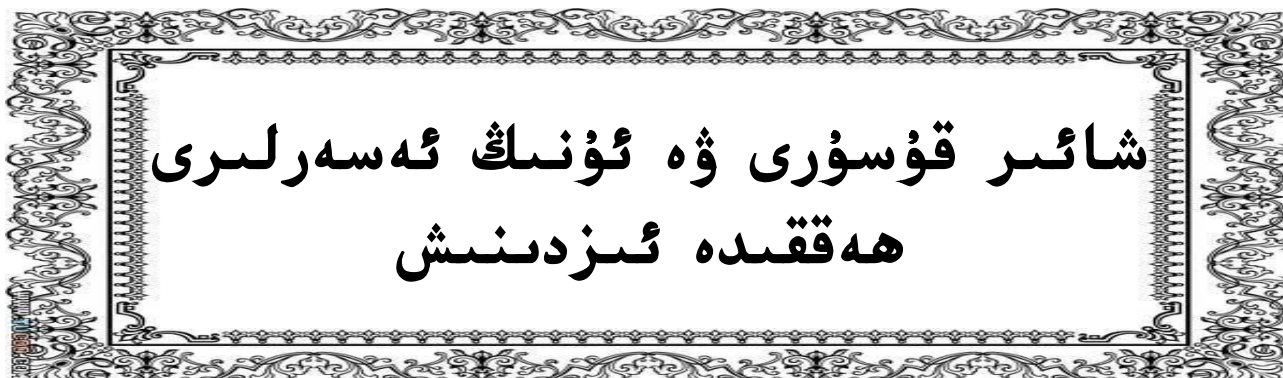
— نېمە؟ - دېدىم مەن بۇ تۇيۇقسىز سورالغان غەلبىتە سۇئالدىن ھەيرانلىق ھېس قىلىپ، ئەمەلىيەتتە، سېنى ياخشى كۆرىمەن، سەن ئۈچۈن ئۆلمەن، سەن مېنىڭ جېنىم، دېگەندەك گەپلەرنى ئۇنىڭغا قانچە قېتىم دېگەنلىكىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيتتىم. ھەتتا ئۇنىڭ ئۈچۈن شېئىر - قوشاقلار ياغانىدىم.

ئەگەر مېنى ھەقىقىي ياخشى كۆرسەڭ، بۇندىن كېيىن ئوغۇل بالدەك ياسىنىپ يۈر، - دېدى، كەسكىن ئاۋاز بىلەن.

مەن كىيىملىرىمگە قارىدىم، خېلى رەتلىك ئىدى. ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى پەقەتلا چۈشەنەلمىدىم. ئۇ خۇددى ئۆگەي ئانا ئۆگەي بالىسىنى تىللىغاندەك قوللىرىنى شىلتىپ:

— بۇندىن كېيىن بۇ مەتۇ دوپپاڭنى كىيە، زامانغا لايىق ياسىنىپ يۈر! بۇ سېنىڭ سەھرايىڭ ئەمەس، بۇ دېگەن چوڭ شەھەر، بۇ دېگەن ئالىي مەكتەپ! - دېدى زەردە قىلىپ.

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ يا كۈلۈشنى يا يىغلاشنى بىلەلمىدىم، مەن ئۇنى قايتىدىن تۇنۇۋاتاتتىم، ئۇ ھەرگىزمۇ بۇرۇنقى « ئۇ » ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، مېنىڭ دوپپام زامانغا لايىق ئەمەسكەن، دوپپا كىيىسەم بەك مەتۇ كۆرۈنىشىمەن، غەزىپىم قوزغىلىشقا باشلىدى. مەن بىر نەرسە دېگۈچە ئۇ يەنە:

شائىر قۇسۇرى ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە ئىزدىنىش

(تەكشۈرۈش دوكلاتى)
تۈركىمىزات ئابدۇبەسىر (2009)

قۇسۇرى ۋە ئۇنىڭ ھاياتى

«قصور» (قۇسۇرى) ئەرب تىلىدىن كىرگەن سۆز بولۇپ، مەزكۇر سۆز چاغاتاي ئۇيغۇر تىلى دەۋرىدە ئىككى خىل مەنىدە ئىشلىتىلگەن. بىرىنچى مەنىسى كەمچىلىك، نۇقسان، ئەيب، ئېۋەن. زەللىي شېئىرلىرىدا مۇنداق ئىشلىتىلگەن: بوستانۇ باغ جايىڭ، كۆشكى ھەرەم ساراينىڭ، ھەرقايسى بىر خۇداينىڭ، ئەقلىڭ قۇسۇر ئەمەسمۇ؟

مانا بۇ يەردە «قۇسۇر» سۆزى بىرىنچى مەنىدە قوللىنىلدى. بۇ سۆزنىڭ ئىككىنچى مەنىسى قەسىرلەر، سارايلار دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ يەردە «قۇسۇر» سۆزى «قەسىر» سۆزىنىڭ كۆپلۈك شەكلىدۇر. نەۋائىي مىسالىرىدا مۇنداق كېلىدۇ:

چۇ بولدى تۆرت يىل گەردۇن مۇرۇرى،

ياسالدى تۆرت فېردەۋسۇ قۇسۇرى. ①

شائىر ھەققىدە يېزىلغان ماقالىلەردە گەرچە شائىر ئۆز تەخەللۇسىنى مەزكۇر سۆزنىڭ بىرىنچى مەنىسى بويىچە قوللانغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشمۇ، لېكىن ئىككى خىل شەكىلدە: بەزى ماقالىلەردە «قۇسۇرى» شەكىلدە، بەزىلىرىدە «قىسسۇرى» شەكىلدە قوللىنىلىپ كەلگەن. بۇ يەردە شۇنى ئېنىق ئېيتىش كېرەككى، "قاب" بىلەن "سىين" نىڭ ئۈستىدە "پىش" كەلگەن. شۇڭا، ئۇنى «قىسسۇرى» دەپ ئېلىشقا بولمايدۇ. جەزمەن «قۇسۇرى» دەپ ئېلىنىشى كېرەك. مەلۇمكى شائىر مەزكۇر سۆزنىڭ بىرىنچى خىل مەنىسىنى ئۆزىگە تەخەللۇس قىلىپ ئىشلەتكەن. شائىرنىڭ ھاياتى ھەققىدىكى سۆزىمىزنىڭ بېشىدا مۇشۇ نۇقتىنى ئەسكەرتىپ قويۇشنى زۆرۈر تاپتۇق.

شائىرنىڭ ئۆز ئىسمى «ئەھمەد خوجامنىياز ئوغلى» دۇر. ئۇ 1717 - يىلى قەدىمىي تۇرپاننىڭ لۈكچۈن (ھازىر تۇرپان ۋىلايىتىنىڭ پىچان ناھىيىسىگە قاراشلىق بىر بازار) رايونىنىڭ مەدرىسە ئالدى مەھەللىسىدە غوجامنىياز ئاخۇنلۇق دېگەن مەشھۇر مەرىپەتپەرۋەر تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئەينى چاغلاردا لۈكچۈن رايونى تۇرپان دائىرىسىدە مۇھىم مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى بولغان. چۈنكى، ۋاڭلىقنىڭ مەركىزىمۇ، ئوردىسىمۇ مۇشۇ جايدا، مەشھۇر لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەسىمۇ دەل مۇشۇ جايدا ئىدى. شائىر ھەققىدە ئىزدەنگەن تەتقىقاتچىلارنىڭ دەسلەپكى تەكشۈرۈش ۋە تەتقىق قىلىش نەتىجىلىرىدىن قارىغاندا، ئۇ باشلانغۇچ ساۋادىنى ئەنە شۇ لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەسىدە چىقارغان. شائىر كىچىكىدىلا زېرەك ۋە ئەقىللىق بالا بولغاچقا، ئۇنىڭ دادىسى غوجامنىياز ئاخۇنلۇق بۇ ئوغلىنىڭ چوڭ بولغاندا ئىلىم تەھسىل قىلىدىغان كاتتا ئالىم بولۇشىنى ئىستىگەن. ئەھمەد لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەسىنى ئەڭ ئالىي نەتىجە بىلەن پۈتتۈرگەندىن كېيىن، دادىسى غوجامنىياز ئاخۇنلۇق ئۇنى ئەينى چاغدا رايونىمىز بويىچە ئەڭ ئالىي بىلىم يۇرتى بولغان قەشقەر خانلىق مەدرىسەسىگە ئوقۇشقا ئەۋەتكەن. شائىر كىچىكىدىلا ئىلىمغا تەشنا كىشى بولۇپ يېتىلگەچكە، ئەۋزەل شارائىتىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، قەشقەر خانلىق مەدرىسەسىدە ئەرب، پارس تىللىرىنى پىششىق ئۆگەنگەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇنىڭدا ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىغا ھەمدە شەرق كىلاسسىكلىرىنىڭ، بولۇپمۇ پارس - تاجىك ئەدەبىياتىنىڭ ئالەمشۇمۇل نامايەندىلىرىگە بولغان ئىشتىياق شەكىللەنگەن. شائىر قەشقەر

ئىلىم ھەققىدە يازغان شېئىرلىرىنىڭ پەقەت بىرىدۇر.

بۇ شېئىر مۇنداق يېزىلغان:
ئەبىيات

ئىي دىل، سەر كەشتە تەۋاب ئەتكىل جانايى
ئىلىمنى،

ئىستەگىل غەمكىن سەن ئەز ئىشرەت شارابى
ئىلىمنى.

باغدىن مەقسۇد تاپماق، مېۋەدىن سەيرابلىق،
تەشنا بولما سۇ گۇمان ئەيلىب شارابى ئىلىمنى.

خابۇ خوركەم، سۆزلەمەك كەم، سۆھبىتى ناچىنىسى
ھەم،
بۇ شارابتلەر بىلەن بەرگۈڭ جاۋابى ئىلىمنى.

ھەرنە قىلدى بىلمەدى، ئول ھەرنە بىلدى قىلمادى،
قايسى ھەسرەت كۆپ بۇ يەڭلىغ بىل ھېسابى
ئىلىمنى.

سۈبھەدەك سادىق نەفەستىن تىيرە بولماي
ئىزدەسەڭ،
گەر كەمال ئەۋجىدە تالئ ئەفتابى ئىلىمنى.

ماھى كەئنان چاھىغە باشلار جاپاھى كارۋان،
بەھرى غەم ئىچرە تەلەۋ قىل دۇررى نابى ئىلىمنى.

ساق قىل كۆڭلۈڭ ھەۋايى ئابۇ ناندن ئورما دەم،
ئىستەسەڭ ئائىنە يەڭلىغ ئافتابى ئىلىمنى.

يۈز ئىشكىلەر باغى جەننەتتىن يۈزۈڭگە ئاچىلۇر،
كۈلبەئى مېھنەت ئارا يابىساق كىتابى ئىلىمنى.

ئەبتەرىي ئادەمگە يەتكەي مالۇ - دۇنيا نىسبىتى،
سەرۋەرىي ئالەمغە قىلغۇڭ ئىنتىسابى ئىلىمنى.

مۇشكەب ئەل تەئىنەدىن ئازەردە دىل كۇرشانىدېك،
ھەل قىلۇردا خەتتى زۇلفى پىچىتابى ئىلىمنى.

خانلىق مەدرىسەسىنى تاماملىغاندىن كېيىن، ئۆز يۇرتىغا ۋە ئۆزى دەسلەپ ئوقۇغان لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەسىگە كېلىپ باش مۇدەررىس بولغان. ئۇزۇن ئۆتمەي پۈتۈن تۇرپان رايونىنىڭ ئەلمىئاخۇنلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان. ئۇ 20 ياشلىرىدىن باشلاپلا قۇسۇرى تەخەللۇسى بىلەن شېئىر يېزىشقا كىرىشكەن. مىلادى 1827 - يىلى مەشھۇر شائىر ئەھمەد خوجامنىياز ئوغلى قۇسۇرى ئۆز يۇرتىدا 110 يېشىدا ۋاپات بولغان. شائىرنىڭ تالىپلىرى ۋە يۇرت ئەھلى ئۇنىڭ جەسىدىنى تۇيۇقتىكى ئەسەبۈلكەھى دېگەن جايغا دەپنە قىلىپ، ھەيۋەتلىك گۈمبەز قاتۇرۇپ، ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى گۈمبەز ئالدىغا نەقىش قىلىپ يازغانىكەن. ئەپسۇسلىنارلىقى، يېقىنقى زاماندا «كونىلىققا قارشى تۇرۇش» مەزگىللىرىدە ئۇنىڭ شېئىرلىرى ۋە گۈمبىزى «ئاكتىپلار» تەرىپىدىن پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىنغان، ئەمما ھازىرغا قەدەر يەرلىك خەلق بۇ جايىنى «ئاخۇنلۇقۇم مازىرى» دەپ ئېھتىرام بىلەن تاۋاپ قىلىپ كەلمەكتە. ©

بىز بۇ قېتىم شائىرنىڭ ئۇرۇغ - تۇغقانلىرىنى زىيارەت قىلىش جەريانىدا، شائىر ۋە ئۇنىڭ ئانىسى، مەشھۇر تېۋىپ ۋە ئەللامە غوجامنىياز ئاخۇنلۇق ھەققىدە نۇرغۇن رىۋايەت تۇسىنى ئالغان ھېكايەلەرنى ئاڭلىدۇق. بۇنىڭ ئىچىدىن بىز رېئاللىققا ئۇيغۇن كېلىدىغان شائىرنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك بەزى مەزمۇنلارنى ئايرىپ چىقتۇق. شۇ تەپسىلاتلاردىن قارىغاندا شائىرنىڭ ئانىسى غوجامنىياز ئاخۇنلۇق ئىلىمسۆيەر كىشى بولۇپ، لۈكچۈن ۋاڭلىق ئوردىسىدا ئوردا تېۋىپى بولۇپ ئۆتكەنىكەن. ئۇ زاتنىڭ ئۈچ ئوغلى بولغانىكەن، تۇنجىسى ئەھمەد، ئوتتۇراچىسى مۇھەممەد باقى، كەنجىسى ئابدۇرۇسۇلنىكەن. غوجامنىياز بالىلىرىنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى خاراكىتىر ئالاھىدىلىكى ۋە قىزىقىشلىرىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇلارغا ئۆزلىرىگە خاس كەسىپلەر بويىچە ئۆسۈپ - يېتىلىش يولىنى بەلگىلەپ بەرگەنىكەن. چوڭ ئوغلى موللا ئەھمەد ئاخۇنغا ئالىم بولۇشنى، ئىككىنچى ئوغلىغا تېۋىپ بولۇشنى، ئۈچىنچى ئوغلىغا دېھقان بولۇشنى بەلگىلەپ بەرگەنىكەن. شۇڭا شائىر ئەھمەد غوجامنىياز ئوغلى قۇسۇرى كاتتا ئالىم بولۇپ يېتىشكەنىكەن. ئۇنىڭ ئىلىم ھەققىدە يازغانلىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ھازىرغىچە لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەنىڭ دەرسخانا ئىشىك بېشىغا ئېسىلغان، شاگىرتلىرى تەرىپىدىن 1832 - يىلى چوڭ تاختايغا كۆچۈرۈلگەن چاغاتايچە قوليازما ئۇنىڭ

ئىلىم بىرلە دەردىڭ ئەھمەد كۆتۈرگۈڭدۇر ھىجاب،
قايسى ئىش بىرلە كۆتۈرگۈڭدۇر ھىجابى ئىلىمنى .

دېمەك ، شائىر ئىلىمنى ھەممىدىن مۇبارەك
ئورۇنغا قويغان . شائىر دەيدۇكى ، ئەي دىل ،
ئىلىمنى ئىزدەپ تېپىپ ، ئۇنىڭغا تاۋاپ قىل . ئۇ
شۇنداق نەرسىكى ، ئىنسانلىقتىكى ھەممىدىن ئارتۇق
غەمكىنلىكنى كۆتۈرەلەيدۇ . سەن جاپا چېكىپ ،
مېھنەت قىلىپ ، ئىلىم ئىگىلىسەڭ ، كىتاب يازساڭ ،
كىتابلىرىڭنىڭ ھەر بىتىدىن جەننەتنىڭ يۈزلەپ
ئىشىكى ئېچىلىدۇ . شائىرنىڭ قارىشىچە ئىلىم
ئىگىلەش ھەممىدىن بۈيۈك ئىبادەتتۇر .

شائىر ھەققىدىكىيەنە بەزى رىۋايەتلەردىن
قارىغاندا ، شائىر ئەزەلدىن بايلىقنى دوست
تۇتمىغان ، پېقىر كۆڭۈللەرنى ۋە غېرىپ غۇرۇللارنى
يۆلەپ ئۆتكەن . ئۇ ۋاڭلىق مەدرىسەسىگە باش
مۇدەررىس ۋە پۈتۈن تۇرپان رايونىنىڭ ئەلەمئاخۇنى
بولغاچقا ، ئۇنىڭ ئەينى چاغدىكى كىرىمىمۇ خېلى
يۇقىرى بولغان ئىكەن . ئەمما ئۇ ئاخۇنلۇقتىن
كىرگەن كىرىمىنى پۈتۈنلەي نامراتلارغا سەدىقە
قىلىۋېتىپ ، ئۆزى قۇرغان خارازدا ياغ تارتىپ
كىرگەن كىرىمدىن ئائىلىسىنى قامدىغان ئىكەن .

قۇسۇرى ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ، ئىجتىمائىي
ئەخلاق ، جەمئىيەتتىكى ناچار ئىللەتلەر ۋە
ئەخلاقىي مەسىلىلەر ھەققىدىمۇ قەلەم تەۋرەتكەن .
مەسىلەن ، ئۇنىڭ «تەنبىھ» ، «تىلەك» ،
«ئەفرىدۇن ۋاڭغا نەسەھەت» ، «تىل ھەققىدە»
ناملىق شېئىرلىرى ئەنە شۇنداق تېمىلارغا
بېغىشلانغان . شائىر تەنبىھ ناملىق شېئىرىدا
جەمئىيەتتىكى بەزى ئەخلاقسىز ، ئازغۇن كىشىلەرنى
شەپقەتسىز ھەجۋىي قامچا ئاستىغا ئېلىپ ،
كىشىلەرنى ئەخلاققا ئۈندەيدۇ . مۇنۇ مىسرالارغا
قاراڭ :

ئىشتىكىل مۇزىيات (ئازار بەرگۈچى) دەپ شەھرى ئىچرە
بىر گورۇھ بار ،
ئازارۇل ھەم بۇ قەۋمدىن بېشەك خۇدا بىزار .

ھەمە ئىمانى بار ئەلنىڭ ئېرۇر پەرزەنتلىرى لەيكىن ،
مۇسۇلمانچە ئېڭلىنى ھەم كىيۈرلەر خەلق ئارا ناچار .

ئاناسىغا بۇلارنىڭ كۆپ چەقىلغان چېغى بار
ئىبلىس ،
ئېشەك ئاۋازىدەك ھەر دەم قۇلاقلارغا بېرۇر ئازار .

يۈرۈرلەر ئەۋۋەل ئاخشام كۈرسۈك ئىتتەك گوس يۇراپ
ھەريان ،
سەھەردە ئاچ مۇشۈكتەك تۇل خوتۇنلارغا بېرۇر ئازار .

مۇسۇلمانلار يانىدىن ئۆتسە ھەرگىز بىر سالام
قىلماس ،
قىمارۋاز ئوغرىلار ئۆتسە سەجدە قىلماقلىق ئەمەستۇر
ئاز .

ياماننى كۆرسىلەر دەرلەر كېلىپتۇ مەككىدىن ھاجى ،
ۋەلەيكىن ياخشىلاردۇر كۆزلەرىغە باش كېسەر كۇففار .

كىتابتىكى ياخشى سۆزلەر قارغا ئاۋازىچە
خۇشباقماس ،
ۋەلەيكىن غىيىبەتۇ ، بېھۇدە سۆزنى قۇتېدەك ئاڭلار .

سېسىق شۇپاڭ بۇلارغە خان غوجامنىڭ خانىقاسدۇر ،
ئېرىغسىز ئاشپۇزۇلنىڭ لۇڭگىسىدۇر بىر ئۇلۇغ داستار .
يېمەك ئىچمەك بۇلار نەزىدە گويا روزى يەڭلىغ پەرز ،
ئوغرىلىقچە زىنا قىلماق بۇلارغا سۈننەتى مۇختار .

ئۇلارغا سەككىز ئۇچماق نېئىمەتى بىر سوپىما چاغلىغ
يوق ،
ئەمەستۇر يەتتە دەۋزاخ شىددىتى بوغۇن
چاققانچىلىك دىشۋار .

ئوغرىلىقنى زاكات بەرگەندىن ئارتۇق بىلۈرلەر شان ،
كىشىنى ئاغرىتىپ ئالغان غازات قىلغانچىلىك ئېتىبار .

ئىلاھا ، پادىشاھا ، كىدىكارا ، ھەييۇ قەييۇما ،
ھەزىن ئەھمەدنى ھەم قىلما گۇناھ بىرلە ئۇلاردەك
خار . ③

قۇسۇرنىڭ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن ئەسەرلىرى

ھەققىدە

شائىرنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە توختىلىشتىن
بۇرۇن مۇنداق بىر مەسىلىنى قەيت قىلىپ ئۆتۈشنى
زۆرۈر تاپمەن . شائىر ئەھمەد خوجانىياز ئوغلى
قۇسۇرنىڭ «تىلەك» ناملىق بىر شېئىرى ئىمىن
سەييۇللا ئەپەندى نەشىرگە تەييارلىغان ، قەشقەر
ئۇيغۇر نەشىرىياتى تەرىپىدىن 1990 - يىلى 3 -
ئايدا نەشىر قىلىنغان «رەۋزەتۈزۈھرا» ناملىق
كىتابقا كىرگۈزۈلگەن . ھالبۇكى ، خوتەن شەھىرىدە
ئۆتكەن كىلاسسىكىلىرىمىزدىن بىرى موللا ئىسمەتۇللا
بىننى موللا نېئىمەتۇللا مۆجىزى تەرىپىدىن يېزىلغان
«تەۋارىخى مۇسقىيۇن» ناملىق كىتابنىڭ تېكىست
قىسمىنىڭ بېشىدا «مۇناجات» نامدا ئەينى شېئىر
ئۇچرايدۇ . تۆۋەندە ئىككى كىتابتىكى شېئىرنى
سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى :

تىلەك

مەقسۇدسەن ، سەن ئىي خۇدا ،
مەھبۇب سەن ، سەن ئىي خۇدا ،

مەسجۇد سەن، سەن ئىي خۇدا،
سەن - سەن ماڭا پەريادىرەس.

سەن - سەن ئىلاھىم ئىي خۇدا،
سەن - سەن پەناھىم ئىي خۇدا،
سەن - سەن گۇۋاھىم ئىي خۇدا،
سەن - سەن ماڭا پەريادىرەس.

ئىي رازىقى، ھەيىۋل قەدىم،
كەچۈرگۈچى سەن سەن كەرىم،
ھاجەت راۋا قىل ئىي رەھىم،
سەن - سەن ماڭا پەريادىرەس.

بەھد قىلىپدۇرمەن گۇناھ،
ھەردەم ئۇرۇپ پەريادۇ ئاھ.
مەھشەر كۈنى نامەم سىياھ،
سەن - سەن ماڭا پەريادىرەس.

بويۇڭ تېپىپ ۋەقتى سەھەر،
كويۇڭدا تارتسام نەئىرلەر.
چۈن جىستىجۇيۇڭ دەرەدەر،
سەن - سەن ماڭا پەريادىرەس.

ئەبزەل ماكانى بىقارار،
غەمكىن بولۇپ ھەيرانۇ - زار،
فۇرقەتتە يىغلاپ زارۇ - زار.
سەن - سەن ماڭا پەريادىرەس.

ئاسىي قۇلۇڭدۇرمەن فەقىر،
جايىي قۇلۇڭدۇرمەن ھەقىر،
نەپىس ئىلكىدە بولدۇم ئەسىر،
سەن - سەن ماڭا پەريادىرەس. ④

مۇناجات

مەقسۇد سەن سەن ئىي خۇدا،
مەئبۇد سەن سەن ئىي خۇدا،
مەسجۇد سەن سەن ئىي خۇدا،
سەن سەن ماڭا پەريادىرەس.

ئاسىي قۇلۇڭدۇرمەن فەقىر،
جايىي قۇلۇڭدۇرمەن ھەقىر،
غەم ئىلكىدە بولدۇم ئەسىر،
سەن سەن ماڭا پەريادىرەس،

ئىي رازەتى ھەيىيە قەدىم،
كەچۈرگەيسەن ئىي رەھىم،

ھاجەت راۋا قىل ئىي كەرىم،
سەن سەن ماڭا پەريادىرەس.

ئىشقىڭنى دىلغە قىل ئەنا،
چالغۇم سەتار بىرلە دۇنا،
ئەفۇ ئەيلە مەندە بار خەنا،
سەن سەن ماڭا پەريادىرەس.

مۇئىجىز ئاشقى بىقارار،
يالباردى سەنگە بىرۇبار،
رەھمىڭغە ئەتدىم ئىنتىزار،
سەن سەن ماڭا پەريادىرەس. ⑤

يۇقىرىقى سېلىشتۇرۇمىدىن مەلۇمكى، ئەھمەد خوجامنىياز ئوغلى قۇسۇرنىڭ مۇئەللىپلىكىگە تەۋە دەپ قارالغان «تىلەك» ماۋزۇرۇلۇق شېئىر بىلەن موللا ئىسمەتۇللا بىننى موللا نېئىمەتۇللا مۆجىزىنىڭ قەلىمىگە تەۋە دەپ قارالغان «مۇناجات» دېگەن شېئىرنىڭ 1 - مىسراسىدىن 4 - مىسراسىغىچە، تەرتىپىمۇ، شەكىل جەھەتتىنمۇ يۈتۈنلەي ئوخشايدۇ. پەقەت ئىككىنچى مىسراسنىڭ بېشىدىكى بىر سۆزدە پەرقلىنىدۇ. قۇسۇرنىڭ قەلىمىدە مەزكۇر سۆز «مەھبۇب»، مۆجىزىنىڭ ئەسىرىدە «مەئبۇد» دەپ ئېلىنغان. قۇسۇرنىڭ 5 - مىسراسىدىن 8 - مىسراسىغىچە مۆجىزىنىڭكىدە كۆرۈلمەيدۇ. قۇسۇرنىڭ 9 - مىسراسىدىن 12 - مىسراسىغىچە بولغان بۆلەك مۆجىزىنىڭكىدەمۇ 9 - 12 مىسراسلاردا ئۇچرايدۇ. قۇسۇردا 9 - مىسرا «ئى رازىقى ھەيىۋل قەدىم» مۆجىزىدە «ئىي رازەتى ھەيىيە قەدىم». بۇنىڭدا قۇسۇردىكىسى توغرا. چۈنكى، چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا «رازەت» دېگەن كەلىمە يوق. «رازىق» (رىزىقلاندۇرغۇچى) دېگەن كەلىمە بار. چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا «ھەيىيە» سۆزى يوق، بەلكى «ھەيىۋل» دېگەن ئەرەبچە سۆز مەۋجۇت. 10 - مىسرادا ئەڭ ئاخىرقى سۆز قۇسۇردا «كەرىم» دەپ ئېلىنغان. مۆجىزىدە «رەھىم» دەپ ئېلىنغان. 11 - مىسراسنىڭ ئەڭ ئاخىرىدىكى سۆز قۇسۇردا «رەھىم» دەپ ئېلىنغان بولسا، مۆجىزىدە «كەرىم» دەپ ئېلىنغان.

قۇسۇردا 13 - مىسرادىن 24 - مىسراغىچە بولغان بۆلەك مۆجىزىدە كۆرۈلمەيدۇ. قۇسۇردا 25 - مىسرادىن 28 - مىسراغىچە بولغان بۆلەكمۆجىزىدە 5 - مىسرادىن 8 - مىسراغىچە بولغان ئارىلىقتا كۆرۈلىدۇ. بۇ ئىككى ئوخشاش تۆت مىسرادا ئۈچىنچى مىسرادىكى «نەپىس ئىلكىدە بولدۇم ئەسىر» مۆجىزىدە «غەم ئىلكىدە بولدۇم

چۈنكى «مۇزىكانتلار تارىخى» يېزىلىدىغان بۇ رىسالىدە، مۇقەددىمە قىسمىدا «مۇناجات» ئورنىدا مۆجىزىنىڭ «ئىشقىڭنى دىلىمغا كىرگۈزگىن، مەن ساتار بىلەن دۇتارنى چالاي، مەندە خاتالىق ناھايىتى كۆپ، ئەپۇ قىلغىن، سەن مېنىڭ مەدەتكارىمىسەن پەرۋەردىگار. « دېگەن مەنالار دەل شۇ ۋەجىدىن يېزىلغاندۇر. قۇسۇرنىڭ «تىلەك» ناملىق شېئىرىدىكى پۈتۈن مەزمۇن ئاللاھ مەدھىيىسى ۋە تەسەۋۋۇپ ھېكمىتىگە يول بېرىدۇ.

گەپنىڭ ئۆزىگە كەلسەك، شائىر قۇسۇرنىڭ بىرگىچە يېتىپ كەلگەن ئەدەبىي ئەسەرلىرى (ھەممىسى شېئىرىي ئەسەرلەر) ئازاتلىقتىن كېيىنكى ھەرخىل ھەرىكەتلەردە كۆيدۈرۈلگەن بولسىمۇ (بۇنىڭ ئىچىدە بىر تارىخىي تەزكىرىسىمۇ كۆيدۈرۈلگەنمىش)، ئۇرۇغ - تۇغقانلىرى بەزىلىرىنى يۇشۇرۇپ قالغان. 1980 - يىللاردىن باشلاپ، پىچان ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ كادىرى، ئۇقۇمۇشلۇق زات مەرھۇم ئىمىن سەيپۇللا قۇسۇرنىڭ بەزى قولىيازىملىرىنى ۋە باشقىلار تەرىپىدىن كۆچۈرۈلگەن بەزى قولىيازىملىرىنى يىغىپ توپلىدى ۋە نەشىرگە تەييارلىدى. نۇرغۇن تىرىشچانلىقلاردىن كېيىن دالانىكارىز بەشىتامدىكى شائىرنىڭ ئۇرۇغ - تۇغقانلىرىدىن بولغان مەئمۇر بەگنىڭ قولىدا ساقلىنىۋاتقان «رەۋزەتۇزۇرھرا» ناملىق داستاننىمۇ قولغا چۈشۈرۈپ، نەشىرگە تەييارلىدى. ئىمىن سەيپۇللا ئەپەندى قولغا چۈشۈرگەن بۇ قولىيازىمىمۇ باشقا خەتتاتلار تەرىپىدىن كۆچۈرۈلگەن بىر قولىيازىمدۇر. شۇ چاغدا، ئىمىن سەيپۇللا ئەپەندى بۇ داستانغا قوشۇپ شائىرنىڭ توققۇز پارچە شېئىرىنى ترانسكرىپسىيە قىلىپ قەشقەر ئۇيغۇر نەشىرىياتىدا 1990 - يىلى 3 - ئايدا نەشىر قىلدى. ئۇ توققۇز پارچە شېئىرى «مۇھەممەد ئەفرىدۇن ۋاڭ بېگم مەدھىيەلىرىدە»، «ئىلىم ھەققىدە»، «تەننېھ»، «لۈكچۈن دۆلەتباغ ھەققىدە مۇخەممەس»، «ئەسەھبۇلكەھنى ھەققىدە مۇخەممەس»، «ئىلتىجا»، «تىلەك 1»، «تىلەك 2»، «ئەفرىدۇن ۋاڭغا نەسەت» قاتارلىقلاردۇر.

بۇ قېتىم بۇرۇن رەتلىنىپ ۋە نەشىر قىلىنىپ بولغان مەنبەلەر ئىزىدىن مېڭىپ، شائىرنىڭ «رەۋزەتۇزۇرھرا» داستانىنىڭ شائىر قەلىمىدىكى ئەڭ مۇكەممەل بىر نۇسخىسىنىڭ لۈكچۈن ئاماننىشاھدىكى ئەنەس قارىنىڭ ئۆيىدە ساقلىنىۋاتقانلىقىنى بىلىدۇق. ئەنەس قارى شائىرنىڭ كېيىنكى ئەۋلاد تۇغقانلىرىدىن بولۇپ، بۇ قولىيازىمنى ئىنتايىن پۇختا ۋە پىنھان ساقلايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە،

ئەسر» دېيىلگەن. مۆجىزىدە 13 - مىسىردىن 16 - مىسىرغىچە قۇسۇرىدا كۆرۈلمەيدۇ.

ئەھمەد غوجامنىياز ئوغلى قۇسۇرنىڭ «تىلەك» ناملىق شېئىرى بىلەن موللا ئىسمەتۇللا بىننى موللا نېمەتۇللا مۆجىزىنىڭ «مۇناجات» ناملىق شېئىرىدىكى بۇ ئوخشاشلىق نەدىن كەلگەن؟ بىزنىڭ دەسلەپكى مۇلاھىزىمىزچە تۆۋەندىكىدەك ئېھتىماللىقلار بولۇشى مۇمكىن.

1. ئەھمەد غوجامنىياز ئوغلى قۇسۇرى مىلادى 1717 - يىلى تۇغۇلغان. 1738 - يىللاردىن باشلاپ شېئىر يازغان. ھالبۇكى، موللا ئىسمەتۇللا بىننى موللا نېمەتۇللا مۆجىزى مىلادى 1854 ۋە 1855 - يىللىرى «تەۋارىخىي مۇسقىيۇن» ناملىق رىسالىسىنى يېزىپ قالدۇرغان. دېمەك، مۆجىزى 19 - ئەسىرلەردە ياشىغان كىشى ئىكەنلىكى ئېنىق. ئىككىسىنىڭ ياشىغان ۋاقتى ئارىسىدا يۈز يىلدىن ئارتۇق تارىخىي مۇساپە ياتىدۇ.

2. بىزنىڭ تەكشۈرۈشىمىزدىن قارىغاندا، قۇسۇرنىڭ ئۇرۇغ - ئەۋلادلىرى ئىچىدىكى ئۇقۇمۇشلۇق كىشىلەر ئۇنىڭ «تىلەك» ناملىق شېئىرىنى بۈگۈنكىچە يادقا ئوقۇپ دېكلاماتسىيە قىلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بىردەك قارىشىچە مەزكۇر شېئىر قۇسۇرنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپتۇر.

3. يەنە بىر ئېھتىماللىق شۇكى، بۇ شېئىر 2 - ئويغىنىش دەۋرىدىكى مەشھۇر كىلاسسىكىلىرىمىزدىن بىرىنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ بولۇشى ئېھتىمال. ئۇ مۆجىزى دەۋرىگىچە ھەرقايسى جايلاردا ئۆز تەسىرىنى يوقاتماي كەلگەن بولسا، قۇسۇرى ۋە مۆجىزىدىمۇ ئۆزىگە خاس شەكىل بىلەن قايتا ئىجاد قىلىنغان بولۇشى مۇمكىن. ئىككى مۇئەللىپنىڭ قەلىمىدىكى ئوخشاش بىر شېئىرنىڭ تۈپتىن ئوخشىمىغان بۆلەكلىرى ئەنە شۇنداق بىر ئېھتىماللىققا يول ئاچىدۇ. بۇ يەردە شۇنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىش كېرەككى، ئەگەر بۇ ئەسەر ئېيتقىنىمىزدەك تېخىمۇ قەدىمقى مۇئەللىپلەرنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ بولسا، ئۇنىڭ مەنبەسىنى ئىزدەپ تېپىش كېرەك. ناۋادا، قۇسۇرىدىن ئىلگىرىكى كىلاسسىكىلىرىمىزنىڭ قەلىمىدە مەزكۇر شېئىر كۆرۈلمىسە، ئۇ ھالدا بۇ شېئىر قۇسۇرنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ دەپ بېكىتىلىشى كېرەك.

4. مۆجىزىدە، قۇسۇرىدا تىلغا ئېلىنمىغان بەزى مىسىرالار، بولۇپمۇ «ئىشقىڭنى دىلىغە قىل ئەتا، چەلغۇم سەتار بىرلە دۇتا، ئەفۇ ئەيىلە مەندە بار خەتا، سەنەن ماڭا فەريادەس» دېگەن مىسىرالار «مۇسقىي» بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، مۆجىزىنىڭ ئۆز قەلىمىگە مەنسۇپ بولۇشى مۇمكىن.

لەمىچىن ، تۇيۇق قاتارلىق جايلاردا نۇرغۇن كىشىلەر تەرىپىدىن ئېيتىلىپ كەلمەكتە . بىز بۇ قېتىملىق تەكشۈرۈش جەريانىدا ، بەزى رىۋايەتلەرنى خاتىرىگە ئالدىق . بۇلاردىن بىرى مۇنداق قەيت قىلىندۇ :

« ھەر جۈمە كۈنى لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەسى ۋە تۇيۇق غوجامدا ۋەز ئېيتىلىدىكەن . بىر كۈنى غەيرىي بىر ئىش يۈز بېرىپتۇدەك . قۇسۇرى لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەسى ۋە تۇيۇق غوجامدا بىرلا ۋاقىتتا تەڭ ۋەز ئېيتقانمىش . لۈكچۈنلۈكلەر قۇسۇرىنىڭ لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەسىدە ۋەز ئېيتقانلىقىدا چىڭ تۇرسا ، تۇيۇقتىكىلەر قۇسۇرىنىڭ تۇيۇقتا ۋەز ئېيتقانلىقىدا چىڭ تۇرالمىش . بۇنىڭغا ھەيران بولغان كىشىلەر بۇ ئىشنىڭ سىرىنى بىلمەك بولۇپ ، كېيىنكى جۈمەگىچە ساقلاپتۇمىش ۋە دەۋەقە ھەققەتەن شۇنداق ئىكەنلىكىنى بىلگەنمىش . ئېيتىشىلارغا قارىغاندا ئەۋلىيالارنىڭ سىرى ئاشكارىلانسا ھاياتى ئاخىرلىشىمىش . قۇسۇرىنىڭ سىرى پاش بولغاندىن كېيىن 110 يېشىدا ۋاپات بولغانمىش . »

بۇ قېتىملىق تەكشۈرۈش جەريانىدا قۇسۇرىنىڭ بۈگۈنكى ئۇرۇغ - تۇغقانلىرى ، قۇسۇرى ھەققىدە مەلۇماتقا ئىگە دەپ بىلىنگەن كىشىلەرنى نۇقتىلىق ھالدا تەكشۈرۈپ ، مەزكۇر شائىرنىڭ ھاياتى ، كېلىپ چىقىشى ۋە كۈنىمىزگىچە ئۇلاشقان ئەسەرلىرى ، ئۇلارنىڭ ئېلان قىلىنغانلىرى ۋە تېخىچە يورۇقلۇققا چىقىمىغان ئەسەرلىرى ھەققىدە بىر قەدەر ئەتراپلىق ئۇچۇرلارغا ئىگە بولدۇم . بولۇپمۇ ، شائىرنىڭ تېخى بىز بىلەن يۈز كۆرۈشمىگەن بەزى ئەسەرلىرىنىڭ كىملىرىدە ساقلىنىۋاتقانلىقىغا ئائىت ئۇچۇرلارنى مۇۋەپپىقىيەتلىك ھالدا توپلىدىم . نەتىجىدە مەزكۇر دوكلاتنى سىزلىرىگە سۈنۈش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتىم . كەڭ تەتقىقاتچىلارنىڭ ۋە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنىڭ پايدىلىنىشىغا قولايلىق ئېلىپ كېلىش ئۈمىدىدەمەن .

پايدىلىنىلغان مەنبەلەر :

1. «چاغاتاي تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» ، تۈزگۈچلەر : مۇھەممەد تۇرسۇن باھاۋۇددۇن ، غەنىزات غەيۇرانى ، ئىسمائىل قادىر ، ئابلىمىت ئەھمەد . شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2002 - يىلى 4 - ئاي نەشرى . 507 - بەت .

2. ئابدۇبەسىر شۈكۈرى : «قۇسۇرى ، ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ بەدئىيلىكلىرى ۋە پەلسەپىۋى ئىدىيىسى» ، «تۇرپان» ژۇرنىلىنىڭ 2000 - يىللىق 1 - سان . 72 - بەت .

«رەۋزەتۇرۇزۇھرا» داستانى 3000مىسرادىن تەشكىل تاپقان خېلى چوڭ ھەجىملىك داستان بولۇپ ، مەزكۇر كونا قوليازمى ناھايىتى قىممەت پۇلغا يارامىش (ئۆزىنىڭ ئېيتىشىچە 24 مىليون) . قوليازمىنىڭ ئۆيىدە ساقلىنىۋاتقانلىقىنى ئېيتقان ئەنەس قارى قوليازمىنى رەسىمگە تارتىش ياكى كۆرۈپ بېقىش تەلپىمىزنىمۇ رەت قىلدى . (بىزدىن ئىلگىرى بەزى كىشىلەرگە قوليازمىنى كۆرسەتكەن) نەتىجىدە ، بىز بۇ كىشىنىڭ ئۇرۇغ - تۇغقانلىرىنى بۇ كىشىگە نەسىھەت قىلىشقا دەۋەت قىلىپ قايتتۇق .

ئۇزۇن يىل پىچان ئۇلۇغتۇر مەسچىتىنىڭ ئىمامى ۋە ئۇلۇغتۇر مەدرىسەسىنىڭ مۇدەررىسى بولغۇچى غوجامنىياز ھاجىمنىڭ (بۇ كىشىمۇ ئەھمەد ئاخۇنلۇقنىڭ ئەۋلادلىرىدىنمۇ) قولىدا ، شائىرنىڭ بەزى قىسقا شېئىرلىرى ۋە «ئايخان» ناملىق داستانى ساقلاشقا ئىكەن . ئۇنىڭدىن سىرت ، بۇ كىشى شائىرنىڭ نەسەبى ھەققىدە بىر تەزكىرە تۇرغۇزغانمىش . پىچان ناھىيىسىدە مەزكۇر تېما ھەققىدە تەكشۈرۈشتىن سەل ئىلگىرى غوجامنىياز ھاجىم بەختكە قارشى ۋاپات بولغانلىقى ئۈچۈن ، مۇناسىۋەتلىك نەرسىلەر ھەققىدە ئەۋلادلىرى بىلەن بىۋاسىتە پىكىر ئالماشتۇرۇش ئىمكانىيىتى بولمىدى .

بۇلاردىن باشقا ، لۈكچۈن خانلىق مەدرىسەسى ، مەدرىسە ئالدى مەھەللىسىدىكى ئابدۇل ئاخۇننىڭ ئېيتىشىچە ، شائىرنىڭ يەنە بىر «دالال ھەيرەت» ناملىق داستانىمۇ بارمىش . ئەمما تەكشۈرۈش ۋاقتى ۋە باشقا ئىمكانلىرىمىزنىڭ چەكلىكلىكى تۈپەيلى ، مەزكۇر داستان ھازىرغىچە بارمۇ ياكى يوقىلىپ كەتتىمۇ ، بار بولسا كىمنىڭ قولىدا بار ئىكەنلىكىگە ئائىت كۈنكېرت ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلمىدەم .

پىچان ناھىيە بازىرىدا ئولتۇرۇشلۇق ئىمىن سەيپۇللا ئەپەندىنىڭ بالىلىرىنىڭ قولىدا ئەينى چاغدا مەئمۇر بەيدىن ئېلىنغان «رەۋزەتۇرۇزۇھرا» نىڭ كۆچۈرۈلگەن قوليازمىسى بار ئىكەن . ئەمما تەكشۈرۈشكە بارغان ۋاقىتىمدا بالىلىرى سىرتتا بولغانلىقى سەۋەبلىك قوليازمىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىدەم .

مەلۇمكى ، تارىختا ياشاپ ئەھمىيەتلىك ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان ، قىممەت ياراتقان بۈيۈك كىشىلەر ھەققىدە خەلق ئىچىدە تالاي قىسسىلەر ۋە رىۋايەتلەر تارقالغان بولىدۇ . شائىر ئەھمەد خوجامنىياز ئوغلى قىسسىرىغا مۇناسىۋەتلىك رىۋايەت ۋە قىسسىلەرمۇ شائىرنىڭ بۈگۈنكى تۇغقانلىرى ھەمدە تۇرپان ، پىچان ، لۈكچۈن ، دالانكارىز ،

- 3.. قۇسۇرى، «رەۋزەتۇزۇزۇھرا»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، 1990 - يىل 3 - ئاي نەشرى، 126 - 127 بەتلەر.
4. قۇسۇرى، «رەۋزەتۇزۇزۇھرا»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، 1990 - يىل 3 - ئاي نەشرى، 141 - 142 بەتلەر.
1. ئىسىم تۇلا بىننى موللا نېئىمەتۇللا مۆجىزى، «تەۋارىخى مۇسقىيۇن»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1982 - يىل 6 - ئاي 1 - نەشرى. 23 - 24 بەتلەر. نەشىرگە تەييارلىغۇچىلار: ئەنۋەر بايتۇر، خەمەت تۆمۈر.
- شائىر ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئاساسلىق تەتقىقاتلار كاتالوگى:**
1. «رەۋزەتۇزۇزۇھرا» دىن پارچە»، بۇلاق ژۇرنىلىنىڭ 1981 - يىللىق 2 - سانى. ئىمىن سەيپۇللا نەشرگە تەييارلىغان.
2. قۇسۇرى: «رەۋزەتۇزۇزۇھرا»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى. 1990 - يىل 3 - ئاي 1 - نەشرى. نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىمىن سەيپۇللا.
3. قۇسۇرى: «رەۋزەتۇزۇزۇھرا»، 2011 - يىل 3 - ئاي، شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت - فوتو سۈرەت نەشرىياتى، شىنجاڭ ئېلىكترون ئۇن - سىن نەشرىياتى نەشرى. (ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ كىلاسسىك ئەسەرلەردىن بەھىرلىنىش مەجمۇئەسى - 2). نەشرىيەلەشتۈرگۈچى: مۇھەممەد مەتئىياز دانش.
4. ئىمىن سەيپۇللا: «شائىر قۇسۇرى ۋە ئۇنىڭ ئىجادىيەتلىرى توغرىسىدا»، تۇرپان ژۇرنىلىنىڭ 1982 - يىللىق 3 - سانى.
5. ئابدۇرېھىم سابىت: «قۇسۇرى»، «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخى» (2 - كىتاب، 1 - قىسىم) ناملىق كىتابقا كىرگۈزۈلگەن. قەشقەر شەھەرلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش بۆلۈمى. 1983 - يىل باستۇرغان.
6. غەيرەتجان ئوسمان: «قۇسۇرى»، «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخىدىن تېزىس» ناملىق كىتابقا كىرگۈزۈلگەن. شىنجاڭ ئۇنۋېرسىتېتى نەشرىياتى 1987 - يىل 12 - ئاي نەشرى.
7. ۋاھىتجان غوپور، ئەسقىر ھۈسەيىن: «ئەھمەد غوجامنىياز ئوغلى <قۇسۇرى>»، «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى تېزىسلىرى» ناملىق كىتابقا كىرگۈزۈلگەن، مىللەتلەر نەشرىياتى 1987 - يىل 4 - ئاي نەشرى.
8. ئىمىن سەيپۇللا، ھېلىمىياز قادىر: «شائىر قۇسۇرى ۋە ئۇنىڭ ئىجادىيەتى توغرىسىدا»، «تۇرپان» ژۇرنىلىنىڭ 1982 - يىللىق 3 - سان.
9. «شائىر ئەھمەد غوجامنىياز ئوغلى قۇسۇرى»، «پىچان تارىخ ماتېرىياللىرى» نىڭ 4 - توپلىمى. 1991 - يىل باسمى.
10. غەيرەتجان ئوسمان: «قۇسۇرى»، «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ قىسقىچە تارىخى» ناملىق كىتابقا كىرگۈزۈلگەن، 1992 - يىلى نەشرى.
11. ئەشرەپ ئابدۇللا: «قۇسۇرى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخى» (3) ناملىق كىتابقا كىرگۈزۈلگەن. شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى، 1993 - يىل 1 - ئاي نەشرى.
12. غەيرەتجان ئوسمان: «قۇسۇرى»، «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى قىسقىچە تارىخى» (2) ناملىق كىتابقا كىرگۈزۈلگەن. 1996 - يىل بېسىلدى.
13. ئىمىنجان ئەخمىدى: «ئەھمەد غوجامنىياز ئوغلى قىسسىسى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىكى نامايەندىلەر» ناملىق كىتابقا كىرگۈزۈلگەن، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1996 - يىل 4 - ئاي نەشرى.
14. مۇھەممەد ئىمىن: «ئەھمەد غوجامنىياز ئوغلى قۇسۇرى»، «تۇرپان ۋاڭلىرى» 1997 - يىل باسمى.
15. «رەۋزەتۇزۇزۇھرا»، «تۇرپان ژۇرنىلى» 1982 - يىللىق 2 - سان. 1985 - يىل 3 - سان. ئىمىن سەيپۇللا نەشرگە تەييارلىغان.
16. ئابدۇبەسىر شۈكۈرى: «قۇسۇرى، ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ بەدىئىيلىكلىرى ۋە پەلسەپىۋى ئىدىيىسى». «تۇرپان» 2000 - يىللىق 1 - سان.
- مۇھەررىر: ئالىمجان توختى (2009)**
كوررېكتور: مەرۋان مەمتەئابدۇللا (2011)

ئابدۇللا تۇرسۇن بىخىلانى (2012)

ئىمتىھانلار سىنايدۇ

ئۆتمەك قىيىن سىناقتىن، ئەيلە ھەزەر سىناقتىن،
خاتا باسساڭ بىر قەدەم ساۋاق بېرەر تاپاقتىن.
ئۇچراپ تۇرار ھەر جايدا زېرىكسەڭمۇ ھاياتتىن،
بۇدۇنيادىن كەتسەڭمۇ ئۇ دۇنيادا سىنايدۇ.

سىناق تولا ئالدىڭدا جاھان سېنى سىنايدۇ،
ماڭساڭ ئەگەر بىر قەدەم سوئال - سوراق سورايدۇ.
سورنىقى بار ھەممىنىڭ قىلغان ھەربىر ئىشىڭنىڭ،
ھايات ئۆزى ئىمتىھان، ھەر چاغ سېنى سىنايدۇ.

باشلىق غوجام باللىرى

(ساتىرا)

توپا يولدا ماڭمايدۇ پاياندازلار سالمىسا،
ماشىنىدىن چۈشمەيدۇ ناغرا - سۇناي چالمىسا،
چاقىرىسىمۇ كەلمەيدۇ قوي - كالىلار سويمىسا،
ياراتمايدۇ گاداينى باشلىق غوجام باللىرى.

خەجلەيدىكەن غازاڭدەك، بۇرۇپ چېچىپ دوللارنى،
گۇمران قىلىپ ياشايمىش ھەيۋەتلىك شۇ تاغلارنى،
قېقىۋەتتى، قۇرۇتۇپ قاقشال قىلىپ باغلارنى،
كېچە - كۈندۈز تاماشا باشلىق غوجام باللىرى.

يەتتە يەردە ئۆيى بار، سەككىز يەردە خوتۇنى،
يانار تاغدەك يالقۇنلاپ كۆيىدىكەن ئوتۇنى،
بىرى تۇتسا بېشىنى بىرى تۇتار پۇتىنى،
جەننەت كەبى تۇرمۇشى، باشلىق غوجام باللىرى.

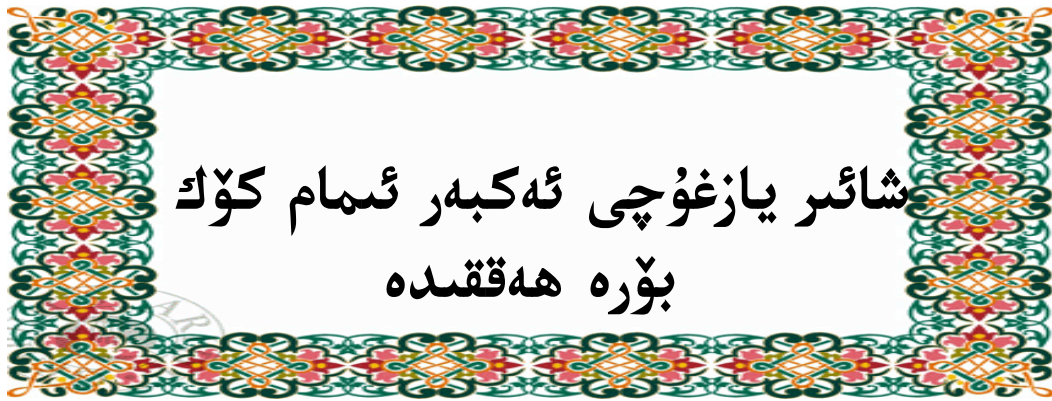
مۇھەررىر: رۇقىيە تۇرسۇن ئابىقۇت (2010)
كوررېكتور: ئابلىكىم مەمەت (2011)

سورايدىكەن جاھاننى باشلىق غوجام باللىرى،
بىخارامان ياشايدۇ باشلىق غوجام باللىرى،
شاھلار كەبى تەكەببۇر باشلىق غوجام باللىرى،
ئۆزىدىكەن ئاينىمۇ باشلىق غوجام باللىرى.

ماڭمايدىكەن تۈز يولدا، لېكىن داغدام يوللىرى،
«توققۇزى تەل» بەگلەردەك، «لەبەي» ئىكەن قۇللىرى،
خەجلىسىمۇ تۈگىمەي، تۇغدىكەن پۇللىرى،
نەگە بارسا ئەتۈر باشلىق غوجام باللىرى.

باشلىق بولغاچ دادىسى، ھەر بىر سۆزى پەرمانىمىش،
ئىچىشلىرى مەي - شاراب، يېپىشلىرى گۆشنانمىش،
يانلىرىدا ھەر زامان نازىنىلار تەييارمىش،
ئولتۇراركەن داچىدا باشلىق غوجام باللىرى.

ئوقۇپ كەلسە تەيياركەن ئىشلەيدىغان خىزمىتى،
«خوش، خوش...» خوجام كېلىڭ دەپ ئالىي ئىكەن
ھىممىتى،
قانداق گەپبۇ بىلىمدىم، يوقمۇ ئوقۇش قىممىتى،
ئىشلىرى ئوڭ كېپى چوڭ باشلىق غوجام باللىرى.

شائىر يازغۇچى ئەكبەر ئىمام كۆك بۆرە ھەققىدە

ئەكبەر ئىمام كۆك بۆرە تۇنجى ئېلان قىلىنغان بۇ شېئىرلىرىنىڭ ئوقۇرمەنلەر تەرىپىدىن ياقىتۇرۇپ قوبۇل قىلىنىشىنىڭ ئىلھامىدا ئۆزلۈكسىز ئۆگەندى، ئىجاد قىلدى. نەتىجىدە ئۇنىڭ ئىجادىيەت بوستانى رەگمۇ رەك ئىجادىيەت مېۋىلىرىنىڭ خۇش ھىدلىرى بىلەن يىلدىن - يىلغا موللاشتى. ئۇنىڭ «ئالتۇن كەشى يىتكەن قىز» ناملىق ھېكايىسى «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 2004 - يىللىق 7 - ساندا ئېلان قىلىنىپ، پىروژىچىلىقتىمۇ قەلەم قۇۋۋىتىنىڭ پىشىپ يېتىلگەنلىكىدىن بېشارەت بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ «تارىم» ژۇرنىلىدا بايان قىلىش ۋە ئىپادىلەش ئۇسلۇبى ئۆزگىچە بولغان «ياۋا جىگدە»، «پوستى يوق ئالما»، «پىسخىكىلىق بۇھران» قاتارلىق ھېكايە - پوۋېستلىرىنى ئېلان قىلدى. ھازىرغىچە ئۇنىڭ «تارىم»، «تەڭرىتاغ»، «شىنجاڭ ياشلىرى»، «كىروران»، «قىزىلسۇ»، «يېڭى قاشتېشى»، «تۇرپان» قاتارلىق ئەدەبىي ژۇرناللاردا «ئۇنتۇلغان ئابىدە»، «خەير - خوش مۇھەببەت»، «ئالتۇن كەشى يىتكەن قىز» قاتارلىق 400 پارچىغا يېقىن شېئىر، داستان، ھېكايە، پوۋېستلىرى ئېلان قىلىندى. 2000 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «ئاخىرقى پۇرسەت» ناملىق شېئىر - داستانلار توپلىمى نەشر قىلىندى. ئۇنىڭ يەنە مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان «ئارمان غۇنچىسى»، «جىن ھەققىدە ھېكايە»، «روھ بولۇپ پارلايدۇ مەڭگۈلۈك قۇياش»، «مۇساپىرلار ناخشىسى»، «قاراڭغۇدىكى ئادەم» قاتارلىق شېئىر، ھېكايىلىرىگە باھا بېرىلگەن ماقالە - ئوبزورلار مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنىپ، ئۇنىڭ ئەدەبىي تالانتى ۋە ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرى مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى.

ئەكبەر ئىمام كۆك بۆرە 1970 - يىلى بۆرتالادا تۇغۇلغان بولۇپ، باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق ئاشلىق مەكتىپىنىڭ بوغالتىرلىق كەسپىدە ئوقۇغان. ھازىر بۆرتالا شەھىرى ئۇنتۇبۇلاق بازارلىق پارتكوم تەشۋىقات بۆلىمىدە تەشۋىقات خادىمى بولۇپ ئىشلىمەكتە.

ئەكبەر ئىمام كۆك بۆرە جىمجىتلىق ئىچىدە تىنىمسىز ئىزدەنگۈچى، ئۆزىنى ئەدەبىياتقا بېغىشلىغان تىرىشچان، ئىجتىھاتلىق قەلەمكەشلىرىمىزنىڭ بىرى. ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت ھاياتى 1993 - يىلى باشلانغان بولۇپ، بۇ يىللار ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا شېئىرىيەت ئىجادىيىتى قايتا جانلانغان مەزگىل ئىدى. ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت ھاياتى ئەنە شۇ جۇشقۇن مەزگىلگە توغرا كەلگەچكە، ئۇمۇ باشقا ئىجتىھاتلىق ئاپتورلارغا ئوخشاش ئالدى بىلەن نېمىنى يېزىش، قانداق يېزىشنى ئۆزلۈكسىز سىناق قىلىپ تۇردى. ئۇنىڭ ئەنە شۇنداق قېتىرقىنىپ ئىزدىنىشىنىڭ مەھسۇلى بولغان، ئەنئەنىۋىلىك بىلەن يېڭىلىقنىڭ بىر - بىرىنى تولۇقلىشى ئاساسىدا روياپقا چىققان «ئانامنىڭ تۇغۇلغان كۈنى»، «چىرايلىق تەقدىر»، «ئۆزۈمگە بېغىشلاپ» قاتارلىق شېئىرلىرى «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىنىڭ 1993 - يىللىق 6 - ساندا ئېلان قىلىنىپ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياقىتۇرۇشىغا مۇيەسسەر بولدى. بۇ شېئىرلاردىكى شەكىل گۈزەللىكى بىلەن مەزمۇن تېرەنلىكى ئۇنىڭ شېئىرىيەت سەپىرىنىڭ پارلاق كەلگۈسىدىن روشەن بېشارەت بەرگەندى.

- بائالا، سېنىڭ كۆزۈڭگە قىزلاردىن باشقا نەرسىمۇ كۆرۈنەمدۇ زادى؟
 - قانداق قىلىمەن، ئاداش، بۇ ماڭىلا باغلىق ئىش بولمىسا.
 - ئادەمگە زۇكام تەگسىمۇ بۇنداق تەگمەيدۇ.
 - توغرا دېدىڭ، راستتىنلا زۇكام ۋىرۇسىدەك بىرىپمىكەن بۇ خەق.
 - شۇنداق بولسىمۇ ئايدا بىر قېتىمدىن تېگەمدۇ بۇ زۇكام ساڭا؟
 - ۋايىتاڭەي، بەلكىم ئىممۇنتېت كۈچۈم ئاجىز بولسا كېرەك.
 مەن ئىممۇنتېت كۈچى ئاجىز بۇ ئاغىنەمگە تۇرۇپ ھەۋەس قىلىپ قالسام، يەنە تۇرۇپلا ھەسەتمۇ قىلىپ قالاتتىم. ئادەم مۇھەببەتلىشىش ئالدىدا ئازابلىنىدۇ، دەپ ئاڭلايتتىم، ئەمما بۇ ئاداشتا ئازابلىنىش دېگەندىن ئەسەر تاپقىلى بولمايتتى. قىزلار ئۇنى رەت قىلىۋەتسىمۇ قىلچە ئېغىر ئالمايتتى.
 - يولنىڭ سول تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتتى - دە، - دەيتتى ئۇ بۇنداق چاغدا.
 - نەدىكى يولنىڭ سول تەرىپىگە؟
 مەن ھەيران بولۇپ سورىسام، ئۇ:
 - كۆڭۈلدىكى يولنىڭ بولمامدۇ، - دەيتتى.
 - كۆڭۈلدىكى يول؟! كۆڭۈلدىمۇ يول بولامدۇ؟
 - بولمامدىكىن، سەن باشقىلارنىڭ كۆڭۈلمىدە بىر قىز بار، دېگىنىنى ئاڭلىغان بولغىيتتىڭ؟
 - ئاڭلىغان.
 - ھەبەللى، كۆڭۈلدە يول بولمىسا كۆڭۈلدىكى قىز نەدە ماڭىدۇ؟ مەن ساڭا دېسەمچۇ، كۆڭۈلدە ئىككى يول بولىدۇ. ئوڭ تەرەپتىكى يولدا سەن ئارىلىشىۋاتقان قىزلار،

سەن مېنىڭ پارچە - پارچە بولۇپ كەتكەن رېئاللىقىمدىكى خاسىيەتلىك چۆچەك، مەن سېنىڭ ئاشۇ خاسىيەتلىك چۆچەك شەھىرىگە تىنەپ يۈرگەن ئاق ئاتلىق شاھزادە. مەن سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭدىن قىزلىق ئالىمىنىڭ ئەڭ گۈزەل، ئەڭ سۆيۈملۈك ناماياندىلىرىنى روشەن ھېس قىلىمەن.
 بۇ مەن سېنى تۇنجى كۆرگەندىن كېيىن پەيدا بولغان تۇيغۇ. سېنى كۆرۈشتىن بۇرۇن مەن نۇرغۇن قىزلارنى كۆرگەن، ئەمما ئۇلار ھەققىدە مەندە ھېچقانداق تەسەۋۋۇر مەۋجۇت بولغان ئەمەس. ئۇ چاغدا مەن قىزلار ھەققىدىكى تەسەۋۋۇرنى ئەرلەرنىڭ بىر مەزگىللىك پىسخىك كېسەللىكى، ئۇ خۇددى زۇكام ۋىرۇسىدەك ئۆتكۈنچى ھالەت، دەپ قارايتتىم. ئەمما خىيالىمدا شۇنداق ئويلىغىنىم بىلەن تۇرۇپلا ئۆزۈمنىڭ پىسخىكىسىدىن گۇمانلىنىپمۇ قالاتتىم.
 مەن نورمال ئادەممۇ؟
 مەن يۈز پىرسەنتلىك نورمال ئادەم. نان يەيمەن، سۇ ئىچمەن، ئۇخلايمەن، يول ماڭمەن، تەپەككۈر قىلىمەن. يەنە نورمال ئادەملەر بىلەن ئارىلىشىپ ياشايمەن. شۇنداق ئېيتىمەنكى، مەن سېنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن ئاشۇ بورانلىق كۈندىن بۇرۇن مەندە قىزلار ھەققىدە گۈزەل تەسەۋۋۇرغا چۆمۈلۈشتەك كېسەللىك ئالامىتى مەۋجۇت بولغان ئەمەس ئىدى.
 - ئاشۇ قىزنى قولغا كەلتۈرىدىغان گەپتى.
 ھەر ئايدا بىر قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالىدىغان بىر ئاغىنەم شۇنداق دېسە ھەيران قالاتتىم.
 - يەنە قايسى قىزنى دەيسەن؟
 - ئالدىنقى ھەپتە تېلېۋىزوردا ئۇسسۇل ئويناپ چىققان ئۆمەكتىكى ئۇسسۇلچى قىزچۇ.

سول تەرەپتىكى يولدا سېنى رەت قىلىۋەتكەن قىزلار ماڭىدۇ.

ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز بۇ ئاداش مېنىڭ يېقىن دوستۇم ئىدى. بەزىدە ئۇ ماڭا نورمال ئادەمدەكمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇ بىر قىزنى قانداق تېز ياخشى كۆرگەن بولسا يەنە شۇنداق تېز سوۋۇيتتى.

توۋا دەيمەن، قىزلارمۇ مۇشۇنداق ئادەملەرگە ئامراق بولىدىكەن دېسە...

ئۇنىڭغا راستتىنلا ھەۋەسمۇ، ھەسەتمۇ قىلاتتىم. مانا شۇنداق چاغدىلا ئۇنى ئەمەس، ئۆزۈمنى نورمال ئادەم ئەمەستەك ھېس قىلىپ قالاتتىم. بەزىدە مېنىڭ كۆڭلۈمدە يول يوق بولغىمىتى - يا، بىر ئەر ئۈچۈن بىر قىز شۇنداق مۇھىمىدۇ؟ دەپ خىيال قىلىپ كېتىمەن. شۇنداق چاغدىلا ئۆزۈمنىڭ بىر قىزغا موھتاج ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلىمەن. ئەمما قانداق قىزغا موھتاج ئىكەنلىكىمنى ئويلاپ يېتەلمەيمەن. باشقىلار بىر قىزنى بىر كۆرۈپلا ياخشى كۆرۈپ قالارمىش. بىراق مەن گاھى قىزلارنى كۈنىگە نەچچە قېتىملاپ كۆرسەممۇ مەندە ئۇلارغا نىسبەتەن ھېچقانداق تۇيغۇ پەيدا بولمايدۇ. ئويلاپ باقسام ئالىي مەكتەپ ھاياتىمۇ شۇنداق بىر خىللا ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

- بىر قىز بار، كۆرۈشۈپ باقمىسەن؟ - دېدى بىر كۈنى ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم.

- يولنىڭ سول تەرىپىدىكى قىزىمۇ؟

- چاقچاق ئەمەس، راست دەۋاتىمەن.

- قانداق بولار؟

- بولغىنىچە بولمامدۇ، ھېچبولمىسا كۆزۈڭ بولسىمۇ خۇش بولۇپ قالار.

- كىمكەن ئۇ؟

- ئۇسسۇلچى قىزنىڭ دوستى.

- قايسى ئۇسسۇلچى قىز؟

- تېلېۋىزوردا ئۇسسۇل ئويناپ چىققان ئۆمەكتىكى قىزچۇ؟

- ئۆمەكتىكى قىز؟! ئۇنى قانداق تونۇيسەن؟

- ئارىلىشىۋاتقان تۇرسام.

- چاقچاق قىلىمىغىنە.

- قىزلارنىڭ سايسىدا نان يەيدىغان ئەر ئەمەسقى بىز. نەچچە كۈن بولدى، يولنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋالدىم دېگىنە.

ياپىرا! ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز بۇ ئاغىنەمگە راستتىنلا قول قويىدۇم. تېخى قايسى كۈنى گېيىنى قىلىۋاتاتتى ئۇ قىزنىڭ، ئېكراندىن چۈشۈپ بولغىچە كەلتۈرۈۋالدىم دەيدۇ - يا، ماۋۇ ئاداش.

- قانداق قىلىسەن؟

- نېمىنى؟

- مەن دېگەن قىزىچۇ؟

- ئۇنى تونۇمسام نېمىمۇ دەرمەن؟

- سەن ماقۇل بولساڭلا ھەممە گەپنى ماڭا قويۇپ

بەر، بىردەمدىلا يېلىمدەك ئېرىتىپ بېرىمەن ئۇنى. قانداق، بولامدۇ؟

- مەيلى ئەمەسە.

- ئۇنداق بولسا ئەتە كەچقۇرۇن بارىمىز - ھە،

ئوبدانراق تەييارلىق قىل.

مەن تۇنجى قېتىم بىر قىزغا نىيەت قىلدىم. ئارتىس،

ئۇسسۇلچى قىزلار ھەممە يەردە چىرايلىق بولىدىكەن.

بەلكىم دوستىمۇ چىرايلىقلا قىزدۇ. ئەمما شۇ كۈنى

ئاخشىمى يېتىپلا ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئەسلىي

كۆرۈشىدىغان قىزنى ئويلاپ شېرىن خىياللارغا چۆمۈشۈم،

ھاياجانلىنىشىم، ئۇخلىيالماسلىقىم كېرەك ئىدى. قارىغاندا

مېنىڭ ئىممۇنتىت كۈچۈم كۈچلۈك ئوخشايدۇ.

ئەنئىسى كەچقۇرۇن ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم

غەرق مەست ھالدا كەلدى ۋە مېنى باشلاپ ماڭدى. بىراق

شۇ چاغدىكى تۇيغۇدا بىر قىز بىلەن ئەمەس، بەلكى مال

بازىرىغا قوي كۆرگىلى ماڭغاندەك ھېسسىياتتا ئىدىم.

- خېلى چىرايلىق قويمىكەن؟

ئۇ مەندىن تىلنى چايناپ تۇرۇپ سورىدى.

- نېمە دەيسەن؟

- خېلى چىرايلىق قىزىمكەن دەيمەن.

- قوزىدەكلا دېگىنە. ئوتنىڭ ئۇچىنى يەپ چوڭ

بولغان دەيدۇ. قانداق دەيسەن؟

- ياقەي، مۇنداقلا سوراپ قويدۇم.

بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ سېنى كۆرۈشتىن بۇرۇنقى

خىيالىم ئىدى. بىراق مەن سېنى كۆرگەن ئاشۇ بورانلىق

كۈندىن كېيىن روھىي دۇنيارىم ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ

كەتتى. خىيال بوشلۇقۇم سەن بىلەن لىق تولۇپ،

مەۋجۇت رېئاللىقىم پارچە - پارچە بولۇپ كەتتى.

ئاشۇ ئۇچرىشىش مەن ئۈچۈن تولمۇ نۇيۇقسىز، تولمۇ

زەربىلىك بولدى. شۇ كۈنى مەن تۇنجى قېتىم ئوتنىڭ

ئۇچىنى يەپ چوڭ بولغان قىزنىڭ قانداق

بولدىغانلىقىنى تولۇق ھېس قىلىپ يەتتىم...

- ئۇلار تېخى كەلمىگەن ئوخشايدۇ، - دېدى

ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم مەستلىكتىن ئاران يەر

دەسسەپ تۇرۇپ.

- كەلمەي قالارمۇ - يا؟ - دېدىم مەن.

- كېلىدۇ، - دېدى ئۇ ئىشەنچ بىلەن.

- قانداق دەيسەن؟

- قىزلار كۆرۈشۈشكە زادى مۇشۇنداق كېچىكىپ

كېلىدۇ.

- مۇتەخەسسسى بولۇپ كەتتىڭمۇ نېمە؟

- ياقەي، ئىككى قىز بىلەن ئارىلاشساڭ سەنمۇ

كۆنۈپ قالسىن بۇنداق ئىشلارغا.

- مەنچە بولسا يامغۇرمۇ ياغماي، توپمۇ ياغماي ئۇزۇن - ئۇزۇن سۇمبۇل چاچلىق قىزلار يېغىپ كەتسە دېگەن، - دېدى ئۇ.

- يائىلا، ئۇزۇڭ تويساڭمۇ كۆرۈڭ توپماي ئۆتۈپ كېتىدىغان بولدىڭ - دە قىزلارغا، - دېدىم مەن ئۇنىڭ غەلىتە خىياللىرىدىن ھەيران بولۇپ.

- ئەمدى شۇ، ياخشى تاماق ئېشىپ قالغۇچە يامان قورساق يېرىلىپ كەتسە مەيلى ئەمەسمۇ، - دېدى يەنە ھېچنەم بولمىغاندەك.

راست دېمەكچى، مېنىڭ بۇ ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم ئۇسسۇلچى مۇزىكا چىقسا جىم تۇرالمىغاندەك قىزلارنىڭ گېپى چىقسا جىم تۇرالمىتتى. ئۇمىدە بىرەر پارچىمۇ كىتاب ئوقۇپ باقمىغان بۇنداق ئادەمنىڭ سۆزمەنلىكىگە ھەقىقەتەنمۇ قايىل ئىدىم.

- مىخقا شەرەپ بېشىدىن كەلگەندەك ماڭا شەرەپ تىلىمىدىن كېلىدۇ، - دەيتتى بۇ ئاغىنەم.

ئاسماننىڭ يىراق غەربىي باياۋىنىدىن قارامتۇل بۇلۇتلار تۇرۇلۇپ كەلمەكتە ئىدى. مەن تۇرۇپلا ئۇسسۇلچى قىزنىڭ دوستى ھەققىدە ئويلىنىپ قالدىم. شۇ تاپتا مەن مۇكەممەل بىر قىزنى كۆرۈپ باققىلى كەلدىم. بۇ ھال ماڭا خۇددى يىراق بىر زاماندىكى قۇل بازىرىغا قۇل كۆرگىلى كەلگەندەك تۇيۇلۇپ كەتمەكتە ئىدى.

- كەلدى!

ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەمنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ كەتتىم.

- نېمە كەلدى، بورانمۇ؟

- نېمە دەيدۇ ماۋۇ ئاداش، قىز كەلدى، قىز.

- قېنى؟

- ئەنە، ئاۋۇ ئىككىسى شۇ.

ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدىم. كۆرۈم يىراقتا كېلىۋاتقان ئىككى قىزغا چۈشتى.

- ھەر ھالدا بوراندىن بۇرۇن كەلدى بۇلار، - دېدىم مەن.

- قانداق دەيسەن؟

- بوراندا قالسا ئۇچۇپ كەتكۈدەك تۇرمامدۇ ئۇلار.

- ئانىنىڭ چىرايلىقى تورۇق، قىزنىڭ چىرايلىقى

ئورۇق دېگەننى ئاڭلىمىغانىدىڭ سەن؟

- تورۇق ئاتتەك ئورۇق بۇ خەقتە غۇرۇر باردۇر - ھە؟

- ۋاي... ۋاي... دېدى ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز

ئاغىنەم تېرىكىپ، - تولا كىتاب ئوقۇۋېرىپ كىتابتىكى ئادەملەرگە ئوخشاپلا قالدىڭمۇ نېمە؟ سەن بۇ يەرگە نېمىگە كەلدىڭ زادى؟

- ئىشقىلىپ بوراننىڭ توپىسىدا قالغىلى كەلمىدىم.

- ھەببەللى، ئەمىسە نېمانچە زىغىرلاپ كېتىسەن

دەيمەن؟

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ ئىككى قىزنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. تۇيۇقسىز بۇ ئىككى قىز ھەققىدە غەلىتە خىيال سۈرۈپ قالدىم...

- ماقۇل دېگەن، ئاداش، زادى بارغۇم كەلمەيۋاتىدۇ.

- ۋىيەي... نېمانداق جېنىمنى چىقىرىسەن، مەن ماقۇل دەپ قويغان تۇرسام.

- مەن بارمايچۇ؟

- مېنى يالغانچى قىلاي دەمسەن؟ بېرىپ كۆرۈشۈپ باقماسەن.

- قانداق بولار؟

- ھېچقانداق بولمايدۇ. چۆپ يەپ باقمىغان قوي دەيدۇ.

- ھا... لا، دەپ كەلگەن بولسا قانداق قىلىمەن؟

- كۆلگە ئاپىرىپ سۇغارمايلا كەلمەمدۇق...

ئۆزۈمنىڭ خىيالدىن ئۆزۈم بىئارام بولۇپ كەتتىم. خىيال دېگەنمۇ غەلىتە بولدىكەن، توۋا.

ئىككى قىزنىڭ قارىسى تېخىچە كۆرۈنمەيتتى. ھاۋا ئاستا - ئاستا بۇزۇلماقتا ئىدى. بۇ شەھەرنىڭ مانا مۇشۇنداق كېسىلى بار ئىدى. ھاۋا تۇرۇپلا ئۆزگىرىپ بوران چىقىپ، ئاسماندىن توپا ياغاتتى.

توۋا دەيمەن، توپا ياغدى دېگەن قانداق گەپ بۇ؟ ئەسلى قىش كۈنى قار، ياز كۈنى يامغۇر ياغدىغان.

ھازىر بولسا قىش كۈنى قار بىلەن ئىس - تۈتەك، ياز كۈنى يامغۇر بىلەن توپا ياغدىغان بولۇپ كەتتى. مومام

رەھمەتلىك «يامغۇر دېگەن خۇدانىڭ رەھمىتى، يامغۇر سۈيى بىلەن ئۆلۈك زېمىن تىرىلىدۇ. قىيامەت بولغاندىمۇ

مۇشۇنداق يامغۇر ياغىدۇ. ئەمما ئۇ چاغدىكى يامغۇر ھازىرقى يامغۇرغا ئوخشىمايدۇ. ھازىرقى يامغۇردا ئۆلۈك

زېمىن تىرىلسە، قىيامەتتىكى يامغۇردا قەبرىدىكى ئۆلۈكلەر تىرىلىدۇ، شۇڭا يامغۇر ياغسا قەلبىڭلاردا زەررىچىمۇ

نارازىلىق بولمىسۇن» دەيتتى. رەھمەتلىك مومام چالا ساۋات ئايال بولسىمۇ، لېكىن مەۋجۇت رېئاللىق ھەققىدە

خۇددى غايىبىنى بىلىدىغاندەك ئىشەنچ بىلەن پاراڭ قىلاتتى.

- ئۇخلاپ قالمىغانسەن؟

ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەمنىڭ ئاۋازىدىن خىيال بۆلۈنۈپ كەتتى.

- ياقەي، يامغۇر ياغارمۇ ياكى توپا ياغارمۇ دەپ خىيال سۈرۈپ قاپتىمەن.

- سەنچە نېمە ياغسا بولار؟

- توپا ياغقىنىدىن يامغۇر ياغقىنى ياخشى ئەمەسمۇ؟

توپا دېگەن بۇزۇلغان تەبىئەتنىڭ ئاپىتى، يامغۇر دېگەن خۇدانىڭ رەھمىتى تۇرسا، - دېدىم مەن مومام

رەھمىتىنىڭ يامغۇردەك مول نەسبەتلىرىنى ئەسلەپ.

مەن يەنە ئۆزۈم ھەققىدە ئويلىنىپ قالدىم. مەن راستتىنلا نورمال ئادەممۇ؟

ئەمدى مەن ئۆزۈمنىڭ نورمال ئادەملىكىدىن گۇمانلىنىشقا باشلىدىم. ئەگەر مەن ھەقىقىي نورمال ئادەم بولغان بولسام، ئۇسسۇلچى قىزنى ياخشى كۆرۈپ قېلىشتەك بۇنداق خەتەرلىك خاتالىققا يول قويمايتتىم. چۈنكى ئايال زاتى چەكلەنگەن مېۋە بولسا، ئۇسسۇلچى قىز مەن ئۈچۈن زەھەر سۈيىدە سۇغرىلغان خەتەرلىك مېۋە ئىدى. ئەمما مەن بۇ مېۋىنى خالىغىنىمچە يېيەلمەيتتىم. چۈنكى بۇ مېۋە ئاللىقاچان جەننەتتىن چىقىپ بولغان ئىدى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى تۇنجى قېتىم بىر قىزنىڭ ئىشىق ئوتىدا قۇرۇق ئوتۇندەك پاراسلاپ كۆيۈپ چىقتىم. ئايال - ئەرلەرنىڭ تەن شېخىدىن چۈشۈپ قالغان بىر تال يېتىم قوۋۇرغا، ئۇسسۇلچى قىز بولسا مېنىڭ تەن شېخىمدىن چۈشۈپ قالغان بىر تال يېتىم قوۋۇرغا. بۇ مەن سېنى تۇنجى قېتىم كۆرگەندىن كېيىن مەندە پەيدا بولغان تۇيغۇ.

- سىزنى سۆيىمەن!
- كەچۈرۈڭ، مەن ئامالسىز...
- ئەمەس قانداق قىلمەن؟
- ھېچ ئىش قىلماي جىم يۈرۈڭ.
- ماقۇل، گېپىڭىزنى ئاڭلاي.
- قۇلىقىڭىز راستتىنلا يۇمشاقكەن.
- ياقەي، مەن يۈرىكى يۇمشاپ كەتكەن ئادەم...
بۇ مەن بىلەن سەن ئوتتۇرىسىدىكى دىئالوگ. مەن سېنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن ئاشۇ بورانلىق كۈندىن كېيىن مەن سەن بىلەن خىيالىمدا كۆپ قېتىم پاراڭلاشتىم. ئەمما ئوتتۇرىمىزدىكى سۆھبەت خۇددى خۇمداڭنىڭ كېسەكلىرىدەك بىر خىللا ئىدى.
تۇرۇپلا كۆڭۈلدىكى يول ھەققىدە ئويلىنىپ قالدىم. لېكىن ھەرقانچە ئويلىساممۇ كۆڭۈلدىكى ئىككى يولنى پەقەت ھېس قىلالىدىم. مېنىڭ كۆڭلۈمدە پەقەت بىرلا يول سوزۇلۇپ ياتاتتى. بۇ بىر شامالنىڭ ئىزىمۇ چۈشمىگەن يول ئىدى.

- بىئارام بولۇۋاتامسىز نېمە؟
بۇ ئوتنىڭ ئۈچىنى يەپ چوڭ بولغان قىزنىڭ ئاۋازى ئىدى. تالادا گۈرۈكرەپ بوران چىقىۋاتاتتى. تۇرۇپلا ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەمگە ئاچچىق كېلىپ قالدى. ئۇ بىزنى رەڭدار چىراغلار بىلەن غۇۋا يورۇپ تۇرغان بۇ ئايرىمخانىدا يالغۇز قالدۇرۇپ ئۆزى ئۇسسۇلچى قىز بىلەن باشقا بىر ئايرىمخانىغا كىرىۋالغان ئىدى. بۇ يەر دەسلەپ ماڭا ئۇسسۇلچى قىز ئالدىمدا تەبەسسۇم بىلەن ئولتۇرغاچقىلا ھۇرۇر ئاتا قىلغان ئىدى. ھازىر بولسا بۇ يەر ماڭا خۇددى جاڭگاللىقتەك سۆرۈن تۇيۇلماقتا ئىدى.

- ئەمدى شۇ مۇنداق سوراپ قويۇشۇم.

- سەن بۇ يەرگە ئوق تەگسىمۇ ئۆلمەيدىغان قەھرىمان كۆرگىلى ئەمەس، قىز كۆرگىلى كەلدىڭ - ھە!

ئىككى قىز يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. ئەمدى مەندە سەل قورقۇنۇش پەيدا بولدى. ماۋۇ ئاداش ئىككى قىز بىلەن ئارىلاشساڭ كۆنۈپ قالسىن دەيدۇ تېخى. مەن بۇ ھالەت بىلەن كۆنۈپ بولغۇچە ئۆلۈپ بولىدىغان ئوخشاشمەن.

- نېمە بولدۇڭ؟
- ھېچنېمە.
- ئەمەس تىترەيسەنغۇ؟
- سەل ھايانلىنىۋاتىمەن.
- ئاللا... نېمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ ئاداش!
- نېمە، ھايانلىنىۋاتىمۇ بولمامدۇ؟
- ھېچ گەپتىن ھېچ گەپ يوق نەدىن كەلگەن تايىنى يوق ھايان بۇ؟ قىز كۆرگەنگە بۇنداق بولۇپ كەتسەڭ توي قىلساڭ ئۆلۈپ قالامسەن نېمە؟
- بولدى قىل، ئۇلار كەلدى.
بۇ چاغدا ئىككى قىزمۇ يېنىمىزغا كېلىپ بولغان ئىدى. ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم باشتا مېنى تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن:
- ئاۋۇسى سېنىڭ ئۇسسۇلچى يەڭگەڭ بولىدۇ، - دېدى.

مەن ئالدىمدىكى قىزغا - ئۇسسۇلچى قىزغا قارىدىم. قارىدىم - يۇ، كۆزلىرىم چاقناپ كەتتى. راستتىن دېسەم مەن ئۇسسۇلچى قىزنىڭ ئالدىدا ئەقلى - ھوشۇمدىن ئايرىلىۋاتاتتىم.

- ياندىكىسى بولسا...
بۇ ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەمنىڭ ئاۋازى ئىدى. ئەمما مەن ئۇنىڭ نېمىلەرنى دەۋانقانىلىقىنى پەقەت ئاڭقىرالمىدىم.

قارا بوران بىر پەستىلا يېتىپ كەلدى. بىز بوران ئۇچۇرۇپ كەلگەن قۇمساڭغۇ توپا ئىچىدە قالدۇق. مەن قۇمساڭغۇ توپا ئىچىدە بىر كۆرۈپ كۆيۈپ قېلىشنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرمەكتە ئىدىم. ئەمما بۇ مەن ياخشى كۆرۈشكە مۇناسىپ كەلمەيدىغان قىز ئىدى. چۈنكى ئۇ مېنىڭ ئاغىنەم ياخشى كۆرگەن قىز ئىدى. ئەسلى مەن ئۇسسۇلچى قىزنىڭ ئوتنىڭ ئۈچىنى يەپ چوڭ بولغان دوستى بىلەن ئۇچرىشىشقا كەلگەن ئىدىم. مانا ئەمدى ئوتنىڭ ئۈچىنى يەپ چوڭ بولغان قىزنى ئەمەس، بەلكى ئۇسسۇلچى قىزنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىۋاتاتتىم. ئاھ خۇدا... مۆجىزە يۈز بېرىپ ئىككى قىزنىڭ ئورنى ئالمىشىپ قالغان بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە!

جاڭگاللىق، قانداق جاڭگاللىق؟

توغرا روماننىڭ جاڭگاللىق!

- گەپ قىلغىچ ئولتۇرمامسىز، - دېدى روماننىڭ جاڭگاللىقتا ئوتنىڭ ئۇچىنى يەپ، سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئىچىپ ئولتۇرغان قىز ئارىدىكى ئېغىر سۈكۈتنى بۇزۇپ.

- نېمە دەيمەن؟

مەندە راستتىنلا ئۇنىڭغا دېگۈدەك گەپ يوق ئىدى.

- نېمە دېسىڭىز مەيلى.

- ئەمەس ھېچنېمە دېمەي.

- بەك يۇمۇرلۇق ئىكەنسىز.

ئۇ شۇنداق دەپلا قولىنىڭ كەينى بىلەن ئاغزىنى توسۇپ كۈلۈپ كەتتى. ماڭا بولسا ئۇنىڭ بۇ گېپى «بەكلا موللا مەجەز ئىكەنسىز» دېگەندەك تۇيۇلۇپ دېمىم ئىچىمگە چۈشۈپ كەتتى. بولمىسا مەقسەتسىزلا دەپ قويغان تاققا - تۇققا گەپ يۇمۇرلۇق بولامتى.

قەھۋەخانىدىكى لىرىك مۇزىكىلىق ۋاقىت چەكسىزلىككە سوزۇلغان ئىدى. مەن بۇ چەكسىزلىك ئىچىدە يەنىلا شۇ ئۇسسۇلچى قىزنى خىيال قىلاتتىم.

- بەك خىيالچان كۆرۈنسىزغۇ؟

- شۇنداقمۇ؟

- قارىغان ئادەمگە مۇگدەپ ئولتۇرغاندەك تۇيغۇ بېرىدىكەنسىز.

- ئۇنداق ئەمەستۇ.

- سىزگە قارىسام مېنىمۇ ئۇيغۇ بېسىپ كېتىۋاتىدۇ دېسە.

- ئەمەس قايتىپ ئارام ئالامسىز؟

- مەيلى بولمىسا.

- سىزنى زىرىكتۈرۈپ قويمايدىمەن؟

- ياقەي، مۇگدەپ ئولتۇرۇپ زىرىكىش ھېس قىلمايتىمەن.

ئۇنىڭ ئاخىرقى گېپى جان - جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتتى. توۋا، قىزلارنىڭ ھىجىيىپ تۇرۇپ دېگەن گېپىمۇ ئەجەب ئاچچىق بولىدىكەن. شۇ كۈنى ئاخشىمى كۆرۈمگە پەقەت ئۇيغۇ كەلمىدى. ئوتنىڭ ئۇچىنى يەپ چوڭ بولغان قىز خىيال خاتىرەمدىن بىراقلا ئۆچۈپ كەتكەن ئىدى. مەن دەسلەپ ئۇنىمۇ ئۇسسۇلچى قىزدەك چىرايلىق بولسا كېرەك، دەپ ئويلىغان ئىدىم. كېيىن بولسا ئوتنىڭ ئۇچىنى يەپ چوڭ بولغان قىزنىڭ چىرايى ھەققىدىكى خىياللىرىم نەگىدۇر توزۇپ كېتىپتۇ. مۇشۇ چاغدىلا ھېس قىلدىمكى، چىراي پەقەت مەلۇم نەرسىنىڭ مەلۇم شەكلىدىنلا ئىبارەت ئىكەن. ياخشى كۆرۈشنى نىشان قىلغان مۇھەببەت بولسا يەنە باشقا بىر خىل شەكىلسىز ھالەت ئىكەن. دېمەك، چىرايلىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى مۇھەببەت تۇيغۇسىنى شەكىللەندۈرۈلمەيدىكەن.

ئۇسسۇلچى قىز!

بۇ مېنىڭ سەن ھەققىدىكى خىيالىمدا سەھەردەك پارلاپ تۇرغان چىرايلىق ئىسمىڭ ئىدى. بۇ ئون ھەرپتىن تۈزۈلگەن ئادەتتىكى تۆت بوغۇم سۆز. بۇ تۆت بوغۇم سۆزدە تارىخىي قىممەت ياكى بەدىئىي قىممەتكە ئىگە ھېچقانداق خۇسۇسىيەت يوق. ئەمما بۇ تۆت بوغۇم سۆز ھازىر مەن ئۈچۈن خۇددى ھاۋادەكلا قىممەتلىك. چۈنكى بۇ تۆت بوغۇم سۆزدە سېنىڭ ۋۇجۇد شەكلىڭ ساقلانغان. مەن مۇشۇ تۆت بوغۇم سۆز ئارقىلىق سېنى تەسەۋۋۇر قىلىمەن.

تۇن يېرىم بولغاندا بوران توختىدىمۇ ياكى بوران توختىغاندا تۇن يېرىم بولدىمۇ، كېچە جىمجىت ئىدى. لېكىن مېنىڭ خىيالىمدا باشقىچە بىر بوران گۈرۈكرەيتتى. بۇ بوراندا قۇمساڭغۇ توپا ئەمەس، بەلكى ساڭا بولغان سېغىنىش ياغاتتى. بۇ روھىيەتتىكى تەن مەۋجۇتلۇقىدىن ھالقىغان مۇھەببەت بورىنى ئىدى. بۇ ھەقتە ھېچكىم ئالدىن مەلۇمات بېرەلمەيتتى.

مەن بۇ كېچە سېنىڭ ھەققىدە چوڭقۇر ئويلىنىدىم.

سەن كىم؟

سەن زېمىن يۈزىدە نان يەپ، سۇ ئىچىۋاتقان مىليونلىغان ئۇيغۇرنىڭ بىرى. سەن كىمدۇر بىرنىڭ MTV سىنىڭ بىرەر كۆرۈنۈشىگە چىقىۋېلىش ئىستىكىدە ئوت بولۇپ كۆيۈۋاتقان ئادەتتىكى بىر ئۇسسۇلچى قىز. سەن مېنىڭ ئاغىنەمنىڭ يۈرگىنى. سەن مەن ياخشى كۆرمەكچى بولغان ئەمما مەندە مۇھەببەت ئويغىتالمىغان، ئاشۇ ئوتنىڭ ئۇچىنى يەپ چوڭ بولغان، قىزنىڭ دوستى. مەن ياخشى كۆرۈشۈشنىڭ ئازابىتىن بېشارەت بېرىدىغىنىغا شەكسىز ئىشىنەتتىم. چۈنكى يىراق تارىختىكى ئاشىق - مەشۇقلار بولسۇن ياكى زامان - ماكانى ئېنىق بولمىغان چۆچەك - رىۋايەتلەردىكى ئاشىق - مەشۇقلار بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەڭ دەسلەپتە ياخشى كۆرۈشۈشنىڭ ئازابىنى يەتكۈچە تارتقان.

مەن ساڭا بولغان مۇھەببىتىمنىڭ ھۆرمىتىنى مەڭگۈ ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، ئوتنىڭ ئۇچىنى يەپ چوڭ بولغان قىز بىلەن قايتا ئۇچراشماسلىق قارارىغا كەلدىم. ئىممۇنتىبەت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم بىلەن بولغان دوستلۇقۇمغۇ چەك قويدۇم. چۈنكى ئوتنىڭ ئۇچىنى يەپ چوڭ بولغان قىز ئۈچۈن مېنىڭ قەلبىم قۇرۇق ئىدى. ئەگەر مەن مۇشۇ قۇرۇق قەلبىمگە ئۇنى باشلاپ كىرسەم ئۇ ئۆلۈپ قالاتتى. مەن بولسام بۇ روھىي جىنايەتمۇ ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئازابتا قالاتتىم. شۇنداقتىمۇ مەن ئۇسسۇلچى قىز ھەققىدە توختىماي خىيال سۈرەتتىم.

مەن خۇددى دېڭىز قاراقچىلىرى بۇلاپ كەتكەن ئالتۇن - كۈمۈش بېسىلغان چوڭ يەلكەنلىك كېمىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭغان قولۋاق ئىدىم. بۇ قولۋاق ياكى يەلكەنلىك كېمىگە يېتىشىۋالمايتتى، ياكى يەلكەنلىك كېمىدىن مېھرىنى ئۈزۈپ دېڭىز قويندا غايىب

- ئەمەسە ماڭا دەڭا، سىز كىمگە خىيانەت قىلدىڭىز؟
 - ئەڭ يېقىن دوستۇمغا.
 - قايسى دوستىڭىز ئۇ؟
 - ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز دوستۇمچۇ.
 - قانداق خىيانەت قىلدىڭىز؟
 - مەن ئۇ ياخشى كۆرگەن قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغان.
 - لېكىن دوستىڭىز توي قىلماقچى.
 - خەۋىرىم بار، مەن ئۇنىڭغا قولداش بولماقچى.
 - سىزمۇ قولداش بولامسىز؟ مەنمۇ دوستۇمغا قولداش بولماقچى.
 - نېمە؟! ئۇمۇ توي قىلامدىكەن؟ كىم بىلەن؟
 - ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز دوستىڭىز بىلەنچۇ.
 - نېمە؟...
 قۇلاق پەردەم يېرىلىپ كېتىدىغاندەك زىڭلىداپ كەتتى.
 - بۇ مۇمكىنمۇ؟
 - شۇنداق، دوستىڭىزغا ئەمدى زۇكام تەگمىگۈدەك.
 - ئەمما ئۇ يەلكەنلىك كېمىدە قۇرۇقلۇققا چىققان سىز ئىدىڭىزغۇ؟
 - ياقەي، يەلكەنلىك كېمىدىكى مەن ئەمەس ئىدىم.
 - شۇنداق، سىز خاتالاشتىڭىز. سىز ئۇ ئىشلارنى بىلمەيسىز.
 - خاتالاشمىدىم، مەن ھەممە ئىشتىن خەۋەر تاپتىم.
 - قايسى ئىشتىن دەيسىز؟
 - يەلكەنلىك كېمە بىلەن قولۇقچۇ. سىز ئاخشام ماڭا ھەممىنى سۆزلەپ بەردىڭىز.
 - مەن يەنە نېمىلەرنى دېدىم؟
 - يەنە يەلكەنلىك كېمىدىكى قىزنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭىزنى، ئەمما دېڭىز سەپىرىدە مۆجىزە يۈز بەرمەي قولۇقنىڭ ھالاكەتكە يۈزلەنگەنلىكىنى دېدىڭىز.
 - كەچۈرۈڭ، بۇ مېنىڭ خاتالىقىم.
 - ياق، بۇ سىزنىڭ دوستىڭىزنىڭ خاتالىقى. بىز ئۇچراشقان ئاشۇ كۈن يادىڭىزدىمۇ؟
 - ئاشۇ بورانلىق ئاخشاممۇ؟
 - شۇنداق. ئۇ كۈنى دوستىڭىز بەكلا مەست ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ سىزگە ئۇسسۇلچى قىز بىلەن چۆپىنىڭ ئۇچىنى يەپ چوڭ بولغان قىزنى تونۇشتۇرغاندا بىزنى ئاۋۇ قىز، ماۋۇ قىز دەپ خاتا كۆرسىتىپ قويغان. سىزدە مېنى ئۇسسۇلچى قىز دېگەن خاتا تونۇش پەيدا بولۇپ قالغان. ئەسلى ئۇسسۇلچى قىز مەن ئەمەس ئىدىم.
 - لېكىن، قەھۋەخانىدا مەن بىلەن يالغۇز قالغان سىز ئەمەس ئىدىڭىز.

بولۇپ كەتمەيتتى. بۇ يەلكەنلىك كېمىنىڭ رولچىسى ئۇسسۇلچى قىز، كاپىتانى ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم ئىدى.
 يەلكەنلىك كېمە!
 بۇ يەلكەنلىك كېمە ھامان بىر كۈنى ئۆز مۇساپىسىنى تاماملايتتى. مەن ئاشۇ يەلكەنلىك كېمىنىڭ مۇز تاغقا سوقۇلۇپ كېتىشىنى ئۈمىد قىلاتتىم. لېكىن بۇ كېمە شىمالنىڭ ئاق قار، كۆك مۇزلۇق سوغۇق ھاۋا ئېقىمىدىمۇ مەن خىيال قىلغان مۆجىزىگە يولۇقماي، گۈللەر چېچەك ئاچقان پەسىلدە ئۆز مەنزىلىگە يېتىپ باردى. ئىممۇنتىت كۈچى ئاجىز ئاغىنەم ئۇسسۇلچى قىز بىلەن توي قىلىشنى قارار قىلغان ئىدى.
 نۇھنىڭ كېمىسىنىڭ قۇرۇقلۇققا چىقىشى پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ بەختى بولۇپ قالغان بولسا، مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدىكى يەلكەنلىك كېمىنىڭ قۇرۇقلۇققا چىقىشى مېنىڭ ھالاكتىمنىڭ مۇقەددىمىسى بولۇپ قالغان ئىدى.
 مەن يەلكەنلىك كېمە قۇرۇقلۇققا چىققان كۈنى ئاخشىمى ئاچچىق ھاراقنى سەزگۈلۈرۈم كاردىن چىققۇچە ئىچتىم...
 - ھۆ... ۋۆۋ...
 ...
 - ھەي، ھەي...
 قۇلاق تۇۋۇمدا بىر قىزنىڭ ئاۋازى ئاڭلىناتتى. كۆز ئالدىم غۇۋا يورۇشقا باشلىدى. ئۆزۈم ناتونۇش بىر ئۆيدە بولۇپ، ئالدىدا ئۇسسۇلچى قىز ماڭا قاراپ تۇراتتى.
 - سىز... ئۇسسۇلچى قىزغۇ؟!...
 - ھاراقنىمۇ مۇشۇنداق جىق ئىچكەن بارمۇ؟
 - ھاراقنى ئەمەس، ھەسرەتنىمۇ مۇشۇنداق ئىكەن بارمۇ دەڭ.
 - بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟
 - كۆزۈمگە قاراڭ، - دېدىم مەن بىر قىزنىڭ ئالدىدا تۇنجى قېتىم يۈرەكلىك ھالدا سۆز قىلىپ.
 - چۈشەنەلمىدىمغۇ؟
 - كۆرۈمدە نېمە باركەن؟
 - نۇر.
 - يەنىچۇ؟
 - مېنىڭ ئەكسىم.
 - يەنىچۇ؟
 - بىلىمدىم.
 - شۇنداق، سىز بۇنى بىلمەيسىز. كۆرۈمدە يەنە خىيانەت بار.
 - توۋا دەڭا، كۆزدىمۇ خىيانەت بولامدۇ؟
 ئاڭلىمىغانلا گەپقۇ بۇ.
 - نۇر بار يەردە قاباھەتمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ.

كۆزۈمنى بوش يۇمۇپ تورۇسقا قارىغىنىمچە چوڭقۇر
بىرنى تىندىم.

- مەن بەك ئەخمەككەنمەن.
- قانداق دەيسىز؟

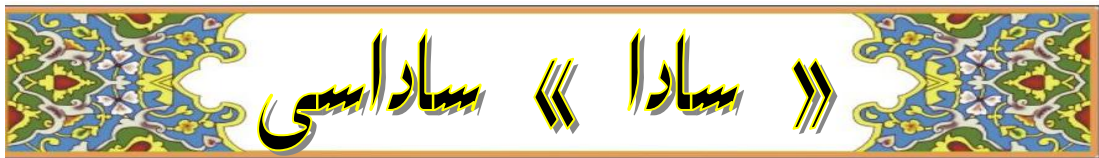
ھەقىقىي ئوتنىڭ ئۇچىنى يەپ چوڭ بولغان قىز
مەندىن قايتۇرۇپ سورىدى.

- ئوڭ قولۇمدىكى بەختنى سول قولۇمدىن ئىزدەپ
يۈرۈپتىمەن.

مەن ئۇنىڭغا قارىدىم. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆزى
سەھەردىكى گۈلدەك چاقناپ كەتكەن بولۇپ، بۇ گۈلدە
مېنىڭ لېۋىمدىكى تەبەسسۇم خۇددى قۇياش نۇرىدەك
پارلاپ تۇراتتى. خىيالىمدا بەخت تۇيغۇسى بىلەن لىق
تولغان سېرىق يەلكەنلىك كېمە كۆپكۆك دېڭىزدا قارشى
قىرغاققا قاراپ لەرزىلىك ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. مەن بۇ
يەلكەنلىك كېمىدە بېشىنى بىلىكىمگە قويۇپ كۈلۈمسىرەپ
تۇرغان قىزنىڭ قۇلقىغا چەكسىز مۇھەببەت بىلەن
پىچىرىلدىم.

«تارىم» نىڭ 2007 - يىللىق 11 - ساندىن ئېلىندى.

- شۇنداق، ئۇ چاغدا دوستىڭىز ماڭا سىز ھەققىدە
ئايىم گېپى بارلىقىنى ئېيتىپ، مەن بىلەن ئايرىمخانىدا
پاراڭلاشقان. لېكىن بىز كىرگەندە سىز كېتىپ قالغان
ئىكەنسىز. شۇنىڭ بىلەن بىز سىزنى خاتا ئويلاپ قاپتۇق.
شۇنىڭدىن كېيىن بولسا بىزگە قايتا ئۇچرىشىش
پۇرسىتىمۇ بولمىدى. ئەمما ئاشۇ بورانلىق ئاخشامدىكى
كىچىككەنە ئۇقۇشماسلىق بىزنىڭ ئەس - خاتىرىمىزدە
پەقەت ساقلانماي ئۇنتۇلۇپ كېتىپتۇ. ئاخشام ئۆمەك ئويۇن
تەشكىللەپتىكەن، ئەلۋەتتە ئۇسسۇلچى قىزنىڭمۇ نومۇرى
بار ئىدى. ئويۇندىن قايتاشىمدا سىز بىلەن يولۇقۇپ
قالدىم ھەم بۇ ئىشلارنىڭ سەۋەبىنى بىلدىم. مەن بىر
ئاخشام چوڭقۇر ئويلىنىدىم. راستتىن دېسەم، مەن
سىزنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتىڭىزدىن قاتتىق
تەسىرلەندىم ھەم ئۆزۈمنىڭ ھەقىقىي بەختلىك قىز
ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلىپ يەتتىم. رەھمەت سىزگە!
ئۇھ...

ئوقۇۋاتقىنىڭىز فاكۇلتېتىمىز بىردىنبىر نەشر ئەپكارى ھېسابلىنىدىغان «سادا» ژۇرنىلىنىڭ ئون بىرىنچى
سانى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى، ساۋاقداشلارنىڭ تىرىشىشى بىلەن ژۇرنىلىمىزنىڭ بۇ سانى ئۆز
ساداسىنى ياڭراتتى. بۇ «سادا» قەلب ساداسى، بۇ «سادا» ئىجاد ساداسى. شۇڭا بۇ «سادا» ئىجادىڭىزغا
ئىلھام بېغىشلاپ، تالانتىڭىزنى نامايەن قىلىدىغان مەيدان ھازىرلىغۇسى!

بۇ يەردە ژۇرنال ئۈچۈن ئەجىر سىڭدۈرگەن بارلىق ئاپتورلارغا ۋە تەھرىرات ئەزالىرىغا سەمىمى
رەھمىتىمىزنى بىلدۈرىمىز. رەھمەت سىلەرگە! جاپا چەكتىڭلار!

بۇ ساندا بەزى ئەسەرلەر مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى قالدۇرۇۋېتىلدى. ساۋاقداشلارنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى
سورايمىز. كېيىنكى سانلارغا ئۈلگە، كىچىكلەرگە مەدەت بولغۇدەك «سادا» ياڭرىتىش ئۈچۈن سىزنىڭ
قوللىشىڭىز ئىنتايىن مۇھىم. شۇڭا كېيىنكى قۇتلۇق سان ئۈچۈن ھازىردىن باشلاپ تەييارلىق كۆرۈشىڭىزنى
ئۈمىد قىلىمىز. سىزنىڭ شۇ نادىر ئەسەرلىرىڭىز «سادا» نى تېخىمۇ سەرخىل قىلغۇسى.

كېيىنكى ساندا «سادا» سىزنىڭ ئىجاد سادالىرىڭىز بىلەن ياڭرىغۇسى! چۈنكى بۇ «سادا» ھەممىمىزنىڭ
ساداسى!

كامالىي ئېھتىرام بىلەن

«سادا» ژۇرنىلى تەھرىراتى

پەرىشتىنىڭ نەزىرى

(ھېكايە)

ئاپتورى: لاۋ يۇمى

ئىسمايىل ھېكىم تەرجىمىسى (2009)

«ھەدە، مېنىڭ ئىسىمىم شىياۋمېي» دېدى. مەن ئىختىيارسىزلا بېشىمنى لىگىشىتىپ قويدۇم. ئۇ يەنە بىر نەچچە قەدەم مېڭىپ تارتىنغان ھالدا: «ئاپام 402 - نومۇرلۇق كېسەلخانىدا تۇرىدۇ. ئۇنىڭ كېسلى ئېغىر، لېكىن دادامنىڭ بىز بىلەن كارى بولمىغاچقا مەن ئاپامغا ھەمراھ بولۇۋاتىمەن» دېدى.

مەن بىر خىل ئەنسىزلىك ئىچىدە ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا سەپسالدىم، ئۇ دىجورنى ئىشخانىسىغا كىردى، دە - ئۈستەل يېنىغا كەلدى، يۈزلىرى ياش يۇقى ئىدى. لېكىن زورغا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: «ھەدە سىزنىڭ كىرىپكىڭىز بەك ئۇزۇن ئىكەن. ئاپام ئاق خالات كىيگەن تاغا - ھەدىلەرنىڭ ھەممىسىنى پەرىشتە دەيدۇ» دېدى. ئۇنىڭ سەبىي سۆزلىرىدىن، كۆز نۇرىدىن يۈرۈكۈم تىتىرەپ كەتتى. مەن زورغا كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭدىن: «نېمىشقا مەكتەپتە ئوقۇمايسىز؟» دەپ سورىدىم.

«ئاپامنىڭ كېسلى ساقايغاندىن كېيىن ئاندىن مەكتەپكە بارمەن» دېدى شىياۋمېي خۇشال ھالدا. بىزنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىكى لى لى مەندىن بىر ياش كىچىك، ھازىر 2 - يىللىقتا ئوقۇيدۇ دېدى. ئاندىن ئۇ ئىتتىك بېشىنى تۆۋەن سالىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە بىر خىل يېشىغا خاس بولمىغان ئازاب ئۇچقۇنلىرى چاقىنايتتى. مەن ئۇنىڭ بېلىكىدىن تۇتۇپ ئۇنىڭ ئالقىنىغا دورا سۈرتۈپ قويۇشۇمغا، ئۇ كۈچەپ بۇرنىنى تارتتى. مەن ئۇنىڭ قولىنى ئاغرىپ كەتتىمكىن دەپ ھەرىكىتىمنى ئاستىلاتتىم. شىياۋمېي مېنىڭ مەقسىتىمنى چۈشەنگەندەك كۈلۈمسىرىگەن ھالدا: «ھەدە، ئاغرىمدى» دېدى.

مەن ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ: «قايتىپ كېتىڭ، ئاپىڭىز ئەنسىرەپ قالىدۇ» دېدىم. لېكىن ئۇ ماڭمىدى،

مەن دوختۇرخانىنى ياقتۇرمايمەن. ھەر قېتىم كارىدوردىن ئۆتكەندە دوختۇرخانىدىن چىققان پۇراق ئىچىمنى بىر قىسىملا قىلىپ قويدۇ. ئۇ يەردە پەقەت فورمالىنىڭ پۇرىقى بولۇپلا قالماي، ئۇ يەر يەنە يالغۇزلۇق، تەشۋىشلىك، ئۈمىدسىزلىككە تولغان. لېكىن مېنىڭ باشقا تاللاش يولۇم يوق، چۈنكى مەن سېستىرا.

مەن بۆرەك ئىچكى كېسەللىرى بۆلۈمىدە ئىشلەيتتىم. بىر قېتىملىق ئۇزۇن دەم ئېلىشتىن كېيىن يەنە ئىشقا چۈشتۈم. دىجورنىڭ ئۆيىگە كىرىۋاتقىنىدا تۇيۇقسىز بىر قىزچاقنىڭ ھودۇققىنىچە يۈگۈرۈپ چىقىۋاتقانلىقىنى، قولىدا نېمىلەرنىدۇر تۇتۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم، دە - تېزلىك بىلەن ئۇنىڭغا يېتىشىۋېلىپ تۇتۇۋالدىم. ئۇ بەك ئۇرۇق بولغاچقا كۆك رەڭلىك كىيىمى ئۇنىڭ مۇرىسىدىلا ساڭگىلاپ قالغان بولۇپ، ئىشتىنىنىڭ پۇشقىقىغا لاي چاپلىشىپ قالغان ئىدى. سەككىز، توققۇز ياشلار چامىسىدا كۆرۈنەتتى.

قولىدا بىر قۇرۇق بوتولكىنى تۇتۇۋالغان ئىدى. مەن ئىتتىك ئېلىۋېلىشىمغا ئېھتىياتسىزلىقتىن ئۇنىڭ قولىغا تېگىپ كەتتىم. ئۇنىڭ چىرايى پۇرۇشۇپ، چوڭقۇر نەپەس ئالدى. بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئالقىنىدا ئۇزۇن يارا ئېغىزى بارلىقىنى كۆردۈم. «ئەخلىت تېرىپ دوختۇرخانىغا كەلمەڭ، بۇ يەردە يۇقۇملۇق كېسەل بار، ئاڭلىدىڭىزمۇ؟» دېدىم مەن ئۇنى ئەيىبلەپ. ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ: «ھەدە، مەن ئەخلىت تەرمەيمەن، دوختۇرخانىدا ئاپامغا قارايمەن» دېدى.

ئەسلىدە ئۇ دوختۇرخانىغا يېڭىدىن كىرگەن بىمارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتى ئىكەن. مەن ئۇنىڭ بىلەن كارىم بولماي دىجورنى ئۆيىگە كىرىپ كەتتىم. ئۇ ئەينەك ئىشىكتىن ماڭا قارىغىنىچە كارىدوردا داڭقىتىپ تۇرۇپلا قالدى. بىردەم تۇرۇپ ئۇ ئەينەك ئىشىككە يېقىن كېلىپ بوش ئاۋازدا:

«ئاپا كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، بۇندىن كېيىن ئوغرىلىقچە باشقىلارنىڭ نەرسە يېگىنىگە قارىمايمەن» دېدى.

مەن ئۇدۇل كىرىشىمگىلا بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ، كۆز ئالدىمدا تۇيۇقسىز تۇمان پەيدا بولغاندەك بولدى. شىياۋمېي مېنى كۆرۈپ خۇشال ھالدا يۈگۈرۈپ كېلىپ يۇقىرى ئاۋازدا سورىدى: «ھەدە، قەلىمىڭىزنى ئىشلىتىۋالسام بولامدۇ؟».

«بولدۇ، شىياۋمېي ئوقۇيدىغان بوپتۇ، ھە!» دېدىم مەن تىتىرەك ئارىلاش ئاۋازدا. شىياۋمېينىڭ ئايىسى يۈزلىرىنى بۇراپ ماڭا قاراپ ئەلەم بىلەن كۈلۈپ قويدى. ئۇنىڭ ئايىسى 30 ياشتىن ھالقىغان ئايال بولۇپ لېكىن ئادەتتىكىدىن خېلىلا قېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى، تۇرقىدىن قارىسا ھېلىلا بىر ئىش بولىدىغاندەك كۆرۈنەتتى، ئەمما ئۇ بەك قەيسەر ئىدى، قىزى ئۈچۈن ھەممىگە بەرداشلىق بېرەتتى. شىياۋمېي قەلەمنى ئېلىپلا ئايىسىنىڭ كېسەل كارۋىتىنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ كەلدى. ئۇ ئايىسىنىڭ قولىنىڭ بېغىشىنى تارتىپ، ئالدى بىلەن كۆك رەڭلىك بىر يۇمىلاق چەمبەر سىزدى. يەنە بىر قانچە بەلگىلەرنى سىزدى، ئاخىرىدا ھاياجانلانغان ھالدا ئايىسىنىڭ قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ: «ھەدە بۇ مەن ئاپامغا ئېلىپ بەرگەن سائەت» دېدى. ئايىسىنىڭ قولى خۇددى قۇرۇپ قالغان دەرەختەك كۈچسىز ھالدا ساڭگىلاپ قالدى.

ئۇ كۈنى مەن بەك ئازابلاندىم، بۇ خىل تۇيغۇ ئىلگىرى مەندە بولۇپ باقمىغانىدى، لېكىن بۇ خىل ئازابلاندىم مەندە نۇرغۇنلىغان ھېس - تۇيغۇلارنى پەيدا قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ماڭا ئىللىقلىقنىڭ كۈچىنى ھېس قىلدۇردى. ئازاپ - ئوقۇبەت چىرمىۋالغان بۇ قىزنىڭ تېنى ئاشۇ خىل كۈچ بىلەن تولغان ئىدى.

ھەركۈنى ئىشقا بارىدىغان ۋاقىتتا، مەندە بىر خىل شىياۋمېي ۋە ئۇنىڭ ئايىسىنى كۆرۈش، ئۇلارنىڭ ئۈمىدىسىز تۇرمۇشقا بولغان قەيسەر كۈلكىسىنى كۆرۈشكە بولغان كۈتۈش ئىستىكى پەيدا بولىدىغان بولدى. مەنمۇ ئۇلار بىلەن بىرلىكتە كۈلۈشنى ئۈگىنىۋالدىم. ئۇلار مېنىڭ قان - قېرىنداش تۇغقانلىرىمغا ئايلىنغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ تەقدىرى مېنىڭ تەقدىرىم بىلەن ئوخشاش ئىدى.

سۈيۈدۈكتىن زەھەرلىنىش كېسىلىگە گىرىپتار بولغان بىمارنىڭ تېنىدىكى زەھەر بەلگىلىك مىقدارغا يېتىپ ئۇنى سىرتىغا چىقىرۋەتمىگەندە بىمار ناھايىتى ئازابلاندى. ئەگەر قان سۈزۈش ئارقىلىق داۋالسا، قاراشقا ساغلام كىشلەر بىلەن ھېچقانچە پەرقلەنمەيدۇ. شۇڭلاشقا ھەر قېتىملىق قان سۈزۈشتىن كېيىن شىياۋمېي ئاپامياخشى بولۇپ قالدى دەپ قارايتتى، ئايىسىمۇ ئامالنىڭ بارىچە قىزغا ئۆزىنىڭ بەختلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتەتتى.

لېكىن شىياۋمېي ئاخىرى ھەممىنى چۈشەندى، بۇ بىر مەيدان ئايىقى ئۇزۇلمەيدىغان چۈش ئىدى، خالاس. چۈشۈدىن ئويغانغاندىن كېيىن بولسا ئايىسى خۇددى ئۇلۇپ قالغانغا ئوخشاش كارۋانتتا ياتاتتى. ئۇ ئامالسىز ئىدى،

ئىككىلەنگەن ھالدا جوزا ئۈستىدىكى قۇرۇق بوتولكىلارغا قارىدى، دە - ئاخىرى غەيرەتكە كېلىپ: «ھەدە بۇلارنى ماڭا بېرىمىسىز؟ ئاپامنىڭ كېسىلىنى داۋالاشقا كۆپ پۇل كېتىدۇ. مەن بۇلارنى سېتىپ ئاپامغا بېرىمەن، ھازىرغىچە 15 يۈەن يىغىپ بولدۇم» دېدى شىياۋمېي. مەن ئۇنىڭغا سەۋىرچانلىق بىلەن: «بۇ بوتولكىلارنى پۇلغا ساتقىلى بولمايدۇ، يەنە كېلىپ پاكىز ئەمەس، ھەممىسىنى باشقىلار ئىشلىتىپ بولغان» دېدىم. ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، ئاخىرقى قېتىم بوتولكىلارغا بىر قۇر قارىۋەتكەندىن كېيىن چىقىپ كەتتى.

كېيىن مەن خىزمەتداشلىرىمدىن شىياۋمېينىڭ ئايىسىنىڭ خىزمەت ئورنىدىن قالغاندىن كېيىن سائەتلىك ئىشچى بولغانلىقىنى، ئاخىرىدا سۈيۈدۈكتىن زەھەرلىنىش كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى، شىياۋمېينىڭ دادىسىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپ ھازىرغا قەدەر ھېچقانداق خەۋىرىنىڭ بولمىغانلىقىنى بىلدىم.

شىياۋمېينىڭ ئايىسىنىڭ ھاياتىنىڭ نەچچە كۈندە بىر قېتىم قان سۈزۈش ئارقىلىق داۋاملىشىۋاتقانلىقى، بۆرەك ئالماشتۇرۇش ئوپىراتسىيىسى ئۈچۈن نەچچە يۈز مىڭ يۈەن كېتىدىغانلىقى دېگەندەك ئىشلارنىڭ ھەممىسى ماڭا ئىنتايىن ئېنىق ئىدى. ئۇلارنىڭ تەسلىكتە توپلىغان بىر قىسىم پۇللىرى 70 - 80 مىڭ يۈەنلىك بۇ ئوپىراتسىيەگە ھەرگىز يەتمەيتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن ھەر كۈنى شىياۋمېينى كۆرۈپ تۇرىدىغان بولدۇم. ئۇ دائىم تامغا يۆلىنىپ تۇرۇپ ئېھتىياتچانلىق بىلەن ھەرىكەتتە زەن سېلىپ قارايتتى. مەن ئۇنىڭ نېمىدىن قورققانلىقىنى بىلەتتىم، چۈنكى ئۇ ئايىسىنىڭ دوختۇرخانىسىدىن چىقىرىۋېتىلىشىدىن ئەنسىرەيتتى.

ئۇ مېنى قۇتۇلدۇرغۇچى شەپقەتچى دەپ قاراپ ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ماڭا يېقىنچىلىق قىلاتتى، ئەگەر مېنىڭ يۈزلىرىمدە ئازراقلا بىزار بولۇش ئالامەتلىرى كۆرۈلسە ئۇ خۇددى خانا ئىش قىلىپ قويغاندەك ئالاقازادە بولۇپ كېتەتتى. بەزىدە مەن مۇشۇ بىچارە قىز ئۈچۈن ئازراق بولسىمۇ خۇشال قىياپەتكە كىرىۋېلىشنى ئويلايتتىم.

شىياۋمېي كۆپىنچە ئايىسىنىڭ كارۋىتى يېنىدا تۇراتتى. ئايىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ بوش ئاۋازدا پاراڭلىشاتتى. ئايىسى ئالدىدا ناھايىتى ئاز مەيۈسلەنەتتى، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە كۈلۈپ تۇرۇپ تۇرمۇشقا ماسلىشاتتى.

ئانا - بالا ئىككىيلەن ھەر كۈنى پەقەت ھورنان ۋە تۇرلانىغان سەيلا يەيتتى. بىر كۈنى چۈشتە شىياۋمېي ئايىسىغا: «ئاپا، مەن بايا خوشنا ياتاقتىكى ھېلىقى كىشىنىڭ كالىسا يەۋاتقانلىقىنى كۆردۈم» دېۋىدى، ئايىسىنىڭ قۇرۇپ كەتكەن كالىپۇكلىرى تىتىرەپ كەتتى، دەرھال يۈزىنى دېرىزە سىرتىغا قارىتىۋالدى - دە، قولى بىلەن يۈزىنى سۈرتتى. شىياۋمېي دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ:

يۆگنۋالغاندى، ئۇششۇپ كەتكەن يەرلىرى يىرىڭداپ كەتكەن بولۇپ قان - يىرىڭلار قەغەزدىن چىقىپ كەتكەندى.

مەن ئۇنى قۇچاقلانغانمىچە يىغانى توختىتالماي قالدىم. ئۇ ماڭا تەسەللىي بېرىپ: «ھەدە مېنىڭ پايىقىم بار، بەك سوغۇق بولغان ۋاقىتتا ئاندىن كىيىمەن» دېدى. شۇ چاغدا مېنىڭ كۆز ياشلىرىم ئۇنىڭ چاچلىرىنى ھۆل قىلىۋەتكەندى.

شىياۋمېنىڭ ئاپىسىنىڭ ئەھۋالى بارغانسېرى ناچارلىشىشقا باشلىدى. ئاپىسى دوختۇرخانىدا يېتىۋېرىشنى خالىمىدى. ھەر قېتىم قان سۇزدۇرۇشكە جىددى پۇل كېرەك بولغاندا، بۆرەك ئالماشتۇرۇش يىراق كەلگۈسىدىكى ئىش بولۇپ قالغان ئىدى. مەن ئۇنىڭ قىزىنى قۇچاقلانغانى كۆرگىنىمدە، كۆزلىرىم قۇيۇقۇق بولۇپ ياش چىقماي تۇرۇپلا ھورغا ئايلىنىپ كېتەتتى.

لېكىن شياۋمېنى بەك قەيسەر ئىدى. ئۇ كۈنى مەن 402 - نومۇرلۇق كېسەلخانا تەرەپكە قاراپ مېڭىپ ئەمدىلا ئىشىك ئالدىغا بېرىپ تۇرۇشۇمغا شياۋمېنىڭ ئاپىسىغا: «ئاپا، مەن بۆرىكىمنى سىزگە بېرىي، گەرچە بۆرىكىم كىچىك بولسىمۇ سىزنىڭ بەدىنىڭىزگە كۆچۈرۈلگەندىن كېيىن ئاستا - ئاستا چوڭ بولىدۇ» دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم.

مەن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە يۈزۈمنى باشقا ياققا بۇرۇۋالغان بولساممۇ، يەنىلا ئۆزۈمنى كونترول قىلىشقا ئامالسىز قالدىم. گۈللۈككە يۈگۈرۈپ بېرىپ غۇرقىراپ چىقىۋاتقان شامالدا ئۇزاققىچە يىغلىدىم. شياۋمېنىڭ ئاۋازى باشتىن - ئاخىرى قۇلاق تۇۋىمدا ياڭراۋاتاتتى. شۇنداق، ئۇ ئاپىسىنىڭ ھاياتىنىڭ ئۈمىدىنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئاللىقاچان بىلگەن بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ قەيسەر ئىرادىسى ۋە ئىشەنچىسى ئارقىلىق ھەر بىر مىنۇتقا بەرداشلىق بېرەتتى. ھېچبولمىغاندا ئاپىسىنىڭ يۈزىدە ئازراق بولسىمۇ كۈلكە بولۇشىنى، شۇنداقلا بۇ ئىشلارنىڭ مەڭگۈلۈك ئەسلىمە بولۇپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى.

رودېستىۋا بايرىمى ھارىسىدا، شياۋمېنىڭ ئاپىسى ئالەمدىن ئۆتتى. مەن ياتاققا كىرگەندە، شياۋمېنى يەنىلا ئاپىسىنىڭ بېلىكىنى قۇچاقلۇغان بولۇپ، ئاپىسى ناھايىتى تىنىچ ئىدى. ئۇ مەن تەرەپكە قاراپ: «ھەدە سىز دېگەن پەرىشتە، ئاپامنىڭ قەيەرگە كەتكەنلىكىنى دەپ بېرەلمەيسىز؟» دەپ سورىدى. مەن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە كۆز ياشلىرىمنى توختىتىۋالدىم، خۇددى شياۋمېنىڭ ئاپىسىنىڭ جان ئۇزۇش ئالدىدىكى ھالىتىگە ئوخشاش بىر خىل ئاجىز كۈلكەمنى كۆرسىتىپ ئۇنىڭ مەڭزىنى سىلاپ تۇرۇپ: «ئاپىڭىز جەننەتتە.» دېدىم.

شياۋمېنىڭ قەتئىيلىكى ۋە قەيسەرلىكى دوختۇرخانىدىكى ھەربىر دوختۇر، سېستىرانى تەسىرلەندۈردى. بىز ياردەم بېرىپ ئۇنى مەكتەپتە

پەقەت ئۆزىنىڭ سەبىي قەلبى ئارقىلىق ھەممىگە بەرداشلىق بېرەتتى، ھەر بىر قېتىملىق چۈشنى قەدىرلەيتتى.

شىمالنىڭ ھاۋارايى بارغانسېرى سوۋۇشقا باشلىغان بولۇپ 12 - ئاي ئۆتۈپ كېتىشىگىلا، سوغۇق ئېقىم بۇ شەھەرگە ھۇجۇم قىلدى.

شياۋمېنى دائىم دوختۇرخانا سىرتىدا يۈرىدىغان بولغاچقا، مەن ئۇنى يەنە ئەخلىت تەرگىلى چىقىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن دەپ قىياس قىلاتتىم. بىر كۈنى كەچقۇرۇن ئىشتىن چۈشەي دەپ قالغان ۋاقىتتا ئۇ ئاستاغا قايتىپ كەلدى. مەن ئۇنى توسۇۋېلىپ: «نېمىشقا مەندىن ئۆزىڭىزنى قاچۇرىسىز؟» دەپ سورىدىم. ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ئىككى قولىنى كەينىگە قىلىپ لاغلىداپ تىترەيتتى. مەن زوڭىيىپ، ئۇنىڭ يۈزلىرىنى سىلاپ: «ھەدىڭىزنىڭ گېپىنى ئاڭلاڭ، ئەخلىت تەرگىلى بارماڭ، بەربىر كۆپ پۇل تاپالمايسىز.» ئۇ يەنىلا لاغلىداپ تىترەيتتى. كىيىملىرى خۇددى دەرەخ يۇيۇرمىغا ئوخشاش نېپىز ئىدى. «ھەدە سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، ھەرگىز ئاپامغا دېمەڭ، ئاپام ھەر قېتىم مېنىڭ قەيەرگە بارىدىغانلىقىمنى سورىسا، مەن دائىم سىزنىڭ يېنىڭىزدا دەيتتىم.» دېدى شياۋمېنى.

«ئەمدى ئاپىڭىزنى ئالداشنى ئۆگىنىۋاپسىز، ھە؟» دېدىم مەن. ئۇ قورققان ھالدا كۆزۈمگە تىكىلىپ: «ياق.....» دەپلا يىغلاپ كەتتى. «بولدى، مەن ئاپىڭىزغا دېمەيمەن». مەن ئۇنىڭ يۈزىدىكى ياشنى سۈرتتۈم، ئۇنىڭ يېشى بەك سوغۇق بولۇپ تىرناقلىرىمنى توڭلىتتۇم. مەن ئۇنى ئىشخانىغا باشلاپ كىرىپ ئىسسىق لۆڭگە بىلەن ئۇنىڭ قولىنى ئىسسىقتاچ: «شياۋمېنى، ھەدىڭىزنىڭ گېپىنى ئاڭلاڭ، دوختۇرخانىدا پار بار، سىز دوختۇرخانىدا ئاپىڭىزغا ھەمراھ بولۇڭ، ئەگەر سىرتتا توڭلاپ قالسىڭىز، كىم ئاپىڭىزنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدۇ» دېدىم.

ئۇ يۈزىنى كۆتۈرۈشىگىلا، غۇۋا كۆز ياشلىرى ئىچىدە يېقىملىق بىر كۈلكە پەيدا بولدى. «ھەدە مەن گېپىڭىزنى ئاڭلايمەن» دېدى، دە - خۇشال ھالدا پۇتىنى ئويناقتىتىپ ئورۇندۇق ئۈستىدە ئولتۇردى. مەن كۆزۈمنى ئۇنىڭ پۇتىغا يۆتكەن ۋاقىتتا، ئۇ تۇيۇقسىز ئەنسىرەپ ئالدىراش ھالدا ئورۇندۇقتىن سەكرىگەن پېتى سىرتقا قاراپ يۈگۈردى، مەن ئۇنى كاپىدە قىلىپ تۇتۇۋالدىم. ئۇ تىرىكىشىپ مەندىن قۇتۇلۇپ چىقىشقا ئۇرۇندى. مەن كۈچەپ تۇرۇپ ئۇنىڭ پۇتىنى كۆتۈرۈپلا ناھايىتى ھەيران قالدىم، ئۇ پايپاق كىيىمگەندى، ئايپاق پۇتىدا قىلچىمۇ ھارارەت يوق بولۇپ خۇددى قۇرۇپ قالغان دەرەخ قوۋزىقىدەك قېتىپلا قالغانىدى. بۇ ۋاقىتتا مەن نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدىم، لەۋلىرىم تىترەپ، ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتىم. شياۋمېنى بوش ئاۋازدا: «ھەدە مەن توڭلىمىدىم» دېدى. ئۇ ئايىغىنى سالىدى، پۇتلىرىغا بىر نەچچە قەۋەت تازىلىق قەغەزى

ئويلايمەن. مۇشكۈل ئەھۋالدا يەنىلا شۇنداق قەتئىي ۋە قەيسەر، ئۇ دەل پەرىشتىنىڭ نەزىرى.

«ئوقۇرمەنلەر» ژۇرنىلىنىڭ 2007 - يىللىق 21 - سانىدىن ئېلىندى.

مۇھەررىر: شاھمەردان مەمەتئېلى (2010)
 كوررېكتور: ئىززەتگۈل (2011)

ئوقۇتۇشنى قارار قىلدۇق. مەن قانچىلىك ئادەملەرنىڭ بىزنىڭ سېپىمىزگە قاتناشقانلىقىنى بىلمەيمەن. ئەگەر بىر ئادەتتىكى ئادەم باشقىلارنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتەلمەسە، ئۇ ھالدا ناھايىتى ئاللىجاناب بولغان بولىدۇ. ھېچبولمىغاندا ئۇ ماڭا ئىشەنچ ئاتا قىلدى. ھازىرغا قەدەر ھەر قېتىم قىيىنچىلىققا ئۇچراپ كەيپىياتىم ناچار بولغان ۋاقىتتا مەن شىياۋمېينىڭ ئاشۇ بىر جۈپ يوغان، نۇرلۇق كۆزىنى

يۈسۈپجان مۇھەممەت (2009)

تاتلىق كۈلكەڭ، بال - ھەسەلدەك سۆزۈڭگە،
 گاراڭلىقتا ئاستا قۇلاق سالمەن.

※ ※ ※ ※

كۆزلىرىڭ خۇمارلىق قارايسەن قېتىپ،
 ھودۇقۇپ قالسىمەن قاراشلىرىڭدىن.
 قايرىلىپ كۆزۈمدىن تاشلىسام سوئال،
 مارايسەن بارمىقىڭ ئاراجلىرىدىن.

... غا (2)

ئوخشاپ قاپتۇ يۈزلىرىڭ دايقا،
 يانچۇقۇمغا تاجاۋۇز قىلىپ.
 بولسا ئىدى قولۇمدا پىچاق،
 قوللىرىڭنى ئوينايتتىم تىلىپ.

※ ※ ※ ※

ئاڭلىمىدىم كاپ - كاپتىن بۆلەك،
 ئاغزىڭ گويا شاۋقۇن تاشقىنى.
 شىلىم بولسا يەملەپ قوياتتىم،
 ئاشۇ دورداي كالىپۇكلىرىڭنى.

مۇھەررىر: شاھمەردان مەمەتئېلى (2010)
 كوررېكتور: ئىززەتگۈل مەمەتئېلى (2011)

قاتار قاتار سەرەڭگە قېپى،
 لەيلەپ يۈرەر تۇمان ئىچىدە.
 چىلىقمايدۇ قىلچە ئۆز پۇراق،
 تويۇلىدۇ ھايات نىشانىسىز،
 يول يۈرگەندەك ئوكيان يۈزىدە.
 سانجاق سانجاق قەبرە تېشىدەك،
 تويۇلىدۇ بىر بېقىشتىلا،
 بۇ يەر ياشاپ كۆتمىگەن دۇنيا،
 دىۋىلەرنىڭ يوغان ئاغزىدەك،
 بىلىنىدۇ ھەرنەرسە گويا.

كۆزلىرىڭنى ئالدايدۇ تۇمان،
 ئېزىتىدۇدەك كۆرۈنەر ھەممە.
 روھىڭمۇ ھەم گويىكى تۇمان،
 شۈبھىلىنىپ بېقىشلىرىڭدىن،
 ئەكسى ئېتەر مىڭ تۈرلۈك گۇمان.

چاتمىلار

... غا (1)

ئەس يادىڭ بىراقتا ئۆزۈڭ بۇياقتا،
 چاندۇرماي خۇش پېئىل كۈلۈپ يۈرۈيسەن.
 بىلىمىدىم ۋە لېكىن نىچۈن ئاخشىمى،
 يۇلتۇزغا قارايسەن مۇڭغا چۈكسەن.

※ ※ ※ ※

قارىمىسام دەيمەن سۈزۈك يۈرۈڭگە،
 بىلىپ - بىلمەي يەنە قاراپ قالسىمەن.

(نەسر)

مەمەتجان ئەمەت (2009)

ياخشىلىقنىڭ رەڭگىدە، ئېغىزىڭنى
گۈزەللىكىڭنىڭ شىرنىسىدە بويىغىن. نۇقسانلىرىڭ
قاش بولسۇنكى خاسىيىتى بىلەن ھەممىنىڭ
ئۈستىدە ئەيىبلىرىڭنى ئېچىپ تۇرسۇن! بۇ
سەۋەبلىك دىلىڭ بىلەن بىرلەشكىن، سائادەت
ئىشكىنى كۆرسەن، ئۇ ئىشكىنىڭ ئاچقۇچى سېنى
ئاشكارا ھالىڭ بىلەن سۆيگەن جانانىڭ قولىدا.

مۇھەببەت ھەققىدە يەنە نېمىلەرنى دېگۈلۈك؟!
ئاشىقنىڭ ھەربىر تىنىقى مۇھەببەتنىڭ يالقۇنىنى
پۈۋلەيدۇ ئەمەسمۇ؟! قىزنىڭ مەسۇم يۈزىنى غەم
تۇمانلىرى قاپلىسا، بۇنى يەنە كىمدىن كۆرگۈلۈك؟!
ئاشىقنىڭ ناخشىسى گويى تاشلىمىدەك سوغۇق
تۇمانلارنى يىراقلاغا ئۇچۇرۇپ تاشلىماسمۇ!؟

مۇھەررىر: تۈركىزات ئابدۇبەسىر (2009)
كوررېكتور: زىبىرىنسا سەلەي (2011)

مەۋجۇتلۇق ھامىيىسىگە تۈمەننىڭ تەشەككۈرلەر
ياغسۇن! سەن ھاياتلىقنىڭ گىرىمىسەن يوللىرىدا
زەررە ئۈمىدىتىن قايتا تۇغۇلغىنىڭدا ھەر تىنىقىڭغا
مىڭ جان نىسار بولسۇن! ئىزگۈ
قەدەملىرىڭنى تاشلىغىنىڭدا بەختتىن بېشارەت بەرگۈچى
پەرىشتىلەر ساڭا ئېھسان يۈزىنى قاراتقاي!
مۇھەببەتنىڭ سۈرىدىن يۈرىكىڭ قىيىنراق زەنجىرىگە
باغلانغىنىدا، ھىجران قاراقچىلىرى ئۆزلىرىنى
ئاشكارىلىغاندا، ساڭا سۆيگۈ شارابى تەڭلىگەن
جانانىڭ سۈرىتى يۈرىكىڭنىڭ قات - قېتىدا ئۇيۇپ
قالسۇن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۈزەلنىڭ ئايىغى قەلب
بېغىغا يەتكىنىدە ئوتلۇق كۈيلەرگە ئايلىنىپ ۋىسال
پەيتىدىن بېشارەت بەرگەي! ئۇ ۋاقىتتا سەن بىر
رەسسام بولغىن - دە، ئۆزۈڭنى بارلىقلىق بىلەن
سىزىپ كۆرسەت! كۆزلىرىڭنى مۇھەببەتنىڭ،

ئۈنسىز نىدا

ئاينۇر ئوبۇل (2010)

كۈتكىنىڭدىن مەن تېخى يىراق،
قەلبىمدە سەن، يەنە شۇ يىراق.
مەن مېھرىڭگە قانمىغان ئىدىم،
سېنى ئەجەل ئېلىپ كەتكەندە.
يېقىلدىم ھەم قەبرەڭگە نىمجان،
دۇنيا مېنى تەرك ئەتكەندە،
نىدالىرىم چەككە يەتكەندە

كۆزلىرىم ياش قولىمدا ئالبۇم،
مۇڭ تۆكىدۇ سېنىڭ سۈرىتىڭ،
تىتىمەكتە ۋۇجۇدۇم شۇ تاپ،
كۆز ئالدىمدا سېنىڭ سۆلىتىڭ،
ياشىغىنىم سېنىڭ دۆلىتىڭ.
كۆزلىرىڭدە بۈركۈت سىيماسى،
لەۋلىرىڭدە تەئەججۇپ يىراق،
سەۋەبىنى بىلىمەن مەن دەرىخ،

تەلپۈنۈش

تاڭمۇ ئېتىپ كەتتى نەچچە رەت،
لېكىن يازنى ساقلايمەن ئەبەد.
تۈگەر يايىرىم تۇتقان گۈل بىلەن،
چەكسىزلىككە سوزۇلغان ھەسرەت.

مۇھەررىر: ئابدۇرېھىم مەتتۇردى (2009)
كوررېكتور: ئايچامال (2011)

گۈگۈم چۈشۈپ قالدى بۈگۈنمۇ،
لېكىن يارىم كەلمەيدىغۇ ھېچ.
ئۈنسىز چوقان سالار بۇ يۈرەك،
لېكىن بۇ يول تۇرار تىپتىنچ.

يارىم كەتكەن شۇ يولغا قاراپ،
تالدى مېنىڭ كۈتكەن كۆزلىرىم.
كېلەر چوقۇم دەيدۇ بۇ يۈرەك،
چۈنكى ئۇ يار مېنىڭ سۆيگۈنۈم.

(ھېكايە)

شاھمەردان مەمەتئېلى (2010)

ئۇنىڭ ئائىلە ئىقتىسادى ئۈنچە ياخشى ئەمەس ئىدى. مەن كاتتا بىر ساخاۋەت قىلغان كىشىدەك، مەغرۇر تۇراتتىم. ۋارىس بولسا ناننى كۆرۈپ بۆلەكچىلا خۇشال بولۇپ كەتتى. - پاه، ئۆي نېنى؟! - ئۇ شۇنداق دېگىنىچە ئارىسىدىن بىر ناننى ئايرىپ ئېلىپ پۇراپ ئۆلگۈردى، - ئوخشىغاندەك قىلدۇ، تېخى سىيادان سېلىپ يېقىتتۇ، - دە! رەھمەت ئاداش... - رەھمەت دېگۈدەك ئىش يوق، ناھايىتى كەلسە شۇ خېمىرتۇرۇچىنىڭ پۇلى، - دېدىمەن كارىۋاتقا ئۆزۈمنى تاشلاپ.

- بىراق بۇ خېلى كۆپ نانكەن، يېرىمنى سەن يېگىن، ئاشتا قىلسەن ئەمەسمۇ. - يېنىمىزدا ئاشخانا تۇرسا ئاشتىلىقتىن ئەنسىرەپ نېمە قىلاي، بولدى ئۆزۈڭ يېگىن... شۇنداق دېگىنىچە كىيىم - كېچەكلىرىمنى يىغىشتۇرۇشقا تۇتۇندۇم. ۋارىسمۇ ئاغزىنى ئۆمەللىدىمۇ، توختاپ قالدى.

* * * *

مەۋسۇم باشلىنىپ مەكتىپىمىزنىڭ يېنىغا يېڭىدىن ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇقخانا ئېچىلغانىدى. تىجارەت باشلىغان دەسلەپكى چاغلاردا دۇكان خوجايىنى ھەر خىل پائالىيەتلەرنى تەسىس قىلىپ، يول تۆپىسىدە ھەقسىز تەڭگە تارقىتىش ئارقىلىق خېرىدار جەلپ قىلىشقا باشلىدى. بۇنداق ئويۇن سۈرۈنلىرى ماڭا ئوخشاش «ئويۇنچى»لارنىڭ نەزىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ - دە! ھەقسىز تەڭگىنىڭ خۇشاللىقىدا بىر قانچە رەت ئويناپ، قىمار تۈسىنى ئالغان بېلىق تۇتىدىغان ئويۇنغا خۇمار بولۇپ قالغانلىقىمنى سەزمەيلا قالدىم. ھېلىقى ئويۇنچۇق ماشىنىسىمۇ تازا تومۇرچىكەن، دەسلەپ سالغان «تور»منى قۇرۇق قايتۇردىم، خېلىلا پۇل ئۇتۇلدىم.

- بۇ بولىدىغان ئىشكەن، ھەم كۆڭۈل ئاچسام، ھەم پۇل تاپسام! - تاتلىق خىياللارنى سۈرۈپ، ئۇ يەرگە باغلىنىپلا قالدىم، ئويۇنچۇق ماشىنىسىمۇ، مېنى ئۆزىگە ئەسرا قىلىۋېلىپ، پۇللىرىمنى كەچكۈزدىكى غازاڭدەك بىر - بىرلەپ ئۇچۇرتۇپ ماڭغىلى تۇردى. ئۇتۇرغانسىپرى جىلە

تەتىل توشتى، قولۇمدىكى پويىز بېلىتىنىڭ ئورۇندۇقلۇق ئىكەنلىكىنى ئويلىساملا بېشىمغا غەم چۈشەتتى. نىڭ ئورۇندۇقتا 30 نەچچە سائەت ئولتۇرۇشتىن بەكرەك ئۆرە تۇرۇپ ماڭدىغانلارنىڭ جېقلىقى كىشىنى بىزار قىلاتتى. كارىۋاتلىق بېلەت ئالالمىغانلىقىمدىن ۋايساپ يۈرگىنىدە، ئاپام: «ئۆيىنى سېغىنىڭدا يېگىن» دەپ بىر يەشك نان يېقىپ بەردى. چامادانىمنى كۆتۈرۈشمۇ ئېغىر كېلىۋاتقاندا، باغلاممۇ - باغلام قىلىپ چىڭ چېكىۋېتىلگەن يەشككە قاراپ جۇدۇنۇم ئۆردى:

- پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا بولىۋاتقان مۇشۇ زاماندا ئاشلىقتىن ئۆلەتتىمۇ كىشى؟ - غۇدۇرۇدۇم ئىچىمدە، - شۇنىڭ ئورنىغا نەق پۇللا بەرسىچۇ، يانچۇقۇمغا غەملەپلا ماڭارىدىم.

قانداقلا بولمىسۇن، ئاپامنىڭ «كۆڭۈل»نى قايتۇرغىلى بولمىدى. قانچە قاقشىساممۇ ئاشۇ بىر يەشك نان چامادانىمنىڭ ئۈستىگە مىندى. ۋوگزالدىكى بېلەت تەكشۈرۈش، پويىز كۈتۈش، چىقىش ۋە ئورۇنلىشىش جەريانىدا ئاشۇ «گۇناھكار» نان ھېچ ھالىمنى قويمىي، تالاي ۋايساشلارغا سەۋەب بولدى. پويىز بېيجىڭ ۋوگزالغا يېتىپ كەلگەندە، يەنە شۇ نان تۈپەيلى كوچا ئاپتوبۇسىدا قىيىنلىق سەپرا بولۇپ يۈرمەي دەپ ئويلىدىم - دە، پۇلنىڭ كۈچىنى بىر كۆرسىتىپ، تاكىسى تۈسۈپ ئۇدۇل مەكتەپكە كەتتىم.

تەتىلدە ئېنگىلىز تىلى ئۆگىنىش ئۈچۈن يۇرتقا كەتمەي مەكتەپتە قالغان ياتاقدىشىم بار ئىدى. ئاپامنىڭ گېپى بويىچە ئېيتقاندا ئۆيىنى سېغىنىپ كەتسەممۇ قاتتىق ناننى غاجاپ ئولتۇرىدىغان بالىلاردىن بولمىغاچقا، ياتاققا كىرىپلا ھېلىقى ناننى ئۇنىڭغا بەردىم.

- ۋارىسى ئاداش، ئۆگىنىش دەپ ئۆيۈڭگىمۇ قايتالمىدىڭ، ئاپام ساڭا ئىچ ئاغرىتىپ، ئاشۇ ساۋاقدىشىڭغا ئاپىرىپ بەرگىن دەپ، نان يېقىپ ئەۋەتتى. بىر - ئىككى ئايلىق تۇرمۇش پۇلۇڭ تېجىلىدىغان بولدى مانا، قېنى تارتىماي ئالە.

ئۈنمىغانىدى. ھېلىقى يەرگە يەنە داۋاملىق كىردىم، تاماق ئېلىپ يېيىشكىمۇ قورسىقىم ئاغرىپ، ئاچ - توق يۈرۈپ «بېلىقچى» بولدۇم، ئەمما ھالىم يەنىلا بۇرۇنقىدەك ئىدى.

- خەپ، - دېدىم ئىچىمدە، - بەگىدەك خەجلەيدىغان پۇلدىن مۇشۇنداقلا ئايرىلىدىمۇ؟ ياق! بۇ زىياننىڭ ئورنىنى چوقۇم تولدۇرىمەن.

بىر كەچلىكى تۇيۇقسىز كاللامغا يېڭى ئەقىل كەلدى، ئوقۇش پۇلى تۆلەش ئۈچۈن مەكتەپنىڭ كارتىسىغا ئۈرۈمۈتەن 3000 يۈەن پۇل بار ئىدى، نېمىشىقىكىن مەكتەپ بۇ پۇلنى تېخىچە ئۆز ھېساباتىغا تۇتۇۋالغانىدى. نېرۋام بىردىنلا قىزىپ ئۇدۇل بانكىغا يۈگۈردۈم - دە، ئاۋۋال كارتىدىن 500 يۈەن پۇل چىقىرىپ ئۇدۇل «بېلىق توپى»غا يۈرۈپ كەتتىم.

ھەش - پەش دېگۈچە 300 يۈەن پۇل بېلىقلارغا يەم بولدى. ئاچچىقىمدا ماشىنىغا قەھرىم بىلەن بىرنى مۇشتلاپ، ياندا تۇرغان مۇلازىم بالغا ۋارقىردىم:

- ھەي، ماڭا يەنە 200 يۈەنلىك تەڭگە ئەپكەل، يەنە بىر قاپ تاماكا، بىر بوتۇلكا گازلىق سۇ...

بۇيرىغان نەرسىلەر بىردەمىلا ھازىر بولدى، گازلىق سۇنى ۋاققىدە ئېچىپ، گۈپىدە بىر ئوتلىدىم، تاماكىدىن بىرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، ئوت تۇتاشتۇرغىنىمچە ئاچچىق - ئاچچىق شوراشقىمۇ ئۈلگۈرۈمەي، مۇلازىم قاچىلاپ تەييار قىلىپ قويغان 200 تەڭگە بېلىق ئېتىشقا باشلىدىم.

يا ھەزەت! «كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ» دېگەندەك، بېلىق تورىنى قانچە چوڭ تەڭشەممۇ تىرىشىشلىرىم بىكار بولدى. شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى «پۇل قويما» يەردىن، بانكىغا قانچە قېتىم قاترىغىنىم يادىمدا يوق. كەچنى سەھەرگە ئۇلىۋەتكىنىمۇ سەزمەپتىمەن. جۇۋازغا قاتقان كالىدەك ئىككى يەر ئارىسىدا پىرقىراپ يۈردۈم. نەچچە قېتىم مۇشۇ ئەڭ ئاخىرقىسى دېدىمۇ، ئىچىمدىن بىرى: «ئوينا، ئوينا» دەۋاتقاندەك، ئىككى مۇرەمنىڭ ئۈستىدىكىسى مېڭە ئەمەس، خۇددى قاپاق تەك. شۇ قاپاق كاللا بىلەن يېڭى بىر قۇياشنى كۈتۈۋالدىم...

سەھەر سائەت 6 لەر ئەتراپىدا، ياندا بىر پۇڭ پۇل يوق ھالەتتە ھېلىقى نەس باسقۇر يەردىن چىقتىم. بىر كېچە ئۇيقۇسىز ئولتۇرۇپ، جىددىلىك ئىچىدە ئويۇن ئوينىغاچقىمۇ، پۈت - قوللىرىم ئۇرۇپ چىقىۋەتكەندەك ئاغرىپتتى. كۆزلىرىم قىزىرىپ، ئالدىمنى بىر قەۋەت پەردە توسىۋالغاندەك ئارامسىزلىنىشقا باشلىغانىدىم. بىر كېچىنىڭ ئىچىدە ئۈچ قاپ تاماكنى چېكىپ تۈگىتىپ، 5 - 6 قۇتا سۇنى قۇرۇقىدە تىكىنىمنى ئاز دەپ، ئوقۇش پۇلى ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن 3000 يۈەن پۇلنىمۇ پاك - پاكىزە ئۇنتۇرۇۋەتكەندىم.

ئېغىر قەدەملىرىمنى ئاران سۆرەپ مەكتەپ دەۋازىسىدىن كىردىم. سەھەرچى ئوقۇغۇچىلار ئاللىقاچان سومكىلىرىنى ئېسىشقىنىچە چوڭ مەيداندا كىتاب كۆرۈنۈۋاتتى. ئۇلار

بولۇپ، تېخىمۇ چوڭ پۇل ئوينىدىغان قىلىق چىقىرىۋالدىم. تارقاپ تۇرغان قىپقىزىل پۇلدىن نەچچە ئونى ئاشۇ بېلىقلارنىڭ تويىماس قازىغا كىرىپ كەتتى. ئۇنتۇرغان پۇللىرىمنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن تۇرمۇش پۇللىرىمنى دەسمايە قىلىپ، زىياننىڭ يۈزىگە زىيان ئۇردۇم. كاللامدا پەقەت بېلىق تۇتۇۋالسام، پۇلۇمنى تېرىلدۈرۈۋالسام... دېگەن غەلىتە پىسخىك شەكىللىنىپ، دەرسمۇ خۇشياقماست بولدۇم. ھەپتە - ھەپتە دەرس تاشلىدىم. ئاخىرى بىر كۈنى يېتەكچى ئوقۇتقۇچىمىز ئىشخانىسىغا چاقىردى. «ئىشخانىغا چىققان كۆڭۈلگە ئايان» دېگەندەك نېمىگە چاقىرتىلغانلىقىم ئۆزۈمگە بەش قولىدەك ئايان بولغاچقا، فاكۇلتېت ئىشخانىسىغا قورۇنۇپىنا كىردىم - دە، ئەڭ ئىچىدىكى ئۈستەلدە ئالدىراش ئىشلەۋاتقان مۇئەللىمگە يەر تېگىدىن قارىدىم. ئۇ مېنىڭ كەلگەنلىكىمنى كۆرۈپلا قايىناپ كەتتى:

- ئۇكام سىز مەكتەپنىڭ قاندا - تۈزۈملىرىنى بىلمەيسىز ياكى بۇ تۈزۈملەرنى ئويۇن قاتارىدا كۆرۈۋاتامسىز؟ ئوقۇش باشلىغىلى بىر ئايىمۇ بولمىغان تۇرسا، مۇشۇنچىۋالا كۆپ سەۋەبسىز دەرس قالدۇرۇپسىز، - ئۇ قولىدىكى يوقلىما قەغەزىنى ماڭا كۆرسەتكەچ، بىر قولى بىلەن يوغان جاھازىلىق كۆرۈۋېلىشنى ئۆگىتىۋېلىپ يەنە سۆزلىدى، - ئەگەر مۇشۇنداقلا ماڭىدىغان بولسىڭىز مەكتەپنىڭ مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلىرى بويىچە بىر تەرەپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، سىز پايتەختتىكى ئالىي بىلىم يۇرتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى، بۇنداق ئىشلار سىزگە ياراشمايدۇ، ھەتتا بۇ توغرىسىدا بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ كايىپ سۆزلىشىنىڭمۇ ئورنى يوق، چىقىپ ياخشىراق ئويلىنىپ بېقىڭ، قالغىنىنى ئويىڭىزگە تېلېفون قىلىپ سۆزلەشسەم بولغۇدەك! ئوقۇتقۇچىنىڭ ئويىگە تېلېفون قىلىمەن دېگىنى مېنى سەل جىددىيلەشتۈردى، سۇ كەلگۈچە توغغان سال دېگەندەك ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالدىم:

- كەچۈرۈڭ مۇئەللىم، مەن راستىنلا خاتا قىپتىمەن، نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان كەيپىياتىم ياخشى ئەمەس، ئاپامنىڭ سىجەزى يوق، دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتقانكەن، شۇ ئىشلار كاللامغا تەسىر قىلىپ دەرسكە ۋاقىتدا چىقالمىدىم. سىزمۇ ئاۋارە بولۇپ ئويىگە تېلېفون قىلىپ يۈرمەڭ. ئۆيدىكىلەر ئۆز ھالى بىلەن تۇرغاندا يەنە مەن تۈپەيلى ئارتۇقچە ئەنسىرەپ قالىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئىشلار ئەمدى سادىر بولمايدۇ.

بۇ گەپلەرنى خۇددى ئالدىن تەييارلىۋالغاندەك ھېچ ھودۇقماستىن ئۈستىلىق بىلەن دېدىم، ئوقۇتقۇچىمۇ مېنىڭ سۆزلىرىمدىكى بىچارە ھالىمغا قاراپ سەل پەسكويغا چۈشتى - دە، بايقىدىن يۇمشاقراق تەلەپپۇزدا يەنە بىر ئاز تەربىيە ئىشلەپ، يولغا سالدى.

بۇ ئۆتكەندىن ئامان - ئېسەن ئۆتۈۋېلىپلا يەنە كونا سەنەمگە دەسسەگىلى تۇردۇم، قاراپ تۇرۇپ شۇنچە كۆپ پۇلنى مازارلىققا ياڭاق ئاتقاندا تاشلىۋېتىشقا كۆڭلۈم

مېڭىش - تۇرۇشۇمغا كاشىلا بولغان نان ماڭا ئائىلەمنى، مېھرىبان ئاپامنى ئەسلەتتى. بېچارە ئاپام ماڭا ئۆيىدىن ئايرىلغاننى بىلىندۈرمەيمەن دەپ خېمىر يۇغۇرۇپ، ھارارەتلىك تونۇرغا قانچە قېتىملاپ ئېڭىشىپ ياققان بولغىدى ھە؟ ئاقارغان چېبەكە چاچلىرىدىن قانچىسى پەرزەنت ئوتىدا كۆيدى؟ نامى ئاددىي، ئەمما ئۆزى ئۇلۇغ شۇ نانغا ئاشۇ مېھنەتكەش ئانىلىرىمىزنىڭ قانچىلىك ئەجرى سىڭدى؟ مەن بۇلارنى ئەمدى ھېس قىلىشقا باشلىغانىدىم. ئوي - پىكىرىم چېگىشلىشىپ، زېھنىم بۆلۈندى. بىر مۇنچە پۇلنى ئۆتتۈرىۋەتكەندىن ئۆتەتات - ئانامنىڭ ماڭا بىر مۇشەققەتتە ھالاللاپ تاپقان پۇلغا گۇناھ ئىشلارنى قىلىپ قويغىنىدىن يۈزىكىم ئېچىشتى. تۇرقۇمغا، ھالىمغا قاراپ ئۆز - ئۆزۈمگە ئىچىم ئاغرىدى. بوغۇزۇم ئېچىشقاندەك بولۇپ، ناننى ئىككى قولىم بىلەن چىڭ سىقىملاپ چىلىدىم. لىغلىداپ تۇرغان كۆزلىرىمدىن، ياشلىرىمنىڭ سىرغىپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى سەزمەيلا قاپتىمەن...

مۇھەررىر: تۈركىزات ئابدۇبەسىر (2009)
كوررېكتور: نۇرمانگۈل (2011)

كۆزۈمگە باشقىچە غەمىسىز كۆرۈندى. ياتاققا كىردىم، ياتاقداشلىرىم تېخى ئويغانمىغانىدى. ئۇلارمۇ ئوخشاشلا غەم - ئەندىشىسىز ھالدا خاتىرجەم يېتىشىپتۇ. بىر - بىرىدىن تاتلىق ئۇخلاپ كەتكەن بۇ ياتاقداشلىرىم، كېچىدىن مېنىڭ قىلغان ئەتكەنلىرىمنى، قاق سەھەردە بىر پۇك پۇلغا خار بولۇپ، ئاچچىق شامال بىلەن ناشتا قىلىپ، توڭلاپ - تىترەپ ئاران كېلىۋالغىنىمنى ئۇخلاپ چۈشىدىمۇ كۆرمىدى ھەقىچان. تىرىشچان دوستۇم ۋارىس بولسا، ئۈستەل چىرىغىنىمۇ ئۆچۈرۈشكە ئۈلگۈرمەي، قولىدا دەرسلىك كىتابنى چىڭ تۇتقىنىچە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. مەن گويما ئۇلارنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندا تەپسىلى كۆزىتىپ بىر ھازاغىچە ئولتۇرۇپ كەتتىم. توستاتتىن كۆزۈم ئۈستەل ئۈستىدىكى مەن بىر چاغدا ۋارىسقا بېرىۋەتكەن نانغا چۈشتى. شۇندىلا مەن قورسىقىمنىڭ نەقەدەر ئېچىپ كەتكىنىنى ھېس قىلىدىم. بۈگۈرۈپ دېگۈدەك ئورنۇمدىن قوپتۇم - دە، ئاندىن بىرنى قولۇمغا ئېلىپ ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدىم. گەرچە نان سەل قېتىپ قالغان بولسىمۇ، شۇ مىنۇتلاردا ماڭا بالدەك تاتلىق بىلىنمەكتە ئىدى. نەچچە ۋاقىتتىن ئۆزۈمگە يۈك،

ھايات شۇنداق چېقىلغان چاقماق

مەۋلان ھۈسەنجان (2012)

ھايات شۇنداق چېقىلغان چاقماق،
لەرزىتى كۆپتۇر، دەردىمۇ شۇنداق.
ھەسرەت چەككەنلەر چەكمەيدۇ مەڭگۈ،
شادلىق باشدا كۆرۈنمەس تاپاق.

ھايات شۇنداق چېقىلغان چاقماق،
ئەركىلىتىپ ئۇ چوڭ قىلار ئوماق.
كۈندە خۇش چىراي كەلمەيدۇ لېكىن،
ھايات سىنايدۇ بىزنى مۇشۇنداق.

مۇھەررىر: خۇرشىدە سەمى (2009)
كوررېكتور: نۇرمانگۈل (2011)

ھايات شۇنداق چېقىلغان چاقماق،
كۈلدۈرۈپ شۇنداق قىلىدۇ ئاخماق.
يىغلىغان بۈگۈن، يىغلىماس مەڭگۈ،
كۈلگەنلەر قېنىپ كۈلەلمەس ئۇزاق.

ھايات شۇنداق چېقىلغان چاقماق،
بىردە كۆتۈرۈپ تاشلايدۇ شۇنداق.
يېقىلغان بۈگۈن، يېقىلماس مەڭگۈ،
مەن ساق دېگەنلەر تۇرمايدۇ سايساق.

ھايات شۇنداق چېقىلغان چاقماق،
يىغلىتىپ سېنى قىلىدۇ چاقچاق.
بۈگۈن بولۇپ ئۇ، بولمايدۇ مەڭگۈ،
مەن شىردېگەنلەر بىر كۈنقوزچاق.

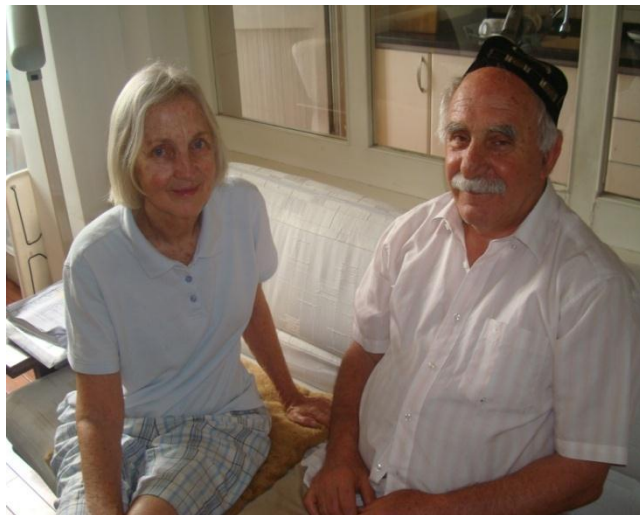
ئىلىم پېغىدىكى ھار ماس

بىر جۈپلىر

(زىيارەت خاتىرىسى)

نۇرۇبىيە (2011 - يىللىق ماگىستىر ئاسپىرانتى)، ئىسمايىل ھېكىم (2009)

مەركىزىي مىللەتلىكلەر ئۇنىۋېرسىتېتى «جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر تەتقىقات مەركىزى» نىڭ ئىسپاتلىق تەتقىقاتچىسى داۋىد ئەپەندى يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە قىزىقىدىغان، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىدىغان، تەتقىق قىلىشقا ئىنتىلىدىغان چەتئەللىك تەتقىقاتچىلارنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇ بېيجىڭغا كەلگەندىن بۇيان ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە قىزىقىپ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، بۇ ھەقتە توختىماي ئىزدەنمەكتە. ھەممىزگە ئايان بولغىنىدەك، مەلۇم بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىش ئۈچۈن، چوقۇم شۇ مىللەتنىڭ تىلىنى ياخشى ئۆگىنىش كېرەك. بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەن داۋىد ئەپەندى يېشىنىڭ چوڭلۇقىغا قارىماي، بېيجىڭغا كېلىپلا مەكتىپىمىزدىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئالاقە باغلاپ ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگىنىپ، قەيسەر تىرىشچانلىقى بىلەن ھازىر خېلى ياخشى بولغان ئۇيغۇر تىلى سەۋىيەسىنى ھازىرلىۋالدى. ئۇ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى تېخىمۇ چوڭقۇر

ھەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئۇيغۇر شۇناسلىق ۋە ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ساھەسىدە ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كېلىپ، كىشىنى خۇشال قىلارلىق نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلمەكتە. بۇ نەتىجىلەرنىڭ بەزىلىرىنى مىللىتىمىز ئىچىدىن يېتىشىپ چىققان ئالىملىرىمىز، تەتقىقاتچىلىرىمىز جاپالىق ئەمگەك نەتىجىلىرى ئارقىلىق ۈۈجۇدقا چىقارغان، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىدىغان، تەتقىق قىلىدىغان نۇرغۇنلىغان چەتئەللىك ئالىم، تەتقىقاتچىلارنىڭ ئىزدىنىشىمىز بۇ ئەھمىيەتلىك ئىلمىي ئەمگەككە سىڭىشىپ كەتكەن. يەر شارلىشىش كۈچىيىپ دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش كۈچىيىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە ئۇلارنىڭ رولىغا تېخىمۇ سەل قاراشقا بولمايدۇ. نۆۋەتتە تىل جەھەتتىكى قىيىنچىلىق سەۋەبىدىن نۇرغۇنلىغان ئالىملىرىمىز، تەتقىقاتچىلىرىمىزنىڭ تەتقىقات نەتىجىلىرى پەقەت دۆلەت ئىچىدىلا ئېلان قىلىنىش بىلەن چەكلىنىپ قېلىۋاتىدۇ. شۇنداق ئېيتىشقا بولىدۇكى، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىدىغان، تەتقىق قىلىدىغان چەتئەللىك ئالىم، تەتقىقاتچىلارنىڭ بۇ ھەقتە ئويىنايدىغان رولىغا سەل قاراشقا بولمايدۇ.

بايراملرى ھەققىدە ئىزدىنىۋاتىمەن ، ئۇيغۇر بايراملرى ئىچىدە نەۋرۇز بايرىمى ئەڭ دىققىتىمنى تارتتى .

**بېيجىڭغا كېلىشىڭىزگە نىسبەتەن سىز ھەب بولدى؟
بېيجىڭنى ياقتۇردىڭىزمۇ؟**

ئىلزابىت: مەن بۇرۇندىنلا باشقا دۆلەتلەرگە بېرىپ ساياھەت قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتىم ، بىراق ئائىلىدىكى مەسئۇلىيىتىمنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ۋاقىتنىچە بۇ ئارزۇلارنى بىر چەتكە قويۇپ تۇرغان . 2007 - يىلىدىن 2011 - يىلىغىچە قىزىمنىڭ بالىسىغا قارىشىپ بەردىم ، نەۋرەممۇ چوڭ بولۇپ قىزىم ئۆزى يېتىشەلەيدىغان بولدى . ئويلاپ باقسام ئارام ئالىدىغان ۋاقىتىمۇ كەپتۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە داۋىد بىر يىلدىن بېرى بېيجىڭدا ئىدى ، شۇ سەۋەپتىن بېيجىڭغا كەلمەكچى بولدۇم . بۇرۇندىن چوڭ شەھەردە ياشاشنى ياقتۇراتتىم ، شۇڭا بېيجىڭغا ناھايىتى تېزلا كۆنۈپ قالدىم . تاماقلارمۇ بولىدىكەن ، ئەڭ مۇھىمى سىرتقا چىققاندا ماشىنا ھەيدەشنىڭ ھاجىتى يوقكەن ، قاننىشى بەك قولايلىق ئىكەن .

نېچە ئۈچۈن ئۇيغۇر مەدەنىيەت تەتقىقاتىنى تاللاپ قالىدىڭىز؟ مۇشۇ ھەقتىكى ئويلىرىڭىز ھەققىدە قىسقىچە سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

داۋىد: مەن دوكتورلۇق ماقالىمىنى يېزىش ئۈچۈن ئىستانبۇلدا ئالتە يىل تۇرغان . بۇ جەرياندا تۈركىي مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى دىققىتىمنى تارتقان ، ئەسلى شۇ چاغدا ئۇنىۋېرسىتېتتا مۇشۇ تېمىنى تەتقىق قىلىش ئىستىكى تۇغۇلغان ، بىراق كېيىن ھۆكۈمەت ئورنىدا ئىشلەپ تەتقىق قىلىش ئىمكانىيىتى بولمىدى . كېيىن بېيجىڭغا كېلىپ مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئېنگىلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسى بولدۇم ، بۇ جەرياندا ئۇيغۇرلار بىلەن تونۇشۇپ ئۇلارنىڭ تۈرك تىلىغا يېقىن تىلىدا سۆزلەيدىغانلىقى ھەم مەدەنىيىتىنىڭمۇ يېقىن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم . ياشلىقتىكى ھەۋىسىم قايتا قوزغالدى . شۇڭلاشقا ، پىنسىيەگە چىققاندىن كىيىن ئۆزۈم ھەقىقىي قىزىققان تەتقىقاتىمنى باشلىۋالدىم .

ئاڭلىساق ھازىر خەنزۇچە ئۆگىنىۋېتىپسىز ، تىل ئۆگىنىش جەريانىدىكى تەسىراتىڭىز قانداقراق؟

ئىلزابىت: تىل ئۆگىنىش ھەم قىزىقارلىق ھەم قىيىنكەن ، خەنزۇچە خەتلەرنى تەلەپپۇز قىلىش بەك تەسكەن ، لېكىن شۇنداقتىمۇ مەن ھازىر بېيجىڭدا ياشاۋاتىمەن ، ئەگەر خەنزۇ تىلىنى ئازدۇر - كۆپتۈر ئۆگىنىۋالسام ئۆزۈمگىمۇ قولايلىق بولىدۇ ھەم كۈنلىرىم تېخىمۇ مەنلىك ئۆتىدۇ . شۇڭا ئۆزۈمگە جەڭ ئېلان قىلىپ خەنزۇ تىلى ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرىمەن .

بېيجىڭغا كەلگەندىن بۇيان شىنجاڭغا بېرىپ كۆرۈپ باقتىڭىزمۇ؟

چۈشىنىش مەقسىتىدە 2010 - يىلى 10 - ئايدا ۋە 2011 - يىلى يازدا شىنجاڭنىڭ قەشقەر ۋىلايىتىگە بېرىپ ، خەلق ئارىسىغا چۆكۈپ جەمئىيەت تەكشۈرۈش پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللاندى . بۇ ھەقتىكى جاپالىق ئىزدىنىشلىرىمنىڭ مەھسۇلى بولغان ئىككى پارچە ئىلمىي ماقالىسى يېقىندا «مىللەتلەر مۇنبىرى» (خەنزۇچە) ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىندى ، يەنە ئىككى پارچە ماقالىسى مەزكۇر ژۇرنالدا ئېلان قىلىنىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ . بىز داۋىد ئەپەندىنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىش يولىدىكى تەسىراتلىرى بىلەن ئورتاقلىشىش ، ئۇنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ھەققىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرىنى كەڭ كىتابخانلارغا تونۇتۇش ، ئەڭ مۇھىمى داۋىد ئەپەندىنىڭ ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي ، ئۈزلۈكسىز تىرىشىش جەريانىدىكى ئىش - ئىزلىرىدىن ئوقۇرمەنلەرنى خەۋەردار قىلىش مەقسىتىدە داۋىد ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ئايالى ئىلزابىت ئومىسىنى زىيارەت قىلدۇق .

ئالدى بىلەن سىلەرنىڭ قىممەتلىك ۋاقىتلىرىنى چىقىرىپ بۇ قېتىمقى سۆھبىتىمىزگە ئىشتىراك قىلغانلىقىڭلارغا چىن كۆڭلىمىزدىن رەھمەت ئېيتىمىز . سۆھبىتىمىزنى باشلاشتىن بۇرۇن ئۆزۈڭلارنى قىسقىچە تونۇشۇرۇپ ئۆتكەن بولساڭلار؟

سىلەرگىمۇ كۆپ رەھمەت . ئىسىم داۋىد . 1938 - يىلى نىيۇيوركتا تۇغۇلغان ، 1971 - يىلى كاليفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا جەمئىيەتشۇناسلىق دوكتورى ئۇنۋانى ئالغاندىن كېيىن ، 1975 - يىلىغىچە نىيۇ يورك ئۇنىۋېرسىتېتىدا جەمئىيەتشۇناسلىق دەرسى بەردىم . كىيىن سان فرانسىسكودا ھۆكۈمەت ئورگىنىدا ئىشلىدىم . بۇ جەرياندا ئاساسلىق قاتناش ، سەھىيەگە ئائىت سانلىق مەلۇمات توپلاش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللاندىم . ھازىر مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر تەتقىقات مەركىزىدە تەتقىقاتچى بولۇپ ئىشلەۋاتىمەن .

تولۇق ئىسىم فامىلەم ئىلزابىت ئومىس . ئامېرىكىنىڭ يېڭى جىرسى شىتاتىنىڭ يورك دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان . بۇرۇن روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدا سېستىرا ئىدىم . 2011 - يىلى داۋىد بىلەن بېيجىڭغا كەلدىم .

ھازىرقى تەتقىقات ئەھۋالىڭىز ھەققىدە قىسقىچە چۈشەندۈرۈش بەرگەن بولسىڭىز ؟

داۋىد: ھازىر مەن ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئاساسلىق تەتقىقات يۆنىلىشى قىلىپ تاللىدىم . ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ كەسىپ ۋە تۇرمۇش ھەققىدىكى تاللىشى ۋە قەشقەردىكى ئۇيغۇر قول ھۈنەرۋەنچىلىكى ھەققىدە يازغان ماقالەم پۈتۈپ ئېلان قىلىنىش ئالدىدا تۇرماقتا . ھازىر ئۇيغۇر

گەۋدىلىك ئىكەن. بۇنى ئۇلار ئۆزىمۇ ھېس قىلىپ يېتىپتۇ. كۆپ قىسىم ئۇيغۇرلار ئۆزىنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بولغان ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ يوقىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيدىكەن. مەن ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تەتقىقات ساھەسىگە كىرىشكىلى تېخى ئۇزۇن بولمىدى. يەنە كېلىپ بۇ جەھەتتىكى بىلىم يېتەرلىك ئەمەس. گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام بۇ ھەقتە ئېنىق بىر نەرسە دېيەلمەيمەن. چۈنكى، بۇ بەك مۇرەككەپ مەسىلە. بۇنىڭ ئۈچۈن مۇشۇ ھەقتە توختىماستىن ئىزدىنىشىمگە، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشىغا توغرا كېلىدۇ.

ئاڭلىساق ياشنىپ قالغىنىڭىزغا قارىماي ئۇيغۇرتىلى ئۆگىنىۋېتىپسىز، ئۇيغۇرتىلى ئۆگىنىشىڭىز ھەققىدە قىسقىچە سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

داۋىد: مەن بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىن ئۇيغۇر بالىلار بىلەن تونۇشۇپ ئۇيغۇرتىلى ئۆگىنىشىنى باشلىغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قالغان بولغاچقا تىل ئۆگىنىش ھەققىدە تەسكە توختايدىكەن. ھازىر ئۇيغۇر تىلىنى ئازراق ئوقۇيالايمەن، ئاڭلاپ چۈشىنەلەيمەن، بىراق تەستە سۆزلەيمەن. ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تەتقىق قىلىشنى قارار قىلغاندىلا ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگىنىشنى قارار قىلغان ئىدىم. بۇرۇن تۈرك تىلى ئۆگەنگەچكە خىلى ئىتتىك ئۆگەندىم دەپ قارايمەن، لېكىن يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ، تۈرك تىلىنى 40 يىل تاشلىۋېتىپتەمەن، شۇڭا كۆپ كۈچ سەرپ قىلىسام بولمايدۇ.

نۆۋەتتە جەمئىيەتشۇناسلىق پېنى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە كۈنساين تەرەققى قىلىۋاتىدۇ. جەمئىيەتشۇناس بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن ئۇيغۇر جەمئىيەتشۇناسلار ۋە ئۇلارنىڭ تەتقىقاتى ھەققىدە يېزىلغان ماقالىلەرنى ئوقۇپ تۇرامسىز؟

ئۇيغۇرلارغا ئائىت تەتقىقات ماقالىلىرىنى كۆپ ئوقۇدۇم، بىراق ئۇيغۇرچە سەۋىيەم يەتمىگەچكە، يەنە كېلىپ خەنزۇتىلىنى بىلمىگەنلىكىم ئۈچۈن ئاساسەن ئېنگىلىزتىلىدا يېزىلغان ماقالىلەرنى ئوقۇدۇم. مۇشۇ سەۋەپتىنمىكىن بىلىمدىم، ئۇيغۇر جەمئىيەتشۇناسلار ھەققىدە بىلىدىغانلىرىم ئانچە كۆپ ئەمەس، پەقەت ئىككىنچى بىلىمەن. بىرى ئايىشەم ئەلى، يەنە بىرى نەبىجان نۇرسۇن. راستىنى ئېيتسام بۇلار توغرىلۇقمۇ كۆپ نەرسىلەرنى بىلمەيمەن.

يېقىندا داۋىد بىلەن قەشقەرگە بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارماقچىبولۇۋېتىپسىلەر، سىز قەشقەردىكى كۈنلىرىڭىزنى قانداق ئورۇنلاشتۇرماقچى؟

ئىلزابىت: ئالدى بىلەن شىنجاڭدىكى داڭلىق ساياھەت نۇقتىلىرىنى بىرنى قويماي ئارىلاپ چىقسام

داۋىد: ئەلۋەتتە، شىنجاڭغا بارماي تۇرۇپ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىش مۇمكىنمۇ. مەن بېيجىڭغا كەلگەندىن بۇيان شىنجاڭغا ئىككى قېتىم باردىم. بىرىنچى قېتىم 2010 - يىلى ئۆكتەبىردە باردىم، ئىككىنچى قېتىم 2011 - يىلى يازدا قەشقەردە ئىككى ئاي تۇردۇم.

داۋىدنىڭ ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىشىگە قانداق قارايسىز؟ ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە تەتقىق قىلىشنى ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟

ئىلزابىت: ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ تاللىشى بولىدۇ، شۇڭا داۋىدنىڭ تاللىشىغا ھۆرمەت قىلىمەن. مەن ئۇيغۇرلار ۋە ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە ئائىت جىق نەرسىلەرنى بىلمەيمەن، ئۇيغۇرلاردىن تونۇيدىغىنىمۇ ساناقلىق، ئادەتتە پەقەتداۋىدنىڭ ماقالىلەرنى رەتلەپ ئۇرۇپ چىقىشىغا ياردەم قىلىمەن، شۇ جەرياندا بايقىغان بەزى مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويىمەن، مېنىڭ قىلالايدىغانلىرىم شۇنچىلىك. باشقا جەھەتتە مەن يەنىلا ئامالسىز، ئۆزلۈكسىز تىرىشىشىمغا توغرا كېلىدۇ.

قەشقەردە قانداق تەكشۈرۈشلەرنى ئېلىپ باردىڭىز؟ تەكشۈرۈش جەريانىدا قانداق قىيىنچىلىققا ئۇچرىدىڭىز؟

داۋىد: قەشقەرگە بارغاندىن كىيىن دەسلەپتە تەرجىمانم ھەم ياردەمچىم ئابدۇۋاھاب بىلەن قول ھۈنەرۋەنچىلىكىگە ئائىت تەكشۈرۈش ئېلىپ باردۇق. ئۇ مېنى قەشقەر شەھىرىدىكى مەملىكەت ئىچى - سىرتىغا داڭلىق بولغان قول ھۈنەرۋەنچىلىك كوچىسىغا ئاپاردى، ئۇنىڭ خەنزۇتىلى ۋە ئېنگىلىزتىلى سەۋىيەسى ياخشى بولغاچقا كۈندىلىك تۇرمۇش ۋە تەتقىقات ئىشلىرىدا ماڭا يېقىندىن ياردەمدە بولغاچقا ئانچە قىيىنلىق قالمىدىم. ئۇنىڭدىن باشقا بىر قانچە ئۇيغۇر دوستلارمۇ ماڭا يېقىندىن ياردەم قىلدى. مۇشۇ پۇرسەتتە بۇ يەردە ئۇلارغا ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمەن.

قەشقەرگە بارغاندىن كېيىنكى تەسىراتىڭىز قانداق؟ مۇشۇ ھەقتە ئورتاقلىشىپ باققان بولساق؟

داۋىد: ئىستانبۇلدا تۇرغان چاغلىرىمدا 30 ياشلار ئەتراپىدا ئىدىم. ئارىدىن شۇنچە يىل ئۆتۈپتۇ، شۇنداقتىمۇ قەشقەرگە بارغاندا ئۆزۈمنى ياشلىققا قايتقاندەك ھېس قىلىپ قالدىم. قەشقەردە ياشلىقىمنى تېپىۋالغاندەك بولدۇم. بىكار ۋاقىتلىرىمدا قارا قۇرۇم تاغ تىزمىسى ۋە تاشقورغانغا بېرىپ كەلدىم، مۇشۇ كەمگىچە ئەزەلدىن ئۇنداق ئېگىز تاغلارغا چىقىپ باقمىتىكەنمەن، نەپىسىم يېتىشمەيەشۈمدىن كەتكىلى تاس قالدىم. شىنجاڭغا بارغاندا ئۇيغۇر تاماقلارنى ياقىتۇرۇپ قالدىم.

شىنجاڭدا تەكشۈرۈش جەريانىدا يەنە باشقا بايقىغانلىرىڭىز بارمۇ؟ بۇ ھەقتە سىز قانداق ئويلىدىڭىز؟

داۋىد: ھېس قىلىشىمچە ئۇيغۇرلاردىكى مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىيات جەريانىدىكى يوقىلىشى

ئۆتۈپ كېتىدۇ، بىراق قېرىلىقتىكى مۇھتاجلىق يامان. ياشلىقتا يىغساڭلار قېرىغاندا قىينالمايسىلەر.

ئاخىرىدا سىلەرنىڭ زىيارىتىمىزنى خۇشاللىق بىلەن قۇبۇل قىلىپ بىزنى قوللىغانلىقىڭلارغا چىن دىلىمىزدىن رەھمەت ئېيتىش بىلەن بىرگە، تېنىڭلارنىڭ سالامەت، تۇرمۇشۇڭلارنىڭ كۆڭۈللۈك، ئىشلىرىڭلارنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشىغا، بۇ قېتىمقى قەشقەردىكى ساياھەتتىڭلارنىڭ كۆڭۈللۈك بولۇشىغا چىن قەلبىمىزدىن تىلەكداشمىز.

مانا شۇنداق قىلىپ بىزنىڭ بۇ قېتىمقى زىيارىتىمىز غەلبىلىك ئاياغلاشتى. بىز مۇشۇ قېتىمقى زىيارەت ئارقىلىق شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇقكى، پەقەت سىز تىرىشىشىڭىزلا قىلغىلى بولمايدىغان ئىش يوق. كۈنلاردا: «كۆڭۈل قويغان ئادەمگە، قىيىن ئىش يوق ئالەمدە» دەيدىغان ماقال - تەمسىل بار. شۇنىڭ ئۈچۈن ياش دوستلىرىمىزنىڭ كېيىنكى ئىستىقبالى ئۈچۈن ۋاقىتنى قەدىرلەپ تىرىشىپ ئۆگىنىشىنى، كۈنلىرىنى بىكارغا ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىكىنى، ئەڭ مۇھىمى ئۆزىگە يۈز كېلەلەيدىغان بولۇپ ياشىشىنىمۇ قىلىمىز. بىزنىڭ بۇ قېتىمقى زىيارىتىمىز جەمئىيىتىمىزدىكى كەڭ ياش دوستلارغا ئاز - تولا ئىلھام، مەدەت بېرەلسە بىز قىلغان ئىشىمىزدىن تولمۇ خۇرسەن بولغان بولاتتۇق، ئەلۋەتتە.

مۇھەررىر: ئالىمجان توختى (2009)
كوررېكتور: نۇرىدىيە ئابلا (2009)

دەيمەن. يەنە قەشقەرنىڭ كوچىلىرىنى ئايلانغۇم، ئۇيغۇر تاماقلارنى تېتىپ باققۇم بار.

بۇنىڭدىن كېيىنكى پىلاننىڭ قانداق؟ مۇشۇ ھەقتە قىسقىچە سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

ئىلزابىست: كېيىنكى پىلانم داۋاملىق ساياھەت قىلىش. مەن ئۆزۈمنى يەر شارىنىڭ پۇقراسى دەپ ھېسابلايمەن، شۇڭا، ئەگەر شارائىت بولسا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا بېرىپ، يېڭى شەيئەلەر بىلەن تونۇشۇشۇم، ئۆزۈم ياشاۋاتقان يەرشارىنى تېخىمۇ ياخشىچۇشىنىشىم كېرەك.

ئاخىرىدا سىزنىڭ ياش قىزلارغا دەيدىغان يۈرەك سۆزلىرىڭىز بارمۇ؟ مۇشۇ ھەقتىكى يۈرەك سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ باققان بولساق؟

ئىلزابىست: مەن ئامېرىكىلىق، سىلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا مەدەنىيەت ۋە تىل جەھەتتە پەرقلەر ناھايىتى كۆپ، شۇنداقمۇ بىر ئانا ھەم بىر ئايال بولۇش سۈپىتىم بىلەن بىر قانچە تەكلىپ بېرىپ ئۆتسەم:

بىرىنچىدىن، ئۆز ئارزۇيۇڭلاردىن ۋاز كەچمەڭلار. مەن قىز بالا، ئاجىز دەپ بەل قويىۋەتمەڭلار، ئارزۇيۇڭلاردىن ۋاز كەچكىنىڭلار ئۆزۈڭلاردىن ۋاز كەچكەنگە باراۋەر.

ئىككىنچىدىن، مەلۇم بىر كەسىپنى پۇختا ئىگەللەپ قويۇڭلار. ئائىلەڭلار ۋە بالاڭلار بولغاندىن كېيىنمۇ داۋاملىق ئۆزىڭلار. ئەلۋەتتە، قىزلار ئۈچۈن ئائىلە بىلەن پەرزەنت بەك مۇھىم، بىراق ئۆگەنگەن بىلىمىڭلار سىلەرنىڭ تۇرمۇشۇڭلارنى تېخىمۇ بېيىتىدۇ.

ئۈچىنچىدىن، كەلگۈسى ھەمراھىڭلارنى تاللىغاندا ئەخلاقلىق، مەسئۇلىيەتچان يېڭىلەرنى تاللاڭلار، تاللاپ بولغاندىن كېيىن ئۆزگەرتىمەن دەپ ئاۋارە بولماڭلار، قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىدۇ.

ئاخىرىدا دەيدىغىنىم تېجەشلىك بولۇڭلار، ھازىردىن باشلاپ ئازدۇر - كۆپتۇر پۇل يىغىپ مېڭىڭلار، ياش چاغدا ئادەمدە كۈچ ۋە جاسارەت بولىدۇ، ھەممە ئىش

(مۇھاكىمىلىك نەسىر)

زۇلپىيە ئابلىكىم كۆكلەمى (2012)

ئويلاشمايدۇ. ماھىيەتتىن ۋاقتنىڭ قىممىتىنى بىلمەيدۇ. ۋاقتنىڭ قىممىتى ئىنسانلارنى بەھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقتلىرىغا پۇشايماق قىلدۇرغانلىقى ئەمەس، بەلكى ھەربىر مىنۇت، ھەربىر دەقىقىنى قەدىرلەشتە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ.

ھايات - قەدىرلىك، ۋاقت - قىممەتلىكتۇر. ھاياتنىڭ قىممەتلىكلىكىنى، ۋاقتنىڭ قەدىرلەشكە تېگىشلىكلىكىنى پەقەت ياشاپ تۇرۇپ ئاندىن ھېس قىلىمىز. ئۆتۈپ كەتكەن ھەربىر كۈن ئەبەدىي قايتماس ئۆتمۈشكە، قايتا تىرىلمەيدىغان مۇردىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. ۋاقت، ھايات ئاقار يۇلتۇزلاردۇر. ئىنچىكىلىك بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا ھاياتنىڭ ھەربىر مىنۇت، ھەربىر دەقىقىلىرىگە ئىگە بولۇش ۋە ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولۇش ئىنساننىڭ ماھىيەتلىك بۇرچىغا ئايلانغان.

بەزىلەر ئېيتىدۇ: « ۋاقت - ھايات، ۋاقت - غەلبە. » يەنە بەزىلەر ئېيتىدۇ: « ۋاقت - تۈنۈگۈن، بۈگۈن ياكى ئەتە. » مەيلى قانداقلا ئويلايلى ئۆتمۈش ياكى كېلەچەك، كېيىنلىكتىكى غەلبە ياكى مەغلۇبىيەت بىز ئۈچۈن مەۋھۇم نەرسە. ئەمما بىزگە بىردىن بىر ئېنىق

دۇنيادا تولىمۇ يېقىملىق بىر ئاۋاز بار، ئۇ بولسىمۇ ۋاقتنىڭ تىۋىشى چىك... چىك... چىك.... يەنە شۇنداق يېقىملىق ئاۋاز بار، ئۇ بولسىمۇ ھاياتنىڭ تىۋىشىدۇك... دۈك... دۈك...

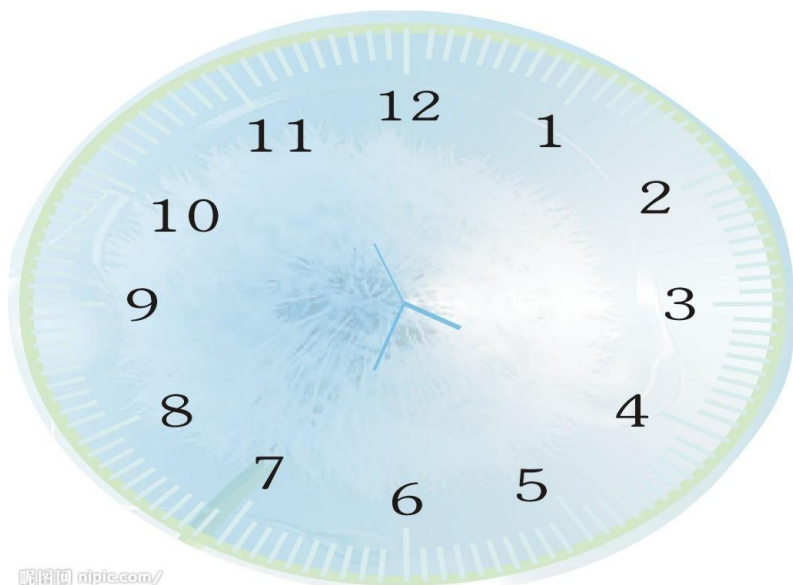
سائەت - ۋاقت، يۈرەك - ھايات دېمەكتۇر. بەلكىم ھايات مۇشۇ ئىككى تىۋىش رەۋىشىدە داۋاملاشسا كېرەك. مەيلى قانداقلا بولسۇن ۋاقت چەكسىز، چۈنكى ھاياتلىقنىڭ سائىتى مىليون يىل مابەينىدە چىكىلداشتىن توختىغىنى يوق ھەم توختاپ قالغۇسى!

ھايات چەكلىك، چۈنكى ئۇ مۇئەييەن ۋاقت ئىچىدە بولىدۇ. ھايات چەكلىك، چۈنكى ۋاقت ئەڭ ئادىل خاتىرىلىگۈچىدۇر.

ۋاقت - ھەممىگە قانداق بولسا كېرەك، چۈنكى تۇرمۇشتا ھەممە نەرسە ۋاقت بىلەن ھېسابلىنىدۇ. كىشىلەر ۋاقتقا ھەرخىل مۇئامىلە قىلىدۇ، بەلكىم ۋاقتنىڭ قىممىتى شۇ بولسا كېرەك.

ۋاقت - ئۇ ئۆتمۈش. ئاتقان تاڭلار، ئۆتكەن كۈنلەر ئۇنىڭ مىسالىدۇر. ئۆتۈۋاتقان ھەربىر سېكۇنت، ھەربىر كۈن ئۇنىڭ چىكىلدىشىغا ئەگىشىپ كالىندارنىڭ تۇنجى

بەتلىرىنى ۋارقىلايدۇ. ئەنە بۈگۈنگە، ھازىر ئۆتمۈشكە ئايلىنىدۇ. ئەمما ئىنسان شۇنداق بىر مەخلۇقتۇركى، ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھەربىر دەقىقىنىڭ قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇقلۇقمۇ ئۇنى مەنسىز ئىشلار ئۈچۈن سەرپ قىلىۋېتىدۇ. ئۆزىنى ئەقىل - پاراسەت بابىدا تەڭداشسىز، ھەممىگە قانداق ھېسابلايدۇ - يۇ، ئەمما ئۆزىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەن بىر دەقىقىنى ۋاقتىنى قايتۇرۇپ كېلىشكە ئامالسىز بىچارە قالىدۇ. بەزىدە ۋاقتقا زارلايدۇ، بالىلىقىغا، ياشلىقىغا قايتقۇسى كېلىدۇ - يۇ، ھازىرنى، بۈگۈننى، مۇشۇ مىنۇت، مۇشۇ دەقىقىنى قەدىرلەشنى

www.nipte.com/

پەرۋاز قىلىشىمىز، تارىخ ئاسمىنىدا قۇباش كەبى لاۋۇلداپ نۇر چېچىشىمىز، شىجائەتلىك، جاسارەتلىك ھەم پەم - پاراسەتلىك بولۇشىمىز كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالتۇندىن ئەتىۋار ۋاقتىمىزنى گۆھەر كەبى ئورۇنلاشتۇرۇپ ۋاقت ئىچىدىن ۋاقت، پۇرسەت ئىچىدىن پۇرسەت تېپىپ ھايات مەشئىلىنى لاۋۇلدىتىشىمىز كېرەك. ۋاقت ئۇ ھەقىقىي مۆجىزە ياراتقۇچىدۇر. ئەنە ئۈچۈن تىرىشكىڭ، چۈنكى ھەرقانداق غەلبە پۇرسەت كۈتۈپ تۇرغانلارغا ئەمەس، بەلكى ھەربىر مىنۇتنى قەدىرلىگەنلەرگە مەنسۇپ. ھەقىقىي ۋاقتىمۇ ئويناپ - كۈلۈپ يۈرگەنلەرگە ئەمەس، بەلكى ھارماي - تالماي ئىزدەنگۈچىلەرگە مەنسۇپ. شۇنى بىلىپ قالغىنكى سەن ۋاقتىنى قەدىرلىسەڭ، ۋاقتىمۇ سېنى قەدىرلەيدۇ. چۈنكى قەدىرلىكلەر ھامان قەدىرلىگەنلىكى ئۈچۈن قەدىرلىكتۇر.

مۇھەررىر: ئاينۇر ئوبۇل (2010)

كوررېكتور: مەرۋايىت مەمەتئابدۇللا (2011)

بولغىنى شۇكى «بۈگۈن» ۋە «ھازىر».

نەچچە مىڭلىغان بۈگۈننى، ھازىرنى قەدىرلەش ھاياتنى قەدىرلەشنىڭ مىسالىدۇر. كىشىلەر بەختنى سىرلىق، ئېرىشىش تەس مەۋھۇم نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويدۇ. ئەمەلىيەتتە بەخت ھامان ئىنساننىڭ ئەتراپىدا پەرۋاندىدۇر. بەخت ئۆزى ئېرىشمەكچى بولغىنىغا ئېرىشىش ئەمەس، بەلكى ئېرىشكەنلىرىنى قەدىرلەش دېمەك. ئۆزىڭنىڭ ھەربىر مىنۇتىنى قەدىرلەڭ، چۈنكى ئۇ سىز ئىگە بولغان قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان بايلىق ھەم سىزنى ھەممىگە ئېرىشتۈرگۈچى ۋە ھەممىدىن قۇرۇق قويايلىغۇچىدۇر.

سائەت چىكىلداۋاتىدۇ، چىك... چىك...

چىك.....

يۈرەك سوقىۋاتىدۇ، دۈك... دۈك... دۈك.....

ھەممە ھەرىكەتتە، ھەممە رىقابەتتە. مەنمۇ، سىزمۇ ھەرىكەت قىلىشىمىز ھەم غەيرەت قىلىشىمىز كېرەك. تۇرمۇش ئاسمىنىدا بەخت قاناتلىرىنى قېقىپ ئەركىن

بىنلانىمىغانمۇ ھەبەت

(ھېكايە)

ساباھەتگۈل مۇھەببەت (2011)

— ھە ، ئەمەس دەرسىمىزنى باشلاپ كەتسەك ، بۈگۈن ئۆتمەكچى بولغان دەرس ... - دەپ دەرسنى باشلىدى. ئايگۈزەل بىلەن ئىككىمىز بىر - بىرىمىزگە قاراپ ئاغزىمىزنى ئۆمچەيتىپ قويۇپ كىتابلىرىمىزنى ئالدۇق .

مەن كىتاب ئالغىچ ئوغرىلىقچە ئالدىنقى رەتتە ئولتۇرغان بادام دوپپىلىق يىگىتكە قارىۋالدىم. ئۇنىڭ ماڭا بىر قاراپ قوپىشىنى نەقەدەر ئۇمۇد قىلاتتىم. لېكىن ئۇنداق بولمىدى. بىلىمەن ، ئۇنىڭغا ياخشى تەسىر بېرەلمىدىم. چۈنكى مەن دائىم دەرسكە كېچىكىپ كىرىمەن. مۇئەللىم سوئال سورىسا جاۋاب بەرمەك تۈگۈل نېمىنى سورىۋاتقانلىقىنىمۇ ئاڭقىرماي بېزىرىپ قاراپ تۇرىمەن. نەتىجەمۇ دېگەندەك ياخشى ئەمەس. ئەڭ مۇھىمى مەن بەك چىرايلىقمۇ ئەمەس. شۇنداق تۇرسام مەن يەنە ئۇنىڭ دىققىتىنى قوزغىيالايتتىمۇ؟ ھەي ...

زېرىكىشلىك تۆت سائەت ئاخىرى ئۆتۈپ كەتتى. بۇ تۆت سائەتتە بىردەم ئۇخلاپ ، بىردەم يالغاندىن دەرس ئاڭلىغان بولۇپ ۋاقىتنى ئاران تەستە ئۆتكۈزدۈم. گەرچە ھېلىقى يىگىت ماڭا قارايمۇ قويىمىسۇمۇ ، مەن يەنە ئۇنىڭدىن ھېچ كۆرۈمنى ئۈزلەلمەيتتىم .

ئۇنىڭ ئىسمى مەردان ئىدى. سىنىپقا تۇنجى قېتىم كىرىپلادوستانە مۇئامىلىسى ، مەرد ، ئاقكۆڭۈل ، خۇي - پەيلى بىلەن سىنىپىمىزدىكى خېلى - خېلى قىزلارنىڭ يۈرۈكىگە ئاشىقلىق ئوتى تۇناشتۇرغان ئىدى. ئۇنىڭ ئاشۇ سېھرى كۈچكە ئىگە بىرچۇپ كۆزى ، قاراشلىرى ، يۈرۈش - تۇرۇشى ، گەپ سۆزلىرى قىزلارنىڭ سۆز تېمىسى بولاتتى ، قىزلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. مەنمۇ شۇ قىزلارنىڭ ئىچىدىكى بىرى ئىدىم. لېكىن ئۇنىڭ دەرس باشلىنىپ كەتسە ھېچنەمە بىلەن كارى بولماي پەقەت

سۆيگۈسىز ھايات ھايات ئەمەس ، سۆيگۈسىز ھايات ئۆتكۈزۈش مۇنداقلا ھايات ئۆتكۈزۈشتۇر. سۆيگۈسىز ياشاش مۇمكىن ئەمەس ، دەل شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئادەمگە يۈرەك بېرىلگەن .

— م . گۈركى

- مۇيەسسەر! لېفىت كەلدى ، چاققان بول!

- ھە ، مانا !

ئالدىراش ئىچىۋاتقان چېيىمنى تاشلاپ ، سومكىمنى ئېلىپ كارىدورغا قاراپ يۈگۈردۈم. ھەرنېمە بولسا لېفىتقا ئۈلگۈرۈپتىمەن. ئاران دېگەندە لېفىتتىن قىستىلىپ چىقىپ ئايگۈزەل بىلەن سىنىپقا قاراپ يۈگۈردۈم. — يۈگۈر مۇيەسسەر! پەلەمپەيدىن چىقايلى ، بولمىسا كېچىكىپ قالسىمۇ !

— ۋايجان!!! توققۇزىنچى قەۋەتكە چىقىپ بولغىچە ئۆيىگەم ئاغزىمدىن چىقىپ كەتكىلى ئاز قالدى ، پۈتۈم ئۆزۈمنىڭكىگە ئوخشىمايلا قالدى! ئۇھ...! سىنىپقا كەينى ئىشىكتىن ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ ئاران كىرىپ ئەڭ كەينىدىكى ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇردۇق. دېمىمنى ئېلىپ ئاستا بېشىمنى كۆتۈرگىنىمدە ، ساۋاقداشلار ھەممىسى بىز ئىككىمىزگە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. مۇئەللىمىمۇ بىزنى ساقلانغاندەك قول قوشتۇرۇپ مۇنبەردە بىزگە قاراپ تۇراتتى. سىنىپ باشلىقى بىزگە قاراپ باشقىچە كۈلۈپ قويۇپ مۇئەللىمگە :

— ئەمدى تولۇق بولدى ، مۇئەللىم - دەپ دوكلات قىلدى .

ئىشقىلىپ بىز بۇنداق ئىشلارغا كۆنۈك . چۈنكى سىنىپتا دەرسكە كېچىكىپ كىرىدىغانلاردىن بىزدىن باشقا يەنە كىم بار؟

مۇئەللىمىمۇ بىزگە قاراپ قويۇپ ، گەپ - سۆزسىزلا:

باشقىلارنىڭ نەزىرىگە ئېلىنمىس شەكىلدە ئويلاپ ئىچ - باغرىمنى بىرى قوچۇۋاتقاندا بىئارام بولۇپ كەتتىم. تاماققا كەيپىم يوق ئىدى، باش - ئۇچسىز خىياللارغا چىلىنىپ ئولتۇراتتىم. بىر چاغ ئايگۈزەل بىلەن ياناقىتىكى ساۋاقداشلار كىرىپ كەلدى:

- ئوخشايتۇ ھە، بۈگۈن پولۇ.

- ۋوي، سىنىپتا قالغاننىڭ؟ بىزدىن بۇرۇن كىرىپ بويىسەنغۇ؟

- دۆت، بىرگە تاماق يىگەندىكىن ئۇزۇندىراق چىقىدىغان تاماقنى بۇيرۇيتتىڭ ئەمەسمۇ، قارا سېنى.

- بۇ ئىشىمنى پەقەت ئايگۈزەللا ئۇقاتتى، ئۇ بىلىپ - بىلمەي بۇ گەپنى دەپ قالغىنىنى سېزىپ ئۇياققا قاراپ تۇرىۋالدى.

- ۋوي، مانداق ئىشۇ بارمۇ تېخى، ۋاي كىمۇ؟

- كىمكەن؟

- ۋاي، دېگەنە!

- بولدى قىلىڭلار بولدى، چاقچاق قىلىپ قويسا كەچكىگە ئادەمنىڭ كۆزىگە كىرىۋالدىكىنەلسە.

مېنىڭ تۇيۇقسىزلا چېچىلىپ قالغىنىمدىن كەيپىياتىمنى بىلگەن قىزلار، بىر - بىرىگە كۆزلىرىنى قىسىپ قويۇشۇپ پارىڭنى داۋاملاشتۇرىۋاتتاتتى.

— ھەي! ھەي! بىلەمسىلەر؟ مەن مەكتەپ سىرتىدىكى ئاشخانىدا كىملىرىنى كۆردۈم؟

ياتاقتىكى مىش - مىش پاراڭ يەنە باشلاندى.

- ۋايىجان! كىمنى كۆرگەنسەن ئەمدى! دېگەنە.

- مەردان بىلەن گۈلسىمەنى!

ئەمدى چايناپ يۇتاي دەپ تۇرغان نان بۇ گەپ بىلەن گېلىمدا تۇرۇپلا قالدى. بۇ مەن ئاڭلاشنى ئەڭ خالىمايدىغان گەپ ئىدى.

— ھەجەپ مەردان گۈلسىمە بىلەن بىللە تاماق يەپ قاپتىغۇ؟

- قارىغاندا بۇلاردا بىر گەپ بار...

- بولسا نېمە بوپتۇ، مېنىڭچە ئۇلار بەك ماس كېلىدۇ. بىرى كېلىشكەن بىگت، يەنە بىرى پەرزاتتەك قىز.

بۇ گەپلەر گېلىمنى تېخىمۇ ئېچىشتۈرۈۋەتتى. ئەمدى گېلىمگە كېلىپ قالغان ناننى يۇتۇشقا كۆرۈم يەتمەي، چېيىمنى ئىچىشكە باشلىدىم.

مەن ئۆزۈمنىڭ بەك ئارتۇقچە ئويلاپ كەتكەنلىكىمدىن رەنجىيىتتىم. لېكىن...

بۇ دۇنيادا بىر ئادەمنى يوشۇرۇنچە ياخشى كۆرۈشتىنمۇ ئارتۇق ئازايلىق ئىش يوقتۇر بەلكىم. ياتاقتىكى قىزلارنىڭ مەردان بىلەن گۈلسىمە توغرىسىدا قىلىشقان گەپلىرى مېنى چۆچىتىپ قويدى.

كېيىنكى كۈنلەردە، مەن دائىم ئۇلارنى مەكتەپنىڭ ھەرقانداق جايلىرىدا ئۇچرىتىپ تۇردۇم. ھەرقېتىم ئۇلارنىڭ رومانىتىك بىللە ماڭغىنىنى كۆرسەم، ئىچىم

دوسكا، مۇئەللىم ۋە كىتابتىن باشقىنى ئويلىمايدىغان مىجەزى مېنى باشقىچىلا قىلىپ قويغان ئىدى. خۇددى ئۇنىڭغا يېقىنلىشىش بىر چۈشتەك، ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئارىلىقم شۇنداق يىراقتەك تۇيىلاتتى. ئەمما دەرىستىن چۈشكەندىن كېيىن ئۇنىڭ بالىلار بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىپ كېتىشى مېنى تېخىمۇ باشقىچە قىلىپ قوياتتى. بولۇپمۇ سىنىپمىزدىكى قىزلار بىلەن بەكمۇ ئېچىلىپ پاراڭلىشىشلىرى، لېكىن ئۇ ئەزەلدىن مەن بىلەن ئۇنچە قىزغىن پاراڭلىشىپ كەتمەيتتى. بۇ مېنىڭ ھەسەت ئوتۇمىنى تېخىمۇ ئۇلغايىتىۋەتتى. شۇ قىزلارغا سەت ئاللىپ قويۇپ يىراق كېتىشلا قولۇمدىن كېلەتتى ۋە شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولاتتىم.

ئاخىرى دەرىستىن چۈشۈنۈپ قاتتىق غەيرەتكە كېلىپ، دەرسخانىدا ھەممىنىڭ كەينىدە قالغان بولۇپ ئۇنىڭ بىلەن نەچچە ئېغىز پاراڭلىشىۋېلىشنى كۆڭلۈمگە پۈككەن ئىدىم. بىراق، قېرىشقانداك گۈلسىمە مېنىڭ ئېغىزىمنى ئاچۇرمايلا كۆز ئالدىدا ئۇنىڭغا غىلجىڭلىغىلى تۇردى.

مەردان، چۈشلۈك تاماقنى نەدە يەيسىز؟ - دېدى ئۇ كىتابلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ مەرداننىڭ ئالدىغا كېلىپ.

- مەكتەپ سىرتىدىكى ئاشخانىدا يەيمىكىن، قانداق؟ - دېدى مەردان گۈلسىمەگە كۈلۈپ قاراپ.

— مەنمۇ شۇ يەردە يېسىمەكچىتىم، قارىڭە ما ياتەكلەرگە، مېنى قويۇپلا چىقىپ كەتكىنىنى. بىللە يەمدۇق؟

مەرداننىڭ ھەر ئىنچىكە ئىشلىرىغا كۈزەتچىلىك قىلىدىغان كۆزلىرىم گۈلسىمەنىڭ خېلىدىن مەردانغا تاما ساقلاپ تۇرغىنىنى ماڭا دوكلات قىلىپ بولغان ئىدى. گۈلسىمە مەرداننىڭ «ماقۇل» دېگەن گېپىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى. گۈلسىمە مەندىن چىرايلىق، مەندىن ئەقىللىق، مەندىن ئىقتىدارلىق قىز. ئۇ ھەرگىزمۇ مەندەك دەرس ۋاقتىدا ئۇخلاپ قالمايدۇ، مۇئەللىمنىڭ سوتالغىمۇ ناھايىتى قايىل قىلارلىق جاۋاب بېرىدۇ. بۇنداق ھەم چىرايلىق ھەم ئەقىللىق قىزنىڭ تەلپىنى كىمۇ رەت قىلالسۇن؟

مەن ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ ھەرگىزمۇ بىر ۋاق تاماق بىلەن توختاپ قالدىغانلىقىغا ئىشەنمەيتتىم. ئۇنىڭ «ئاكتىپلىق» غا ھەسەت قىلاتتىم. مەردانمۇ كىتابلىرىنى يىغىشتۇرغاچ بېشىنى كۆتۈرۈپ:

- ماقۇل، بىللە يېسەك يېدۇق! - دېدى.

ئۇلار نېمە تاماق يېيىشنى مەسلىھەتلەشكەچ دەرسخانىدىن چىقىپ كەتتى.

مەن ئۇلارغا قاراپلا قالدىم خۇددى روھى ئۇچۇپ كەتكەن كىشىدەك. ئەسلى ئۇ گەپنى مەن دېمەقچى ئىدىمغۇ. تۇيۇقسىزلا ئۆزۈمنى بىتەلەي، كارغا كەلمەس،

كەسپىي دەرسلەرنى سېستىمىلىق ئىگەللەپ ماڭىدىم، ئارتۇقچە ئۇيغۇدىن، ھەرخىل ئويۇنلاردىن، سورۇنلاردىن ئۆزۈمنى تارتتىم. مەقسىتىم ئۇنىڭغا ئوخشاش ئەلاچى ئوقۇغۇچى بولۇش، ئۇ چىققان مۇكاپات سەھنىسىگە مەنمۇ تەڭ چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن بىر نۇقتىدا تەڭ تۇرۇش، ئۆزۈمنىڭ ئاجىز ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىش ئىدى. كۈندە شۇنداق جاپالىق، ئالدىراش ئۆتسەم ئۇنى ئويلاپ ئازاپلانمايتتىم. كەچتە ياتاققا كىرىپ يۈزۈمنى يۇيۇپ بولۇپلا كارىۋاتقا دۈم چۈشۈپ ئۇخلاپ قالاتتىم.

بىر يىل جاپالىق ئۆگىنىش ئارقىلىق مەن ئاخىرى نەتىجە قازاندىم. يىللىق نەتىجىمىز ئېلان قىلىنغاندا بالىلار بۇرۇن كېچىچە كىنو كۆرۈپ دائىم دەرسكە كېچىكىدىغان، دەرسلەردىمۇ ئانچە ئاكتىپ ئەمەس، دائىم سىنىپنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ تېلىفۇن ئوينىيدىغان بىر قىزنىڭ نەتىجىسىگە ئىشىنىلمەي ھەيران قالدى. بۇلتۇر 31 - دەرىجە بولغان مەن بۇ يىل 30 دەرىجە ئاتلاپ بىرىنچى بولغانىدىم. مەردان ئىككىنچى بولغانىدى.

— توۋا، دوستۇم قالىتسىكەنەن جۇمۇ؟ ساڭا كەلگەن نەدىكى كۈچ ئۇ؟

— بۇ مۇھەببەتنىڭ كۈچى، - دېدىم مەن ئىچىمدە. يىللىق مۇكاپاتلاش سەھنىسىدە مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇپ كەسپىي بىرىنچى دەرىجىلىك ئوقۇش مۇكاپات پۇلى ئالدىم. مۇكاپات سەھنىسىدە ياندېشىپ تۇرغاندا ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويدى. مەن ئۇنىڭغا ئاخىرى تىكىلىپ يۈزلىنىلدىم. شۇ دەقىقىدە مەن پۈتۈن دۇنياغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ:

— مەن مۇۋەپپەقىيەت قازاندىم، مەن ئاجىز ئەمەس، - دەپ ۋارقىرىغۇم كەلدى.

مەن گەرچە مەرداننىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلمىگەن بولساممۇ مەن يەنىلا ناھايىتى شاد ئىدىم. ئەنە ئۇ ئاخىرى ماڭا كۈلۈپ تەبەسسۇم بىلەن تىكىلدى، گەرچە ئۇ كۆزلەردىن چاقناۋاتقىنى مۇھەببەتلىك ئۇچقۇنلار بولمىسىمۇ ئەمما، شۇ نۇرلار ماڭا تەسەللى بەردى، ماڭا ئۆزۈمنىڭ ئۇنچە ئاجىز، ئۇنچە يارىماسلاردىن ئەمەسلىكىمنى شۇنۇرلىدى. مەن شۇ دەمدە ۋۇجۇدۇمدىن ئۆزۈمنى بىتەلەي، كارغا كەلمەس، باشقىلارنىڭ نەزىرىگە ئېلىنماس شەكىلدە ئويلايدىغان تۇيغۇلارنى ئىزدەپمۇ تاپالمايتتىم.

مۇھەررىر: ئابدۇللا تۇرسۇن (2012)، ئالىمجان توختى (2009)

كوررېكتور: مەمەتجان ئابدۇقادىر (2011)

بىرخىل ھەسرەتكە تولاتتى، كۆڭلۈم يېرىم بولاتتى. نېمىشقا بارلىق ياخشى نەرسىلەر باشقىلارنىڭ بولىدۇ؟ مەن نېمىشقا ئېرىشەلمەيمەن؟ ئىچىمگە ھامان شۇنداق بىر ئاچچىق تۇيغۇ ھۆكۈمران ئىدى.

***

ئېسىمدە قېلىشچە بىر كىتابتا مۇنداق بىر جۈملە سۆزنى كۆرگەن ئىدىم.

ئېرىشەلمىگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى بەخت بولمىشى ناتايىن شۇنداق، مەن ئېرىشەلمىگەن نەرسە ماڭا بەخت ئېلىپ كېلەلمەيدۇ، چۈنكى مەردان ئەزەلدىن مېنى ياخشى كۆرۈپ باقمىغان، ياخشى كۆرۈش تۈگۈل ماڭا قاراپمۇ باقمىغان.

ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپ، مەردان بىلەن گۈلسىمەننىڭ ئارىلىشىۋاتقان خەۋىرى سىنىپنى بىر ئالدى. ئۇلار بىللە دەرسكە قاتنىشاتتى، بىللە مۇزاكىرە قىلىشاتتى، بىللە تاماق يەيتتى.

مەن ئاخىرى ئۇلارغا بەخت تىلدىم.

***

- ئايگۈزەل، چاققان بول، تۇر! ئەمدى قويىمىساڭ كىچىكىپ قالمىز! ئايگۈزەل، ئاڭلىدىڭمۇ؟

- نېمە بولغانسەن يېقىندىن بېرى، يەنە بىرەر سائەت بارغۇ تېخى دەرسكە!

- شۇنداق دېمىسەم تۇراتتىڭمۇ سەن قېلىن! قوپە تېز، ھەر كۈنى ئەتتىگەن دەرس تەكرارلاشنى دېيىشكەنغۇ بىز!

- ۋايجان، كۆزلىرىم ئېچىلماۋاتسا، سەن چىقىپ تۈرە ئاداش بۈگۈن.

بۇرۇنقى مېنى چاقىرىدىغان ئايگۈزەل ھەر كۈنى مېنىڭ ئۇنى بەك سەھەر ئويغىتىۋەتكەنلىكىمدىن مۇشۇنداق قاقشايتتى. ئۇ ۋە باشقىلار يەنە مېنىڭ تۇرۇپلا ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىمگە ھەيران ئىدى. شۇنداق، مەن ئەمدى ئۆزۈمنىڭ نېمە قىلىشىم كېرەكلىكىمنى بىلگەن ئىدىم. بۇنىڭدىن كېيىنكى ھايات يولۇمنى ھېچكىم مەن ئۈچۈن بېسىپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى، يەنىلا ئۆزۈمگە تايىنىشىم كېرەكلىكىنى ھېس قىلغان ئىدىم. شۇڭا، قەيسەر بولمىسام بولمايتتى.

مەن باشقىلارنى سۆيۈشتىن ئىلگىرى ئۆزۈمنى سۆيۈشۈم كېرەك. خەپ، توختا مەردان، مەن ساڭا ئۆزۈمنىڭ ئاجىز ئەمەسلىكىمنى كۆرسىتىپ قويىمەن. مەن چوقۇم تىرىشىپ، مېنى ھەسرەتتە قالدۇرغان ئاشۇ كىشىلەر ھەۋەس قىلغۇدەك ئادەم بولۇپ چىقىمەن!

***

شۇنىڭدىن باشلاپ ھەركۈنى ئورنۇمدىن سەھەر تۇرۇپ ئېنىڭلىرىڭنى ئۆگەندىم، كۈندە پىلان تۈزۈپ

رومكا سوقۇشقان خياللار

رۇقىيەگۈل تۇرسۇن (2010)

كۆنۈرلەمەس باشلار ئېغىرلىقىدىن .
بىر - بىرىنى چىشلەر بېلىقلار ،
يىراقتا تۇرغان
كۆيۈك ئۆرلەپ تۇرغان ئۇيغۇر دېڭىزى ،
قىرغاققا قول قوشتۇرۇپ نۇرار غەۋۋاسلىرى .

«زىيالىي» ياراتماي قاچقان ،
چەتتىكى نامرات چىگبۇلاقتا ،
پادا بېقىپ يالاڭ ئايغ يۈرەر بالىلار ،
قەھرىتان قىش ،
مېھنەتكەش دېھقان ،
تىكەن چاپماقتا ماللىرىغا ،
مېرىسىدى ئۈستىدە باينىڭ خىيالى .
تورخانىدىن چىقماس شەھەر بالىلىرى ،
ئېلىكترونلۇق تۈنەكتە ئۇنتار ھەممىنى .

مودا ،
قاتار چاي ،
قىمار سورۇنى ،
ھەزىلكەش ئەرلەر ،
ئوچۇق ئاياللار ،
ئەيدىز ،

بېرىم كۆتۈرۈلگەن قۇياش ،
قۇلاقنى يارغۇدەك شاۋقۇن - سۈرەن ،
تازا قاينىغان
چاتقالدىكى چارشەنبە بازىرى .
بىر - بىرىگە يول بەرمەي
بازارغا ئالدىرىغان ئادەملەر توپى .
كۆز قارىچۇقۇمدا چاقناپ ،
قېتىپ قالدى ئۇيغۇر دۇنياسى .

بىر بۇلۇڭغا تاشلىنىپ ،
بويۇن قىسىپ يېتىم قالغان
ئۆزلۈك ۋە كىملىك ،
ھەركىم سۆزلەر ئۆزىچە ،
ئەرەبىستانغا بارغان ئەرەبچە ،
گېرمانغا بارغان نېمىسچە ...
ھەر كاللىدا ھەرخىل فورمۇلا .
كىتاب دۆۋىسى ئىچىرە
ئۆمىلەپ يۈرەر توپ - توپ زىيالىي ،
دېپلوم ،
ئۇنۋان ،
قىپقىزىل شەرەپ كېنىشكىسى ،
ھەر خىل ھەر ياڭرا گۇۋاھنامىلەر ،

يات بىر ئۆيلۈك ئۇخلاپ چىقدۇ ،
مۇشۇك كۆزدىن باقسام ئۇدۇلدا .
ھەركىم ئۆز غېمىدە ،
ساناتورىيىگە پاتماي قالغان
قېرى - چۆرىلەر .

ئىس - تۈتەككە تولغان
يۇلتۇز كۆرۈنمەس ئاسمان
سانائەت ،
بۇلغىنىش ،
بۇلغانغان مۇھىت ،
بۇلغانغان روھ ،
چىرىگەن ۋىجدان
نۆلىنچى سىزىققا يېقىنلاۋاتقان ئېتىقاد ،
ئەتراپقا تولغان روھىي كېسەللەر .
ئاڭلىماس قۇلاق ،
كۆزلەر كۆرەر ئەكسىنى ،
ئۇيغۇر تىلى ،
قۇرىغان بۇلاق .
تىل سۆزلەيدۇ توختىماي
ھەق قىلىشقا ئۆزىنىڭكىنى ،
يۈكىنى كۆنۈرلەمەي غىچىرلاپ
كەلمەكتە يىراقتىن ئېشەك ھارۋىسى .
پۇرىدى قاڭسىق ھاراقنىڭ ھىدى ،
رومكىغا لىق تولغان
قۇرۇق پەلسەپە ،
تالىشىپ ئىچەر ئۇنى ئادەملەر .
2012 - يىلى 1 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ، بېيجىڭ

مۇھەررىر: ئابدۇخالق ئۇيغۇرىي (2009)
كوررېكتور: زىبىرىئىسا سەلەي (2011)

ئەيدىزدىنمۇ يامان ئىللەت ،
سىڭىپ كىرمەكتە ئاستا تۇيدۇرماي .
شور تاڭلىق يولدا
كېتىپ بارار ئون بەش ياشلىق مەسۇمە بىر قىز ،
قىز ئەمەس بەلكى بىر ئايال
بالا قولىدا بالا .
تۆكۈلگەن گۈل ،
بۇزۇلغان ئۆي ،
يېتىمسىراپ قالغان بالىلار ،
موھىتاجكەن ئەرلەر يەنە ئاشنىغا ،
مۇھەببەتسىراپ كەتكەن ئادەملەر ،
مېھرىسىراپ يىغلايدۇ دۇنيا ،
تۆكۈلمەكتە قەلەمنىڭ يېشى .
خۇراپىيلىق ،
شەكىلۋازلىق ،
بۇزۇلغان ئەنئەنە ،
چېكىلگەن قاش ،
كۆتۈرۈلگەن بۇرۇن ،
بۇرۇن ئۈستىگە تېشىلگەن تۆشۈك ،
چىچى يوق قىزلار ،
بوغۇۋالغان يىگىت چېچىنى ،
قىزلار يىگىتتەك ،
يىگىتلەر قىزدەك .
يېرىم كىيىم ،
ئالا يېشىل چاچ ،
ئەبجەش تىل ،
قۇرۇت يىگەن مېڭە ،
توي ، ئۆلۈم ، بايراملىرىمىز غەرىچە .
قوشنا قوشنىنى تونۇماس ،
سالام - سەھەت ئۇنتۇلغان بىنا ،

ئېنگىلىز تىلىنى ياخشى ئۆگىنىشتە بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك بەش نۇقتا

ۋاك يۈەنبو John Gordon (ئامېرىكا)
ياسىنجان مەمەت تەرجىمىسى (2010)

ئېنگىلىز تىلىنى ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدۇ» دېگەن تېمىدا بىر پارچە ماقالە يازدىم، تەسىرى يامان ئەمەس بولدى. توردىن تېپىشۇ ناھايىتى ئاسان. ئۇ ماقالە ئاساسلىقى ماھارەت ئۈستىدە توختالغان بولۇپ، كونكرېت قانداق ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بارغاندا، ئاندىن بىر تىلنى ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا تەھلىل ئېلىپ بېرىلغان. بۇ ماقالە يەنە پىسخىكا ئۈستىدە توختالغان بولۇپ، روھى ھالەت جەھەتتىن قايسى نۇقتىلارنى ھېس قىلغاندا ئاندىن بىر تىلنى ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا، مېنىڭچە ھەر ئىككىسى ئوخشاشلا مۇھىم.

1. بىر تىلنى ياخشى ئۆگىنىش ئۈچۈن ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ بولۇشى كېرەك.

مەن ئامېرىكىدا خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىشنى باشلىغاندىكى مەقسەت - مۇددىئايىم تازا ئېنىق ئەمەس ئىدى. مەن پەقەتلا ئۆگىنىپ قويۇش كېرەك دەپ ئويلىغان. جۇڭگوغا كەلگەندىن كېيىن ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچۈم (نىشانىم) ئېنىق بولدى. مەن ناۋادا خەنزۇ تىلىنى ئۆگەنمىسەم، باشقىلار بىلەن پىكىرلىشىشكە ئامالسىز قالمايمەن، بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم ئۆگىنىشىم كېرەك. ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ بولمىسا، ھەرىكەتتىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايدۇ. ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ قانچە ئېنىق بولسا، ئادەم قەلبىنى شۇنچە ھاياجانلاندۇرىدۇ. ھەرىكەت شۇنچە ئىشەنچلىك بولىدۇ. ئەگەر سىز ئېنگىلىز تىلىنى ياخشى ئۆگىنمەن دەيدىكەنسىز، چوقۇم ئۆزىڭىزنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچىنى تېپىڭ. ئۇنداق بولمايدىكەن قانداق قوزغىلىشىنى بىلمەي قالسىز، بەزىلەر

مەن جۇڭگوغا تۇنجى قېتىم تولۇق ئوتتۇرا 3 - يىللىقنىڭ 1 - مەۋسۈمىدا كەلگەن، بۇرۇن خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىپ باقمىغان. كېلىشىمنىڭ ئالدىنقى يىلى مەن بىر يۈرۈش خەنزۇ تىلىدىكى پىلاستىكىلارنى سېتىۋالدىم، ھەم دائىم ماشىنىدا ئېلىپ يۈرۈپ، ماشىنا ھەيدىگەندە ئاڭلىدىم. مەن تېخى بۇنداق قىلسام جۇڭگوغا بارغاندا ناھايىتى تېزلا خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىۋالمايمەن دەپ ئويلايتىكەنمەن. ئەپسۇس، بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىن ئىشنىڭ ئۇنداق ئاسان ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم، مەن ئاڭلىغان ھېلىقى پىلاستىكىلارنىڭ ھېچبىر پايدىسى بولغاندەك قىلمايتتى. بېيجىڭدا بىر قانچە ھەپتە تۇرغان بولساممۇ، يەنىلا باشقىلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇشقا ئامالسىز قالدىم، بۇ سەۋەبتىن ئىچىم تولمۇسقىلىپ كەتتى.

باشقىلار دائىم مەندىن خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىش تەجرىبىلىرىمدىن ئورتاق بەھىرلىنىشنى شۇنداقلا، بۇ ئارقىلىق جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېنگىلىز تىلىنى ئۆگىنىشىگە ياردەم بولۇپ قېلىشىنى سورايدۇ. بۇنىڭدىكى مەسلىھەت شۇكى، مېنىڭ خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىش تەجرىبىلىرىم بىلەن جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېنگىلىز تىلىنى ئۆگىنىش تەجرىبىلىرىدە ناھايىتى چوڭ پەرق مەۋجۇت. ئاساسلىق سەۋەب، مەن جۇڭگودا خەنزۇ تىلىنى ئۆگەنگەن، تەييار تىل مۇھىتىغا ئىگە، لېكىن كۆپلىگەن جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلار بۇنداق تەييار تىل مۇھىتىغا ئىگە ئەمەس. كېيىنچە ئويلاپ قالدىم، تىل ئۆگىنىشتە يەنىلا نۇرغۇن قائىدىلەر ئوخشىمىغان ئۆگەنگۈچىلەرگە ماس كېلىدۇ. بۇ سەۋەبتىن مەن ئالدىنقى ئىككى ئايدا «قانداق قىلغاندا

ۋاقتىنىڭ سۈپىتىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ؟ ئەمەلىيەتتە ئىنتايىن ئاسان. ناۋادا بىزنىڭ پوزىتسىيىمىز پاسسىپ بولسا، ھەر قېتىم خاتالىق سادىر بولغاندىلا ئۆزىمىزنى دۆت ياكى ئۆگىنىشتە ناچار دەپ تىللايدىغان بولساق، ۋاز كېچىشىمىز تۇرغانلا گەپ. يەنە بىر تەرەپتىن ئەگەر بىز ئۆگىنىش قىلغاندا پوزىتسىيىمىز پاسسىپ بولسا داۋاملىق نېمىشقا بۇنداق بولىدىكەن دەپ ئۆزىمىزدىن ئاغرىنىمىز - دە، زېھنىمىز چېچىلىدۇ، ئۆگىنىش ئۈنۈمىمىز تۆۋەنلەپ كېتىدۇ.

مەن خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىۋاتقان ۋاقىتىمدا، سىنىپىدىكى بەزى ساۋاقداشلار داۋاملىق ئۆزىنىڭ كەيپىياتىنى تەڭشىمەلمەيتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۆگىنىش نەتىجىسىمۇ تەسىرگە ئۇچرايتتى. ئۇلار ھەر قېتىم سىنىپتا خاتالىق سادىر قىلغاندا ئۆگىنىش ئۈنۈمىمىزنى، داۋاملىق ئۆزىنىڭ ئۆگىنىش سۈرئىتىنىڭ بەك ئاستىلىقىدىن ئاغرىناتتى. توغرا بولغان ئۆگىنىش ئۇسۇلى ئۇزلۇقسىز ئالغا ئىلگىرلەيدىغان، ئىلھاملاندۇرۇش ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولغان، يۇمۇرستىك، كەڭ قورساق بولۇش، قىزىقىدىغان، ئۆزىگە ئىشىنىدىغان بولۇشى لازىم. پەقەت بۇ خىل ئۆگىنىش پوزىتسىيىسىلا بىزنى ئەڭ ياخشى ئۆگىنىش نەتىجىسىگە ئىگە قىلىدۇ. خاتالىق ئۆتكۈزگەندە ئۆزىنى كەچۈرۈش، تەكرار خاتالىق ئۆتكۈزگەندە ئىقتىدارىنى ئۆستۈرگىلى بولىدىغانلىقى، ئاندىن تېخىمۇ ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىش لازىم.

4. بىر تىلنى ياخشى ئۆگىنىش ئۈچۈن ئىجتىھات بىلەن ئۆگىنىش لازىم.

چەتئەلگە چىقىدىغان بەزى ساۋاقداشلار دۆلەت ئىچىدە ئېنىڭلىز تىلى ئۆگىنىش بەك تەس، ئەپلەپ - سەپلەپ ئايىپلىتىس (雅思) ئىمتىھانىدىن ئۆتۈۋېلىپ، چەتئەلگە چىقىپ بولغاندىن كېيىن ئۆگىنىش كېرەك دەپ قارايدۇ. بۇ خىل قاراش ئەمەلىيەتتە ئىنتايىن خەتەرلىك. ئېنىڭلىز تىلنى ياخشى ئۆگىنىشتە، ھەرگىز چەتئەلگە چىقىشقا تايىنۋالسا بولمايدۇ. مەن ئامېرىكىدا نۇرغۇن جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلارنى تونۇيمەن. ئۇلار ئامېرىكىدا ناھايىتى ئۇزۇن تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئېنىڭلىزچىسى ناھايىتى ناچار. ئەلۋەتتە، مەن يەنە جۇڭگودا تۇرغىلى ناھايىتى ئۇزۇن بولغان، لېكىن ئازراقمۇ خەنزۇچە سۆزلىشەلمەيدىغان چەتئەللىك دوستلارنى تونۇيمەن. مەيلى بىر ئامېرىكىلىق خەنزۇ تىلى ئۆگەنسىمۇ ياكى بىر جۇڭگولۇق ئېنىڭلىز تىلى ئۆگەنسىمۇ ھەممىسىنىڭ پەقەت چەتئەلدە تۇرۇش ۋاقتىنىڭ ئۇزۇن - قىسقىلىقىغا تايىنىپلا بىر تىلنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىشى مۇمكىن ئەمەس. مەيلى سىز ئامېرىكىدا بولۇڭ، پەقەت ئىجتىھات بىلەن ئۆگەنگەندىلا ئاندىن ئېنىڭلىز تىلى سەۋىيىڭىزنى كۆرۈنەرلىك يۇقىرى كۆتۈرەلەيسىز.

5. بىر تىلنى ياخشى ئۆگىنىش ئۈچۈن تەس ئەمەس.

تۇغۇلۇشىدىنلا ئېنىڭلىز تىلى ئۆگىنىشكە قىزىقىدۇ، بۇ ئەلۋەتتە ئۇلار ئۈچۈن ھەرىكەتلەندۈرگۈچكۈچ بولالايدۇ. بۇ خىل تىپتىكى ئادەملەر بىر قەدەر تەلەپلىك، كۆپ سالماقتىكى كىشىلەر تۇغۇلۇشىدىلا بولىدىغان قىزىقىشقا ئىگە ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم ئۆزلىرىنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچىنى تېپىشى لازىم. مەن نېمە ئۈچۈن ئېنىڭلىز تىلنى ئۆگىنىمەن دېگەن سوئال ئۈستىدە بىز ئۆزىمىزنى ھاباجانلاندۇرالايدىغان، تەسىرلەندۈرەلەيدىغان جاۋابىنى تېپىشىمىز كېرەك. بەلكىم جاۋابلار ھەر خىل: ياخشى خىزمەت تېپىش، تېخىمۇ كۆپ كىشىلەر بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇش، تېخىمۇ كۆپ پۇل تېپىش ئۈچۈن، قىز دوستۇمنىڭ مەندىن پەخىرلىنىشى ئۈچۈن، ئايىپلىتىس (雅思)، توفېل (托福) ئىمتىھانلىرىدىن ئۆتۈش ئۈچۈن قاتارلىقلار. مۇھىمى ئۆزىڭىزنىڭ يۈرىكىنى تىرتىتىدىغان، سىزنى ھەقىقىي ھەرىكەتلەندۈرەلەيدىغان بولسۇن. مەن سىزنىڭ كىچىك بىر پارچە قەغەزگە «مەن ئېنىڭلىز تىلنى شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆگىنىمەنكى.....» دەپ يېزىپ يېنىڭىزغا سېلىۋېلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ بولغاندا، ئاندىن ھەرىكەت بولىدۇ.

2. بىر تىلنى ئۆگىنىش ئۈچۈن ئۇزاق ۋاقىت سەرپ قىلىش كېرەك.

مەن جۇڭگوغا كېلىشتىن بۇرۇن خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىشۋالەن دەپتىكەنمەن، كېيىن نۇرغۇن ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى بايقىدىم. بىراق، مەن ئېھتىياجلىق بولىدىغان ۋاقىتنى ھېس قىلغاندىن كېيىنلا، توغرا ئۇسۇل بىلەن ئۆگىنىشنى ئورۇنلاشتۇردۇم. «قانداق قىلغاندا ئېنىڭلىز تىلنى ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدۇ» ناملىق ماقالىدە تەخمىنەن 2000 سائەت ئېنىڭلىز تىلنى ياخشى ئۆگىنىشكە يېتەرلىك ئىكەنلىكى تىلغا ئېلىنغان. بۇ سانلىق مەلۇماتلارنى بىر ئاڭلىساق بەك قورقۇنۇلۇقتەك بىلىنىدۇ. لېكىن، ئالىي مەكتەپتىكى تۆت يىلنىڭ ھەر بىر كۈنىگە بۆلىدىغان بولساق، ھەر بىر كۈنگە بىر يېرىم سائەتكىمۇ يەتمىگەن ۋاقىتقا توغرا كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆپ ساندىكى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى نۆلدىن باشلىغان ئەمەس.

3. بىر تىلنى ياخشى ئۆگىنىش ئۈچۈن ياخشى پوزىتسىيە بولۇشى لازىم.

«پوزىتسىيە ھەممىنى بەلگىلەيدۇ» دېگەن بىر كىتاب بار. بۇ خىل كۆز قاراش سەل مۇبالىغە قىلىنغاندەك كۆرۈنىسىمۇ، لېكىن بەلگىلىك ئاساسى بار. بىر ئاكتىپ پوزىتسىيە بىر تىلنى ئۆگىنىشتە ھالقىلىق رول ئوينايدۇ. چۈنكى ئۆگىنىش جەريانىدا پوزىتسىيە ئىككى مۇھىم ئىشقا تەسىر كۆرسىتىدۇ: (1) پۈتۈن دىققىتىنى مەزكەزلەشتۈرەلگەن ۋاقىت. (2) ئۆگىنىش ۋاقتىنىڭ سۈپىتى. ئۇنداقتا پوزىتسىيە قانداق قىلىپ ئۆگىنىش

ساقلىيالىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار ئەتراپلىق باش قاتۇرۇپ ئۆزىنىڭ ئۆگىنىش ۋاقتىنى ئۇرۇنلاشتۇرالىدى. سىزچۇ؟ ھېچقىسى يوق، بۈگۈندىن باشلاپ ھەرىكەتلىنىڭ!!!

«شىنخاڭداۋ» چەتئەل تىلى تەربىيەلەش مەكتىپىنىڭ ئىچكى ژۇرنىلىدىن تەرجىمە قىلىندى.
 كوررېكتور: ئابلىكىم مەمەت (2011)
 مۇھەررىر: سەردار ئۆمەر (2011)

دۇنيادىكى نۇرغۇنلىغان ئادەم ئېنىقلىرىز تىلنى ياخشى ئۆگىنەلىدى، سىز نېمىشقا ياخشى ئۆگىنەلمەيسىز؟ ئەتراپىڭىزدىكى دوستلىرىڭىزغا قاراڭ، چوقۇم ئېنىقلىرىز تىلنى ياخشى ئۆگەنگۈچىلەر بار. ئۇلارنىڭ ئىش - ھەرىكەتلىرىنى ياخشى مۇلاھىزە قىلىڭ، ئەلۋەتتە ئۇلاردىن قانداق ئۆگەنگەنلىكىنى سورىڭ. مەن چوقۇم كاپالەت بېرەلەيمەنكى، ئۇلار ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچكە ئىگە. سەرپ قىلىشقا تېگىشلىك ۋاقتىنى سەرپ قىلدى. ئۆگىنىش جەريانىدا ياخشى بولغان روھىي - ھالىتىنى

غەزەلەر

ئابدۇخالق ئابدۇۋايىت ئۇيغۇرىي (2009)

داستانى پۇچۇق

ساڭا ئېيتسام بايانىمنى ئاياز قىلدىم باھارىمنى،
 ھىجران قىلدىڭ شارابىمنى ئەلەم تارلاپ ساتارىمنى.
 باغلار ياساپ باشلىغانتىم تىكەنلەرنى تاشلىغانتىم،
 سەن توزۇتتىڭ، قاشلىغانتىم چۆل بېرەلمەس داۋايىمنى.
 مەيلى قويغىن مېنى چۆلدە سۇ ئىچەلمەي تامچە، كۆلدە،
 ئۆلسەم ئەكەل مېنى گۈلدە چۆلدە قويما مازارىمنى.
 شامال ھىدلار بۇيلارنى ئويلاپ يۈردۈم ئويلارنىڭنى،
 ئويىناپ يۈردۈڭ تويلارنىڭنى بۇغۇق قىلدىڭ زەبانىمنى.
 ئۇستاز قىلىپ ماڭا مېھنەت بەردى يىللاپ قامۇس ھېكمەت،
 بۇپاللىق قانداق سەنئەت چىقارمىغان ساۋادىمنى.
 « بىلىمنى تولۇقلاي» دەپ بەلكىم مەنچۈن ئارتۇق غەم يەپ،
 ئۇنىسىز كەچتىڭ تۈمەن مىڭ رەت بىلىمى مېنىڭ قارارىمنى.
 ياتقىن دېسەڭ ۋىسال ئۈچۈن بوسۇڭاڭدا ئىتتەك يوسۇن،
 بولسا مەيلى كېچە ئۇزۇن غۇرۇر بىرلە ياتارىمنى.

دندارلاشماق بولۇپ بىر رەت يېرىپ ئاشۇ ھىجرانلىق بەت،
 قېتىپ قويدۇڭ يەنە كۆپ دەرد ھېچ كۆرمىدىم بازارىمنى.
 يۇلتۇز قىلىپ كۆزلىرىمنى ئىزلەپ پەقەت ئىزلىرىڭنى،
 بىلەلمىدىم سىزلىرىڭنى قېزىۋەتتىم جاھاننىمنى،
 بىۋاپالىق داستان قۇرۇق مىنگۇم كەلمەس ئېتى ئورۇق،
 يۈرەكلەرگە چۈشتى قورۇق يازدۇرمىدىڭ داۋامىنى.
 يازدۇرمىغىن مەيلى بوپتۇ، ئاخىرىنى چۈشۈر، قاپتۇ،
 ئۇيغۇر پەقەت ئۈمىد ئاپتۇ كۆرمەي سەندىن ئازارىنى.
مۇھەررىر: ئاينۇر ئوبۇل (2010)
كوررېكتور: مەرھابا مەمەت (2011)

ۋىسالىسىز كۈتۈش

ئۆزگە باغلار ئاقتىڭ تامان، ئېرىقىمنى قاشلىغان يوق،
 يازدا بەرگىم تۆكۈۋەتتىڭ، كۆزلىرىمنى ياشلىغان يوق.
 ئىشقىڭدا بۇ كۆڭۈل تۇپراق، ئۆتۈپ يەنە كۆپ قاغىراق،
 «زىمىنىم» غا سەندىن ئۆزگە بىر كىشىنى باشلىغان يوق.
 ھەر قەدەمدە تېگىدۇ تاش، يۈرەك تۆكەر، ئۈنسز قان - ياش،
 شۇندا يەنە ئالغا قاراپ، بۇ يولۇمنى تاشلىغان يوق.
 بولمىغاچقا سۆھبەت - سادا، دېمىدىم يار «جانىم پىدا»،
 كەلسە ئەجەل، جان تەسەددۇق، باشلىرىمنى قاشلىغان يوق.
 ھىجرىڭدا يار جان ئۆرتىنەر، ئالەم قاراڭغۇ كۆرىنەر،
 سۆيگۈڭ روھتا يالقۇنلىغان، ئۇنى ھەرگىز ئاشلىغان يوق.
 ئىشقىڭ گويىا سېھرىي شاراپ، ئىچىپ ئۇنى بولدۇم خاراپ،
 كەلمەس ۋىسال، لېكىن ھېچ چاغ ئۆزگە خىيال ئاتلىغان يوق.
 كىيىپ جەندە يۈردۈم سەيياھ، غەملىرىڭدۇر ماڭا ھەمراھ،
 تۈگمەس دەردىڭ ئۆز بوپ كەتتى، بىر لەھزىمۇ ياتلىغان يوق.
 ئۇرۇپ ھىجران يۈردۈم سەرسان، خۇشال ياشاپ كەلدىڭ جانان،
 يۈرىكىمدە سۈرىتىڭ بار، ئەسىر كۆرمەي، قاتلىغان يوق.
 جادۇلىرىڭ ھېچ كۆچمەيدۇ، يالقۇنلىرىڭ ھەم ئۆچمەيدۇ،
 زەبان بوغۇق، ھالىم ئېيتىپ، ساڭا بىر رەت دادلىغان يوق.
 ئېيتار دوستلار «كۆيىمگىن» دەپ، ئۇلار بەلكىم غەملىرىم يەپ،
 «ياق» دەيمەنغۇ مەن ئۇلارغا، ھەرگىز تىرنىق تاتلىغان يوق.
 ئەقىدەمدىن توقۇپ ئەتلەس، ھەممە خەلق قىلغان ھەۋەس،
 سەن ئۇلارنى بىلگەن ئەمەس، تاشلىۋەتتىڭ، پاتلىغان يوق.
 تولا ماڭدىم مەھەللەڭگە، قاناي دەپلا كۆلەڭگەڭگە،
 «كەلمە» دېدىڭ، تۇرۇپ قالدىم، باشقا يوللار قاتنىغان يوق.
 ئۇيغۇر قالدى سېنى كۈتۈپ، كەلمەسلىكىڭ بىلگەن تۇرۇپ،
 خوشال كەتتىڭ ئۆزگە سۆيۈپ، لېكىن سەندىن باتنىغان يوق.
مۇھەررىر: ئاينۇر ئوبۇل (2010)، كوررېكتورى: مەمەتجان ئەمەت (2009)

توختىقارى نۇر (2008)

ئاشىق بولسام قوي كۆزلىرىگە ،
ھىجراندا كۆيدۈرگەن جانان .
ئوقيا ئېتىپ كىرىپكىلىرىدىن ،
يۈرۈكىمنى ئۆلتۈرگەن جانان .

تەشنا بولسام كۈلكىلىرىگە ،
ئۇ ئەزەلدىن كۈلمىگەن جانان .
ئاتىۋەتسەمبارمىنى ئاڭا ،
ماڭا كۆڭۈل بەرمىگەن جانان .

مېنىڭ ئۈچۈن كۆيدۈ دېسەم ،
ئۇ ئەزەلدىن كۆيىمگەن جانان .
ئاشىقلىقتا رەھىم شەپقەتسىز ،
مەن ئەزەلدىن كۆرمىگەن جانان .

سەۋرىم تۈگدى كۈتۈشكە ئەمدى ،
كېتىۋەرسۇن يولغا جانان .
كۆرەي ئۇنىڭ «بەختىنى» بىر كۈن ،
كەتمىسەم ئۇ دۇنياغا جانان .

مۇھەررىر: رۇقىيە تۇرسۇن (2010)
كوررىكتور: مەمەتجان ئەمەت (2009)

مەن چۈشسەم ئۇنى ھەر كۈنى ،
مەن چۈشكە كىرمىگەن جانان .
ئۇنى سۆيۈپ جان تەسەددۇق قىپ ،
شۇنچە قىلسام بىلمىگەن جانان .

كۆڭۈل بېرىپ بىراۋلار ئۈچۈن ،
ماڭا كۆڭۈل بەرمىگەن جانان .
كۆڭۈل خانەم تەختىگە ئۇنى ،
تەكلىپ ئەتسەم كەلمىگەن جانان .

كۈنلەر ئۆتەر يىللاردىن ئاستا ،
ۋىسال كۈتسەم كەلمىگەن جانان .
غازاڭ قىلىپ ياشلىق گۈلۈمنى ،
گۈل - چىمەننى چەپلىگەن جانان .

دەريا ئاقسا كۆز ياشلىرىمدىن ،
سۈرتۈپ قوياي دېمىگەن جانان .
كۆزۈم ئەمەس يۈرەك يىغلىسا ،
پەرۋايغا كەلمىگەن جانان .

ئاي نىگار

ئاسمانغا قاراپ يۇلتۇزنى ساناپ .
شېرىن ھىدىڭ كەلسە شامالدىن ،

قېتىپ قايتۇ كۆز ياشلىرىممۇ ،
سەن كەلمىگەنچ يولۇڭغا قاراپ .
پىراقىڭدا كۆيدۈم كۈنۈ - تۈن ،

ساڭا ئېيتىپ قويارىمكىن دەپ.
دەپ قالمىغىن، ئاي نىگار ئۆزۈڭ،
ئاسمانغا قاراپ توپامدىكىن دەپ.

كۆرۈپ قالسام گەر تولۇن ئايىنى،
ئوخشاتقۇم يوق شۇ ئايغا سېنى.
چىقىۋېلىپ ئاسمانغا جانان،
ھىجراننىڭدا قىنىما مېنى.

مۇھەررىر: رۇقىيە تۇرسۇن (2010)
كوررىكتور: مەمەتجان ئەمەت (2009)

تۇتۇپ قالاي شامالارنىمۇ.
تەڭ قىلمايمەن ھېچكىمنى ساڭا،
شۇنچە گۈزەل جانانلارغىمۇ.

كۆرسەتمىدىڭ ئاي جامالىڭنى،
بۇزۇڭگە ئاق چۈمبەردە يېپىپ.
چۇلغۇۋالدى ئىشقىڭ مېنى يار،
سۇمبۇل چاچىڭ كەڭرى يېپىلىپ.

ئايغا ئېيتتىم يۈرەك سۆزۈمنى،

يېڭى يىلغا

يېڭى يىل!
قول تۇتۇشۇپ سەن بىلەن،
كۈلۈشەيلى قېنىۋالغۇچە.
لېۋىم ياقاي لېۋىڭگە،
مەشۇقلاردەك قېنىشماي،
سۆيۈشەيلى ئۆزئارا.
سۆيۈشەيلى ھەركۈنى،
مۇھەببەتكە قانسۇن كۆڭۈللەر،
چېچەك ئاچسۇن سۆيگۈنىڭ گۈلى.
مۇھەررىر: رۇقىيە تۇرسۇن (2010)
كوررىكتور: مەمەتجان ئەمەت (2009)

خەير - خوش كونا يىل!
كۆمۈپ قويدۇم سېنى
دەپتىرىمنىڭ ۋاراقلىرىغا،
پۈتۈپ قويدۇم
بەزىدە تاتلىق
بەزىدە ئاچچىق
شېرىن چۈشتەك كەچمىشلىرىڭنى،
ئىجاد قىلىپ ساددا خىيالدا.

مەۋسۇملۇق خەۋەرلەر

سۆزلەپ ئۆتتى. ئاخىرىدا ئەركىن ئابدۇللا مۇئەللىم ۋە ئەركىن ئارىز مۇئەللىم خۇلاسە سۆزى قىلدى.

ئۆز مۇخبىرىمىز ساھىرە قۇربانجان (2012) خەۋىرى: 2012 - يىلى 9 - ئاينىڭ 19 - كۈنى مەكتىپىمىزدە يېڭى ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. يېڭى ئوقۇغۇچىلار كۆتۈرەڭگۈ، جۇشقۇن ھالەت بىلەن مەيدانغا كىرىپ كەلدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوتتەك قىزغىنلىقى بىلەن پائالىيەت باشلىنىپ، مۇسابىقىگە قاتناشقان ئوقۇغۇچىلار ھەرخىل ماھارەتلىرى بىلەن ئۆزلىرىنى نامايەن قىلدى. كەيپىياتنى ئەڭ يۇقىرى كۆتۈرگىنى يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى بولدى. يۈگۈرۈشكە قاتناشقان ماھىرلارنىڭ ھەممىسى ئۆز تىرىشچانلىقى بىلەن ئاخىرقى پەللىگە يېتىپ باردى. 56 مىللەتتىن تەركىپ تاپقان بۇ چوڭ ئائىلىدە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئەڭ مۇھىم بىلگەن ھەممەيىلەن «دوستلۇق بىرىنچىسى، مۇسابىقىگە ئىككىنچى» دېگەن شوئار ئاستىدا مۇسابىقىنى ئوڭۇشلۇق تاماملىدى. گەرچە بۇ قېتىملىق پائالىيەتتە فاكولتېتىمىز ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن بولسىمۇ، تەجرىبە ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، كېلەر قېتىملىق پائالىيەتلەردە ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشتەك ئىرادىسىنى بىلدۈرۈشتى.

مۇھەررىر: رۇقىيە ھەبىبۇللا (2011)

كوررېكتور: مەرۋايىت مەمەتئابدۇللا (2011)

ئۆز مۇخبىرىمىز ئىسمائىل ھېكەم (2009) خەۋىرى: بېيجىڭدىكى ھەر قايسى ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار كۆز تىكىپ كېلىۋاتقان 25 - نۆۋەتلىك «ئىكساق لوڭقىسى» پۈتۈپول مۇسابىقىسى 2012 - يىلى 10 -

ئۆز مۇخبىرىمىز ئامىنە مەتسەيدى (2011) خەۋىرى:

فاكولتېتىمىز ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ئەمەلىيەت بۆلىمىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، 2012 - يىلى 10 - ئاينىڭ 21 - كۈنى كەچ سائەت يەتتىدە، مەكتىپىمىزنىڭ ۋىنخۇا بىناسى شەرقى ئوقۇتۇش رايونى 0101 - سىنىپىدا، «2008 - يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش پىراكتىكا دوكلاتى» ئۆتكۈزۈلدى. بۇ قېتىمقى دوكلاتقا فاكولتېتىمىز سېكرېتارى ئەركىن ئابدۇللا مۇئەللىم، فاكولتېتىمىز ئوقۇتقۇچىلىرىدىن ئىمام مۇئەللىم، ئەركىن ئارىز مۇئەللىم، ئەكبەر مۇئەللىم ۋە ھەرقايسى يىللىق ئوقۇغۇچىلىرى قاتناشتى. دوكلاتتا 2008 - يىللىق ئوقۇغۇچىلىرى 2012 - يىلى 7 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدىن 26 - كۈنىگىچە ئېلىپ بېرىلغان پىراكتىكىسىدىن ئايرىم - ئايرىم دوكلات بەردى.

پىراكتىكا مەزگىلىدە 2008 - يىللىقتىكى 39 نەپەر ئوقۇغۇچى ئىككى گورۇپپىغا بۆلۈنگەن بولۇپ، 33 نەپەر ئوقۇغۇچى ئىمام مۇئەللىمنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۈرۈمچىدە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، شىنجاڭ گېزىتى، ئىقتىساد گېزىتى، شىنجاڭ ئاياللىرى ژۇرنىلى، جۇڭگو مىللەتلىرى ژۇرنىلى، شىنجاڭ رادىئو تېلېۋىزىيە ئىدارىسى، مىللەتلەر تىل - يېزىق كومىتېتى، بۇلاق ژۇرنىلى قاتارلىق ئورۇنلاردا پىراكتىكا قىلغان. ئالتە نەپەر بازار سىنىپى ئوقۇغۇچىلىرى ئەركىن ئابدۇللا مۇئەللىمنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئاقسۇنىڭ كەلپىن ناھىيەسىدە تىل تەكشۈرۈش پىراكتىكىسى قىلغان. دوكلاتتا ئوقۇغۇچىلار پىراكتىكا جەريانىدا ھېس قىلغان ئارتۇقچىلىق ۋە كەمچىلىكلەر، ئۇچرىغان قىيىنچىلىقلار ھەمدە كېيىنكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ پىراكتىكا قىلغان ۋاقىتتا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ھەققىدە

قىلدى. فاكولتېتىمىز ئوقۇغۇچىلىرى ۋە باشقا مەكتەپتىن كەلگەن تاماشىبىنلار كېچىلىككە قاتناشتى. پائالىيەت ھەرقايسى سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلار تەييارلىغان سەرخىل ۋە مول مەزمۇنلۇق نۇمۇرلار بىلەن داۋام ئەتتى. 2011 - يىللىق ئوقۇغۇچىلىرى تەييارلىغان ئىتوت پائالىيەت كەيپىياتىنى كۆتۈرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئوقۇغۇچىلارنى ئەھمىيەتلىك تەربىيىگە ئىگە قىلدى. كېچىلىك ئوغۇل ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر مەيدان ساما ئوسۇلى بىلەن تەنتەنىلىك ئاياغلاشتى.

مۇھەررىر: تۇرسۇنئاي بارات (2010)

كوررېكتور: نۇرىيە ئابلا (2009)

ئۆز مۇخبىرىمىز ئەكبەر جان ئابدۇرېھىم (2011) خەۋىرى: 2012 - يىلى 10 - ئاينىڭ 27 - كۈنى كەچتە مەكتەپ چوڭ زالىدا مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى 2012 - يىللىق قۇربان ھېيتىنى تەبرىكلەش چوڭ تىپتىكى سەنئەت كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلدى. كېچىلىككە مەكتەپ رەھبەرلىرى، مەكتەپمىزدىكى بۇ بايرامنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن، خۇيزۇ قاتارلىق 11 مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى ھەم باشقا تاماشىبىنلار ئىشتىراك قىلدى. كېچىلىك مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىدىكى ئوغۇل - قىزلارنىڭ كوللېكتىپى <<دولان ئۇسسۇلى>> مەشرىپى بىلەن باشلاندى. ئوقۇغۇچىلار تەييارلىغان سەرخىل سەنئەت نومۇرلىرى كېچىلىك كەيپىياتىنى ناھايىتى يۇقىرى چەككە كۆتۈردى. فاكولتېتىمىز 2012 - يىللىق ئوقۇغۇچىلىرى كېچىلىكتە ئالاھىدە نۇمۇر كۆرسىتىپ، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. كېچىلىك تەخمىنەن ئىككى يېرىم سائەت داۋاملاشتى. كېچىلىكتىكى دولان ئۇسسۇلى، موتېر مېڭىش قاتارلىق ئېسىل نۇمۇرلار ھەممەيلەننىڭ قەلبىدە ئۇنتۇلماس ئەسلىمە بۇلۇپ قالدى.

ئۆز مۇخبىرىمىز ساھىرە قۇرۋانجان (2009) خەۋىرى: 2012 - يىلى 10 - ئاينىڭ 27 - كۈنى مەكتەپمىز يېڭى ئوقۇغۇچىلار ئارغامچا تارتىش، ۋاسكېتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ كۈن گەرچە قۇربان ھېيتىنىڭ ئىككىنچى كۈنى بولسىمۇ، ساۋاقداشلارنىڭ مۇسابىقىگە بولغان قىزغىنلىقى بەكلا يۇقىرى بولدى. مۇسابىقىگە قاتناشقان ئوقۇغۇچىلار ۋە مەدەتچىلەر دەل ۋاقىتتا مۇسابىقى مەيدانىغا چىقىپ، مۇسابىقىگە تەييارلىق قىلدى. مەدەتچىلەرنىڭ ياڭراق مەدەت ساداسى ئىچىدە مۇسابىقى ئەزالىرى بار كۈچى بىلەن تىرىشچانلىق

ئاينىڭ 20 - 21 - كۈنى مەكتەپمىزنىڭ تەنھەرىكەت مەيدانىدا داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. بۇ قېتىمقى مۇسابىقىمۇ ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا مەكتەپ رەھبەرلىكىنىڭ ۋە بېيجىڭدىكى كەڭ ئۇيغۇر كارخانىچىلارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن قوللىشىغا ئېرىشتى. مەزكۇر مۇسابىقىگە مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى كوماندىسى، بېيجىڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى كوماندىسى، جۇڭگو خەلق جامائەت خەۋپسىزلىك ئۇنىۋېرسىتېتى كوماندىسى، بېيجىڭ پەن - تېخنىكا ئۇنىۋېرسىتېتى كوماندىسى، جۇڭگو يېزا - ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتى كوماندىسى قاتارلىق ئوندىن ئارتۇق كوماندا قاتناشقان بولۇپ، ئىككى كۈنلۈك كەسكىن مۇسابىقىلىشىش ئارقىلىق جۇڭگو خەلق جامائەت خەۋپسىزلىك ئۇنىۋېرسىتېتى كوماندىسى بىرىنچىلىككە، جۇڭگو يېزا - ئىگىلىك كوماندىسى ئىككىنچىلىككە، بېيجىڭ پەن - تېخنىكا ئۇنىۋېرسىتېتى كوماندىسى ئۈچىنچىلىككە ئېرىشتى.

مۇھەررىر: رۇقىيە ھەبىبۇللا (2011)

كوررېكتور: زىبىرىنسا سەلەي (2011)

ئۆز مۇخبىرىمىز ئىسمايىل ھېپىم (2009) خەۋىرى: فاكولتېتىمىز ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ئۆگىنىش بۆلۈمىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن 2012 - يىلى 10 - ئاينىڭ 23 - كۈنى كەچ سائەت يەتتىدە شەرقى ۋېنخۇا ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ 0101 - سىنىپىدا، شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتوتى ئەدەبىيات فاكولتېتىنىڭ لېكتورى، فاكولتېتىمىزنىڭ 2010 - يىللىق دوكتور ئاسپىرانتى، يېتىلىۋاتقان ياش يازغۇچى ئابدۇلئەھد ئابدۇرەشىد بەرقى «زىيالىي ۋە ساپا» دېگەن تېمىدا لېكسىيە سۆزلىدى. بۇ قېتىمقى لېكسىيەگە 100 دىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى قاتناشقان بولۇپ، ناھايىتى قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە ئېلىپ بېرىلدى.

مۇھەررىر: رۇقىيە ھەبىبۇللا (2011)

كوررېكتور: زىبىرىنسا سەلەي (2011)

ئۆز مۇخبىرىمىز نۇرىمانگۈل ئىمىر (2011) خەۋىرى: 2012 يىلى 10 - ئاينىڭ 26 - كۈنى مەكتەپمىزنىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى پائالىيەت مەركىزىلىدا 2012 - يىللىق قۇربان ھېيتىنى كۈتۈۋېلىش سەنئەت كېچىلىكى ۋە يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى كۈتۈۋېلىش سەنئەت كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلدى. كېچىلىككە ئەكبەر، ساجىدە، لى ياڭ قاتارلىقلار رىياسەتچىلىك قىلدى. بۇ كېچىلىككە فاكولتېتىمىز رەھبەرلىرىدىن ئەركىن مۇئەللىم، ئىمام مۇئەللىم قاتارلىقلارمۇ قاتناشتى ۋە ئەھمىيەتلىك سۆز

بېيجىڭ ئورمانچىلىق ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە بېيجىڭ ئۇچۇر پەن - تېخنىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار بولۇپ، جەمئىي 300 نەپەردىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى - ئوقۇتقۇچىدىن تەركىپ تاپقان يىغىن ئىشتىراكچىلىرى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىدى.

يىغىن ئاخىرىدا، 2009 - يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ئالىمجان توختى ئۆزى ئاھاڭغا سالغان «ئۇنىۋېرسىتېتتا لوتپۇللاھ - لوتۇن ئاكا» دېگەن ناخشىنى (تېكىستىنى ئابدۇرەئوپ مۇئەللىم يازغان) دوتار بىلەن ئورۇنلاپ، يىغىننى ئەۋجىگە كۆتۈردى.

ئۆز مۇخبىرىمىز ئەكبەر جان ئابدۇرېھىم خەۋىرى: 2012

- يىلى 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مەرىكە زالىدا يېڭى ئوقۇغۇچىلار ماھارەت كۆرسىتىش مۇسابىقىسىنىڭ ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. مۇسابىقىگە مەكتەۋىمىزنىڭ 20 نەچچە ئېنىستىتوت - فاكولتېتىدىن تىزىملانغان 50 كە يېقىن نۇمۇردىن ئىككى قېتىملىق تاللاش - شاللاش ئارقىلىق تاللانغان 13 نۇمۇر قاتناشتۇرۇلدى. فاكولتېتىمىز ئوقۇغۇچىلىرى تەييارلانغان «بۇ چۈش ئەمەس» ناملىق كىچىك تىپتىكى سەھنە تىياتىرىمۇ بۇ مۇسابىقىگە قاتناشتۇرۇلدى. فاكولتېتىمىز رەھبەرلىرىنىڭ قوللىشى، ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ئەدەبىيات - سەنئەت بۆلۈمىنىڭ زور كۈچ چىقىرىشى ۋە 2012 - يىللىقتىكى ساۋاقداشلارنىڭ يېقىندىن ماسلىشىپ، جاپالىق مەشىق قىلىشى بىلەن بۇ سەھنە تىياتىرى مۇسابىقىدە مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوينىلىپ، كەڭ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ۋە باھالىغۇچىلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. فاكولتېتىمىز 2010 - يىللىق ئوقۇغۇچىسى شاھمەردان يازغان بۇ سەھنە تىياتىرىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۈرمۈشى ناھايىتى ياخشى ئەكس ئەتكەن، مىللىي مەدەنىيەت ۋە زامانىۋىيلىق بىر گەۋدە قىلىنغان بولۇپ، ئۆزگىچە يېڭىلىق يارىتىلغان ئالاھىدە نۇمۇر بۇلۇش سۈپىتى بىلەن مۇسابىقىدە 2 - دەرىجىگە ئېرىشىپ، ئالدىنقى يىلدىكى نەتىجىنى ساقلىغاندىن سىرت، يەنە «ئەڭ ياخشى ئىجادىيەت» مۇكاپاتىغا ئېرىشىپ فاكولتېتىمىزغا زور شان - شەرەپ كەلتۈردى. مۇسابىقە ئاخىرىدا ھەممەيلى بىرلىكتە خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى.

تەكلىپلىك مۇخبىرىمىز ئالىمجان توختى

(2009) خەۋىرى: شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى، تالانتلىق شائىر، مول - ھوسۇللۇق تەتقىقاتچى، ئەدەبىياتشۇناس، ئەدىب ئابدۇقادىر جالالىدىن ئەپەندى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۈچلۈك تەلپى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەكلىپى بىلەن

كۆرسەتتى. مۇسابىقىدە فاكولتېتىمىز ئوقۇغۇچىلىرى گەرچە ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن بولسىمۇ، ئايەم كۈنلىرىدە ئەھمىيەتلىك بىر پائالىيەتنى باشتىن ئۆتكۈزدى.

تەكلىپلىك مۇخبىرىمىز زۇلپىيە (2012) خەۋىرى:

2012 - يىلى 11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تەنتەربىيە سارىيىدا تەپكۈچ تېپىش ۋە ئارغامچا سەكرەش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى. مۇسابىقىگە مەكتەۋىمىزدىكى 23 فاكولتېت قاتناشقان بولۇپ، مۇسابىقىگە قاتناشقان ئوقۇغۇچىلار ئاكتىپلىق بىلەن پۈتۈن ماھارىتىنى كۆرسەتتى. مۇسابىقىدە فاكولتېتىمىز 2012 - يىللىق ئوقۇغۇچىسى دائىيار تەپكۈچ تۈرىدە بىرىنچىلىككە، فاكولتېتىمىز كوللېكتىپ نەتىجىدە سەككىزىنچىلىككە ئېرىشتى.

ئۆز مۇخبىرىمىز ئابدۇخالىق ئابدۇۋاپىت

(2009) خەۋىرى: فاكولتېتىمىز ئوقۇتقۇچى ۋە

ئوقۇغۇچىلىرى 2012 - يىلى 11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى، مەكتەپنىڭ ۋېنخۇا بىناسى 1 - قەۋەتتىكى ئۈچ يۈز كىشىلىك دوكلات زالىدا، مەخسۇس ماۋزۇلۇق لېكسىيە سۆزلەش يىغىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، بۈيۈك ۋەتەنپەرۋەر شائىر لوتپۇللاھ مۇتەللىپ تۇغۇلغانلىقىنىڭ توقسان يىللىقىنى داغدۇغىلىق خاتىرىلدى.

يىغىن زالىنىڭ شەرقىي ۋە غەربىي ئىككى تېمىغا «بۈيۈك ۋەتەنپەرۋەر شائىر لوتپۇللاھ مۇتەللىپ تەۋەللىۋىتىنىڭ 90 يىللىقىنى خاتىرىلەيمىز» دېگەن ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە خەتلىك زور پىلاكاتلار چاپلانغان؛ زالنىڭ رەئىس سەھنىسى ئورۇنلاشقان توغرا تېمىدىكى ئىكرانغا، لوتپۇللاھ مۇتەللىپنىڭ غايەت زور فوتۇ سۈرىتى بىلەن لېكسىيە ماۋزۇسى ۋە مەزمۇن نۇقتىلىرى چۈشۈرۈلگەن ئىدى.

يىغىنغا ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىياتى فاكولتېتى ئەدەبىيات كاتىپىنىڭ مۇدىرى ئىمام موللاخۇن مۇتەللىم رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىندا پروفېسسور، دوكتور ئابدۇرەئوپ تەكلىماكانى مۇتەللىم «ئۇيغۇر پىداكارلىقىنىڭ نەمۇنىسى - لوتپۇللاھ مۇتەللىپنىڭ روھىدىن ئۆرنەك ئېلىپ، ئىلىم - پەن ئۆگىنىشىدە يېڭى سەۋىيە يارىتايلى» دېگەن ماۋزۇدا لېكسىيە سۆزلىدى. لېكسىيە ئىچىدىن «يەتتە يىلدا يەتمىش يىللىق ئىشنى قىلىپ بولغان ئىنسان»، «لوتپۇللاھ مۇتەللىپ تەتقىقاتى ۋە ئۇنىڭ ئىستىقبالى»، «لوتپۇللاھ مۇتەللىپتىن بىزگە مىراسلار» ۋە «ئۆرنەك ياشام، ئەينەك ھايات ۋە ئەۋلاد بۇرچى» بولۇپ، تۆرت بۆلەككە بۆلۈنگەن بۇ لېكسىيەنى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ۋە خىزمەت قىلىۋاتقانلاردىن باشقا، بېيجىڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى، پايتەخت پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى،

2012 - يىلى 12 - ئاينىڭ 05 - كۈنى «بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىتچىلىكىدە نەزەرىيە مەسىلى» دېگەن تېمىدا بىر قېتىملىق لېكسىيە سۆزلەپ ئۆتتى.

ئەسلى بېيجىڭغا يىغىنغا كەلگەن ئابدۇقادىر جالالىدىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۈچلۈك تەلپىنى رەت قىلماي، ئۇلارنىڭ ئىلىمگە تەلپۈنۈپ تۇرغان قەلبىگە كىچىككەنە بىر مەلھەم بولۇش ئارزۇسىدا بىرگە يىغىنغا كەلگەن باشقا سەپەرداشلىرىنى ئۇزۇتۇپ قويۇپ ئۆزى ئالايتەن مۇشۇ لېكسىيە ئۈچۈن قېلىپ قالغان ئىدى.

لېكسىيە مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى مەدەنىيەت پەنلىرى غەربىي ئوقۇتۇش رايۇنىنىڭ 1 - قەۋەت يىغىن زالىدا ئۆتكۈزۈلدى. مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇرتىل ئەدەبىيات فاكولتېتىدىكى ئوقۇتقۇچىلار، ماگىستىر ئاسپىرانت، دوكتور ئاسپىرانت، تولۇق كۈرۈس ئوقۇغۇچىلىرى؛ بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى، بېيجىڭ پىداگوگا ئۇنىۋېرسىتېتى، جوڭگۇ سىياسىي قانۇن ئۇنىۋېرسىتېتى قاتارلىق ھەرقايسى ئالىي مەكتەپلەردىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار ۋە باشقىلار بولۇپ 250 دىن ئارتۇق ئادەم لېكسىيەگە قاتناشتى. لېكسىيەگە فاكولتېتىمىز ئوقۇتقۇچىسى، دوتسېنت ئىمام موللاخۇن مۇئەللىم رىياسەتچىلىك قىلدى.

لېكسىيە ئاساسلىق قىلىپ ئابدۇقادىر مۇئەللىمنىڭ يۇقارقى تېمىدا ھەققىدىكى پىكىرلىرىنى سۆزلەپ ئۆتتى ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ چۈشەنمىگەن نوقتىلار ھەققىدە سۇئال سورىشىدىن ئىبارەت ئىككى نوقتىدا بويىنچە ئېلىپ بېرىلدى. باشتا ئابدۇقادىر مۇئەللىم ئۇيغۇر ئەدەبىياتى جۈملىدىن ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى، ئۇيغۇر بۈگۈنكى زامان ئەدەبىياتىدىكى بەزى ھادىسىلەر ھەققىدە توختۇتۇلۇپ ئەدەبىياتىمىزدىكى نەزەرىيە يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈشكە بولغۇدەك نۇرغۇن نوقتىلارنىڭ تېخى بوش پېتى تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرسۈتۈپ ئۆتتى. شۇنداقلا يەنە ھەرقايسى دەۋىرلەردىكى قېرىنداش مىللەتلەر ئەدەبىياتى، خەنزۇ ئەدەبىياتى، دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى ئەدەبىياتىمىز بىلەن بىۋاسىتە باغلىنىشلىق بەزى نوقتىلارنىمۇ تاشلاپ قويماي، ئەدەبىياتىمىزدىكى نەزەرىيە تەتقىقاتىنىڭ جۈملىدىن تەنقىچلىك نەزەرىيەسىنىڭ كېلىش مەنبەسى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى يۆنىلىشىگە دائىر ئۆزىنىڭ كۆز قاراشلىرىنى سۆزلەپ ئۆتتى. كەينىدىن ئەدەبىياتىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى تەنقىتچىلىك نەزەرىيەسى ھەققىدە نوقتىلىق توختالدى. تەنقىتچىلىكىمىزدىكى ئالاھىدىلىك ئۈستىدە سۆزلەپ يەشمە ئالاھىدىلىك (ئەسەرنى يېشىپ چۈشەندۈرۈش، ئىزاھلاش خاراكتېرىدىكى)، ئاغدۇرمىچىلىق (باشقىلارنىڭ دۇنيا قارىشىنى ئۆز دۇنيا

قارىشىغا بويىسۇندۇرۇش يەنى ئۆز دۇنيا قارىشىغا ئوخشىمىسىلا خاتا دەپ قاراش خاھىشىدىكى)، تەسىرات ئىزھار قىلىش خاراكتېرىدىكى تەنقىتچىلىك، نېمىنى دېگەنلىكىگە كۈچەپ نېمىنى قانداق يول بىلەن دېگەنلىكىگە سەل قاراش (توغرا بولغان تەتقىقات مېتودىنىڭ بولماسلىقى)، كەسىپلەشكەن تەنقىتچىلىك قوشۇنى بولماسلىق (تەنقىتچىلىكنى ئۆمۈرلۈك كەسپ قىلىپ ماڭىدىغان ئىزچىللىقنىڭ سۇسلىقى)، نەزەرىيەنى يەرلىكلەشتۈرۈشنىڭ يېتەرسىز بولۇشى (چەتنىڭ تەرجىمە بىلەن كىرگەن نەزەرىيەلىرى بىلەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا ئۆلچەم قويماقچى بولۇش)، ئەدەبىي تەنقىتچىلىكنىڭ ئەدەبىياتىمىزدىكى خىلمۇ - خىل، رەڭدار ھادىسىلەر بىلەن ماس قەدەمدە ماڭالماسلىقىدەك بىر قاتار مەسىلىلەر ئۈستىدە توختالدى. ھەر بىر نوقتىنى ناھايىتى چوڭقۇر پىكىرلەر ئارقىلىق ئەتراپلىق تەھلىل قىلىپ، چۈشەندۈرۈپ لېكسىيەدىكى ھەممەيلەننىڭ ئۆزىگە بولغان قايىللىقىنى ھەسسىلەپ ئاشۇردى. ئابدۇقادىر مۇئەللىم يەنە تەنقىتچىلىكنى ئۆز ئۇسۇلى بويىنچە سوتسىيالى ئەدەبىي تەنقىتچىلىك، ئېنىستېتوت تەنقىتچىلىكى، مەدەنىيەت تەنقىتچىلىكى، تەسىرات تەنقىتچىلىكى، مىكرو تەنقىتچىلىك (ئاساسەن تورلاردىكى)، پىتەنە تەنقىتچىلىك قاتارلىق بىر نەچچە تۈرلەرگە بۆلۈپ ھەرقايسى تۈرلەرنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى بويىنچە ئايرىم - ئايرىم توختۇتۇلۇپ ئۆتتى.

سۇئال سوراش باسقۇچىدا لېكسىيەنىڭ كەيپىياتى تېخىمۇ يۇقىرى باسقۇچقا كۆتۈرۈلدى، سۇئالغا كۆتۈرۈلگەن جۈپ - جۈپ قوللار ھېچ ئازىيىدىغاندەك قىلمايتتى. لېكسىيەگە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان ئىمام مۇئەللىم سۇئال سوراش باسقۇچىنىڭ ۋاقىت مۇناسىۋىتى بىلەن توختىتىلغانلىقىنى ئېلان قىلغان ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىمۇ بىر نەچچە يىل ھاياجاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆز سۇئاللىرىنى ئوتتۇرىغا تاشلاشتى. ئابدۇقادىر مۇئەللىم بۇنداق قىزىغىن كەيپىياتتىن ناھايى سۆيۈنگەنلىكى، ئۆمۈدلىكەنلىكىنى سۆزلەپ ئۆتتى. ئاخىرىدا ئىمام مۇئەللىمنىڭ تەكلىپى بىلەن ئۇيغۇرتىل ئەدەبىيات فاكولتېتىنىڭ دوتسېنتى ئەكبەر قادىر مۇئەللىم ئۆز تەسىراتىنى سۆزلىگىلى چىققان ۋاقىتتا ئوقۇغۇچىلار ئىلاجسىز قوللىرىنى تاشلاشتى.

مۇھەررىر: رۇقىيە ھەبىبۇللا (2011)، ئىبراھىمجان ساۋۇت (2011)
كوررېكتور: زىبىرىنسا سەلەي (2011)، مەرۋايىت مەمەت ئابدۇللا (2011)

目录

访谈

- 京城的勤勉园丁·····伊斯马依力·艾肯木、胡尔西丹·塞米 (1)
- 《学识园》中的亚当与夏娃·····努尔比亚、伊斯马依力·艾肯木 (84)

小说

- 眼目的贪污·····艾克拜尔·依马木 (69)
- 乡下的婚礼·····阿里木江·托合提 (38)
- 母子·····玉苏普·麦麦提 (52)
- 艾日普与朱丽叶·····阿不都热依木·土地艾合买提 (58)
- 馕·····夏伊麦尔丹·买买提伊力 (81)
- 恋人未满·····萨巴海提·木合拜提 (90)

作家之窗

- 柯尔克孜族著名的作家钦吉斯·艾特玛托夫的正传····· (27)
- 苏裔美籍诗人约瑟夫·布罗茨基····· (28)
- 中国首位获得诺贝尔文学奖的作家莫言····· (29)
- 著名的作家奥罕·帕慕克····· (31)
- 诗人，作家阿克拜尔·伊麻木····· (68)

诗歌赏析

- 母语之情····· 土尔克扎提·拜斯尔 (8)
- 我的花儿····· 买买提江·艾买提 (50)
- 双行诗····· 买买提伊力·托合提 (45)
- 思念····· 玉苏普·麦麦提 (79)
- 冥想····· 茹克亚·吐尔逊 (93)
- 诗歌二首····· 阿依努尔·吾布力 (80)
- 格则勒二首····· 阿卜杜哈里克·阿布都瓦依提 (97)
- 诗歌····· 托合提·努尔 (99)
- 考试之考验····· 阿卜杜拉·吐尔逊 (67)
- 生活就是那一道闪电····· 买吾兰·玉山江 (83)

散文园地

- 死亡.....斯提妮萨·玉苏普 (51)
- 时间.....祖力皮娅·阿不力克木 (88)
- 向心灵私.....买买提江·艾买提 (80)

论文集

- 耿世门与他的著作目录.....阿布拉江·玉苏普 (9)
- 论胡苏里的生平与他的作品.....土尔克扎提·拜斯尔 (60)
- 广义学会心理语言学.....阿卜力克木·麦麦提 (55)
- 回鹘文字.....阿卜杜哈力克·阿卜杜瓦伊提 (46)

桥

- 啊，我疯癫的母亲.....拍塔尔江·穆哈麦迪 (33)
- 天使的目光.....依斯马依力·艾肯木 (76)
- 学好英语的五大核心.....亚生江·买买提 (95)
- 年度新闻..... (101)

心声

(维吾尔文, 内刊)

顾问: 力提普·托合提、艾尔肯·阿布都拉

指导老师: 依马木·毛拉洪、麦麦提

主编: 阿里木江·托合提 (2009)

副编: 茹克娅·吐尔逊 (2010)

夏伊麦尔丹·买买提艾力 (2010)

编委成员: 阿卜杜哈力克 (2009)、土尔克扎提 (2009)、阿不都热依木 (2009)、胡尔西丹 (2009)、阿依努尔 (2010)、古丽米热 (2010)、奥斯曼江 (2010)、赛尔达尔 (2011)、阿卜杜拉 (2012)、

责任校对: 买买提江 (2009)、努尔比亚 (2009)、麦尔哈巴 (2011)

校对: 努尔曼古丽 (2010)、阿依加玛丽 (2011)、阿部力克木 (2011)、热米拉 (2011)、孜比尔尼萨 (2011)、买买提江 (2011)、麦尔瓦依提 (2011)、依再提古丽 (2011)

排版: 努尔比古丽·艾海提 (2009)

中央民族大学维吾尔语言文学系团总支学生会

《萨达》杂志编辑部

2012年12月·北京